

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
İ.İ.B.F. MALİYE BÖLÜMÜ

CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
İ.İ.B.F.

ÖZELLEŞTİRME SEMPOZYUMU

28/29 NİSAN 1994
MANİSA

SUNUŞ

Bilindiği gibi özelleştirme konusu son 10 yıldır ülkemizin sürekli gündeminde olan bir konudur. KİT'lerin özelleştirilmesi konusunda bugüne kadar fazla başarılı olunamamıştır. Özelleştirmede geikmenin maliyeti giderek artmaktadır. Nitekim, 1994 yılı sonu itibariyle KİT sistemi zararlarının 100 trilyon liraya ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu zararların devlet tarafından karşılanması sonucu KİT'lerin kamu borçlanması içindeki payı da üçte bir seviyesine yükselmiştir. Böylece artık KİT'lerin bu yükünü Türk ekonomisi yapısında barındıramaz hale gelmiştir. Geçen zaman içinde yaşanan olaylardan Türkiye'de KİT sorununun alınacak marjinal önlemlerle zlemeyeceği anlaşılmıştır. O nedenle ülkemizde zaman kaybetmeden kamu sektöründe ciddi yapısal reformların gerçekleştirilmesi ve ülkemizde "köklü bir zelleştirme programı"nın taviz verilmeden uygulanması zorunluluğu ortaya kmıştır.

Bu nedenle 28-29 Nisan 1994 tarihlerinde Manisa Büyük Saruhan Otelinde düzenlenen sempozyumda Türkiye'de başarılı bir zelleştirme programının dünya deneyimi çerçevesinde nasıl gerçekleştirilebileceğine ilişkin konular çeşitli boyutlarıyla ele alınmış ve Türkiye'ye özgü zelleştirme modelinin sosyal, finansal, hukuki altyapısı ile özelleştirmenin kurumsallaşması üzerinde durulmuştur.

Bu kitap, CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ İ.İ.B.F. ile DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ İ.İ.B.F. Maliye Bölümü tarafından 28 / 29 Nisan 1994 tarihleri arasında Manisa-Büyük Saruhan Oteli'nde düzenlenen "ÖZELİ EŐTİRME SEMPOZYUMU"nda sunulan tebliğler ve bu tebliğlerle ilgili tartışmaların bilim hayatına kazandırılması amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışmanın büyük bir bölümü teyp bandına kaydedilen sempozyum konuşmalarının deşifre edilmesiyle gerçekleştirildiğinden teknik bazı hata ve eksikliklerin önüne geçilememiştir. Elimizde olmayan nedenlerden dolayı meydana gelen bu tür hata ve eksiklikler için sizlerden özür diliyoruz.

Sempozyum hazırlıklarından kitabın basılmasına kadar geçen her aşamada üzerlerine düşen her türlü görevi en iyi bir şekilde yerine getiren başta Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü Araştırma Görevlisi Ramazan GÖKBUNAR ile Üniversitemizin Sosyal Bilimler Enstitüsü Araştırma Görevlileri olmak üzere, her iki Fakülte'nin Maliye Bölümü Öğretim Üye ve Yardımcılarına teşekkür eder, kitabın toplumun her kesime beklenen yararı sağlamasını dileriz.

Manisa, Mart-1995

Prof.Dr. Fevzi DEVRİM
C.B.U. İİBF Dekanı

Prof.Dr. Aytaç EKER
DEÜ Maliye Bölümü Başkanı

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 1

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Prof.Dr. Ümit Doğay ARINÇ
C.B.Ü. Rektörü..... 7
Adil AYGÜN.
Manisa Belediyesi Başkanı..... 10
Necati ÇETİNKAYA
Manisa Valisi..... 13

I.GÜN/28 Nisan 1994

SABAH OTURUMU

Oturum Başkanı : Prof.Dr. Yusuf VARDAR
(Ege Üniversitesi Eski Rektörü)

Tebliğler

1.Tebliğ: "Özelleştirmenin Ekonomik ve Mali Gerekçeleri"
Prof.Dr. Ömer Faruk BATIREL
(Marmara Üniversitesi Rektörü)..... 17

2.Tebliğ: "Başarılı Bir Özelleştirme Politikasının Temel Elementleri"
Prof.Dr. Fevzi DEVRİM
(C.B.Ü. İ.L.B.F. Dekanı)..... 22

3.Tebliğ: "Özelleştirme ve Türkiye Deneyimi"
Doç.Dr. Coşkun Can AKTAN
(D.E.Ü. İ.L.B.F. Öğretim Üyesi)..... 43

TARTIŞMA..... 78

ÖĞLEDEN SONRAKİ OTURUM

Oturum Başkanı : Prof.Dr. Ömer Faruk BATIREL

Marmara Üniversitesi Rektörü

Tebliğler

- 1.Tebliğ: "Dünyada Özelleştirme Uygulamaları ve Sorunları"
Prof.Dr. Aytaç EKER
(D.E.Ü. İ.İ.B.F. Maliye Bölüm Başkanı).....95
- 2.Tebliğ: "Özelleştirmenin İstihdam Üzerindeki Etkileri"
Prof. Dr. Adnan GÜLERMAN
(D.E.Ü. İ.İ.B.F. Öğretim Üyesi)..... 117
3. Tebliğ: "Yerel Yönetim Hizmetleri ve Özelleştirme"
Prof.Dr. Naci B. MUTER
(C.B.Ü. İ.İ.B.F. Dekan Yardımcısı)..... 137
- TARTIŞMA..... 170

II. GÜN/ 29 Nisan 1994

SABAH OTURUMU

Oturum Başkanı : Prof. Dr. Metin ÇAKICI
(C.B.Ü. İ.İ.B.F. Dekan Yardımcısı)

Tebliğler

- 1.Tebliğ: "KİT'lerin Özelleştirilmesinde Sistematik Bir Yaklaşım"
Prof.Dr.Halil SARIASLAN
(A.Ü. S.B.F. Öğretim Üyesi)..... 183
- 2.Tebliğ: "Türkiye'de KİT'ler, Sorunları ve Günümüzdeki Uygulamalar"
Prof. Dr. Koray BAŞOL
(D.E.Ü. İ.İ.B.F. Öğretim Üyesi)..... 194

3. Tebliğ: " Özelleştirme ve Rekabet "

Dr. Oktay VURAL

(Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Müşaviri)..... 213

TARTIŞMA..... 222

II. GÜN

ÖGLEDEN SONRAKİ OTURUM

PANEL : "TÜRKİYE'DE KİT'LERİN SORUNLARI VE ÖZELLEŞTİRME"

Panel Yöneticisi:

Prof. Dr. Koray BAŞOL)

Dokuz Eylül Üniversitesi Öğretim Üyesi..... 233

Panalistler:Ekrem DEMİRTAŞ

(İTO Yönetim Kurulu Başkanı)

Necati ÇELİK

(Hak-İş Genel Başkanı)

Bülent PİRLER

(TİSK Genel Sekreter Yardımcısı)

Dr. Oktay VURAL

(Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Müşaviri)

AÇILIŞ OTURUMU

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Prof. Dr. Ümit Doğay ARINÇ

Celal Bayar Üniversitesi

Rektörü

Adil AYGÜL

Manisa Belediye Başkanı

Necati ÇETİNKAYA

Manisa Valisi

CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRÜ

Prof. Dr. Ümit Doğay ARINC'IN

Özelleştirme Sempozyumunda Yaptığı Konuşma Metni:

Türkiye 1980'lere doğru Dünya'da esmeye başlayan liberalizm rüzgarlarının sonucu meydana gelen ekonomik gelişmelerin dışında kalamamıştır. 24 Ocak 1980 tarihinde alınan bir dizi kararla, serbest piyasa ekonomisine geçiş yolunda önemli bir adım atılmış ve ekonomik alanda yeni bir dönem başlamıştır. Bunun sonucu olarak, devletin ekonomiye müdahalesini azaltacak tedbirlerle birlikte kamu sektörünün küçültülmesi amacıyla, özelleştirme konusu ülkemizin gündemine girmiştir. "Kamu yönetimi ve mülkiyetindeki iktisadi teşebbüslerin özel kişi ve kuruluşlara devredilmesi" şeklinde tanımlanan özelleştirme, devletin performansını iyileştirmek amacıyla üzerinde çok düşünülen bir devlet politikası olarak, küreselleşen dünya ile bütünleşmenin bir gereği haline gelmiştir.

Cumhuriyetin kuruluşundan hemen sonra toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde özel sektör aracılığı ile kalkınma politikası benimsenmiş olmasına rağmen, ülkede özel sermaye birikimine sahip bir girişimci kesimin olmaması nedeniyle, kalkınma için gerekli temel sanayilerin devlet eliyle kurulması yoluna gidilmiştir. Sanayileşmenin temeli bu teşebbüslerle atılmış, özel kesimin daha sonraki yıllarda istihdam ettiği yönetici ve teknik kadrolar KIT'lerde yetiştirilmiştir. Başta doküma, metalurji, demir-çelik, kimya gibi bir çok sanayi kolu ilk olarak devlet eliyle kurulmuş ve bu kuruluşlar özel kesim için öncü olmuştur.

Ancak 1970'li yıllarda etkisini bütün dünyada hissettirmeye başlayan ekonomik sorunlar karşısında gerek politik gerekse akademik düzeyde ortaya çıkan çözüm arayışları sonucu, sorunların sorumlusu olarak devletin, milli ekonomi içinde aşırı ölçüde büyümesi gösterilmiş ve 1980'li yıllardan itibaren devletin ekonomideki rolünün en alt düzeye indirilmesini savunan iktisat politikaları önem kazanmıştır.

Günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan çok sayıda ülke tarafından uygulamaya konulan liberal ekonomi politikalarının en önemli aşamalarından birisi de özelleştirmedir. Ülkeler kendi koşulları ve yapısal özelliklerine uygun

özelleştirme politikaları geliştirme ve uygulama çabası içindedirler. Bununla birlikte özelleştirme politikalarının hazırlanmasında, benimsenmesinde ve uygulanmasında önemli güçlükler ortaya çıktığı görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde özelleştirmenin telaffuz edilmeye başladığı tarih 1930'lu yıllara kadar gider. Daha 1930'lu yıllarda Büyük Önder Mustafa Kemal ATATÜRK, İktisadi Devlet Teşekküllerinin katı bir sistem olmadığını ve değişebileceğini belirtmiş ve 1933 yılında "Sümerbank"'ın kuruluş kanununun 11. maddesinde özelleştirme ile ilgili olarak şu hükümlerin yer almasını sağlamıştır:

"Sümerbank devir alacağı ve sermayesi tamamen devlete ait fabrikaları devir tarihinden itibaren 1 yıl içinde gerçek değerlerle kendine bağlı şirketler haline koymaya mecburdur. Yüzde 100'ü banka adına yazılı olacak hisse senetleri gerektiğinde kısmen veya tamamen şahıs ve kuruluşlara satılacaktır."

Özelleştirme, belli başlı savunucuları sahneden çekilince yokolup gidecek geçici bir siyasal olay değildir. Başarıları çok açık olup her yerde görülmektedir. A.B.D'nde Cumhuriyetçiler ve Demokratlar, liberaller ve muhafazakarlar tarafından benimsenmektedir. Diğer taraftan, özelleştirmenin, gelişmiş ya da gelişmekte olan tüm ülkelerde; Sosyalist ya da Kapitalist olsun tüm sistemlerde; demokratik ya da baskı rejimlerinde benimsenmiş olduğu bir gerçektir.

Bugün üstesinden gelinmesi gereken husus, sorumluluklar ve işlevlerin devlet sektörü ve özel sektör arasında her iki kesimin de avantajlarını kullanacak ve diğerini engellemeyecek şekilde bölünmesidir. Bunun sonucu oluşacak ortaklık, insanların ihtiyaç ve isteklerini demokratik toplumun temel inanç ve değerlerine uygun bir şekilde karşılamının en iyi yoludur.

Dünyada sanayi çağından "enformasyon çağı"na geçiş sürecinin yaşandığı günümüzde ülkemizde de "enformasyon çağı"na geçiş için gerekli altyapı hazırlanmalıdır. Türkiye mutlaka kendi teknolojisini üretebilir konuma gelmelidir. Devletin ekonomideki payı küçültülmeli ve devlet asli görevlerini yerine getirebilmelidir. 2001 yılına kadar 37 milyar dolar bir kaynağın özelleştirme yoluyla ekonomiye kazandırılması hedeflenmektedir. KİT'lerin özelleştirilmesiyle sağlanacak kaynaklardan bir kısmı mutlaka Araştırma-Geliştirme harcamalarına tahsis edilmelidir. Bilindiği gibi

ülkemizde bilim ve teknolojiye. Gayri Safi Milli Hasıladan ayrılan pay binde 1'ler civarındadır. Gelişmiş ülkelerde ise bu oran yüzde 2,5-5 arasında değişmektedir. Ayrıca yüksek eğitime ayrılan kaynaklar milli gelirin yüzde 0,9'dur. Bu oranın yüzde 1,5-2'ler civarına çıkarılması gereklidir.

Toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren özelleştirme konusunda, asgari ölçüde toplumsal bir uzlaşma sağlanması, özelleştirme politikasının uygulamada başarılı olabilmesinin ön koşulu olarak karşımıza çıkmakta ve bu yaklaşım başta özel kesim olmak üzere toplumun tüm kesimlerince dile getirilmektedir. Bunu sağlayabilmenin yolu, konuyla doğrudan ilgili politik, akademik ve ilgili diğer çevrelerin açık oturum, panel ve sempozyumlarda özelleştirmeyi tüm boyutlarıyla tartışmaları ve bu platformlarda bir sonuca ulaşmalarıdır.

Özel sektöre yol göstermek, ekonomiyi canlandırmak amacıyla kurulan KİT'ler son yıllarda çeşitli sebepler ve siyasi müdahalelerle ekonomiye büyük bir yük oluşturmuştur. 1993'de 70 trilyon olarak gerçekleşen KİT açıkları 1994'de 140 trilyona ulaşacağı tahmin edilmektedir.

"Küresel bütünleşme"nin yaşandığı günümüz dünyasında, ekonomik kaynaklı değişimlerin daha iyi ve yakından izlenmesinin önemi giderek artmaktadır. 2000'li yıllara KİT kamburunu sırtından atmış olarak girmeyi hedefleyen Türkiye, özelleştirmede mutlaka başarılı olmak zorundadır. Avrupa Topluluğu ile başarılı bir "Gümrük Birliği" gerçekleştirebilmek ve Topluluğa tam üyelik yolunun açılabilmesi için KİT sorununun kesinlikle çözümlenmesi gereklidir. Türkiye'de devlet, özelleştirme sonucu üretim ve ticaret alanında küçültülerek, asli görevlerini daha etkin bir biçimde yapabilir duruma getirilmelidir.

Üniversitemizin İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ile Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nin ortaklaşa düzenledikleri bu sempozyumun, bu alanda yapılan çalışmalara ve uygulamalara önemli katkılar sağlayacağına içtenlikle inanıyorum.

MANİSA BELEDİYE BAŞKANI

Adil AYGÜL'ün

Özelleştirme Sempozyumunda Yaptığı Konuşma Metni :

Sayın Valim, sayın Öğretim Üyeleri, sayın Panelistler, Basınıımızın mümtaz temsilcileri ve çok değerli konuklar ...

Günümüzde gerek dünyada gerekse ülkemizde kamu hizmetlerinin daha etkin ve verimli, aynı zamanda daha az maliyetle yürütülmesine yönelik yeni yöntem arayışları yoğunluk kazanmıştır.

Kamu hizmetlerinin devlet ve diğer kamu kuruluşları eli ile yürütülmesine alternatif teşkil eden yöntemler arasında, en fazla önem kazananı ve aynı zamanda tartışma konusu olanı şüphesiz özelleştirme yöntemleridir.

Özelleştirme; Ekonomi, İşletme, Hukuk, Politika gibi birçok bilim dalının ilgi alanına girmektedir. Ekonomi bilimi açısından geniş anlamda özelleştirme, devletin iktisadi faaliyetlerinin azaltılması veya tamamen ortadan kaldırılması şeklinde tanımlanmaktadır.

1980'li yıllara doğru, kamu kuruluşlarının aşırı şekilde büyümesinden kaynaklanan olumsuzlukları gidermek amacı ile başta Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere olmak üzere gelişmiş bazı batılı ülkelerde, özelleştirme olarak bilinen politika ve yöntemler önem kazanmıştır. Özelleştirmenin arkasında siyasi nedenler bulunsa bile, asıl önemli olan bu uygulamanın iktisadi, mali ve idari alanlarda, kamu kuruluşlarında görülen bazı sorunların çözümlenmesinde önemli katkılar sağlayabilmesidir. Bu nedenle, ekonomik sistemleri birbirinden çok farklı olan ülkelerde özelleştirme kamuoyunun gündemini uzun süredir işgal etmektedir.

Ülkemizde ise önceleri ihale, imtiyaz gibi özelleştirme yöntemleri kullanılarak bazı kamu hizmetleri özel sektöre gördürülmüştür. Gerçek anlamda özelleştirmenin bir devlet politikası haline gelmesi ise 24 Ocak kararları ile başlar.

Özellikle 1980'li yıllarda devletçi ekonomik politikalarının terk edilerek piyasa ekonomisi yönündeki eğilim değişmesi ülkemizde KİT'lerin piyasa ekonomisine uyumu ve özelleştirilmesi girişimlerinin yoğunluk kazanmasına yol açmıştır.

KİT'ler Cumhuriyetimizin kurulduğu ilk yıllarda kendilerine verilen görevleri oldukça başarılı sayılabilecek bir şekilde yerine getirmişler ve ülkemizin gelişmesine önemli katkılar sağlamışlardır. 1960'lı yıllardan sonra ise politik faktörlerin de etkisi ile özellikle yönetim ve denetim hataları, üretim, yatırım, istihdam ve mal sorunları nedeni ile ekonomiye yük olmaya başlamışlardır.

Ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik çeşitli reform ve reorganizasyon girişimlerine konu olmuşlarsa da bu çalışmalar genelde uygulamaya geçirilememiş ve KİT'lerin sorunları giderek artmıştır.

Ülkemizde özellikle 1980 sonrası dönemde ortaya çıkan özelleştirme çalışmaları bir bakıma giderek ağırlaşan KİT'lerin sorunlarına köklü bir çözüm arayışının ürünüdür.

Türkiye'de yerel yönetimlerde, Belediye hizmetlerinde 2886 Sayılı Devlet İhale Kanununun birçok alanda daha geniş kapsamlı uygulanması, şirketleşme, Yap-İşlet-Devret, kiralama gibi yeni bazı hizmet üretim ve dağıtım yöntemlerinin eklenmesi ile 1980'li yıllarda özelleştirme uygulamaları büyük bir artış göstermiştir.

Günümüzde Belediyelerin yürüttüğü hizmetler, oldukça teknik niteliktedir ve uzmanlaşmış birimlere ihtiyaç göstermektedir. Bu nedenle Belediyeler, bazı hizmetlerde özel sektörle ister istemez iş birliği yapmak durumundadır. Aksi takdirde, Belediyelerin her hizmet alanında müstakil birer hizmet örgütüne ve teknik donanımına sahip olmaları gerekecektir. Oysa bu durum, araç-gereç ve kamu binalarına yapılan harcamaları arttıracak atıl kapasitelerin ve gizli işsizliğin ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Dünyadaki yerel yönetim özelleştirme uygulamalarında A.B.D., İngiltere ve Almanya'nın oldukça önemli mesafeler katettiği bilinmektedir. Bu ülkelerde: katı atıkların toplanması ve imhası, cadde ve sokakların temizlenmesi, sinyalizasyon ve sokakların aydınlatılması, ulaşım hizmetleri

sayaç okuma ve benzeri hizmetler, yol onarımı, ağaç budama ve dikme, sağlık ve ambulans hizmetleri, araç çekme, park ve bakımı hizmetleri, itfaiye hizmetleri, eğlence ve dinlenme hizmetleri pekçok Belediye tarafından özel sektöre yaptırılmaktadır. Ancak, diğer ülkelerde uygulanan model ve hizmet seçimlerinin her ülkeye uygun nitelik göstermeyeceğini gözden uzak tutmamak gerekir. Bir ülke hatta bir kent için geçerli olan yöntem bir diğeri için geçerli olmayabilir. Bir hizmete uygun olan yöntem bir başka hizmet için uygun olmayabilir.

Ülkemizde yerel yönetim özelleştirme uygulama-larında Büyükşehir ve Şehir Belediyeleri gittikçe artan bir aktivite göstermektedir. Belediyemizde ise katı atık toplama işi, kent içi ulaşımı kısmen özelleştirilmiş durumdadır. Ayrıca dere ıslahı, otopark yapımı, kavşak düzenlenmesi, kanalizasyon yapımı, beton bordür, parke ve karo döşemesi, su sondaj kuyusu açılması menfez ve taş duvar yapımı, çarşı-pazar yeri ve park düzenlemeleri beton yol yapımı işleri ihale yöntemi ile yaptırılmıştır. İlgili daire birimlerimiz: Emlak Vergisi, İlan-Reklam, Eğlence Vergisi, Çevre Temizlik Vergisi gibi Belediye faaliyetlerinin özel sektöre yaptırılmasının daha ekonomik olacağını bildirmekteler.

Bu sempozyumun Türkiye'mize, Manisa'mıza faydalı olmasını diliyorum. Bu düşünceler doğrultusunda sempozyum ve paneli düzenleyen Celal Bayar Üniversitesi ile Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve çok değerli katılımcı ve panelistlere sonsuz teşekkür ve şükranlarımı sunuyorum.

MANİSA VALİSİ

Necati ÇETİNKAYA'nın

Özelleştirme Sempozyumunda Yaptığı Konuşma Metni :

Güncel bir konuda. Dokuz Eylül Üniversitesi 50. kuruluş yıldönümü etkinlikleri içinde Celal Bayar Üniversitesi ile müştereken gerçekleştirilen bu özelleştirme sempozyumu ciddi bir şekilde bugün Türkiye için son derece önemli bir konudur. Sempozyumu tertip ettiklerinden dolayı iki Üniversitemize teşekkür ediyorum.

Değerli dostlar malumunuz olduğu üzere dünyada, liberal ekonomi yani pazar ekonomisi tabii bunların değişik dalları ile beraber bir de devletçi sistem vardır. Pazar ekonomisinin bünyesinde hür teşebbüs öbür tarafta totaliter sistemlerin neticesi olarak devletçi sistem ağırlık kazanmıştır. Komünist rejim, komünizmin çöküşü ile birlikte şu gerçeği ortaya çıkarmıştır. Dünyada artık devletçi zihniyetle yani devletin ticaret yaptığı bir yerde iktisadi refaha kavuşmanın mümkün olmadığı görülmüştür. Hele hele o ülkeleri, çözer görme fırsatı bulmuş olan izlemeci, araştırmacı arkadaşlarımız varsa bu hakikati daha iyi bir şekilde bütün çarpıklığı ile fark edebilirler.

Bakınız ben şahsen başımdan geçen bir iki olayı aktarmak istiyorum. 1990 ve 1993 yıllarında ayrı ayrı eski Sovyet Rusya Cumhuriyetlerinden Özbekistan, Kazakistan ve Sovyet Rusya'nın davetlisi olarak buldum. Gördüğüm olay insanı hakikaten üzen ve fevkalade rahatsız eden bir olaydı. Çünkü oradaki insanların rahatsızlığını görüyorsunuz. Felç olan, çöken ve kolay kolay da oradaki insanın düzelmez dediği bir ekonomi, ümitsizlik içinde yaşayan insanlar. Özbekistan'da Fergana'da şehrin genel valisi ile birlikte dolaşıyoruz. Vatandaşla konuşuyorum. Vatandaşlara, son olarak işte bu gelişmeler neticesinde, bağımsız devletler topluluğu meydana geldikten sonra, beşer onar dönümlük ve "privat" dediğimiz özel mülkiyet dağıtılmış ve evlerinin çevresine bizim Anadolu'daki gibi çit çekilmiş, orada sebze ve meyve üretiyorlar. Şimdi onları gördükten sonra vatandaşlarla konuşmaya başladım. Nasıl dedim? Dün mü güzeldi, bugün mü güzel? "Dün benim hiç bir şeyim yoktu şu anda bende bu şeye sahip oldum, ama Moskova'da bu yok." dedi. Hakikaten orada 5-10 dönümlük yerde adam domates ekiyor. Sebzesini, meyvesini ekiyor. Bir Semerkant'da, bir Buhara'da, bir Fergana'da pazara

gittiğiniz zaman orada bir şeyler bulabiliyorsunuz. Alacağımız sebze, meyve var. Diğer tarafta ise yani Sen Petersburg'da kaldığımız otel dünyanın en meşhur otellerinden birisi. Prebaldiskaya'da çorba getirdiler. "Bir parça limon getirir misiniz?" dedim. Otelin şef garsonu geldi ve dedi ki: "Beyefendi, biz iki senedir o nesne ile tanışmadık". Beyler! Sistem bu, bu devletçi ekonomik sistem. Bizim büyükelçiliğimizin şu anda Kaçılerya binası olarak alındığı yerde o zaman 1990 yıllarında Volkan bey orada büyükelçi idi. Kaçılerya binasını görmek için beraber gittik. Kaçılerya binası ile şimdiki büyükelçiliğimizin arası çok kısa mesafe, hemen o sokakta fakat geçeceğimiz caddede iki seneden beri kazılan bir havagazının borusu patlamış. Tam iki senedir bunu yapamıyorlar dediler. Gençler! Özellikle bu konuya sizin dikkat etmeniz lazım. İki seneden beri bir havagazının borusu açılmış, o cadde kapalı. Onun için 1 km. öbür taraftan dolaşarak, bir dakikalık yolu yarım saatte geçiyorsunuz. Daha bu böyle devam eder dedi. Şimdi bu devletçi sistem. Öbür taraftan pazar ekonomisine geliyorsunuz. A.B.D.'de yine 1989'lu yıllarda yerel yönetim ve kamu yönetimi üzerine bir yıllık seminerimiz vardı. Richment Eyalet Valisi meslekdaşımınla kendi evinde yaptığımız toplantıda bana söylediği konu şudur: "Bizde adalet milli savunma ve güvenlik dışında herşey fertlerin hür teşebbüsün elindedir". Zaten hür teşebbüsün bünyesinde bu vardır. Oyunun kuralı budur. Devlet üretim ve ticaret alanında küçültülmesi sonucu devlet asli görevlerini daha etkin bir biçimde yapabilecek performansa sahip olmalıdır. Biraz önce çok değerli Rektörümüzün ve Dekanımızın söylemiş olduğu önemli husus yine devlet domates, biber, süt, pazen satacak durumdan kendini kurtarmalıdır. Devletin işlevi bu değildir. Pazar ekonomisinin gereği bu değildir. Hem pazar ekonomisinin içindeyiz diyeceksiniz, hür teşebbüs sistemini bünyemizde uygulayacağız diyeceksiniz hemde basma pazen satacağız. Richment valisi diyor ki, ben müteşebbisin önündeki engelleri kaldırıyorum. Müteşebbisleri, yatırımcıları peşime takıyorum. Geçen sene 25 ülkeyi gezdim. Arkadaşlara dedim ki, sanayi mamullerinizin örneklerini alın, çantalarınıza doldurun. Ben organizasyonu yapıyorum. Sizi değişik ülkelere götüreceğim. Orada pazarlamanızı yapın. İşte pazar ekonomisi budur.

Bu gezilerin neticesinde gördük ki, Richment Eyaleti diğer eyaletlerden daha fazla ihracat yapabildi. Richment valisi önümüzdeki yıl 35 ülkeyi hedef pazar olarak belirlediğini söylemişti. Biz sanki pazar ekonomisinin Dünyada uygulama şekli bu değilmiş gibi hala devlet üretme çiftlikleri ile uğraşıyoruz.

Büyük Atatürk teknik tarımılığın mümkün olmadığı dönemde demonstratif mahiyette örnek tarımılığı civardaki köylere ve vatandaşlarımıza benimsetmek için o dönemde devlet üretim çiftlikleri yapıldı. Devlet üretim çiftlikleri gayet tabiiki güzel görevlerde yerine getirdi. Bugün artık vatandaşlarımızın uğraştığı ve muvaffak olduğu teknik tarımılıkta dünya ile boy ölçüştüğü bir dönemde hala TİGEM'lerin muhafazası yanlıştır.

İşte bunların hepsi Özelleştirmenin bünyesindeki üzerinde kısa zamanda durulup çözülmesi gereken konulardır. Geciktığımız an ülkemizin gücü azalacaktır. Devleti üretim ve ticaret alanında küçültürseniz gücü büyüyecektir. Devlet bugün artık batı ülkelerinde olduğu gibi adalet, milli savunma ve güvenlik konuları ile uğraşmalıdır. Tansaş tanzim mağazaları belediyenin ne işine! Bırakınız vatandaş uğraşsın siz rekabet ruhunu geliştirmiz. Bu konular bizim işimiz değildir. Vatandaşın bildiği ve başarılı olduğu konulardır.

Devleti güçlendirme yolundaki iyi niyetli çabalar içerisinde addettiğimiz çalışmalar arasında yer alan özelleştirme çalışmalarının ve bu bağlamda özelleştirme sempozyumunu düzenleyen üniversitelerimize ve emeği geçen tüm arkadaşlara teşekkür eder, sempozyumun hayırlı olmasını diler, saygılar sunarım.

BİRİNCİ GÜN SABAH OTURUMU

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Yusuf VARDAR**

Konuşmacılar: **Prof. Dr. Ömer Faruk BATIREL**
Marmara Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Fevzi DEVRİM
Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Dekanı

Doç. Dr. Coşkun Can AKTAN
Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F Öğr. Üy.

**ÖZELLEŞTİRMENİN EKONOMİK
VE
MALİ GEREKÇELERİ**

Prof. Dr. Ömer Faruk BATİREL

ÖZELLEŞTİRMENİN EKONOMİK VE MALİ GEREKÇESİ

Prof.Dr. Ömer Faruk BATIREL *

Kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesinin (dar anlamı ile satış ve benzeri yollarla kamu kesiminden özel kesime mülkiyet aktarımı (denationalization), geniş anlamıyla ilgili işletmenin piyasa ekonomisi koşullarında çalışabilmesi için gerekli kamusal, iktisadi ve hukuki tüm engellerin kaldırılması (deregulation)), iktisadi gerekçesi, tanımı içinde yer almaktadır. İşletmenin piyasa mekanizması koşullarına göre çalışabilmesi için gerekli koşulların hazırlanması, kısacası özelmış gibi çalışmasını sağlamak özelleştirmektir. Özelmış gibi çalışması için özel mülkiyete devir genelde gerek şart olarak kabul edilmektedir. Ama yeter şart değildir. Bu kısa ekonomik gerekçe, devlet olarak kaynağı (KİT'e ayrılmış sermayeyi yatırım fonlarını gerektiğinde zarar telafilerini) etkin kullanmıyoruz, özel kesime devredilip bu kaynağı o kullansın devlet olarak biz de devir karşılığı elimize geçen bu stok kaynakla sosyal verimliliği yüksek olan (altyapı) başka kamu hizmetleri sunarız (eğitim, sağlık yatırımları gibi) mali gerekçe haline de dönüştürülebilir. Ama mali (devlete gelir sağlama) olarak ifade edilen bu gerekçenin ardında biz devlet olarak KİT yatırımı (ekonomik altyapı) ile ekonomik olarak verimli olarak kullanamadığımız kaynakları devletin verimli olarak kullanılabileceği başka bir alana (bütçe içindeki) kaydırıyoruz varsayımı vardır. Örneğin devlet kömür (bankacılık, havayolu v.b) işletmelerini satsın, zira bu konuda yapılacak kamusal üretimin girdi olarak ülkenin katma değer oluşumuna katkısı, devletin bu satış sonucu elde edeceği kaynaklarla yapacağı sözcüğü üniversite yatırımından daha azdır. Ama sakın karıştırılmasın, muhasebe zararı ile iktisadi maliyet aynı şey değildir.

İşletme zarar edebilir ancak kömürün ithal ve ikame enerji girdilerine ya da girdi olarak özel sektör üretimine yaptığı katkı ve eklenti karşılaştırmalı olarak oldukça yüksek olabilir. Kısacası İşletme özelleştirilince ya da kapatılınca ulusal gelirden (katma değerde) nisbi bir azalma olmamalıdır.

* Marmara Üniversitesi Rektörü

Bu açıklamalardan ekonomik ve mali gerekçelerin bir iktisadi kaynak etkinliği sorunu olduğu kolayca anlaşılmaktadır. Genelde denilmektedir ki bir sektörde piyasa mekanizması koşulları işletilirse ve egemen olursa etkinlik sağlanır. Bu koşulları KİT kesiminde işletmek gerektiği başlıca etkinlik açısından savunulmaktadır. Bu birincil amaca, KİT özelleştirilmesi ile sermayeyi tabana yaymak ve böylece gelir bölüşümünü iyileştirmek gibi adalet amacı eklenebilir. Üçüncü olarak, özelleştirme ile kamu kesiminin kullanması gereken kaynak miktarı azaltılabilir (KİT yatırım ve zararları için ayrılması gereken kaynak satış sonucu elde edilen gelirle girişilen diğer kamu hizmet yatırımlarından daha fazladır. Böyle olmazsa kaynak ihtiyacı azalmaz, cari ve transfer harcamaları da bir defada tüketilirse bu sefer kaynak heba edilmiş olur), kamu kesimi açığını (borçlanma gereğini) küçültür ve böylece iktisadi istikrar amacına da (makro ekonomik olarak) hizmet etmiş olur.

Şimdi etkinlik konusunu biraz daha açalım. Özelleştirme şu iki temel varsayıma dayandırılmaktadır.

- Özel kesimde çalışan işletmeler kamu işletmelerine nazaran daha etkin ve verimlidir. Zira özel kar amacını ve teknolojiye yenilikleri izlerler.

- İkinci varsayıma göre tekeller piyasalarda çalışma rekabet piyasalarına nisbeten etkinsizliğe yol açar.

Bu iki varsayım birlikte değerlendirildiğinde tekeller piyasalarda çalışan işletmeler, rekabet piyasalarında çalışan özel işletme haline getirilirse etkinlik ve verimlilik artacaktır denilebilir. Bu önerme oldukça basit gibi görünmekle birlikte alt varsayımları sebepleriyle yargıya varmak pek de kolay değildir. Bunun doğru olabilmesi için, KİT'lerin, özel kesim eline geçtiği anda, ilgili piyasanın da rekabetçi karakteristğe dönüşeceği varsayımı kullanılmalıdır. KİT çalıştığı sektör ve piyasa yapısı itibarıyla zaten tekeller (doğal tekeller) ise, özel kesime geçince, mucize kabilinden rekabetçi olamaz, sadece özel doğal tekeller olur. Ulaştırma, haberleşme ve enerji gibi azalan maliyetli endüstrilerin doğal tekeller olduğu ve özel kesimin elinde bırakılırsa düzenlemeye (regulation), muhtac olduğu ya da bu konuda KİT kurulması gerektiği standart refah (normatif) iktisadın öngördüğü bir husustur. Bu önermeye ancak bu sanayilerin ülkelerdeki piyasa yapıları analiz edilerek karşı konulabilir.

İkincisi , piyasa yapısı rekabetçi olsa bile kamu işletmesinin bu alanda etkin olamayacağı hususu, mülkiyet ilişkisine bağlıdır denilebilir. Özel kesimde işletmenin maliki (principal) ile işletmenin kaynaklarını kullanan kişinin (agent) aynı olduğu , kişinin kendi kaynağını en iyi şekilde kullanabileceği de varsayılır. Rasyonel olan tam bilgiye sahip bireysel bir özel işletme için bu doğru olabilir. Kısacası işletme , sahibi tarafından yönetilip denetlenebilmektedir. Kamuda ise ulus adına bu yetkiyi kullanan politikacılar, bürokratlar bu konuda iyi bir yönetim sergilemezler ,iyi de denetleyemezler.

Halbuki uygulamadan görülmektedir ki, bu mülkiyet ilişkisinin de nesnel koşulları vardır. İyi bir yönetim için mülkiyet sahipliğinin sürekli olması ya da yönetimin devredildiği organların tam bir denetimi gerekmektedir. Borsada hisselerin sürekli el değiştiren ,genel kurul toplantıları iltifat görmeyen ,malik olmayan yöneticilerin egemenliğine geçen özel işletmelerde mülkiyet ilişkilerinin getirdiği etkinlik azalmaktadır.Kısacası işletme kontrolü tam olmalıdır.Tam denetimli bir kamu işletmesinde ise etkinliği bu örneğe göre daha fazla olması umulur.

Piyasa yapısı ve mülkiyet ilişkilerine (işletme denetimi anlamında) kamu işletmeleri ve özel işletmelerin güttüğü amaçların karşılaştırılması da eklenebilir. Özel kesim yalnızca kar maksimizasyonu amacı izler. (Yada en azından öyle kabul edilir. Piyasa payı arttırımı satış maksimizasyon büyüme de bu amaca eklenebilir.) Halbuki kamu işletmesine tekil değil çoklu amaca ulaşma mükellefiyeti yüklenir. (İstihdam,ulusal güvenlik hatta prestij,çevre, gelir bölüşümü gibi...) Bu tür amaçlara ulaşmak için özel kesimi zorlamanın sosyo-politik mantığı yoktur. Olursa zaten özelleştirme amacından sapılmış olur.

Özetlersek, özelleştirmenin saf iktisadi ve mali gerekçesi, KİT'lerin yoğun bir piyasa rekabetine konu olan piyasada çalışan işletme sahiplerinin işletme üzerindeki denetimi tam olarak sağlayabileceği bir örgütsel yapıya sahip tek bir amaç (kar maksimizasyonu) izleyebilecek bir işletme haline dönüştürülmesi halinde tutarlıdır.Halbuki genelde devlet işletmeleri zaten tekeleci bir piyasada çalışmaktadır ve kar dışında başka ekonomik,sosyal amaçları izlemeleri öngörülmüştür.(izlememeleri halinde ulusal gelir ve refahın düşebileceği varsayılır.)

O zaman bakalım Türkiye'de çok basit bir analizle kağıt, çimento, bakır, demir-çelik, kömür, elektrik, petrol, gübre, şeker, çay, tütün, demiryolları, PTT, gemi, hava meydanları, denizcilik, süt, havayolları, et-balık, petrol rafinerileri v.b. hangileri yoğun rekabet içindedir ve yalnızca kar amacı izlemeleri uygundur. İrdelemeye değer değil mi?

**BAŞARILI BİR ÖZELLEŞTİRME
POLİTİKASININ
TEMEL ELEMENTLERİ**

Prof. Dr. Fevzi DEVRİM

"BAŞARILI BİR ÖZELLEŞTİRME POLİTİKASININ TEMEL ELEMENTLERİ"

Prof.Dr. Fevzi DEVRİM*

I-GİRİŞ

Günümüzde yaygın politika ve uygulamalardan biri olan özelleştirme, en geniş anlamıyla, özel kesimin kamu kesimi aleyhine alan kazanması, diğer bir ifade ile, kamusal karar ve tercihler alanı içine özel karar ve tercihlerin nüfuz etmesidir. **Serbest piyasa yaklaşımının nihai demokrasi olarak tanımlandığı günümüzde özelleştirme, bütün dünyada, küresel bir politika haline gelmiştir.** Özelleştirme serbest piyasa ekonomisinin vazgeçilmez bir gereği olarak kabul edilmektedir.

John Naisbitt ve Patricia Aburdene "Megatrends 2000" adlı eserlerinde değişen dünyada 1990'lı yıllara hakim olacak 10 yeni hedeften birisi olarak "Refah Devletinin Özelleştirilmesi" konusunu belirtmişlerdir. Gerçekten de günümüzde refah devletinin özelleştirilmesi konusu tüm dünyada bir büyük eğilim olmuştur. Özelleştirmenin tarihçesi, "hazineye ek finansman sağlamak" amacıyla 1886 yılında Japonya'da, daha sonra 1958 yılında II.Dünya Savaşı'nda hem insan hem de sanayi kaynaklarının büyük bir bölümünü kaybeden Almanya'da, sosyal piyasa ekonomisini geliştirmeye yönelik, ülkede mülkiyet demokrasisini gerçekleştirmeyi amaçlayan "sosyal özelleştirme politikasına" dayanır. Dünyada büyük ilgi uyandıran ve özelleştirme modasının başlangıcı kabul edilen 1980-1994 yılları arası süren yaklaşık 120 milyar dolarlık İngiltere özelleştirme uygulaması tüm ülkeler için küresel bir özelleştirme deneyimi olmuştur.

Türkiye ekonomik tercihini, ekonomik hayatındaki değişim ve gelişmeleri dünyadaki değişim ve gelişmelere uygun olarak ortaya koydu. Dünyada 1980'li yıllardan itibaren büyük bir ivme kazanan özelleştirme uygulamaları ülkemizde 1986 yılından itibaren yaygınlaşmıştır. Özelleştirme konusunda bir toplumsal uzlaşma sağlandığı günümüzde başarılı bir özelleştirme politikasının temel elementlerinin somut bir biçimde ortaya konulması büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada da başarılı bir özelleştirme politikasının temel elementleri, çeşitli ülkelerdeki özelleştirme deneyimleri ışığında, ele alınarak özelleştirme konusunda başarılı olan ülkelerde başarılı

* Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı.

performansın nedenleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Gerçekten de çeşitli ülkelerde uygulanan başarılı özelleştirme deneyimlerinden, Türkiye'de uygulanan veya uygulanacak özelleştirme politikalarının başarısı için çıkarılabilecek önemli sonuçlar vardır.

Tabii yapıları gereği KİT'ler, siyasi etkilere açık kuruluşlardır. Siyasi iktidarların uyguladıkları politikalar ve istekler KİT'leri doğrudan etkilemektedir. Devletin ekonomik alandaki ağırlığını azaltmak ve bu amaçla piyasa mekanizmasını yeniden düzenleyerek ekonomik düzenin etkinliğinin artırılması özelleştirmenin en önemli makro hedefidir.

II-GÜCÜ HER ŞEYE YETEN DEVLETTEN ÖZELLEŞTİRMEYE DOĞRU

Günümüzde Devletin sınırları ve işlevi giderek daha çok tartışma konusu yapılmaktadır. Artık devlet ne yapmalı yerine devlet ne yapabilir diye sorulmaya başlanmıştır.

A. Smith'in "Milletlerin Zenginliği(1776)" isimli kitabında savunduğu temel nokta, devletin ekonomiyi beceriksizce yönettiği değil, sırf kendi tabiatı gereği, ekonomiyi yönetemeyeceğidir. Smith'den sonra, tartışma konusu, devlet ne yapabilir den devlet ne yapmalı dıra dönüşmüştür. Serbest pazarın en uzlaşmaz savunucuları bile 19. ve 20. yüzyıllarda devletin yeterliliğini sorgulamadılar. Devletin sınırlarına ilişkin tartışmalar 1970'lerden sonra hızla arttı. Artık, özelleştirme, sadece İngiltere'de Margaret Thatcher, Fransa'da Jacques Chirac (1986) gibi muhafazakarların programı haline gelmekle kalmadı. Fransız Sosyalistleri 1988'de iktidarı yeniden kazandıklarında özelleştirmeye devam kararı aldılar; hatta işçilerden gelen katı muhalefete rağmen Fransa'da devletleştirilmiş en büyük sanayi kuruluşu olan Renault Otomobil Şirketini özelleştirme kararı aldılar. Özelleştirme Çin'in resmi politikası haline geldi. Özelleştirme Yeni Zellanda'da İşçi Partisi yönetimince en ileri aşamaya getirilmiştir; bu yönetim posta hizmetlerini bile özelleştirmiştir.

Dünyadaki bu yapısal değişikliğin en önemli nedeni, II. Dünya Savaşı'ndan sonra devlet programlarının ve devlet uygulamalarının uğradığı başarısızlıktır. Artık devletin, temel niteliğinden dolayı, yapamayacağı bazı şeyler bulunduğu anlaşılmıştır. Öyleki, devletin yapabileceği kamusal hizmetler için bile, şartların elverişli olması gerekir. Devletin gerçekleştirdiği bir etkinlik ancak bu konuda bir tekel söz konusu ise yürüyebilir. Aynı hizmeti

yapmanın başka alternatif yolları ortaya çıktığında, yani rekabet ortamı geliştiğinde devlet bocalamaya başlamaktadır. Örneğin: PTT, Demiryolları 19. yüzyılda gerçek bir tekele sahipti. Enformasyon göndermenin ya da kara üzerinde yük ve insan taşımının başka yolları yoktu. Ama ortaya aynı hizmeti sağlayacak alternatif yollar çıkar çıkmaz, devlet bu hizmetleri etkin bir şekilde yerine getirememeye başlamıştır.

KİT'lerin özelleştirilmesi: çok kapsamlı ve karmaşık bir olaydır. Özelleştirme politikasının başarılı olması için uygulamaya yönelik temel elementlerin gerçekçi bir şekilde belirlenmesi gereklidir. Ülkelerin gelişmişlik durumuna, sektörler, KİT'lerin ürettikleri mal ve hizmetlerin niteliğine göre farklı biçimde ve kapsamda özelleştirme stratejileri belirlenmektedir.

III- BAŞARILI BİR ÖZELLEŞTİRME POLİTİKASININ GENEL ÇERÇEVESİ VE TEMEL ELEMENTLERİ

Özelleştirme sürecinde idari, mali, ekonomik, siyasal, sosyal bir çok güçlüklerle karşılaşmaktadır. Başarılı bir özelleştirme politikasının etkinliği önemli ölçüde makro-ekonomik çevre, ekonomik istikrar ve rekabet ortamına bağlıdır. Başarılı bir özelleştirme politikasının genel çerçevesini belirleyen temel elementleri maddeler halinde açıklamak mümkündür.

A-Özelleştirmede Satış Yönteminin Seçimi:

Başarılı bir özelleştirme politikasında hisse senedi satışları yoluyla mülkiyetin tabana yayılması ve yerel tasarrufların özelleştirilen KİT'lerin alımına kanalize edilmesi ulaşılmak istenen temel hedeflerden birisidir. Bu hedefe ulaşmak için, özelleştirme aşamasında uygulanan satış yönteminin seçimi önem kazanmaktadır.

Özel sektöre mülkiyet devrinde satılacak birimin özellikleri ve günün ekonomik şartlarının yanı sıra, hedef alınan yatırımcı grubuna göre satış yöntemi değişmektedir. Özelleştirmede yerli veya yabancı sermayeye blok satış, halka arz, uluslararası piyasalarda kurumsal arz, halka arz-blok satış kombinezonu, tasfiye ve diğer satış yöntemlerinin hangisinin kullanılacağı özelleştirilecek şirketin faaliyet gösterdiği sektör içerisindeki konumu, sahip olduğu üretim sistemi ve teknolojisi, yatırım ihtiyacı, uluslararası düzeyde rekabet ve entegrasyon imkanları, pazar payı ve rekabet durumunun doğru olarak belirlenmesine bağlıdır.

B- Özelleştirmenin Ön Şartı Olarak İstikrarlı Bir Makro-Ekonomik Ortam Gereği:

Özelleştirme sonucu satılan hisse senetlerinin, hissedarlarca sürekli kılınması genelde ekonomik istikrar ve uygulanan teşvik tedbirlerine bağlıdır.

Kronik bütçe açıklarının ve enflasyonun sürdüğü bir ekonomide, istikrar programlarından bağımsız olarak özelleştirmeye girişmek sakıncalı bir uygulama olacaktır. İstikrar önlemlerinden bağımsız olarak özelleştirmeye girişilmesi bazı tehlikeleri beraberinde getirebilir. Makroekonomik dengesizliğin hakim olduğu bir ortamda, cari harcamaları finanse etme eğilimi doğacak, kamu işletmelerinin gerçek değerlerinin altında satışı gündeme gelebilecektir. Aynı zamanda sermaye piyasasının gelişimi de sınırlandırıldığından özelleştirmenin temposu yavaşlayacaktır. Dolayısıyla, özelleştirme programına paralel olarak gerekli istikrar tedbirlerinin alınması, bu bağlamda vergi reformunun gerçekleşmesi, ayrıca, kamu harcamalarının kısılması veya rasyonelleştirilmesi gerekmektedir.

Kısaca, özelleştirme, ekonomilerin yeniden yapılandırılması çerçevesinde yapısal uyum ve istikrar politikası aracı olarak tek başına tüm ekonomik sorunları çözebilecek ekonomi-politika aracı olarak değerlendirilmemelidir. Aksine özelleştirmeyi başarılı kılabilmek için diğer ekonomi politikalarının da eşanlı uygulanması ve de başarılı olması gerekir.

C-Zamanlama:

Kuruluşun özelleştirilmesine karar verildiğinde ekonomik konjonktür buna uygun olmayabilir. Örneğin, piyasadaki alternatif yatırım araçlarının getirisinin yüksekliği, borsanın halka arz olayını kaldıramayacak kapasitede olması, tasarrufların yetersizliği gibi etkenler, yatırımcıların özelleştirilen kuruluşa duyacakları ilgiyi azaltabilir. Birden fazla kuruluşun aynı anda satışa çıkarılması da kuruluşların satış şansını azaltır.

Özelleştirme çalışmalarının hem kamu oyu tarafından, hem yatırımcılar tarafından benimsenebilmesi için, bu amaçla yapılacak hazırlıkların bir kaç yıl önceden başlatılması gereklidir.

Özelleştirme programının beklenen ölçüde başarılı olması için, zamanlama göz ardı edilemez. **Özelleştirmenin zamanlamasında yapılacak**

yanlılıklar finansman piyasalarının dengesini sarsabilir, hükümet siyasal alanda zor duruma düşebilir.

Ç- Özelleştirmede Regülasyon Politikasının Önemi veya Uygun Rekabet Şartlarının Oluşturulması:

Başarılı bir özelleştirme politikasında "regülasyon" politikasının (özellikle tekel ve oligopollerde) açık bir şekilde şekillenmesi ve devletin özel sektörde oluşacak tekelleri kontrol etmesi rekabet şartlarını gerçekleştirmek için önemlidir. **Özelleştirilen kuruluşların tekel gücü ile özel sektöre devri, devletin regülatör olarak müdahale etmesini gerekli kılmakta ve serbest rekabet şartlarını tesis ederek ekonomide etkinliği arttırması için gerekli olmaktadır. Özellikle tekel fiyatlarının kontrolü için devletçe bazı tedbirlerin alınması kaçınılmazdır.**

İngiltere ve Malezya'da telekomünikasyon sanayii ve havaalanları hizmetlerinin özelleştirilmesinde devletin "regülasyon" tedbirleri getirilmiş ve tekel fiyatlarını kontrol edebilmesi için bağlayıcı fiyatlandırma formülleri geliştirilmiştir.

Başarılı bir özelleştirme politikası için devletin özellikle fiyat ve standart kontrolü sağlaması amacıyla regülasyon kurumu tesis etmesi ve özel tekellerin fiyatlarını düzenlemesi önemlidir. Gerçekten de özelleştirmenin toplum yararına sonuçlar vermesi, önemli ölçüde uygun rekabet ortamının oluşturulmasına bağlıdır. Uygun rekabet ortamının oluşturulabilmesi için rekabet yasası çerçevesinde bir takım kurumsal düzenlemeler gerekmektedir. Örneğin; eksik rekabet şartlarının fiyat ve kalite üzerindeki olumsuz etkilerini engelleyecek, özerk statüde, bir tekel komisyonunun kurulması ve bu kuruma işlerlik kazandırılması büyük önem taşımaktadır. **"Regülasyon" konusunda ciddi önlemler almayan ülkelerde özelleştirmenin etkinlik ve verimlilik hedeflerine katkıda bulunmadığı gözlenmektedir.**

Kısaca, özelleştirme ancak, yatırımcılara rekabetçi ve yeterli bir ortamın sağlanması halinde yararlıdır. Piyasaların yetersiz çalıştığı ve girişimcilerin iradi hükümet politikası uygulamalarına hassas oldukları durumlarda, mülkiyet sahipliğini özel sektöre devretmek sorunları çözememektedir. Ayrıca etkin bir izleme ve kontrol mekanizması oluşturulmaksızın kamu tekelinden çok daha vahim sonuçlar doğurabilecek olan özel tekellerin oluşması tüketicinin istismar edilmesi imkanını sağlayacaktır.

D-Özelleştirme Gelirlerinin Kullanılış Yerlerinin Belirlenmesi:

Son yıllarda Türkiye'de kronikleşen bütçe açıklarının kısa dönemde özelleştirme gelirleri yoluyla azaltılması düşünülmektedir. Ancak uzun dönemde özelleştirme gelirleriyle bütçe açıklarının finansmanı gerçekçi bir yöntem olamaz. Bu gelirler yatırımların finansmanı, iç ve dış borç stokunun azaltılmasında ve yeni istihdam imkanlarını oluşturabilecek alanlarda kullanılmalıdır.

E-Özelleştirmede Öncelikler:

Özelleştirmede öncelik meselesi, özelleştirme programının başarısı için üzerinde durulması gereken bir husustur. **Özelleştirme politikalarının temel eksenini hangi KİT'lerin hangi öncelikle özelleştirileceğidir.** Bu eksen özelleştirme stratejisini oluşturur. Bu strateji oluşturulurken, sanayileşme kalkınma ve dış rekabet gücünü artırma ana amacı doğrultusunda ülkenin gelişmişlik düzeyi, sermaye birikim seviyesi ve bileşimi, teknolojinin durumu, piyasaların gelişmişliği ve yapısı, bölgelerarası kalkınmışlık farkı, sektörlerin ve KİT'lerin durumu ve önem dereceleri KİT'lerin ürettikleri mal ve hizmetlerin niteliği dikkate alınmalıdır. Eğer bu noktalar gözönünde bulundurulmadan, **kısa dönemde bütçe açıklarını kapatmak için devlete gelir sağlamayı hedefleyen geniş kapsamlı ve önceliği doğru belirlenmemiş bir özelleştirmeye gidilmesi durumunda ülke ekonomisi için büyük olumsuzluklar ortaya çıkar.**

Hangi kuruluşların öncelikle özelleştirileceğinin belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu öncelikleri: kuruluşun kamu hizmeti ya da ticari etkinlik göstermesi, büyük ya da küçük olması, karlı veya zararlı olması şeklindeki ölçütlere göre belirlemek gerekir. İlk aşamada özelleştirilecek kuruluşların zararı dolayısıyla bütçe üzerinde yük oluşturan, gelecek yıllarda büyük yatırımlar gerektiren, rekabet şartlarında çalışan, nihai mamul veya hizmet üreten, güvenlik açısından stratejik önem taşımayan kuruluşlar olmalıdır. Sosyal ve stratejik amaçlı kuruluşlar tamamen değil, kısmen özelleştirilmelidir.

F-Sosyal Altyapı:

Başarılı bir özelleştirme politikasında özelleştirmenin sosyal boyutu ihmal edilmemelidir. Bu bağlamda, özelleştirme ile ortaya çıkabilecek işsizlerin yeniden eğitimi ve yeni iş alanlarına kaydırılması çok önemlidir.

Başarılı bir özelleştirme politikasında etkili bir sosyal güvenlik sisteminin kurumsal alt yapısının oluşturulması önemlidir. Dolayısıyla özelleştirmenin sosyal boyutu göz ardı edildiği takdirde, özelleştirmeden beklenen yararları elde etmek mümkün değildir.

G- Sürekli Zarar Eden KİT'lerin Kısmen veya Tamamen Kapatılması Stratejisi:

Başarılı bir özelleştirme politikasında, satılması mümkün olmayan ve sürekli verimsiz çalışan KİT'lerin yeniden yapılandırılması önemlidir. Türkiye'de bazı KİT'lerin tamamen kapatılması, bazılarının da ölçeklerinin ve çaplarının azaltılması yoluna gidilmelidir.

Dolayısıyla başarılı bir özelleştirme politikasının en önemli elementlerinden birisi sürekli zarar eden KİT'ler için bir stratejinin belirlenmesi gereğidir. Sürekli zarar eden KİT'lerin içinde buldukları şartlara göre kısmen veya tamamen tasfiye edilmeleri sonucu tasarruf edilen kaynaklar daha verimli alanlarda; özellikle sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik gibi toplumsal refahı doğrudan doğruya artıracak alanlarda kullanılabilir. Dereğüle edilmemiş ve arkasında kamu desteğini hisseden kamu kuruluşları, etkinlik açısından sakıncalıdır.

Şili ve Meksika örneklerinde yaşandığı gibi, zarar eden fabrikaların kapatılması sonucu olarak, sadece çalışanlar işsiz kalmamış, ayrıca bu işletmelere temel ve yarı mamul mal ve hizmet sunan çok sayıda köylü ve kuruluş da zarar ettiği için kapatma yerine, üyeleri çalışanlardan oluşan bir kooperatife devretme biçiminde bir çözüm şekli, hem verimliliği artırırken ayrıca işsizliğin önlenmesi ve ilgili kuruluşların zarar etmesinin önlenmesi gibi sosyal faydalar da meydana getirebilir.

H- Özelleştirmede Etkinlik ve Yönetim Sorunu:

Özelleştirilen KİT'lerin etkinliğinin artması sadece mülkiyet devrine bağlı olmayıp, şirketin yönetiminin yeniden yapılandırılması da gerekmektedir. Özelleştirilen işletmenin etkinliğini artıracak doğrultuda yeniden yapılandırılması için, bir "ÇEKİRDEK HİSSEDAR" grubunun oluşturulması gerekir. Çekirdek hissedar grubunun içinde yönetimde deneyimi olan kurumsal yatırımcılar ve yabancı firmalar da yer alabilmelidir. Özellikle sermaye piyasasının özelleştirmeye katkıda bulunabilmesi, yönetim üzerinde bir disiplin sağlamasına bağlıdır. Bu grup, yöneticileri izleyebilmekte ve arzu

edilmeyen el değiştirmeleri engelleme yetkisine sahip olmalıdır. Bu grubun, teknoloji ve ticari çerçevedeki gelişmelerin ışığında yöneticilik yapmaları da şart koşulmalıdır.

I- Özelleştirmenin Finansal Altyapısının Önemi:Gelişmiş Bir Sermaye Piyasasının Varlığının Gereği

Özel sektöre devredilecek KİT'ler karlı durumda bulunmalı ya da özel sermayeyi çekmek için yeterli kar ümidi verebilmelidir. Ayrıca özelleştirilecek KİT'ler öz kaynak ve yabancı kaynak bakımından dengeli bir bilanço yapısına sahip olmalıdır.Özelleştirmenin ekonomide yeni kaynakların oluşumuna yol açması, üretken olmayan alanlarda kullanılan kaynakları üretken alanlara yönlendirilmesi, atıl duran kaynakları harekete geçirmesi için gelişmiş ve derinlik kazanmış bir sermaye piyasasına ihtiyaç vardır.

Sermaye piyasasının yeterince gelişmediği ülkelerde; gelir dağılımında iyileşme sağlayacak, sermayeyi tabana yayacak özel kesimin üretken alanlarda kullanılacağı finansal kaynakları azaltmadan yeni kaynaklar oluşturacak bir özelleştirme uygulaması gerçekteştirilemez.

İ- Özelleştirmenin Yabancı Sermaye Boyutu:Uluslararası Konjonktür

Özelleştirme ülkeye dış kaynak akımında ve yatırımların canlandırılmasında önemli bir araçtır. Ancak bu yolla özelleştirmede ülkenin büyüme potansiyelinin büyük ölçüde dış dinamiklere bağlı olduğu bir ortam oluşturmadan kontrollü bir şekilde gerçekteştirilmelidir.

Dolayısıyla yabancı firmaların özelleştirme sürecine katılımları belirli sınırlar içinde olmalı; yabancı sermayenin girmesi arzu edilmeyen, stratejik öneme sahip sektörler daha önceden kesin bir şekilde belirlenmelidir. Ayrıca uluslararası ekonomik, siyasal konjonktürü de dikkate almak gerekir.

J-Özelleştirme Yasal Altyapısının Gereği:

Özelleştirme mülkiyet devrini, işçi ve personel haklarını etkileyecek bir mekanizma olduğu için doğması muhtemel yasal sorunları ortadan kaldıracak düzenlemelerin kesin bir şekilde oluşturulması gerekir. Özelleştirmenin yöntemini, kapsamını ve çeşitli grupların haklarını net bir şekilde belirleyen bir özelleştirme yasası uygulamanın süreklilik kazanabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'deki özelleştirme politikasının başarısını yakından ilgilendiren en önemli faktör özelleştirmenin hukuki dayanağının olması gerekliliğidir. Şu anda Türkiye'de özelleştirmeye en büyük engellerden birisi özelleştirme kanununun olmamasıdır. Bundan dolayı hükümetin gerçekleştirdiği özelleştirmelere hukuki olarak mahkemeler yoluyla karşı gelinebilmektedir. Nitekim Türkiye'de çimento fabrikalarının ve PTT'nin özelleştirilmesine karşı açılan davalar, özelleştirme aleyhine sonuçlanmıştır. **Halbuki mesele aslında hukuki değil politiktir. Dolayısıyla hükümetin bir an önce özelleştirme kanunu çıkarması gerekmektedir.** Özelleştirmenin hukuki dayanağının olmaması yatırımcıların risklerini artırmakta; bu durum karşısında da yatırım yaptığı firmanın özelleştirilmesine karşı hukuki bir karar alınabileceği riskini göze alan bir yatırımcı için firmanın değeri düşük olmakta ve dolayısıyla devletin özelleştirmeden elde edeceği gelirler azalmaktadır.

Rekabet ve özelleştirme yasalarına işlerlik kazandırılması, Türkiye'de özelleştirmenin başarılı bir şekilde yürütülmesi açısından üzerinde durulması gereken temel konulardan birisidir.

K-Özelleştirme Sürecine Sendika Desteği:

Özelleştirme programından bağımsız olarak makro düzeyde sendikalarında katılımını öngören sosyal uzlaşma anlaşması veya paktı gerçekleştirilmelidir.

Çalışanların ve sendikaların desteğinden yoksun bir özelleştirme programının başarı şansı son derece sınırlıdır. Başarılı bir özelleştirme politikası için işçilerin özelleştirme programına katılımını ve desteğini sağlamak amacıyla şu önlemler alınabilir:

-Özelleştirmede sendikalara öncelik tanınmalı.

-İşçilerin şirketlerde hisse senedi sahibi olmaları teşvik edilmeli ve işçiler çeşitli kredi olanaklarından yararlandırılmalı.

-Özelleştirilen şirketlerde işçilerin işten çıkartılması yerine yeniden eğitilerek daha verimli alanlara kaydırılmaları, çıkarıldıkları takdirde ise, onlara istihdam sağlayacak firmalara devletin kredi sağlaması gündeme getirilmeli.

-Özelleştirme nedeniyle işten çıkartılacak işçilere uygun tazminat şartları sağlanmalıdır.

L- Yeniden Yapılandırma Süreci Gerçekleştirilmeden Girişilecek Hızlı Özelleştirme Uygulamalarının Sakıncaları:

Özelleştirmenin temel amacı, rekabet gücü yüksek bir özel sektör oluşturmaktır. Bu nedenle özel sektörün gereksiz teşviklerden arındırılması ve tam anlamıyla rekabete açılması son derece önemlidir. Dolayısıyla özel sektörün devlete bağımlılığı ortadan kaldırılmalıdır. **Devletin şirket kurtarma operasyonları gibi uygulamalarına son verilmesi**, gerek etkinlik gerekse kaynak tasarrufu açısından ön plana çıkmaktadır. Yeniden yapılanma sağlanmadan hızlı özelleştirilen bazı şirketlerde önemli mali sorunlar ortaya çıkmakta: söz konusu şirketler daha sonraki aşamalarda tekrar devlet desteğine bağımlı hale gelmektedir. Özelleştirme sonrasında devletle olan bağın kesilmesi, firmanın başarısı için önemli bir önşarttır. Devlet ile olan organik bağın koparılması ise şirketin satış öncesinde ciddi bir yeniden yapılandırma sürecini yaşamasını gerektirmektedir. Aksi takdirde şirketin devlet kaynaklarına olan bağımlılığı tekrar gündeme gelecek ve özelleştirmeden beklenen sonuçlar elde edilemeyecektir. **Dolayısıyla yeniden yapılanma aşamasını geçirmeyen hızlı ve kapsamlı özelleştirme uygulamaları son derecede başarısız sonuçlar doğurabilir.**

M-Özelleştirme Sonrası Yatırımların Önemi:

Özelleştirilen bir kuruluşta etkinlik ve verimlilik artışlarının sağlanması büyük ölçüde yeni yatırımların gerçekleştirilmesine bağlıdır. Başarılı bir özelleştirme politikası için, kuruluşu devralan şirketlerin özelleştirme sonrasında yatırıma yöneltilmesi ve özelleştirme aşamasında da, bu şartın yer alması gerekmektedir.

Başarılı bir özelleştirme programının en önemli boyutlarından birisi özelleştirme sonrasında şirketlerde önemli yatırım artışlarının sağlanabilmesidir.

N-Özelleştirmede Şeffaflık:

Özelleştirmeye ilgili kurallar ve bunların uygulanış sırası açık ve şeffaf olmalı, kamuya etkin bir şekilde duyurulmalı ve bunlar sık sık

değiştirilmemelidir. Bu önlemler alıcılarla hükümet arasındaki pazarlık alanını daraltması ve kamuoyunda özelleştirme süreciyle ilgili oluşabilecek kuşkuları azaltması açısından önemlidir. Şeffaf, iyi tanımlanmış açıkça belirtilmiş kurallara ve işlem sırasına sahip bir özelleştirme süreci satışların düzenli olmasını sağlar.

Özelleştirilecek KİT'lerin bilanço ve diğer alanlarla ilgili rakamlarının gerçekçi olması gerekir. Yatırımcıların neyi satın aldıklarını tam olarak bilmeleri gerekir. Ayrıca alıcılarla devlet arasında pazarlık zemini mümkün olduğunca daraltılmalıdır. Kamu oyu, çalışanlar ve yöneticiler özelleştirmenin her süreci hakkında iyice bilgilendirilmelidir.

O-Özelleştirmede Hedef Kitleye Göre Tanıtım Kampanyası:

Öncelikle, kamu oyunun özelleştirme çalışmalarını benimsemesi ve özelleştirmeye karşı tepki gösteren kişi ve kuruluşların tepkilerinin azaltılması veya etkisiz hale getirilmesi gerekir. Özelleştirme konusunda toplumun her kesimini eğitmek amacıyla özel çabalar sarfedilmesi ve bilgi sahibi kılmak önem taşımaktadır. Özelleştirme konusunda toplumun yeterince bilgilendirilmemesi spekülasyon yaklaşımları uyarır.

Herhangi bir kuruluş özelleştirme aşamasına geldiğinde, sözkonusu kuruluşun yapısına göre bir hedef kitle belirlenmeli ve tanıtım çalışmaları bu doğrultuda olmalıdır.

Özelleştirilecek kuruluşların seçimi, alıcıların tespiti, fiyatlandırma, satış yöntemi, değerlendirme gibi konularda sağlıklı, bilimsel kriterlerin oluşturulduğuna ilişkin bilgi ve açıklamalar kamuoyuna yeterince aktarılmalıdır. Yerli ve yabancı yatırımcıların ilgisinin çekilebilmesi için özelleştirmenin tanıtımı amacıyla bu işle görevli bürokratik ve siyasal kadroların kitle haberleşme araçlarıyla sürekli olarak kamu oyunun aydınlatılması sağlanmalıdır. Satışın başarılı olabilmesi, yatırımcıların ilgisinin çekilebilmesi amacıyla, özelleştirilecek şirketi veya şirketleri tanıtıcı ve itibarı artırıcı reklam kampanyalarının düzenlenmesi de önemlidir.

Ö-Özelleştirmede otorite:

Otoritenin siyasi güç merkezine yakın bir merkezi daire elinde yoğunlaşması özelleştirme programının daha etkin bir şekilde yönetilmesini sağlar. Gerçekten de özelleştirme için net ve tartışmasız karar zinciri oluşturulması bir zorunluluktur. Yetkili mercilerin tam olarak yetkilerinin

belirlenmemiş olması ve işin muallakta bırakılması, bütün ülkelerde başarısızlığın önemli nedenini oluşturmuştur.

Özelleştirmeyi yapacak kurum mümkün olduğu kadar bağımsız olmalıdır. Özelleştirme programı uygulayacak kuruluşlar arasında ortaya çıkabilecek görev çatışmaları ile yasal işlemler ve yasal düzenlemelerin birbirine ters düşmesi gibi durumlar sorun olarak çıkabilir. Bu nedenle özelleştirme konusunda görevlendiren birimlerin görev ve yetki dağılımının birbirinin alanına müdahale etmeyecek şekilde düzenlenmesine dikkat edilmesi gereklidir.

Özelleştirme konusunda yetkili kuruluş, siyasi iktidarın müdahalesinden etkilenmemelidir. Özelleştirme programını gerçekleştirecek uzman ve tecrübeli bir kadronun varlığı da özelleştirmenin başarısı açısından vazgeçilmez bir şarttır. Yoğun bir çalışma ve özen ile yürütülmesi zorunlu olan özelleştirme çalışmalarının bu görevi ifa edecek ayrı bir birim tarafından yürütülmesinde yarar vardır.

P-Özelleştirme Konusunda Tutucu Zihniyetin Değişim Gereği

Devletin artık iyice yerleşmiş hizmet alanlarından sıyrılması kolay olmayacaktır, zira ilk başta devletin bu alanlara girmesine neden olan politik fikir birliğinin yerini alacak yeni bir konsensüsün sağlanmasına gerek vardır. Ancak, devletçe sağlanan hizmetler konusunda gittikçe büyüyen hoşnutsuzluk, bunu kolaylaştıracak gibi görünmektedir.

Özelleştirme karşıtlarının özel mülkiyeti (tıpkı Prudhon gibi) "hırsızlık" olarak kabul eden ideolojik görüşleri, yanlışların yaygınlaşmasına neden olmakta, özelleştirmenin benimsenmesi yolunda engel oluşturmaktadır. Bu değişimin gerçekleştirilmesi için karşıt ideolojilerin birbirini zedeleyici bir savaşa girmesi şart değildir. Gerekli olan, halen arzulanan yönde etki oluşturacak güçlerin desteklenmesidir. Değişime karşı olanlar yatıştırılmalı ve yanlışlıkları gösterilmeli, değişim tarafları koalisyonlar oluşturulmalıdır.

Özelleştirme politikalarının başarısı için öncelikle kamuoyunun özelleştirme programının zorunluluğuna, kısa ve uzun dönemde yararlarına olacağını ve ideolojik-politik bir konu olmadığına inandırılmaları gerekir.

R-Özelleştirmede Toplumsal Uzlaşma: Kamuoyu Desteği

Başarılı bir özelleştirme politikasının varlığının ön şartı geniş kamuoyu desteğidir.

Türkiye'de stratejik sektör durumundaki KİT'lerin sadece iktidarların inisiyatifyle özelleştirilmesinin dirençle karşılaşacağını, bunu önlemek için, iktidar-muhalefet ve kamuoyunun müşterek noktalarda anlaşmaları gereğini de ihmal etmemelidir.

Özelleştirme programının başarısı için öncelikle kamu oyunun bu programın zorunluluğuna, kısa ve uzun vadeli yararlarına ve ideolojik-politik bir konu olmadığına inandırılması gerekir. Kamu oyu desteği, hem programın başarılı bir şekilde uygulanması hem de sürekliliği açısından zorunludur. Çünkü halkın büyük kesimi (işadamları, yöneticiler, memurlar, küçük tasarruf sahibi v.b.) yalnız gözlemci olarak kalmayıp çeşitli şekillerde programla yakından ilgili olabilecektir. Bu sebeple çeşitli araçlarla (kitle iletişim araçları, toplantılar, konferanslar, anketler vb.) bir taraftan kamuoyunun hazır olup olmadığı belirlenmeli, diğer taraftan çeşitli kesimlerin programı benimsemeleri sağlanmalıdır.

S-Katılımcılık:

Merkezin kontrol ve yönlendirmesi yanında özelleştirilecek kuruluşlar yönetimlerinin ve çalışanlarının sürecin her aşamasında katılımları, başarılı uygulamaların ön şartıdır.

Ş-Siyasi Kararlılık ve Cesaret:

Özelleştirme sadece teknokratik bir uygulama değil aynı zamanda politik bir süreçtir. Dolayısıyla özelleştirme politik bir tercihtir ve politik kararlılık ister. Özelleştirme kararları yakinen takip edilmedikleri takdirde başarı şansı düşüktür. Türkiye'de 1980'li yıllardan beri özelleştirmede politik istek oluşmasına karşılık, siyasi organların, bakanların, milletvekillerinin konu üzerindeki kararsızlıkları devam etmektedir. Başarılı bir özelleştirme politikası uygulanabilmesi için mutlaka siyasi cesaret ve kararlılık gereklidir.

Meksika'da politik kararlılık, mevcut siyasi atmosfer ve siyasi iradenin gücü başarılı bir özelleştirme programının uygulanabilmesinde önemli rol oynamıştır.

IV-ÖZET SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Özelleştirme hem bir araç hem de bir amaçtır. İdeal bir özelleştirme ekonomik ve politik istikrarın sağlandığı şartlarda gerçekleştirilebilir. Devletin ekonomideki rol ve alanının sınırlandırılması, devleti asli görevlerini (eğitim, sağlık, sosyal güvenlik v.b.) daha etkin bir şekilde yerine getirebilmesini sağlayabilecektir. Türkiye'de devletin olması gereken yerde küçük, olmaması gereken yerde büyük olduğu bir gerçektir. Güvenlik, altyapı, eğitim, sağlık gibi alanlarda büyük olması, büyük harcamalar yapması gereken devletin, bugün bunu gerçekleştirmediği, buna karşılık, devletin olmaması gereken üretim ve ticaret alanında ise devamlı büyüdüğü, büyük harcamalar yaptığı bilinen bir gerçektir. Devletin üretim ve ticaret alanında mutlaka küçültülmesi gerekir.

Özelleştirme politikalarının başarısı önemli ölçüde belli bir takım çevresel şartların yerine getirilmesine de bağlıdır. Özelleştirme programlarının başarısı makro-ekonomik çevre, ekonomik istikrar, politik istikrar ve rekabet ortamından soyutlanamaz ve bu çevresel şartlar başarılı bir özelleştirme için önemli faktörlerdir. Ülkemizde gerçekleştirilen özelleştirme çalışmaları yeterince etkili ve başarılı olamamıştır. Ülkemizde gerçekleştirilen ve gerçekleştirilecek özelleştirme çalışmalarında karşılaşılan ve karşılaşılmaması muhtemel güçlüklerin başlıcaları şunlardır:

- KİT'lerin verimsiz çalışmaları ve sürekli zarar etmeleri.
- Sermaye piyasasının yeterince gelişmemiş olması.
- Siyasal istikrarsızlık.
- Makro ekonomik istikrarsızlık.
- Çalışanların tepkisi,
- KİT'lerin aracılığı ile yapılan sübvansiyonların alışkanlık haline gelmesi.
- Yabancı sermayenin ilgisizliği.
- Bürokratik engellerdir.

Türkiye'de özelleştirme politikasının başarılı olması için alınması gereken bazı önlemler konusunda da şu önerilerin yararlı olacağını düşünüyorum:

-Sermaye ve mülkiyetin tabana yayılmasını sağlamak için, parasız hisse kazandırma, satışlarda işçilere tercihli tahsisler, küçük tasarruflulara ikramiye hisseleri gibi bir dizi mali teşvik tedbirleri alınabilir.

-Özelleştirme sonuçlarını denetleyecek sektörel denetim örgütleri ve özelleştirme otoritesine yardımcı olacak "Ekonomik ve Sosyal Konsey" kurulmalıdır. Teknik çalışmaları yürütecek yeterli sayıda uzman ve akademik personel varken, yabancı firmalara özelleştirmede görev verilmemelidir.

-Türkiye'de özel sektöre transfer edilen kuruluşlarda tekelleşmelerin önlenmesi ve "regülasyon" politikasının izlenmesi gereklidir. (özellikle PTT, Petkim, TEK, Erdemir, THY) .Özelleştirmeye başlamadan önce, piyasalarda mevcut bulunan tekelleri ve kartelleri önleyici yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

-Türkiye'de Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve HDTM tarafından belirsiz bir şekilde yerine getirilen "regülasyon" fonksiyonu Kamu Ortaklığı İdaresi bünyesinde bağımsız bir organa verilmeli ya da her sektör için ayrı ayrı düzenleyici ve bağımsız denetim organları oluşturulmalıdır.

-Kamu kesiminde çalışan işçilerin direniş göstermesi, bir çok özelleştirmenin geçikmesine yol açabilir. Dolayısıyla hükümetin işçilere, devredilecek kuruluşlarda çalışmaya devam edebilecekleri garantisi vermesi, işçilere yeniden eğitim sağlanması, yeni iş yerlerine yerleştirilme programlarının vaadedilmesi ve bazı hallerde tazminat paketleri önerilmesi ve işçilerin hisse senedi sahibi olacakları telkinleri yapılmalıdır. Özelleştirmenin altyapısını oluşturacak Kıdem Tazminatı Fonu ve İşsizlik Sigortası kurulmalıdır.

-Özelleştirme programı geniş çaplı bir reform ve istikrar paketi içinde konulmalıdır.

-Özelleştirmenin başarılı olabilmesi için özel kesimi korumaya yönelik müdahale araçlarının kaldırılması ve ekonominin gerek kamu gerekse özel kesimlerinin daha büyük boyutlarda iç ve dış rekabete açılması, özelleştirmenin etkinlik ve verimlilik hedeflerine katkıda bulunması açısından önemlidir.

-Özellikle sorunlu ve büyük şirketlerde yeniden yapılanma gerçekleşmeden özelleştirmeye gidilmesi yanlış bir uygulama olur.

-Özelleştirilecek KİT'in bulunduğu yerdeki yöre halkına öncelik tanınmalı.

-Yabancı hissedar ile işçilere belirli kotalar konulması: çalışanlara ve halka hisse senedi satışı sırasında öncelikler tanınması ve opsiyonlar tanınması yararlı olabilir. Yabancı hissedarlara kotalar konulması gerçekten çok önemlidir. Arjantin'de aylık yüzde 200 olan enflasyon oranı çok şiddetli bir özelleştirme planıyla, yıllık yüzde 20'lere düşürüldü. Arjantin'de ülke borçlarına karşı hisse senetleri verildi. Sonuçta, Arjantin ekonomisinin yaklaşık olarak yüzde 60'ı yabancı şirketlerin eline geçti

-Şirket satışlarının nakit olarak yapılması ve taksitle bağlanmaması devlet ile şirket arasındaki bağların çabuk koparılması açısından yararlı olabilir. Şirketin kamu mülkiyetinden devredilişinin uzun vadeye yayıldığı durumlarda, mülkiyet hakkını elde eden firmanın kamudan destek talepleri artmakta bu durum da özelleştirme sürecine gölge düşürebilmektedir.

-Özelleştirmenin süreklilik kazanabilmesi için sağlam bir hukuki temele oturtulması büyük önem taşımaktadır. Anti-kartel ve tüketicinin korunması yasaları da, özelleştirme çabalarına destek verecek unsurlar olarak, yasalaştırılması gereken konulardır. Özelleştirmenin amaç, yöntem ve önceliklerini belirleyecek Özelleştirme Kanunu, kamuoyunda tartışılarak çıkarılmalıdır. Bu kanunda KOİ, Yüksek Planlama Kurulu ve Kamu Ortaklığı Yüksek Kurulu'nun özelleştirmedeki görev, yetki ve sorumlulukları Özelleştirme Kanunu ile tam bir açıklıkla tanımlanmalıdır.

-Ciddi bir özelleştirme programının geniş çaplı bir kamu desteği oluşturulmadan uygulanması mümkün değildir. Dolayısıyla, kamuoyunun özelleştirme süreci ile ilgili sürekli bilgilendirilmesi gerekmektedir. Kamu oyu desteğinin oluşturulabilmesi ve sürekli kılınabilmesi için özelleştirilecek şirketlerin öncelik sıralamasının iyi planlanması gerekir. Ülkemizde özelleştirme çalışmalarının yetersizliğinin en önemli sebeplerinden birisi konunun kamu oyunda yeterince aydınlatılamaması ve amaçların net olarak ortaya konulamamasıdır. Halen, özelleştirme: "parti yandaşlarına, bir takım zenginlere veya yabancılara devlet varlıklarının peşkeş çekilmesi" olarak anlatılmakta veya anlaşılmaktadır. Özelleştirme konusunda ülkemizde yanlış bir davranış da: "Ekonomik istikrarsızlıkların kaynağı KİT'lerdir, ne pahasına olursa olsun gerekirse bedavaya elden çıkarılarak devlet trilyonlarca zarardan kurtarılmalıdır" şeklindeki fikirlerdir.

-Özelleştirme bir deneme-yanılma süreci gerektirir. Kamuoyunu özelleştirme aleyhine döndürebilecek vahim hatalardan kaçınmak için, işe küçük işletmelerden başlanmalı. bu şekilde daha büyük, karmaşık ve tanınmış işletmelerin özelleştirilmesi için gereken deneyim ve uzmanlık oluşturulmalıdır.

-Eğer ilan edilen tarihte satış yapılabileceğine inanılmıyorsa satış tarihi ilan edilmemelidir.

-Türkiye'de sürekli zarar eden kuruluşların özelleştirme programı kapsamında kapatılması gerekliliği ciddi olarak düşünülebilir. Bu yönde ciddi bir siyasal kararlılığın ve cesaretin gösterilmesi kaçınılmazdır.

-Özelleştirilecek KİT'lerin satış değeri düşük tutulmamalı ve satış ve reklam giderleri aşırı olmamalıdır.

-Başarılı bir özelleştirme politikası için sermaye piyasasının yapısı, derinliği ve işleyişinin, özelleştirmenin başarısı üzerindeki etkileri çok önemlidir.

-Son yıllarda Türkiye'de kronikleşen bütçe açıklarının kısa dönemde özelleştirme gelirleri yoluyla azaltılması düşünülmektedir. Ancak uzun dönemde özelleştirme gelirleriyle bütçe açıklarının finansmanı gerçekçi bir yöntem olamaz. Özelleştirmeden elde edilecek gelirler kamu açıklarını kapatmak veya cari harcamaların finansmanında kullanılmamalıdır. Özelleştirmeden elde edilecek gelirlerin bir kısmı KİT'lerin, bir kısmı da Küçük ve Orta Boy İşletmelerin teknolojilerini yenileme yatırımlarına tahsis edilebilir.

-Özelleştirmeye ilişkin olarak herkesin üzerinde fikir birliğine varacağı ilkeler belirlenip, özelleştirme bir "hükümet politikası" olmaktan çıkarılıp "uyulması gerekli bir devlet politikası" haline getirilmelidir.

-AT ile başarılı bir gümrük birliği gerçekleştirmek ve tam üyeliğin yolunun açılabilmesi için KİT'ler meselesinin mutlaka çözümlenmesi gerekmektedir. KİT'lerin sürekli devlet bütçesinden sübvansiyonu AT ile ilişkilerde büyük sorunlar doğuracaktır. Dolayısıyla AT ile Gümrük birliği gerçekleşmeden özelleştirme konusunda somut başarılar elde etmek zorundayız. KİT'lerin özelleştirilmesini hızlandırmak için TBMM'ndeki en az 4 büyük partinin müştereken kararlar alması sağlanmalı. özelleştirme konusu

partilerüstü bir konumda ele alınmalıdır. TBMM'inde uzlaşma sağlandıktan sonrada diğer toplumsal gruplarla da uzlaşılmalıdır.

-Stratejik alanlarda gerektiğinde kamu mülkiyetinin yeniden oluşturulmasını sağlamak amacıyla "Altın Hisse" yöntemi uygulanmalıdır.

-Özelleştirme sorununa gerçekçi ve yapıcı bir yaklaşımla bakılmalı, piyasa ekonomisi için gerekli altyapı hazırlanırken, KİT'lerin reorganizasyonu süratle gerçekleştirilmelidir. **Sadece "Özelleştirmek için özelleştirmek" mantığı ile hareket edilmemeli, bir KİT kamu mülkiyetinden özel sektöre devredildiğinde daha fazla üretim yapabilir hale gelmiş olması gerekir.** Dolayısıyla özelleştirilen KİT'leri satın alanlardan şirketi nasıl yöneteceğine dair net bir plan, yeni yatırımlar ve çalışanlar için garanti alınmalıdır.

Türkiye'de öncelikle kamu bankalarının özelleştirilmesi sağlanmalıdır. Türk mali sisteminde yapılacak en önemli reformlardan birisi siyasi istismarlara neden olan kamu bankalarının özelleştirilmesi olacaktır.

Kısaca, bir ülkede özelleştirme politika stratejisi belirlenirken, perakendeci veya toptancı yaklaşımlar yerine analitik ve bütüncül yaklaşımlar dikkate alınmalıdır. Bu yaklaşım doğrultusunda KİT'lerin: ülke ekonomisindeki yeri, ülke ekonomisinin rekabet gücüne katkısı, sanayileşme ve iktisadi kalkınmadaki fonksiyonu vb. unsurları dikkate alarak özelleştirilmelerine karar verilmelidir. Türkiye'de özelleştirme politikalarının başarılı olması için ekonomik, finansal, sosyal ve hukuksal altyapının oluşturulması gerekir. Söz konusu altyapı rasyonel ve etkin bir şekilde kurulmazsa özelleştirme çalışmaları başarısız olacaktır. **Ülkemizde özelleştirme konusunda yapılması gereken en temel ve öncelikli iş, milli bir özelleştirme politikasının belirlenmesidir. Özelleştirme konusunda "Global düşünüp, lokal hareket ederek." başarılı olabilmemiz mümkündür.**

YARARLANILAN KAYNAKLAR

AKTAN, Coşkun C.(1992), **Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine:ÖZELLEŞTİRME**, Aklıselim Matbaası, İzmir.

ALTINTAŞ, M. Berra (1988), **Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi ve Özelleştirmenin Sermaye piyasasına Etkileri**, SPK Yayını, Gözde Repro Ofset, Ankara.

ARIOĞLU, Ergin (Ed.)(1994), **Dünyada ve Türkiye’de Özelleştirme**, Türkiye Maden İşçileri Sendikası Yayınları, Şafak Matbaacılık, Ankara.

ATASOY, Veysel (1993), **Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme Sorunu**, Nural Matbaacılık, Ankara.

BARRY, Norman P..(1989), **Yeni Sağ**, Çev., Cevdet Aykan, Tisamat, Ankara.

DOĞAN, Yahya(1993), **Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme**, Fakülteler Kitabevi, İzmir.

DRUCKER, Peter F.(1993), **Yeni Gerçekler**, Çev. Birtane Karanakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları-315-25, Tisamat, Ankara.

DRUCKER, Peter F.(1994), **Kapitalist Ötesi Toplum**, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

EKER, Aytaç-AKTAN:Coşkun C.(Haz.)(1992), **Kamu Ekonomisinin Genişlemesi ve Özelleştirme(Seçme Çeviriler)**, Takav Matbaası, Ankara.

GÜROL, Mehmet Ali (1994), **Bir Sosyal Özelleştirme Yöntemi:Çalışanların Pay Ortaklığı (Türkiye Uygulaması)**, Türkiye Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu Yayını, Ankara.

KALMBACH, Peter (1987),”Daha Çok Özel Teşebbüs Daha Az Devlet Yeni Muhafazakar Saldırı”, Çev., Alpaslan Işıklı, **Bir Başka İktisat-(Yeni Muhafazakar, Friedmancı, Monetarist Görüş Üzerine İncelemeler ve Öneriler)**, Alan Yayıncılık, İstanbul.

KARAKAŞ. Cevat-ÖNiŞ. Ziya(1993). **Dünyada Özelleştirme Deneyimleri ve Türkiye.**Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayını.İstanbul.

LİPIETZ. Alain(1987): **“Monetarizm ve Üçüncü Dünya Sanayileşmesi”**, (Çev.N. Erişoğlu-Can Oka)Dünya Sorunları Dizisi-3. Uluslararasılaşma Avrupa Solu Sovyetler Dosyası.Alan Yayıncılık. İstanbul.

MARTIN. Brendan (1994). **Dünyada Özelleştirme”**, Mülkiyeliler Birliği Dergisi. Şubat 1994 Eki.

SAVAS. E.S. (1994). **Daha İyi Devlet Yönetiminin Anahtarı ÖZELLEŞTİRME.** Çev.. Ergün YENER. MPM Yayınları:517. Ankara

SORMAN. Guy (1987). **Liberal Çözüm- Dünyada Piyasa Ekonomisi Uygulamaları.** Tüsiad Yayınları. İstanbul.

SUIÇMEZ. Halit-YILDIRIM. Şevket(1993). **Dünyada ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları.**MPM Yayınları :508.Çağın Matbaacılık.Ankara.

TUTUN. Cahit (1994). **Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma,** TESAV Yayınları. Ankara.

TOBB (1993). **Özelleştirme. Özel İhtisas Komisyon Raporu.** Aydoğdu Ofset. Ankara.

TÜSİAD(1993). **Meksika ve Arjantin'de Özelleştirme Uygulamaları.** Tüsiad Yay.No:T/93,9-161. İstanbul.

TÜSİAD (1993). **Gelişmekte Olan Ülkelerde Özelleştirme Uygulamaları Sempozyumu,** Tüsiad.T/93,11-163. İstanbul.

YUMER. Ruhdan (1987). **“Devlet Kuramında Liberal Temalar: Devletin Sınırlar(I)”**, Toplum ve Bilim. 31/39 GÜZ.

YILMAZ. Mehmet (1994). **Meksika'nın Heterodox İstikrar Deneyimi ve Milli Kalkınmada Dayanışma Programı.** DPT-İPGM. Ankara.

**ÖZELLEŞTİRME VE TÜRKiYE
DENEYİMİ**

Doç. Dr. Coşkun Can AKTAN

ÖZELLEŞTİRME VE TÜRKİYE DENEYİMİ

Doç.Dr.Coşkun Can AKTAN*

I.GİRİŞ

Türkiye'de KİT'ler Cumhuriyetin ilanından sonra ülke ekonomisinin gelişmesini sağlamak amacıyla kurulmuş ve uzun yıllar ekonomiye büyük katkılar sağlamışlar . Savaştan henüz yeni çıkmış bir ülkede özel teşebbüslerin sermaye birikiminin yetersizliği ,risk ve belirsizlik gibi faktörler dolayısıyla özel kesim eliyle ekonomik kalkınma gerçekleştirilmemiş , KİT'ler yerleştirildikleri stratejik noktalardan ülkemizde ekonominin ve sanayinin gelişmesinde merkezi bir rol oynamışlardır.

İthal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisinin geçerli olduğu 1960'lı ve 1970'li yıllarda ise KİT'ler siyasi iktidarların önemli bir politik silahı haline gelmiştir. Bu yıllarda KİT'lerin başta yönetim ve istihdam sorunları olmak üzere üretim, yatırım,pazarlama gibi sorunları giderek ağırlaştırmıştır.

1980'li yıllar Türk ekonomisi için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Dışa açık serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte KİT'lerin ülke ekonomisi içerisindeki durumu ve sorunları kendini daha carpıcı bir şekilde kendini göstermiştir. Rasyonellik ve verimlilik gibi ilkelerin gözardı edildiği bu kurumları, suni olarak ayakta tutma çabaları,ülke ekonomisine her yıl kamburların eklenmesine neden olmuştur.Bu gün Türkiye ekonomisinde bütçe acıkları, enflasyon, içve dış borç yükünün artması gibi iktisadi sorunların büyümesine KİT'lerin doğrudan ve dolaylı rolü inkar edilemez hale gelmiştir...

Tüm bu gelişmeler çerçevesinde KİT'lerin özelleştirilmesi konusu gündeme gelmiştir.Dünyada piyasa ekonomisi ve özelleştirme uygulamalarının yaygınlık kazanması da özelleştirmeyi Türkite ekonomisinin önemli bir gündem politikası haline getirmiştir.

Bu araştırmada ülkemizde KİT'lerin özelleştirilmesi konusunda yapılan hazırlık çalışmaları ve özelleştirme uygulamaları incelenmiştir. Araştırmanın sonunda ise bazı değerlendirmeler yer almaktadır.

II. TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRME POLİTİKASININ GELİŞİMİ

1.24 Ocak 1980 öncesi dönem :

Ülkemizde özelleştirmenin tarihi Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar uzanmaktadır. Ülkemizde ilk Kamu İktisadi Teşebbüsü olarak Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kurulurken bunun ileride özel kesime devri düşünülmüş ve kuruluş kanunu 8.maddesinde bankanın kendisine "devredilen fabrikaları %51 nama muharer senetle kendisine ve Türk efrat ve eşhası hükmiyesine ait olmak üzere tesis edeceği Türk anonim şirketlerine devrederek işletmeye mezun" olduğu belirtilmiştir. Kanun hükmünden açıkça anlaşıldığı gibi Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası'nın özel sektör ağırlıklı sınıyı gelişme sağlanıncaya kadar geçici bir süre için işletmecilik yapması amaçlanmış, özel sektörün gelişmesi ile birlikte bankanın işlettiği fabrikaları özel sektöre devretmesi düşünülmüştür.

İleriki yıllarda Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kaldırılarak bunun yerine işletmecilik görevlerini yapmak üzere Devlet Sanayi Ofisi; bankacılık görevlerini yapmak üzere Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası kurulmuştur. Ancak bu iki kuruluşunda kendilerinden beklenen görevleri yerine getirememeleri üzerine bu iki kuruluş kaldırılarak bunun yerine Sümerbank kurulmuştur. Türkiye de gerçek anlamda ilk kamu iktisadi teşebbüsü olarak kabul edilen Sümerbank'ın kuruluş kanununun 11. maddesinde özelleştirme ile ilgili olarak şu hükümlere rastlamaktayız:

"Sümerbank devralınacağı ve sermayesi tamamen devlete ait fabrikaların devir tarihinden itibaren bir sene zarfında mütehasis heyetler marifetiyle takdir ettirilecek son haldeki hakiki kıymetleriyle mahdud mesuliyetli ve kendisine bağlı şirketler halinde koymaya mecburdur. Aynı cinsten imalatta bulunan fabrikaların bir şirket idaresinde toplanmaları caizdir. Şirket olarak teşekkülün istilzam edeceği damga ve tapu resimleri ve harçları istifa olunmaz. Bu şirketlerin hisse senetlerinin % 100'ü Banka adına yazılı olacaktır. Hükümetin teklifi üzerine umumi heyetçe verilecek karara göre bu hisse senetlerinin kısmen veya tamamen Türk eşhas ve müesseselerine satılması caizdir. Bankanın devir alacağı iştiraklerde mevzuu hisselerini meclis idare kararı ve iktisat vekaletinin müsadesi üzerine satılabilir" (Aktan,1987,171'den naklen)

Aynı kanunun gerekçesinde ise şu hüküm yer almıştır. "...Biriken sermayelerin memleket iktisadiyatına faydalı olacak tarzda emniyetli işlerde

kullanılmasının bu husustaki mesaiyi - Milli tasarruf hamlesine inkişaf ve kuvvet vermek daha fazla müsmir kılacağı düşünülerek sümerbankın sahibi bulunacağı fabrikaların hisselerinden bir kısmının Türklerin ve Türk teşekküllerinin eline geçmesi muvafık görülmüştür. Banka bu suretle nakde çevireceği kıymetlerle yeni sanayi şubelerinde faaliyete girişmek imkanlarını elde etmiş olacaktır." (Aktan,1987:172'den naklen)

Ancak hemen belirtelim ki kanun ve gerekçede yer alan bu bağlayıcı hükümler çerçevesinde sümerbank yönetim kurulunun zaman zaman aldığı kararlara rağmen sümerbankın hisse senetleri satışı yoluyla halka açılması günümüze değin mümkün olmamıştır.

Ülkemizde özelleştirme düşüncesi Atatürk'ün direktifleriyle 1938 yılında çıkarılan 3460 sayılı kanunda da mevcuttur. Söz konusu kanunun 6. maddesinde şu hüküm yer almıştır. "Umumi heyet bu kanun hükümlerine tabi her teşekküle ait umumi faaliyeti tertip ve tanzim ve umumi murakabe heyetinin mesaisini ve her teşekkül bilançosu ile kar ve zarar hesaplarını tetkik ve teşekküller tarafından kurulmuş müesseselerin hükümetçe vukubulacak teklif üzerine şirket haline getirilmesine dair mukarrerat ittihaz etmek ve bu kuruluşlarda icap eden kararları vermek vazife ve selahiyetine haizdir." Anlaşıldığı üzere bu hüküm ile özelleştirmeye yönelik bir girişim yapılabilmesine imkan sağlanmıştır. 39. maddede söz konusu şirketlerin Anonim veya Limited şirketi olarak kurulabilecekleri ve hisse senetlerinin nama yazılı olması gerektiği belirtilmiştir. Ancak 3460 sayılı kanunda belirtilen bu hükümler 440 sayılı kanunun yürürlüğe girmesine değin hiç uygulanmamıştır.

Ülkemizde 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti döneminde özelleştirme konusu tekrar gündeme gelmiştir. Demokrat Partinin 1946 yılında ilan edilen programında özelleştirme ile ilgili olarak çeşitli hükümler yer almıştır. Hükümet programının 43. maddesinde iktisadi hayata özel teşebbüs ve sermayenin faaliyetinin esas olduğu belirtilmiş, 45. maddede ise yönetimin doğrudan doğruya girişeceği iktisadi faaliyetlerin şu mahiyette olması öngörülmüştür.

- "Özel teşebbüs ve sermayenin yetip erişemeyeceği yahut yeter ve yakın kar görmediği için girişemeyeceği, fakat bütün ekonomik faaliyetlere müessir olacak ve memleket müdafaasını sağlayacak mahiyetteki teşebbüslere

girişmek: bilhassa ana sanayi ve büyük enerji santrallerini kurmak: demiryolu, liman, su işleri yapmak, büyük taşıt vasıtaları inşa etmek ve işletmek:

- Milletin, gelecek nesillere de şamil, daimi menfaatleri bakımından devlet elinde bulunması daha faydalı olan büyük maden ve orman işletmeleri kurmak" (Aktan, 1987: 173'ten naklen).

Programın 48. maddesinde ise yukarıda belirtilen iktisadi faaliyetler dışında faaliyette bulunan tüm kamu iktisadi teşebbüslerinin elverişli şartlarla özel kesime devredileceği belirtilmiştir.

1950 yılının Kasım ayında Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın meclis açılışında yaptığı konuşmada özelleştirme hususundaki şu sözleri önem arz etmektedir:

"Demokratik bir iktisat siyaseti, hususi mülkiyete dayanan, ferdi iktisadi hürriyetini gözetken, hususi teşebbüsü esas tutan bir sistem olarak ifade edilebilir.

Bu günkü iktidar bu umumi görüş çerçevesinde kalarak, devlete ancak iktisadi mevzularda muayyen vazife verilmesini bir esas olarak kabul edilmekte ve devletin başlıca vazifesini daha ziyade iktisadi faaliyetleri teşvik tanzim ve murakabe etmekten, aynı zamanda hukuki ve iktisadi imkanları ishah ederek hususi teşebbüse geniş ve emin iş sahası temin eylemekten ibaret olduğu kanaatinde. Devlet işletmeciliğinin de şimdi işaret ettiği esasların hudud ve şumulü göz önünde bulundurulmak suretiyle ana sanayiye, amme karakterine haiz işlere hasredilmesi prensipleri üzerinde durulmaktadır. Devlet işletmelerinden hususi teşebbüse intikal ettirilebilecek karakterde görülenlerin intikal şart ve şekilleri 3460 sayılı kanun hükümlerine göre tesbit olunmuş bulunmaktadır. Bu kabil işletmeler, anonim ve limited şirketler haline ifrağ edilerek, hisse senetleri serbestçe satışa arz olunmak üzere, peyder pey hususi teşebbüse intikal ettirilecektir..." (Aktan, 1987: 174'den naklen)

Ancak hemen belirtelim ki DP iktidarı döneminde bu görüşler uygulanamamış, aksine bu dönemde kamu iktisadi teşebbüsleri sayısında azalma yerine artış görülmüştür. 1950 ve sonrası yıllarda 21 yeni çimento fabrikası ile 11 yeni şeker fabrikası kurulmuştur. Bu yıllarda DP iktidarının bu niyeti kamu kesiminin büyümesine engel olmamıştır. 1938-1948 döneminde kamu kesiminin özel kesimi aşan gelişimi % 0.4 dolayında iken bunun 1950-1960 döneminde % 1.7 ye çıkması gerçekten ilginçtir.

Yukarda açıklamalarımızda belirtilen 3460 sayılı kanun 1964 yılında yürürlükten kaldırılarak bunun yerine 440 sayılı kanun getirilmiştir. Bu kanunun 4,5 ve 11. maddelerinde özelleştirmeye ilişkin bazı hükümler yer almıştır. 4. maddede "Kanunla yapılmış devlet iştiraklerinin devir ve tasfiyesi kanunla, veraset ve benzeri yollarla meydana gelmiş devlet iştirakleriyle teşekkül ve iştiraklerin devir veya tasfiyesi Bakanlar kurulu kararı ile yapılır" şeklinde bir hüküm yer almıştır. 5. maddede ise "Teşekküllerin yönetim kurulları kendi iştiraklerinin yapılması, devir veya tasfiyesi hususunda Bakanlar kuruluna teklif yapmakla görevlidir. Kendisini ilgilendiren hallerde devlet yatırım bankasında bu hususta teklifte bulunabilir" hükmü yer almıştır. Söz konusu kanunun 11. maddesinde ise müesseselerin, kanunla limited veya anonim şirket haline getirilebileceği belirtilmiştir.

2.24 Ocak Sonrası Dönem

Kısaca 24 ocak 1980 kararları olarak bilinen ekonomik program paketi Türkiye'de ekonomik sistem politikasında köklü bir değişikliğin başlangıcı olmuştur. 24 ocak 1980 kararları ile serbest piyasa ekonomisine geçiş yönünde temel kararlar alınmıştır. 24 ocak kararlarının temel amaçlarını şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. KİT'lerin milli ekonomi üzerindeki yükünü azaltarak, bunların serbest piyasa ekonomisi kurallarına göre çalışmalarına ortam hazırlayacak rehabilitasyon çalışmalarına başlamak ve bunları zaman içerisinde özel sektöre bütünüyle devretmek.

2. Fiyat oluşum sürecini serbestleştirmek, bu amaçla :

a) Mal ve hizmetlerin fiyatlarının oluşumunda piyasaya müdahalede bulunmamak,

b) Faiz oranlarının piyasada serbestçe oluşmasına izin vermek,

c) Döviz kurlarının serbestçe oluşması için serbest kur sistemine geçmek ve Türk parasının konvertibilitesini sağlamak .

3. İthal ikamesine dayalı ice dönük iktisat politikası yerine ihracatı artırmayı ,ithalatı ise sebestleştirmeyi hedef alan bir dış ticaret politikası uygulamak ,

4. Yabancı sermaye girişini özendirici tedbirler almak

Bu hedefler doğrultusunda 1980 yılından günümüze değin serbest piyasa ekonmiine işlerlik kazandırmak yönünde yapılan uygulamaları ayrı bir başlık altında incelemekte yarar bulunmaktadır.

a. Yasal Kurumsal Serbestleşme

24 Ocak kararları ile temel mal ve hizmet kapsamı daraltılmış .daha önce temel mal ve hizmetler icerisinde yer alan çimento, demir, çelik, kağıt,kükürt, göztaşı, zirai mücadele araçları, süt, et ve şeker gibi ürünleri ile ferro krom ve alüminyum üretimi dışında kullanılan elektrik bu kapsamdan çıkarılmıştır.Böylece temel mallar kapsamında sadece elektrik (ferro krom ve alüminyum üretimi için), kömür, her çeşit suni gübre kalmıştır. Temel hizmetler kapsamında ise değişiklik yapılmayarak Denizcilik Bankası Deniz Nakliyatı, Devlet Demir Yolları Denizcilik Bankası yük taşımaları için sübvansiyon uygulamasına devam edilmiştir.

Temel mal ve hizmet kapsamının daraltılmasının yanısıra bu kapsamda bulunan mal ve hizmetlerin fiyatlarında maliyet artışları gözönüne alınarak ayarlamalar yapılmıştır. Böylece 24 Ocak Kararları ile Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Hazine ve Merkez Bankası üzerindeki baskısı bir ölçüde hafifletilmiş ve bu kuruluşların fiyatlarını serbestçe belirleyebilmeleri ile kaynak yaratmalarına imkan tanınmıştır.

Ekonomide rekabetin canlandırılması için devlet tekellerinin bir kısmı kaldırılmıştır. Elektrik üretimi, iletimi ve dağıtımında devlet tekeli 3096 Sayılı Kanun'la kaldırılmıştır. Söz konusu Kanunla elektrik üretimi, iletimi, dağıtım ve ticaretini Türkiye Elektrik Kurumu dışında özel hukuk hükümlerine tabi sermaye şirketleri statüsüne sahip yerli ve yabancı şirketler tarafından da gerçekleştirilebileceği belirtilmiştir. Bu hususta izin yetkisi Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na verilmiştir. Kanunun 9. maddesinde enerji tarifelerinin görevli şirketin teklifi ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın onayı ile saptanacağı belirtilmiştir. Anlaşıldığı gibi elektrik üretim, iletim ve dağıtımında devletin tekel statüsü kaldırılmakla birlikte bu konuda tam bir serbestlik gerçekleştirilememiştir.

Daha sonra 3291 Sayılı Kanunla tütün tekeli kaldırılmıştır. Söz konusu kanunla 1177 Sayılı Tütün ve Tütün Tekeli Kanunu'nun 20, 21, 38, 41 ve 43 sayılı maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece sigara üretiminde devlet tekeline son verilmiştir. Bununla birlikte 1177 Sayılı Kanunun yürürlükteki maddelerine göre tütün mamüllerinin fiyatlarını belirlemeye yine eskiden

olduğu gibi devlet yetkilidir. Yapılan değişiklik sonucunda yabancı Şirketlerin tütün piyasasına girmesine izin verilmiştir.

Öte yandan 3092 sayılı Çay Kanunu ile gerçek ve tüzel kişilerin yaş çay işleme ve çay paketleme fabrikaları kurup işletmelerine ve ihtiyaçları olan yaş çay yaprağını doğrudan üreticiden satın almalarına izin verilmiştir. Böylece çayda devlet tekeli kaldırılmıştır. Söz konusu Kanunun yürürlüğe girmesinden bir süre sonra yerli ve yabancı birçok özel firma piyasaya girmiş bulunmaktadır.

Yasal-kurumsal serbestleşme töründe bir diğer uygulama da eğitim hizmetlerinde görölmektedir. 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanununun da 1984 yılı içersinde 3035 sayılı Kanunda yapılan değişikliklerle özel okulların açılması teşvik edilmiştir. Örneğin söz konusu kanunun 3. maddesinde Şu hüküm yer almıştır: "Özel kreŐler, ana okulları ve meslek okulları ve kalkınmada öncelikli yağılacak özel okullar öğretime başladıkları tarihten itibaren beş yıl süreyle Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi'nden muaf tutulurlar." Anlaşıldığı gibi teşvik önlemleriyle özel eğitim kurumlarının piyasada artması ve böylece devlet okullarıyla rekabetin ilerletilmesi amaçlanmıŐtır.

Bankacılık sektöründe yasal-kurumsal serbestleşme yönünde çeşitli kararlar alınmıştır. Bilindiği gibi ölkemizde Cumhuriyet'in ilk yıllarından günümüze değin güdümlü faiz politikası uygulanmıştır. 24 Ocak Kararları'ndan bir süre sonra 29.5.1980 tarih ve 8 /909 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kredi ve vadeli tasarruf mevduatı faiz oranlarının bankalarca serbestce belirlenebilmesine imkan sağlanmıştır. Ancak bankalar 19.6.1980 tarihinde yaptıkları centilmenlik anlaşması ile sözkonusu kararnamenin uygulanmasını engellemiŐlerdir. Bu tarihten sonra faiz oranlarında zaman zaman kısmi bir serbestleşmeye geçilmesi yönünde kararlar alınmıştır. Daha sonra 30.10.1986 tarih ve 19266 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Merkez Bankası Tebliği ile bu yönde bir karar daha yürürlüğe konmuştur. Söz konusu tebliğ ve bu defada vadesiz mevduat hesaplarına uygulanacak faiz oranlarının bankalarca serbetçe belirlenebilmesi esası kabul edilmiştir. İleri yıllarda Merkez Bankası faiz oranlarında tam bir serbestleşmeye geçilmesi yönünde çeşitli kararlar yürürlüğe koymuştur.

b. KİT'lerin Özelleştirilmesi

Türkiye'de özelleştirme ile ilgili olarak ciddi çalışmalar 24 Ocak 1980 İstikrar Programının yürürlüğe girmesinden bir süre sonra başlamıştır. 24 Ocak İstikrar Programı Kamu İktisadi Teşebbüsleri için yeni kural ve düzenlemeler getirmemiştir. Bu kararlar ile Kamu İktisadi Teşebbüslerinin serbest piyasa ekonomisi kurallarına göre çalışmalarına imkan sağlayacak tedbirler alınmıştır.

24 Ocak 1980 sonrasında ilk olarak 11.04.1983 tarih ve 60 sayılı K.H.K. ile 440 Sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmıştır. Daha sonra bu K.H.K. 2929 Sayılı Kanun şekline dönüştürülmüştür. 2929 Sayılı Kanun daha sonra 08.06.1984 tarih ve 233 sayılı K.H.K. ile yürürlükten kaldırılmıştır. 24 Ocak 1980 sonrasında Kamu İktisadi Teşebbüsleri ile ilgili olarak yapılan bu yasal düzenlemeler ile Kamu İktisadi Teşebbüslerinin serbest piyasa ekonomisine entegrasyonu yönünde önemli mesafeler katedilmiştir.

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin serbest piyasa ekonomisine entegrasyonu ve daha sonra özelleştirilmesi düşüncesini esasen 1983 seçimleri sonrasında iktidara gelen Anavatan Partisinin felsefesine bağlamak mümkündür. Anavatan Partisinin seçim beyannamesinde ve hükümet programında özelleştirmeye ilişkin olarak çeşitli hükümler bulunmaktadır.

Söz konusu partinin seçim beyannamesinde Kamu İktisadi Teşebbüsleri başlığı altında şu hüküm yer almıştır: "Partimiz, ilke olarak vatandaşlarımızın kendi güçleri ile veya makul teşvik tedbirleri ile gerçekleştirebilecekleri yatırımlara devletin doğrudan kaynak tahsis etmesini doğru bulmamaktadır. Bu şekilde mütalaa edilebilecek mevcut Kamu İktisadi Teşebbüslerinin tedricen millete devredilmesini uygun buluyoruz." (ANAP Hükümet Programı, 1983: 21).

Anavatan Partisi Programında da aynı görüşleri bulmak mümkündür. Parti programının 10. maddesinde devletin iktisadi kalkınmadaki rolü açılarak şöyle denilmiştir: "Devlet sanayi ve ticarete ana prensip olarak girmemelidir, istinai olarak geri kalmış bölgelerde sınai tesisler kurabilirse de bu teşebbüsler kısa zamanda millete devredilmelidir."

Anavatan Partisi iktidara geldikten sonra özelleştirme ile ilgili olarak 2983 Sayılı Kanunu yürürlüğe koymuştur. Daha sonra 2929 Sayılı Kanun

yürürlükten kaldırılarak bunun yerine getirilen 233 Sayılı K.H.K.'nin 38. maddesinin özelleştirmeye ilişkin genel çerçeve teşkil eden 3291 Sayılı Kanun yürürlüğe konulmuştur. Şimdi bu üç kanunu kısaca inceleyelim.

b1. 2983 Sayılı Kanun ve Özelleştirme

17.03.1984 tarih ve 18914 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 29.02.1984 tarih ve 2983 Sayılı Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkındaki Kanun özelleştirmeye ilişkin önemli hükümleri içermektedir. Birinci maddede kanunun amacı "İstikrarlı ve güvenilir gelir verilmesi suretiyle tasarrufları teşvik ederek sağlanacak ek finansman kaynakları ile kamu yatırımlarının süratle gerçekleştirmek" olarak belirtilmiştir.

Söz konusu kanunda yukarıda belirtilen amaca yönelik olarak gelir ortaklığı senedi, hisse senedi çıkarılması ve işletme hakkı devredilmesi uygun görülmüştür. Bunlardan gelir ortaklığı senetleri ve işletme hakkı devri Türk Hukuk mevzuatına yeni girmiş müesseselerdir. Bu iki müessese geniş anlamda düşünüldüğünde özelleştirme ile yakın ilgisi bulunmaktadır. Şimdi bu iki müesseseyi kısaca ele aldıktan sonra gerçek özelleştirme yöntemi olan hisse senedi satışı konusunu inceleyelim.

a) Gelir Ortaklığı Senetleri İhracı

2983 Sayılı Kanununun 3. maddesinin c fıkrasında gelir ortaklığı senetleri, kamu kurum ve kuruluşlarına (Kamu İktisadi Kuruluşları ve İktisadi Devlet Teşekkülleri dahil) ait alt yapı tesislerinin (köprü, baraj, elektrik santrali, karayolu, demiryolu, telekominikasyon sistemleri ile sivil kullanıma yönelik deniz ve havalimanları ve benzeri tesisler) gelirlerine gerçek ve tüzel kişilerin ortak olması için çıkarılacak senetler olarak tanımlanmıştır. Tekrar belirtelim ki gelir ortaklığı senetleri ilk olarak 2983 Sayılı Kanun ile Türk Hukuk mevzuatına girmiş bir menkul kıymettir.

Gelir ortaklığı senetlerine ilişkin ayrıntılı esaslar Kamu Ortaklığı Fonu Yönetmeliği'nin 5-15. maddeleri arasında yer almaktadır. Buna göre gelir ortaklığı senetleri birden fazla alt yapı tesisinin birleştirilmiş gelirlerine ortak olmayı sağlamak üzere "Grup Senetleri" halinde, veya her bir alt yapı tesisinin gelirine ortaklığı sağlamak üzere münferit olarak çıkarılabilir. Gelir ortaklığı senetleri, menkul kıymetler borsaları kanunu ve sermaye piyasasını uygulanması açısından menkul kıymet addolunur ve ilgili mevzuat esaslarına

göre menkul kıymet borsasında kote edilebilir. Senetler hamiline yazılı olarak tanzim edilir.(KOF-Y.md.6)

Yönetmeliğin 7.maddesinde gelir ortaklığı senetlerinin "ana senet" ve buna bitişik "kupon"dan oluştuğu belirtilerek bu belgelerde bulunması gerekli bilgiler yer almıştır. 8. maddede ise gelir ortaklığı senetleri satış esasları belirlenmiştir. Buna göre gelir ortaklığı senetlerinin satış işlemi idare tarafından bir duyuru ile başlatılır.Bu duyuruda ilgili alt yapı tesisinin ismi ve senetlerin normal değeri, satış fiyatı, satış süresi, satış yerleri ve idarece gerekli görülen diğer hususlar belirtilir. Satışlar, duyuruda belirtilen süreler içinde bankalar, 2499 sayılı kanuna göre aracılık yapmaya yetkili olan kurumlar ve idarece belirtilecek kamu kurumları aracılığıyla yaptırılabilir.Senet bedelleri nakit ve peşin olarak tahsil edilir. Satış hasılatı, ilgili kuruluşlar tarafından idarece belirlenecek esaslar dahilinde fon hesabına yatırılır.

Gelir ortaklığı senedi sahiplerine güvenilir ve istikrarlı bir gelir temini gözönünde bulundurularak, gelir ortaklığı senetlerine verilecek gelir veya bu geliri hesaplamaya ait usul çıkarılacak her türlü tertip senetler için önceden kurul tarafından tespit ve ilan edilir.(KOF.Y-md.9)

Söz konusu yönetmeliğe göre gelir paylarının ödenmesi usulü ise şöyledir: Pay sahiplerine dağıtılacak meblağ, idare ve bankalar arasında yapılacak sözleşme esasları dahilinde fondan ilgili banka hesabına aktarılacak ve senet sahipleri sadece o yıla ait kupon ile bankaya başvurarak kupona düşen gelir payını tahsil edeceklerdir. (KOF.Y- md.10)

2983 Sayılı Kanun'un 12. maddesinde gelir ortaklığı senedi çıkarılacak alt yapı tesislerinin gelirine gerçek ve tüzel kişilerin ortak olması sözkonusudur.Gelir ortaklığı senetlerini elinde bulunduran kişiler, alt yapı tesislerinin mülkiyetine değil sadece 3.maddede sayılan tesislerin gelirlerine ortak olmaktadır. Bu durum tesislerin belirli oranda karlı ve verimli çalışmaları sonucunu doğuracaktır.Çünkü, piyasada cari fon haddinden daha yüksek bir getirisi olmayan gelir ortaklığı senetlerine şahısların talebi de olmayacaktır. Bu bakımdan alt yapı tesislerinin piyasaya sunulan mal ve hizmet fiyatlarının, yeterli miktarda kar sağlayacak şekilde belirlenmesi gerekecektir. Şu halde, gelir ortaklığı senetleri esasen, kamusal mal ve hizmetlerin fiyatlarının piyasa mekanizması işleyişine uydurmaya

yönelik bir menkul kıymet olduğundan, bu uygulamaya geniş anlamda özelleştirme çerçevesinde düşünmek mümkündür.

b)İşletme Hakkı Devri

2983 Sayılı Kanun'un getirdiği yeniliklerden birisi de "işletme hakkı" kavramıdır. Türk Hukuk Mevzuatına yeni girmiş olan bu kurum "leasing"e benzemekle beraber, ondan çeşitli yönlerden ayrılmaktadır. İşletme hakkı devrini esasen bir özelleştirme yönteminden ziyade, özelleştirmeye hazırlık teşkil edecek bir işlem olarak görmek mümkündür.

2983 Sayılı Kanun'un 3. maddesinin (c) fıkrasında "işletme hakkı devri"nin sadece tanımı yapılmış, buna ilişkin ayrıntılı düzenlemeler ise Kamu Ortaklığı Yönetmeliği'nin 4. maddesinin (J) bendinde "işletme hakkı devri" tarif edilmiştir. Buna göre, "işletme hakkı, Kamu İktisadi Teşebbüsleri'ne (yurt dışındakiler de dahil) ait tesislerin mülkiyet hakkı saklı kalmak kaydıyla, belirli bir bedel karşılığında belirli bir süre ve şartlar dahilinde gerçek ve tüzel kişiler tarafından işletilmesini ve varsa mamüllerinin pazarlama ve dağıtımını yapmasını ifade eder."

İşletme hakkı devredilecek tesisler Yüksek Planlama Kurulu tarafından kararlaştırılır. İşletme hakkı verilmesi ile ilgili işlemler ise Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı tarafından yürütülür. Yönetmeliğin 21. maddesine göre İşletme hakkı devredilecek tesisler tespit edildikten sonra, durum idare tarafından ilgili kuruluşa bildirilir. İlgili kuruluş tesisin verimliliği, üretim kapasitesi, kârlılık durumu ve diğer hususları gözönünde bulundurmak suretiyle sözleşme şartlarını ve bunun yanı sıra stok (hammadde, yarımamul, mamul) yedek parça ve diğer mal varlıkları ile birlikte işletmenin rayiç bedelini tespit ederek idareye bildirir. İşletme hakkının gerçek ve tüzel kişilere devredilmesi ve devir şartları hakkındaki karar Kurul tarafından verilir. Kurul'un bu kararı idare tarafından işletme hakkı devredilecek tesisin bulunduğu yerdeki mahalli gazetelerden birisi ile ülke çapında yayınlanan en az bir gazetede, Resmi Gazete'de ve gerektiğinde radyo ve televizyonda ilan edilir. Yapılan ilanda; ilgililerin işletme hakkı ile ilgili talebi ile ilgili olarak müracaat etmeleri gereken yer ve süreler, gerekli belgeler, müracaat usulü ve diğer hususlar belirtilir. Yapılan müracaat sonunda istekliler arasında yeterlilik itibarıyla uygun görülen gerçek ve tüzel kişilere, işletme hakkı devrine kurul karar verir. Ayrıca işletme hakkını devir alan gerçek ve tüzel kişiler kurul tarafından belirlenecek türde ve miktarda kat'i teminat göstermek

zorundadırlar. Bununla birlikte işletme hakkı devredilirken idare ile işletme hakkını devir alan gerçek ve tüzel kişiler ile bir işletme hakkı sözleşmesi düzenlenmesi gerekmektedir. "İşletme Hakkı Sözleşmesi". İdare Başkanı ile işletmeye sahip olan kuruluşun Genel Müdürü ve işletme hakkını devir alan tarafından imzalanmak suretiyle aktedilir.(KOF-Y.md.25)

Bu hükümlerden açıkca anlaşıldığı gibi "İşletme Hakkı Devri", "Leasing"de olduğu gibi Kamu İktisadi Teşebbüslerine ait tesislerin belirli süreler dahilinde gerçek ve tüzel kişilere kiralanması işlemidir. Bu süre 2983 Sayılı Kanun'un 11. maddesinin b bendinde azami 15 yıl olarak belirlenmiştir. Ancak bu sürenin "İşletme Hakkı Sözleşmesi" ile yenilenmesi mümkündür.

Ülkemizde Leasing müessesesi 10.06.1985 tarih ve 3226 Sayılı "Finansal Kiralama Kanunu" ile uygulamaya konulmuştur. Bu Kanun çerçevesinde de Kamu İktisadi Teşebbüslerinin kiraya verilmesi mümkündür.

e) KİT Hisse Senetlerinin Satışı

2983 Sayılı Kanun'un 01.05.1985 tarih ve 3188 Sayılı Kanun'la değişik 3.maddesine göre hisse senedi, Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve bunlara ait tesislere (müessese, işletme, bağlı ortaklık vb.) gerçek ve tüzel kişilerin ortak olması için çıkarılan bir menkul kıymettir. Burada ifade edilen hisse senedi Türk Ticaret Kanunu'nda düzenlenen hisse senedinden başka farklı değildir. Tanımdan da anlaşıldığı gibi hisse senetlerinin satışında bir "mülkiyet" değişimi söz konusudur. Dolayısıyla hisse senetleri satışı gerçek anlamda bir özelleştirme yöntemi olmaktadır.

Hisse senetleri satışı yoluyla özelleştirmeye ilişkin ayrıntılı hükümler Kamu Ortaklığı Fonu Yönetmeliği'nde yer almıştır. Söz konusu yönetmeliğe göre bağlı ortaklık ve benzerlerinde kamu payları halka açılacak olanlar Yüksek Planlama Kurulu tarafından tespit edilir. Kurul tarafından gerçek ve tüzel kişiler ortaklığına açılmasına karar verilen müessese ve işletmeler önce 293 sayılı KHK ve Türk Ticaret Kanunu çerçevesinde anonim şirket statüsüne getirilirler.

Yönetmeliğin. 18.maddesinde ise hisse senedi satışı esasları belirlenmiştir. Buna göre bağlı ortaklıklar ve benzerlerinin Hazine, İktisadi Devlet Teşekkülü ve Kamu İktisadi Kuruluşlarına ait bulunan hisse senetleri idarenin hazırlayacağı teklif üzerine Kurul kararıyla tespit edilen bedel üzerinden gerçek ve tüzel kişilere satılır ve ilgili kuruluşun muhasebe

kayıtlarında bilahare gerekli düzenlemeler yapılır. Bu satıştan elde edilecek hasılat fona gelir kaydedilir.

Aynı maddede ayrıca çok önemli hükümde yer almıştır: "Hisse senedi satışlarında tesiste çalışanlara öncelik ve özel şartlar getirilmesine Kurul karar verebilir. Yöre halkına da benzer kolaylıklar tanınabilir. Öte yandan hisse senetlerinin aynı gerçek veya tüzel kişilere belli oranlardan fazla satılmamasına Kurul karar verebilir." Söz konusu maddenin son fıkrasında ise hisse senetlerinin satışında yapılacak ilanları şekli, verileceği araç, adedi ve kapsamının idare tarafından belirleneceği belirtilmiştir.

Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere 2983 sayılı Kanun ve bu Kanun'a dayanılarak çıkarılan Kamu Ortaklığı Fonu Yönetmeliği gerçek anlamda bir özelleştirme uygulamasına ilişkin usulş ve esasları kapsamaktadır.

b2. 233 Sayılı KHK'de Özelleştirme

2929 Sayılı kanunun 37. maddesinde "Teşekküller, Müesseseler ve Bağlı Ortaklıkların tasfiyesi" başlığını taşıyan hüküm bu kanunu yürürlükten kaldıran 233 sayılı KHK'nin 38. maddesinde "Teşebbüsler, Müesseseler, Bağlı Ortaklıklar, İşletmeler ve İşletme Birimlerinin ve İştiraklerin tasfiyesi ve satılması" şeklinde yer almıştır. Söz konusu 38. maddede teşebbüs, müessese, bağlı ortaklık, işletme, işletme birimlerinin ve iştiraklerinin tasfiye, devir, satış ve işletme haklarının verilme kararlarının Yüksek Planlama Kuruluna ait olduğu belirtilmiştir. Aynı madde de tasfiye, devir ve işletme hakkının verilmesi işlemlerinin 2983 sayılı kanunun öngördüğü esaslar çerçevesinde Kamu Ortaklığı Kurulu tarafından yürütüleceği hüküm altına alınmıştır.

Tasfiye, devir, satış ve işletme hakkı devrinden elde edilerek fona aktarılan hasılaya karşılık, tasfiye, devir, satış veya işletme hakkının verilmesi işlemine tabi değerlerin teşebbüs hesaplarında kayıtlı değeri, teşebbüsün veya bağlı ortaklığın sermayesinden tenzil edilir. (KOF-Y, madde 38/4)

b3. 3291 Sayılı Özelleştirme Kanunu

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin özelleştirilmesine ilişkin esaslar 03.06.1986 tarih ve 19126 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan kanunda yer almıştır. Söz konusu 3291 sayılı kanun ile Bankalar Kanununda, Merkez Bankası Kanununda ve Sermaye Piyasası Kanununda değişiklikler yapılmış, kanunun 13-18. maddeleri arasında ise "Kamu İktisadi Teşebbüslerinin

Özelleştirilmesi ile ilgili Hükümler" başlığı altında özelleştirmeye ilişkin usul ve esaslar yer almıştır.

3291 sayılı kanunda özelleştirme kavramının bir tanımı yapılmamış, sadece özelleştirmeye yetkili idareler, özelleştirme yöntemleri ve özelleştirmenin sonuçları kısa cümlelerle ifade edilmiştir.

Kanunun 1. maddesinde şu hüküm yer almıştır. "Kamu İktisadi Teşebbüslerinin özelleştirilmesine Bakanlar Kurulunca, müessese, bağlı ortaklık işletme ve işletme birimlerinin özelleştirilmesine ise Yüksek Planlama Kurulunca karar verilir. Yüksek Planlama Kurulu ayrıca iştiraklerdeki kamu paylarının satış ve devri konularında yetkilidir. 3291 sayılı kanuna göre özelleştirilmesine karar verilen Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve bağlı ortaklıklar doğrudan doğruya, müessese, işletme ve işletme birimleri ise önce A.Ş. statüsüne getirildikten sonra hiç bir işlem gerek kalmaksızın bağlı bulunduğu bakanlıkla ilişkisi kesilerek Başbakanlığa bağlanmıştır".

Birinci maddede yer alan bu hüküm özelleştirme ile ilgili hemen hemen yapılacak bütün işleri özelleştirmeye çalışmıştır. Anlaşıldığı gibi, söz konusu madde ile özelleştirme karar yetkisi Bakanlar Kurulu ile YPK'ye verilmiştir. 06.03.1991 tarih ve 3701 sayılı DPT Teşkilatı Kurulu ve Görevleri Hakkında Kanun'un 4.maddesine göre Yüksek Planlama Kurulu, Başbakanın başkanlığında, Başbakanın belirleyeceği en çok dört Devlet Bakanı ile Maliye ve Gümrük, Tarım, Orman ve Köy İşleri, Sanayi ve Ticaret, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Bayındırlık ve İskan, Ulaştırma Bakanlıklarından meydana gelir.

Kurul, Kamu Ortaklığı İdaresi ile Toplu Konut İdaresinin gelecek yıl programları ile yıl içinde programların uygulanmasını değerlendirerek, varsa aksaklıkları giderecek tedbirleri almak, yıl sonunda da o yıl içerisinde yapılan uygulamaları değerlendirmek üzere ayrıca yılda en az üç defa toplanır. Kurulun sekreteryâ hizmetlerini DPT Müsteşarlığı yürütür.

5. Maddede ise YPK'nın görevleri sayılmıştır. YPK söz konusu maddeye göre kalkınma planı ve yıllık programlar çerçevesinde KİT'ler ile ilgili her türlü kararları almak, 2983 sayılı kanunun 10. maddesi ve diğer kanunlarla Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kuruluna verilmiş bulunan görevleri yürütmek yetkilerine sahiptir.

Öte yandan 10.04.1990 tarih ve 414 sayılı KHK ile 2983 sayılı kanunun 7. maddesi değiştirilmiş ve KİT'lerin özelleştirilmesi ile ilgili bazı kararlarda Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı yetkili kılınmıştır. Söz konusu maddeye göre Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı,

- Gelir Ortaklığı senedi, hisse senedi çıkarılmasını ve işletme hakkı verilmesini sağlamak.

- Çıkarılacak Gelir Ortaklığı senetleri ve hisse senetlerinin adedi, değeri ve bunlarla ilgili hususları belirlemek.

- Gelir Ortaklığı senedi, hisse senedi çıkarılmasını ve işletme hakkı verilmesini sağlamak.

- Çıkarılacak Gelir Ortaklığı senetleri ve hisse senetlerinin adedi, değeri ve bunlarla ilgili hususları belirlemek.

- Tesislerin gerçek ve tüzel kişiler tarafından işletilmesi şartlarını tesbit etmek.

- Gerektiğinde Gelir Ortaklığı senetlerinin ve hisse senetlerinin satın alınmasını ve tekrar satılmasını sağlamak, yetki ve işlevlerine sahiptir.

Önemle belirtelimki özelleştirme ile ilgili mevcut hukuksal normlar özelleştirme karar ve yürütme organı ve bunların görevleri konusunda çelişkili ifadeler içermektedir.

Günümüze değin özelleştirme ile ilgili karar alma hususunda başlıca şu organlar yetkili kılınmışlardır:

- Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu (EİYKK)
- Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu (TKKOK)
- Bakanlar Kurulu,
- Yüksek Planlama Kurulu (YPK),
- Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı (KOİ),
- Kamu Ortaklığı Yüksek Kurulu (KOYK).

Mevcut 2983 sayılı Kanun 233 sayılı KHK 3291 sayılı Kanun 2983 sayılı Kanunda Değişiklik Öngören 414 sayılı KHK ve son olarakta 3701 sayılı DPT kuruluş ve görevleri hakkında kanunun birlikte ele alınarak özelleştirme karar ve yürütme organının açık ve net bir şekilde belirlenmesi gereklidir.

3291 sayılı kanunun 1. maddesi dikkatlice incelendiğinde başlıca beş özelleştirme yöntemi tesbit edilmektedir. Bunlar:

- KİT'lerin varlıklarının tamamen veya kısmen satışı,
- Hisse senetlerinin satış yöntemi.
- Kiralama yöntemi.
- İşletme hakkı devri yöntemi.
- Devir ve tasfiye yöntemi.

Özelleştirme işlemleri ise söz konusu maddede belirtildiği gibi şu şekilde bir sıra izlenerek yürütülmektedir:

1. Anonim Şirket statüsüne dönüşme : KİT'lere ait müessese, işletme ve işletme birimleri özelleştirilmeden önce A.P. statüsüne dönüştürülmektedir.

2. Başbakanlığa bağlanma : A.P statüsüne dönüştürülen müessese, işletme ve işletme birimlerinin bağlı buldukları bakanlıkla ilişkisi kesilmekte ve otomatik olarak Başbakanlığa bağlanmaktadır. Bu işlemlerden sonra, özelleştirilmesine karar verilen teşekkül, kuruluş, müessese, bağlı ortaklık, işletme ve işletme birimlerinin sermayelerindeki kamu payı % 50'nin altına düşüncüye kadar, bunlardan Kamu Ortaklığı Kurulu sorumlu olmaktadır. Kamu Ortaklığı Kurulu, bu kuruluşların faaliyetleri, organları, yönetimi, denetimi, sermaye miktarını tesbit, bu işlemleri kolaylaştırıcı tedbirler alma, ayrıca bu işlerden elde edilip Kamu Ortaklığı Fonunda toplanacak meblağ'ın, Fon, hazine ve özelleştirilen kuruluş arasında hangi oranlarda dağıtılması gibi konularda karar verme yetkisine sahiptir. Ayrıca bu kuruluşların hesaplarıyla ilgili her türlü düzenlemeleri yapmaya da kurul yetkili kılınmıştır.

Özelleştirilmesine karar verilen Teşekkül, Kuruluş, Müessese, Bağlı Ortaklık, İşletme ve İşletme birimlerinin mülkiyetine ne suretle olursa olsun geçen, tasarrufunda bulunan her türlü hak ve mameleki ile borçları özelleştirilen kuruluşa aynen intikal edecektir. Özelleştirilen bu kuruluşların sermayelerindeki kamu payının % 50'nin altına düşmesi halinde yukarıda belirtilen mevzuat hükümleri uygulanacaktır. Kanununun 15. maddesinde ise özelleştirilmesine karar verilen teşebbüs, müessese, bağlı ortaklık, işletme ve işletme birimlerinde ihraç edilen tahviller ile devlet kefaletini haiz iç ve dış borçlar üzerindeki devlet garantisinin devam edebileceği belirtilmiştir.

Kanunda ayrıca vergi muafiyeti ve personel rejimine ilişkin hükümler de yer almıştır. Kanununun 14. maddesinde özelleştirme ile ilgili her türlü işlemler vergi, resim ve harçtan muaf tutulmuştur. 16. madde de ise özelleştirilen kurumun anonim şirkete dönüştürülmesinden sonra kurumda Emekli Sandığına tabi olarak çalışan personelin, özelleştirme karar tarihi ile özelleştirilen kurumun sermayesindeki kamu payının % 50'nin altına düşmesine kadar her türlü hakları ve vecibelerinin devam edeceği belirtilmiştir. Ayrıca bu payın %50'nin altına düşmesi halinde isteyenlerin Emekli Sandığı ile irtibatlandırılabilceği hüküm altına alınmıştır.

TÜRKİYE'DE KİT'LERİN ÖZELLEŞTİRİLMESİ

1.Özelleştirme Hazırlık Çalışmaları

Ülkemizde özelleştirmeye ilgili olarak hazırlık çalışmalarını yürütmek üzere hükümet, 15.3.1985 tarihinde 2 Amerikan (Morgan Guaranty Trust Company Of New York, The First Boston Corporation) ve 5 İngiliz irimasından (Morgan Grenfell And Co. Ltd. J.Henry Schro-der Wags And Co. td, N.M Rotschild And Sons Ltd, Lazard brothes And Co. Ltd, Chase anhattan Ltd.) teklif istemiş veyapılan görüşmeler sonucunda Morgan Garanty Trust Company Of New York firması uygun bulunarak bu firma ile DPT arasında 11.12.1985 tarihinde anlaşma imzalanmıştır.

Ülkemizde Dünya Bankasının finansman desteği ile sürdürülen özelleştirme master plan hazırlık çalışmaları yapılan anlaşma sonucu Morgan Guaranty Bank öncülüğünde aşağıda belirtilen 4 kuruluş ile birlikte yürütülmüştür.

1. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası.
2. Sınai Yatırım Ve Kredi Bankası.
3. Yatırım Finansman Anonim Şirketi.
4. Price Waterhouse / Muhaş A.P..

Sözkonusu kuruluşlar Mayıs 1986'da bir master plan hazırlayarak hükümete sunmuşlardır. Master planda: özelleştirme programının hedefleri, özelleştirme genel ve özel faaliyet planları ve mevcut KİT'lerin rehabilitasyonu ve yeniden yapılandırılması için çeşitli öneriler yer almıştır. Şimdi Master Plan üzerinde yer alan konuları kısaca inceleyelim.

a) Morgan Guaranty Bank Master Planı

Master plan özetinde, Morgan Guaranty firmasının özelleştirme konusundaki temel düşüncesi birinci madde de açıklanmıştır:

"Varmış bulunduğumuz genel sonuca göre, bir özelleştirme programı başlatmak için ciddi herhangi bir engel bulunmamaktadır. Bazı KİT'lerin çok bir yapısal değişiklik sonucu satılabileceğini saptadık ve inanıyoruz ki, hükümet önümüzdeki iki yıl içerisinde USAŞ, TURBAN, THY ve ÇİTOSAN ile YEMSAN'ın bazı bölümlerinin satılması amacıyla vakit geçirmeden mali danışmanlar atamalıdır. TPAO, ETİBANK ve TİGEM'ide uygun bir zaman içerisinde satılabilir hale getirmek için, bu kuruluşlarda gerekli reorganizasyon çalışmalarına vakit kaybetmeden başlamak gerekmektedir. Özelleştirmenin güvenilirliğini sağlamak için ilk aşamalarda kazanılacak başarılar büyük öneme sahip bulunmaktadır. Özelleştirme sürecinin hemen başlatılması gerekli olduğu inancına sahip bulunmaktayız"

Anlaşıldığı gibi Morgan Guaranty ülkemizde özelleştirme programının çok kısa bir süre içerisinde uygulanmasını önermektedir.

Morgan Guaranty firması ayrıca Türkiye'de uygulanacak özelleştirme programının ana hedeflerini bir başka yabancı firma (Wyvern Research Associate WRA) ile birlikte saptanmıştır. Öncelikli hedef saptama konusunda üst düzey kamu görevlileri (Bakan, Müsteşar, Genel Müdür v.b) arasında bir anket yapılmış ve sonuçta önem sırasına göre özelleştirme amaçları şu şekilde sıralanmıştır.

1. Pazar güçlerinin ekonomiyi harekete geçirmesine imkan verilmesi.
2. Verimliliğin ve randımanın artırılması.
3. Malların ve hizmetlerin kalite, miktar ve çeşitliliğinin artırılması.
4. Halka açık şirketlerin teşvik edilmesi.
5. Sermaye piyasalarının geliştirilmesinin hızlandırılması.
6. Hazinesin KİT'lere sağladığı mali desteğinin asgariye indirilmesi.
7. KİT'ler tarafından uygulanan tekelci fiyatlandırma ve dolaylı vergilendirmenin azaltılması.
8. Kamu görevlilerinin politika ve yönetmelik konularında alışmalarına izin verilmesi.
9. Modern teknoloji ve yönetim tekniklerinin cezbedilmesi.
10. Çalışanlara hisse senedi vermek suretiyle iş verimliliğinin artırılması.
11. Kamu ve özel sanayi kuruluşları arasındaki dengenin değiştirilmesi.
12. Yabancı yatırımlarla uluslararası ekonomik ve politik bağların kuvvetlendirilmesi.
13. Mevcut sermaye yatırımlarındaki iç karlılığın artırılması.
14. Devlete gelir sağlanması.

Anlaşıldığı üzere 14 amaç içerisinde göreceli olarak öneme sahip olan ilk amaç serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak olarak belirtilmiştir. Endüstriyel verimliliğin yükseltilmesi ise, ikinci önemli amaç olarak saptanmıştır. Master Planda devlete gelir sağlanması ise özelleştirme programında en son önem verilmesi gereken amaç olarak belirlenmiştir.

Şimdi Master Planda yer alan diğer önemli konuları özetlemeye çalışalım. Master Plan özetinde, genel faaliyet planı başlığını taşıyan bölümde KİT'lerin özelleştirilmesi için ciddi hiç bir hukuki engelin bulunmadığı tekrarlanmış, bununla birlikte ülkemizde özelleştirme programını

gerçekleştirmek için yürürlükteki yasalar ve özellikle de 233 sayılı KHK'nın bazı maddelerinin değiştirilmesinin gerekli olduğu vurgulanmıştır. Bu bölüm içerisinde özelleştirmenin başarısı için çeşitli önerilerde bulunulmuştur. Bu önerileri maddeler halinde kısaca özetlemeyi faydalı buluyoruz:

1. Morgan Guaranty firması KİT'lerin ülkemizdeki hatta Batı'daki özel teşebbüslere benzer bir yasal statüye kavuşturulmasını önermektedir. Bu amaçla 233 sayılı KHK'de yer alan hükümlerin Türk Ticaret Kanunu ile aynı paralele getirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

2. KİT'lerin personel rejiminin değiştirilmesi önerilmektedir. Bu amaçla sadece KİT'lerde çalışan memurlar için uygulanmak üzere Devlet Memurları Kanunundan ayrı bir personel kanunu yürürlüğe konulması görüşü belirtilmiştir. Çıkarılacak kanun ile KİT çalışanları, emeklilik hakkında olduğu kadar, kıdem tazminatı, ikramiye ve yükselme imkanlarından yararlanmaya devam etmelidir. Özellikle önemli görevlerde bulunan yöneticilerin ücretleri ve yükselme imkanları özel sektördeki yöneticilerden farklı olmamalıdır.

3. Özelleştirmenin başarılı bir şekilde sonuçlanması için kamu hizmeti gören KİT'ler ile ticari esaslara göre çalışmak durumunda olan KİT'lerin birbirinden kesin çizgilerle ayrılması gereklidir. Ticari esaslara göre çalışan KİT'lerde yönetimin temel görevi, KİT'lerin piyasadaki etkinliğini arttırmak, teşvik etmek ve sonuçta bu teşebbüslerin özel sektöre devrine yardımcı olmaktır.

4. KİT'lerin özel teşebbüsler ile aynı haklara sahip olmalarına özen göstermelidir. İlgili Bakanlıkların KİT'ler üzerindeki yasal müdahaleleri azaltılmalıdır.

5. 233 sayılı KHK'de yer alan bazı hükümlerin değiştirilmesi veya tamamen kaldırılması gereklidir. Bu hususlar aşağıda açıklanmıştır:

- 233 sayılı KHK'nin 2/5 maddesinde yer alan bağlı ortaklık tanımı yeniden gözden geçirilmelidir.

- 3/3 maddede İDT'lerin bankacılık alanında, sermayelerinin en az % 91'inin devlete ait olası şartı ile A.Ş. şeklinde kurulabileceği belirtilmiş, fakat şirketin bir hissedarlar kurulu ile yasal denetçilerinin bulunması şartı getirilmemiştir. Bu durum TTK hükümlerine göre tanımlanan bir A.Ş. statüsünden farklı olduğundan bu hükmün değiştirilmesi gereklidir.

- 22/2 madde Bakanlar Kuruluna bir KİT'i bağlı ortaklık şekline dönüştürme konusunda açık ve kesin bir yetki tanınmalıdır. Böylece KİT hisse senetlerinin bir kısmının özel sektöre devri daha kolay olacaktır.

- Bakanlar Kurulunun mal ve hizmet fiyatlarını saptama yetkisi kaldırılmalıdır. Böylece KİT'lerin özel sektör kuruluşları ile aynı statü içerisinde olmaları imkanı sağlanmış olacaktır.

- Devletin KİT borçlarına ilişkin garantileri, KİT'lerin özelleştirilmesi ile kısa bir sürede ortadan kalkmayacağından, özelleştirme kanununda bu hususun dikkate alınması gereklidir.

- KİT'lerin önceki yıllarda yapmış oldukları borç alacak sözleşmelerindeki bağlayıcı hükümler özelleştirmeye engel teşkil etmemelidir. Bu hususun karşılıklı görüşmeler sonucunda çözümlenmesi mümkündür.

- KİT'lerin özel sektöre kiralanması (leasing) hususunun 233 sayılı KHK'deyer alması gereklidir.

6. Morgan Guaranty'nin önerilerinden biriside fazla işgücü ile ilgilidir. Fazla iş gücünün işten çıkarılması yerine yeniden yapılanma politikası çerçevesinde bu işgücü fazlasının doğal gelişme haline (örneğin, emeklilik süresinin bitmesi gibi) bırakılması gereklidir. Bununla birlikte, mümkün olan bazı alanlarda erken emeklilik önerisi yapılmalıdır. Ayrıca, işgücü fazlası eritilmek istenirken kalifiye iş gücünün işten ayrılmamasına dikkat etmek gerekmektedir.

7. KİT'ler üzerindeki devlet desteği sınırlanmalı ve tedricen kaldırılmalıdır. Örneğin KİT'lere sübvansiyon sağlanması sınırlanmalı ve monopol statüleri kaldırılmalıdır.

8. Yatırımcılara ve diğer ilgili kesimlere bir KİT'in çalışma etkinliği ve finansal durumu hakkında sağlıklı bilgiler verebilmek için uygun bir muhasebe sistemine gerek vardır. Sağlam bir muhasebe sistemi şu nitelikleri gerektirir.

- Genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri
- Muhasebe standartları tablosu
- Profesyonel Denetçiler

Türkiye'de yukarıda belirtilen niteliklerin hiç birisinin mevcut olmadığını belirten "Morgan Guaranty" bu konuda şu önerleri sunmaktadır:

- KİT'lerin muhasebe sistemlerini dünyada genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre düzenlemek gerekir.

- Özelleştirmenin başarısı için KİT mali hesaplarının açık ve gerçekçi bir biçimde ortaya konulması gereklidir. Bu amaçla uluslararası muhasebe firmalarından yararlanmak gereklidir. KİT'lerin son bir kaç yıl içerisindeki mali raporlarının yeniden düzenlenmesi, KİT'leri satın alacaklara bir güvence vermesi yönünden önemlidir. Mali raporların hazırlanması aylar sürebileceğinden bu konuda profesyonel muhasebecilerden yararlanmak gereklidir.

- KİT muhasebe memurları ve denetçileri için mesleki eğitim programları düzenlenmelidir.

- Mali yılın bitiminden başlayarak 6 ayı aşmayacak bir süre içerisinde denetim raporları hazırlanmalıdır.

- Muhasebe sistemi, genel fiyat düzeyini yansıtacak bir şekilde değiştirilmelidir. Bu hususta Latin Amerika ülkelerinde uygulanan enflasyona ayarlı muhasebe sisteminden yararlanmalıdır.

9. Sermaye Piyasasının temelini teşkil edecek olan para piyasasına işlerlik kazandırmak gereklidir. Bu amaçla T.C. Merkez Bankası aracılığıyla açık piyasa işlemleri yapılmalı, devletin teminatı altında bir ana borsa ağı oluşturulmalıdır. Bunun dışında sermaye piyasasının gelişmesine yarayacak yeni önlemler alınmalıdır. Bunun için sermaye piyasası kanunu yeniden geçirilmelidir.

Bu açıklamalardan sonra şimdi özelleştirilecek KİT'ler ve özelleştirme işlemlerinin ne şekilde yapılması gerektiği konusunda Morgan Guaranty açıklamalarını özetleyelim.

Özelleştirme sorunları içerisinde ele alındığı gibi Morgan Guaranty firması ülkemizde özelleştirilecek 32 KİT'i iki kritere göre analiz ederek öncelikle özelleştirilecek KİT'leri tesbit etmiştir. Bu kriterler "ekonomik yaşayabilirlik" (economic viability) ve "yatırım gereksinimleri" (investment requirements) dir. Bu kriterlere göre yapılan analizler sonucunda

özelleştirilecek KİT'ler öncelik irası itibarı ile üç ana kategori ve sekizalt kategoriye ayrılmıştır. Morgan Guaranty'nin öncelik sıralaması şu şekildedir:

Birinci öncelik:

- I. Tamamen satılabilecek olanlar
- II. Çoğunluğu satılabilecek olanlar.
- III. Büyük bir kısmı satılabilecek olanlar.

İkinci öncelik:

IV. Bazı bölümleri satılabilecek, geri kalan kısımları rehabilitasyona tabi tutulacak olanlar.

- V. Tedricen özelleştirilecek olanlar.
- VI. Satılması muhtemel olanlar.
- VII. Devlet desteği ile satılabilecek olanlar.

Üçüncü öncelik:

- VIII. Kamu hizmeti gören teşebbüsler.

Şimdi ana katagorileri tek tek ele alarak incelemeye çalışalım.

(1) Birinci öncelik sırası:

Bu katagori hemen veya kısa bir süre içerisinde satılabilecek olan KİT'leri kapsamaktadır. Alt katagorilerde yer alan KİT'ler aşağıdaki gibidir:

I. Tamamen satılabilecek olanlar: Bu katagoride yer alan KİT'ler kısa zaman içerisinde özel kesime devredilebilecek olanlardır. Bunlar sırasıyla: T.C Turizm Bankası A.Ş (TURBAN), THY A.O , Uçak Servisi A.Ş (USAŞ) ve diğer bazı ortaklıklar.

II. Çoğunluğu satılabilecek olanlar: Bu katagoride başlıca iki KİT yer almıştır. Bunlar Yem Sanayii T.A.Ş (YEMSAN) ve T.Çimento sanayii A.Ş (ÇİTOSAN) dır.

III. Büyük bir kısmı satılabilecek olanlar: Bazı yönlerden reorganizasyona tabi tutulduktan sonra büyük bir kısmı satılabilecek olan KİT'ler bu kategoride yer almıştır. Bunlar sırasıyla: TİGEM, TPAO ve Etibank'tır. Bu KİT'lerin özelleştirme yönünden durumları kısaca şöyledir.

- Tarım işletmeleri genel müdürlüğü (TİGEM) özelleştirmeden önce bu kuruluşun sahip olduğu fazlalık tarım arazisinin satılması önerilmektedir.

- Türkiye Petrolleri A.O (TPAO) : Bu KİT'in iki ayrı bağlı ortaklık olmak üzere Holding şeklinde organize edilmesi önerilmektedir. Boru hatları ile petrol taşıma A.P ile TPAO arama ve işletme bölümlerinin bir bağlı ortaklık olması düşünülmektedir. Deniz işletmeciliği ve tankerciliği A.P' nin aktiflerinin tamamen satılması, BOTAŞ'ın ise ilk etapta gelir ortaklığı senetlerinin satılması önerilmektedir.

- Etibank : Etibank'ın karlı durumdaki bağlı ortaklıklarının (Bor. Krom) hisselerinin satılması önerilmektedir. Etibank bakır işletmelerinin uzun dönem çalışabilirliğini belirlemek üzere fizibilite çalışması yapılması istenilmektedir. alüminyum işletmelerinin ise kiraya verilmesi üzerinde durulmaktadır.

(2) İkinci Öncelik Sırası :

Bu ana kategoride yer alan KİT'ler özelleştirme yönünden aşağıdaki şekilde incelenmiştir.

IV. Bazı bölümleri satılabilecek. Geri kalan bölümleri ise rehabilitasyona tabi tutulacak yada kapatılacak olanlar: Bu özellikte tesbit edilen KİT'ler şunlardır:

I. Sümerbank

- Tekstil.
- Deri.
- Perakende satış mağazaları.

2. Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu (TSEK)

V. Tedricen özelleştirilecek olanlar : Bu grupta fiziki ve sermaye yapıları itibarı ile çok büyük olan başlıca iki KİT yer almıştır. Bunlar PTT ve TEK'dir. Bu kuruluşları özelleştirmeden önce şu önlemlerin alınması önerilmektedir. Kuruluşlar, Türk Ticaret Kanunu kapsamına alınmalı ve

muhasabe sistemleri yenilenmelidir. Ayrıca bu KİT'lerin iştirakleri özel kesime devredilmelidir. PTT iki ayrı kuruluşa ayrılmalıdır. Bunun dışında özel sektörün enerji santrali kurması ve işletmesine izin verilmelidir.

VI. Satılması muhtemel olanlar : Bu kategoride yer alan Kitler şunlardır.

- Et ve Balık Kurumu,
- Türkiye Kömür İşletmeleri,
- Makina Ve Kimya Endüstrisi Kurumu,
- Türkiye Gemi Danayii A.Ş.,
- Orman Ürünleri Sanayii Kurumu.

Bu KİT'lerin de Türk Ticaret kanunu kapsamına alınması ve muhasabe sistemlerini iyileştirmeleri önerilmektedir.

VII. Devlet desteğiyle satılabilecek olanlar: Bu kategoride yer alan KİT'lerin korumacı önlemler veya devlet desteği olmadan ayakta kalması mümkün görülmemektedir. Bu kategoride mütalaa edilen KİT'ler şunlardır:

- Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü,
- Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.,
- Petkim Petrokimya A.Ş.,
- Türkiye Selüloz Ve Kağıt Fabrikaları SEKA,
- Türkiye Gübre Sanayii A.Ş.,
- Türkiye Demir Ve Çelik İşletmeleri,
- Ağır Sanayii Ve Otomotiv Kurumu,
- Türkiye Taşkömürü Kurumu.

Bu kategoride yer alan KİT'ler üzerindeki devlet desteğinin sınırlanması aynı faaliyet alanındaki özel teşebbüslere de aynı desteğin sağlanması istenilmektedir. Ayrıca bu KİT'lerin de Türk Ticaret Kanunu esaslarına tabi olması ve muhasabe sistemlerinin iyileştirilmesi için gerekli önlemlerin alınması gerektiği belirtilmektedir. Bununla birlikte bu kategoride yer alan

KİTlerden bazılarının özel sektöre kiralanması veya işletme hakkı devredilmesi üzerinde çalışmalar yapılması önerilmektedir.

(3) Üçüncü öncelik sırası

VIII. Kamu hizmeti gören KİT ler: Morgan Guaranty yaptığı sıralamada en sona kamu hizmeti gören KİT leri koymuştur. Bu grupta yer alan KİT ler şunlardır:

- Devlet Malzeme Ofisi,
- Türkiye Denizcilik İşletmeleri,
- T.C. Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü
- Devlet Hava Meydanları İşletmesi,
- Toprak Mahsulleri Ofisi,
- Türkiye Ziraai Donatım Kurumu,
- Türkiye Uçak Sanayii A.Ş.,

Morgan Guaranty firması, master plan özetinde özelleştirme gerçekleştirilirken şu hususlar üzerinde durulması gerektiğini belirtmektedir.

1. Uygulanacak özelleştirme yönteminin dikkatlice değerlendirilmesi gereklidir.
2. KİT'leri satın alacak kişi yada kuruluşların mali durumları üzerinde hassasiyetle durulmalıdır.
3. Rekabet, tüketici faydasının maximizasyonu için önemli bir mekanizmadır.

Bu nedenle ekonomide rekabeti artıracak çeşitli önlemler alınmalıdır. Örneğin KİT'lerin tekel statülerinin kaldırılması gibi.

4. Özelleştirmenin başarıyla sonuçlanması için yabancı ülkelerden sermaye ile idari ve teknik akışı özendirecek çeşitli önlemler almak gereklidir.

5. Hisse senetleri satışını özendirecek çeşitli tedbirler alınmalıdır. Türkiye'de sermaye piyasasının gelişmemiş olduğu düşünülerek hisse senetlerinin çekici fiyatlarla halka arz edilmesi gereklidir.

6. Özelleştirme programına halkın güvenini tesis etmek için, özelleştirilecek ilk işletmelerin yeniden yapılandırmayı gerektirmeyecek kuruluşlar olmaları önem taşımaktadır.

7. Özelleştirme işlemlerini yürütmekle görevli ve geniş yetkilerle donatılmış bir kurul oluşturulması gereklidir. " Özelleştirme ve KİT Reform Kurulu" larak adlandırılabilir bu kurulun küçük bir yapıya sahip olması ve üyelerinin doğrudan doğruya Başbakanca atanması gereklidir. Adı geçen kurul başlıca üç grupta oluşmalıdır. Bunların adları ve görevleri aşağıda gösterilmiştir:

a) Satış Grubu: Bu grup KİT'lerin tamamen veya kısmen satışından sorumlu olacaktır. KİT'lerin satışı için bu grup tarafından yapılacak işler başlıca; mali danışmanlar atama ve KİT'lerin mali rapor ve hesaplarını denetleyecek bağımsız bir muhasebe firması görevlendirmektir. Bu grupta çalışacak mali danışmanların yapacağı işlemlerin bazıları aşağıda gösterilmiştir:

- İşletmeye bir değer biçilmesini sağlamak.
- Detaylı bir proje hazırlamak.
- Muhtemel yatırımcıların bir listesini yapmak ve bunlarla görüşmek.
- Yatırımcılarca verilen teklifleri değerlendirmek.
- Uygulanacak özelleştirme yöntemi hükümetle müzakere ederek saptamak.

b) Muhasebe Ve Hukuk Grubu: Bu grubun başlıca iki görevi olacaktır. Birinci master planda hukuki ve muhasebeye ilişkin yer alan önerilerin gerçekleştirilmesini sağlamak, ikinci ise tekel statüsünde olan KİT'lerin bu statülerinin kaldırılması konularında ve diğer hukuki vemali sorunlarla ilgili olarak görüş bildirmektir.

c) Yeniden Yapılanma Grubu: Bu grubun görevi, özelleştirmeye hazır durumda olmayan KİT'leri özelleştirmeye hazırlamak üzere çeşitli tedbirler almak ve bunları yürürlüğe koymaktır.

Morgan Guaranty firmasının 32 KİT'i kapsayan master olan çalışmaları dışında sektörel düzeyde bazı kuruluşların satılması ve yeniden yapılandırılması için hükümet 4 yabancı danışman firma ile anlaşma yaparak rapor hazırlatmıştır. Danışman firmalar aşağıda gösterilmiştir:

1. Sema Metra Conseil (Fransa) Ve Tekfen Teknik Servis Tic: Bu iki firma çimento sektörü özelleştirme ve yeniden yapılandırma programını yürütmekle görevlendirilmiş ve sözkonusu firmalar raporlarını hazırlayarak hükümete sunmuşlardır.

2. Arthur De Little Ve Tümaş: Bu iki danışman firma gübre sektörünün özelleştirilmesi konusunda rapor hazırlamışlardır.

3. The Boston Consulting Group: Bu Amerikan firması tekstil sektörü özelleştirilmesi çalışmaları ile görevlendirilmiştir.

4. Bunların dışında kağıt sektörünün özelleştirilmesi yönünde çalışmalar da bir başka yabancı danışman firmaya hazırlattırılmıştır.

2. Özelleştirme Uygulamaları:

Ülkemizde özelleştirme uygulamalarını incelemeyi önce özelleştirme yürütme sürecinin nasıl geliştiği konusunda bilgi vermek yararlı olacaktır.

Ülkemizde mevcut özelleştirme mevzuatı çerçevesinde özelleştirme programı kapsamına alınan şirketler öncelikle KOİ Başkanlığının görevlendirdiği bağımsız bir denetim firmasının denetimine tabi tutulmakta ve hesapları Uluslararası Muhasebe Standartlarına göre yeniden düzenlenmektedir. Yatırımcılar açısından gerekli görülen güven ortamının sağlanmasında ve hisse senedi değerlendirme çalışmalarının sağlam bir temele oturtulmasında, özelleştirilecek şirketlerin hesaplarının bağımsız dış denetçiler tarafından denetlenmesi önem taşımaktadır. Muhasebe yönünden yapılan Auditing işlemlerinden sonra yine KOİ Başkanlığınca tesbit edilen Mali Danışmanlık firmaları " Information Memorandum" hazırlamakta, mali ve teknik açıdan firmanın değerlemesini yapmakta, gerek duyulur ise, şirket rehabilitasyona tabi tutulmaktadır. Bu belirtilen işlemlerin ardından tesbit edilen satış stratejisi doğrultusunda şirketin özelleştirilmesi gerçekleştirilmektedir.

Ülkemizde özelleştirilme programına dahil KİT'lerin satışında başlıca şu yöntemler uygulanmalıdır:

1. Halka Arz Uygulaması: 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanununa göre halka arz, menkul kıymetler satın alınması için yazılı, sözlü veya resmi şekilde her türlü çağrıda bulunmayı ifade eder. Halkı bir anonim ortaklığa

katılmaya veya kurucu olmaya davet etmek de menkul kıymetlerin halka arzı sayılır. Kısaca, bu yöntemde KİT ve Bağlı Kuruluşlarının hisse senetlerinin halka arz edilmesi sözkonusudur. Halka arz uygulamalarında hazırlanan prospektüs içerisinde (izahnamede) şu bilgilere yer verilmektedir:

- Özelleştirilecek kuruluşun genel yapısı, sermaye durumu, kurucuları ve kar dağıtımı ile ilgili bilgiler.

- Halka arz olunacak senetler hakkında bilgiler,

- Halka arz ve satışa ilişkin bilgiler.

- Halka arz uygulamalarında prospektüs yanısıra bir de sirküler çıkartılmaktadır. Sirkülerde esasen prospektüsde yer alan bilgilerin bir özeti sunulmaktadır.

2. Halka Arzı İçeren Blok Satış Yöntemi(Gecikmeli Halka Arz): KİT ve Bağlı Kuruluşlarının aktiflerinin tamamının veya, bir kısmının direkt satışı sözkonusudur. Ancak bu tür uygulamada satın alanın belirli bir süre sonra, hisselerinin belirli bir kısmının halka veya çalışanlara satışı sözleşmede garanti altına alınmaktadır.

3. Blok Satış: Özelleştirilecek şirketlerin belli bir oranının veya tamamının pazarlık usulü ile satılmasını ifade eder. Blok satış yöntemi, genel olarak halka açılması mümkün olmayacak kadar küçük şirketler ile yarım kalmış tesislerde uygulanmaktadır.

Özelleştirilecek olan şirketlerin hisselerine başvuru, tesbit edilen satış yöntemlerine göre farklılıklar göstermektedir. Eğer şirket halka arz yolu ile özelleştirilecek ise, durum öncelikle yaygın organları vasıtasıyla yurtiçi ve/veya yurtdışında duyurulmakta ve hazırlanan prospektüs ile şirket hakkındaki tüm bilgiler ve müracaat esasları, satışa aracılık eden yetkili satış acentaları (Banka ve Aracı Kurumlar) şubelerinden muhtemel talep sahiplerinin bilgilerine sunulmaktadır. Müracaatlar halka arza aracılık eden yetkili satış acentalarından birine yapılmaktadır.

Şirket blok ve/veya halka arzı içeren blok satış yöntemi ile özelleştirilecek ise, bu durumda yine yaygın organları vasıtasıyla duyuru yapılmaktadır. Bu tür uygulamalarda müracaatlar KOİ Başkanlığı tarafından görevlendirilen ve mali danışmanlık hizmetlerini yürüten yatırım bankasına ve/

veya KOİ Başkanlığına yapılmakta olup, anılan talepler incelenerek bilahare talep sahipleri ile görüşmeler başlanılmaktadır.

Blok satış ve halka arzı içeren blok satışta sürdürülen görüşmelerde ve tekliflerin değerlendirilmesinde Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı aşağıdaki kriterleri gözönünde bulundurmaktadır.

- Fiyat/ ödeme koşulları.
- Uzmanlık, tecrübe-birikim.
- Teknolojik yenilik.
- İhracat ve döviz kazandırma potansiyeli.
- İstihdam politikası ve eğitime yaklaşımı.
- İş yatırımları.
- Talep edilen koşullar.
- Ortaklık yapısı.

4.İMKB'de Satış:Özelleştirilmesine karar verilen kuruluşlardaki kamu hisselerinin tamamen veya kısmen İMKB'de satışa sunulmasıdır.

5.Yarım Kalmış Tesislerin Satış:Yarım Kalmış tesisler gerice yörelerde istihdam ve üretim artışının gerçekleştirilmesi amacıyla kurulması düşünülmüş fakat finansman üretim ve istihdam planlarının iyi yapılmaması sonucu şimdiye kadar realize edilmemiş kuruluşlardır.Yarım kalmış tesisler genellikle bir arsa ve onun üzerinde yapılmış ve yapılmakta olan binaları içermekte olup bir retim söz konusu değildir.

Ülkemizde yukarıda belirtilen yöntemler çerçevesinde yapılan özelleştirme uygulamalarına ilişkin bazı genel bilgiler aşağıdaki tablolarda yer almıştır. Tablo:5'de 1986-1993 yılları arasında özelleştirme uygulamaları sonucunda elde edilen gelir toplamı TL olarak verilmiştir.1986-1993 yılları arasında elde edilen toplam özelleştirme geliri 11 trilyon civarındadır.Bu rakamın yaklaşık 7.1 trilyonu blok satış,1.3 trilyonu halka arz,2.5 trilyonu İMKB satış,geri kalan yaklaşık 20 milyar TL ise yarım kalmış tesislerin satışından elde edilmiştir.

Dolar bazında 1988-1993 yılları arasında yapılan toplam satış tutarı ise 1.8 milyar dolardır (Bkz.Tablo 6)

Tablo:5 Özelleştirme Gelirleri (TL Olarak)

	1986-1991	1993	TOPLAM
Blok Satış	3.584.122.513	1.773.553.771.380	7.134.944.234.086
Halka Arz	1.091.723.047	45.272.522.278.000	1.364.245.325.450
İMKB'de satış	859.639.819.000	1.703.827.779.471	2.563.467.598.471
Yar.Kal.Tes.Sat	19.335.300.000	19.335.300.000	
TOPLAM	5.551.871.079	5.530.121.398.380	11.081.992.458.007

KAYNAK:KÖİ

Tablo:6 Özelleştirme Gelirleri (Dolar olarak)

	1986-1991	1993	TOPLAM
Blok Satış	590.099.992	364.596.525	954.696.514
Halka Arz	400.828.826	23.954.581	424.783.407
İMKB'de satış	294.902.119	141.661.469	436.163.588
Yar.Kal.Tes.Sat	24.110.919	24.110.919	
TOPLAM	1.309.541.800	530.212.574	1.839.754.430

Kaynak KÖİ

SONUÇ:

Özelleştirmede Türkiye deneyimi incelendiğinde başlıca aşağıdaki sonuçlar görülebilmektedir.

1-Türkiye'de özelleştirmenin amaç ve hedefleri açık ve iyi bir şekilde tesbit edilememiştir.Morgan Guaranty Bank tarafından ekonomi bürokrasi ile yapılan bir anket çalışmasında özelleştirmenin ilk ve en önemli amaç ise ekonomik verimliliğin artırılması olarak tesbit edilmiştir. Tesbit edilen 14 amaç içerisinde en son amaç olarak "devlete gelir sağlanması" belirtilmiştir. Ancak uygulamada verimlilik ilkesi geri planda kalmış ve özelleştirmenin temel amacı devlete kaynak sağlamak durumuna getirilmiştir.

2-Özelleştirmenin altyapısını oluşturan yasal kurumsal düzenlemeler zamanında yapılamamıştır.Özelleştirmenin genel çerçevesini belirleyecek bir özelleştirme yasası maalesef yürürlüğe konulamamıştır.1986 yılında yürürlüğe konulan 3291 sayılı kanunda özelleştirme dört madde içerisinde yetersiz ve

eksik hükümlerle düzenlenmiştir.Özelleştirme ile ilgili olarak kurumsal düzenlemeler de yetersiz kalmıştır.Özelleştirmeden sorumlu bağımsız ve tam yetkilerle donatılmış bir özelleştirme idaresi kurulamamıştır.Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının Özelleştirme konusundaki çalışmaları yetersiz olmuştur.

3-Özelleştirmede şeffaflık konusu uzun bir süre basın ve kamu oyunda ciddi olarak tartışılmıştır.Parlementonun ve kamuoyunun özelleştirme uygulamaları ve sonuçları konusunda yeterince bilgilendirilmediği ve zaman zaman özelleştirme uygulamalarının gizlilik içerisinde yürütüldüğü eleştiri konusu yapılmıştır.

4-KİT'lerin satış fiyatının tesbiti konusu ciddi bir sorun olmuştur.KİT'lerin aktiflerinin değerlendirilmesinde rasyonel kriterler tesbit edilememiş ve bu yüzden özelleştirme uygulamaları "devlet malının bazı kimselere peşkeş çekilmesi" olarak mütalaa edilmiştir.

5-Özelleştirmede uzlaşmaya yeterince önem verilmemiştir.Özelleştirme hükümetin ve özelleştirmeden sorumlu karar organı olan Kamu Ortaklığı Yüksek Kurulu'nun aldığı kararlar çerçevesinde yürütülmeye çalışılmış,işçi-işveren-üniversite ve benzeri toplumsal kesimlerin görüşlerinden ve önerilerinden yeterince istifade edilememiştir.

6-Özelleştirmede öncelik tesbiti önemli bir sorun olmuştur.Hangi KİT'lerin öncelikle özelleştirilmesi gerektiği konusunda analizler maalesef yapılmamıştır. KİT'lerin mikro-ekonomik kriterler (örneğin:piyasa yapısı,istihdam durumu,kar zarar yapısı,verimlilik göstergeleri vs.) ve makro ekonomik göstergeler (örneğin:ulusal stratejik önemi,sektördeki yeri ve konumu,gelişme sektörü ya da lokomotif sektör olma durumu vs.) çerçevesinde değerlendirilmesinin yapılarak öncelikle özelleştirilmesi gereken KİT'lerin tesbiti yönünde bilimsel bir analiz yapılmamıştır.Çeşitli dönemlerde sadece kaynak temin etme amacı doğrultusunda PTT,TEK gibi KİT'lerin özelleştirilmesi gündeme getirilmiştir.

7-Özelleştirmede istihdam sorununun çözümüne ilişkin öneriler getirilmemiş, akademik düzeyde yapılan bilimsel araştırmalardaki önerilerden ise istifade edilememiştir.Özetle özelleştirmede bir istihdam stratejisi oluşturulmadığından işçi sendikaları da -haklı olarak- özelleştirmeye ciddi muhalif olma konumlarını sürdürmüşlerdir.

8-KİT'lerin tümüyle ancak uzun vadede özelleştirilebileceği.hatta bazı KİT'lerin uzun dönemde dahi tümüyle özelleştirilmesinin sakıncalı olabileceği gerekçeleri gözardı edilmiş ve KİTler ile ilgili yeniden yapılanma konusuna önem verilmemiştir.Yeniden yapılanma özelleştirme kadar önemli bir politika olarak düşünülmemiş ve KİTlerin içinde buldukları ciddi yönetim . istihdam işletme pazarlama vs. sorunlar giderek daha da ağırlaşmıştır. Özelleştirme planına dahil olmayan KİTlerin reorganizasyonu ve rehabilitasyonu yönünde hic bir caba sarf edilmemiştir.

9-Türkiye dünyada özelleştirme konusunda hazırlık çalışmalarına ilk başlayan ülke olmasına karşılık uygulamada önemli bir mesafe katedememiştir. özelleştirme uygulamasına daha sonra başlayan ülkelerden bir kısmı daha başarılı olmuşlardır. Latin Amerika Ülkeleri bu konuda örnek olarak verilebilir.

KAYNAKLAR :

AKTAN,Coşkun C. : Kamu İktisadi Teşebüsleri ve Özelleştirme
.Bilkom Matbaası .İzmir-1987

-----:Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine Özelleştirme
.Ankara, Takav matbaası, Ankara -1994

KJELLSTROM, Sven: Privazation in Turkey, World Bank Papers,
Washington DC, 1990

LEEDS, Roger:"Turkey:Rhectoric and Reality" (1988). Raymond
Vernon(ED). Te promise of Privazation- AChallenge For American Foreign
Pollicy 1983

OECD: OECD Economic Survey 1991- 1992

-----:OECD Economic Surveys,Turkey, 1993 The Morgan
Bank: Privatization Master Plan - Executive Summary of Recommendations
.May-1992

TUSİAD:Türkiye de Özelleştirme Uygulamaları .Hazırlayan:Coşkun
C. Aktan,İstanbul-1992

-----21.Yüzyıla Doğru türkiye:Geleceğe Dönük Bir Atılım
Stratejisi, 3. Bölüm İstanbul-1993

**SABAH OTURUMU İLE İLGİLİ
TARTIŞMALAR**

BAŞKAN- Teşekkür ederim sayın Aktan. Efendim her üç konuşmacının tebliğleri sunuldu.Çok güzel şeyler söylediler. Bir çok şeyler öğrendiniz.Eminim ki konuyla ilgili sorularınız da vardır.Gerçekten en konunun dışında bir kişi olarak bu konuyla ilgili çeşitli TV kanallarından izlediğim kadarıyla konunun ilim adamları tarafından değil de daha ziyade başkaları tarafından konuşulduğunu gördüm.Bu konu akkında çok karışmış olan beynimin bir hayli berraklaştığını ifade edebilirim.Konuyla ilgili olarak sorusu olanlar soruyu kime yöneltmek istediklerini lütfen belirtsinler.Şu anda ben emekli bir insanı olarak köşemde otururken iki hususu belirtmeliyim. Herşeyden önce ben bir biyoloğum, iktisatçı değilim.İkincisi de ömrüm üniversitede eğitimcilikle geçtiği için, biyoloji ve eğitim üzerine okuyor ve düşünüyorum. Bence bunda bir terslik var gibi geliyor. Dünyada ve ülkemizde bir özelleştirme modası var.Bir moda rüzgarı esiyor.Ama öte yandan üniversitelerin sadece bilim ve teknoloji satması gerektiği halde son zamanlarda öyle bir moda başladı ki ,üniversite herşeyi satıyor.Bu da bilimin satılamaması gibi bir neticeye gider ki.sayın Devrim'in söylediği devletçilik devleti bitirir, onu mu bitirir diye endişe ediyorum.Bu ters bir durum değilmi acaba ? Hakikaten hiç alakası olamayan şeyler para getiriyor diye satılıyor.Bu durum bugünkü özelleştirme akımına aykırı değil mi?Çünkü onların asli görevleri var ve devlet kuruluşudur.Şahsi kanaatlerimi dile getirdikten sonra, sizlerden sorularınızı bekliyoruz.Soruları isterseniz bir konuşmacıya yöneltebileceğiniz gibi genel birine olabilir.Ayrıca benim sorularımı hangi konuşmacı isterse cevaplandırabilir.Evet sorusu olan var mı?

BAŞKAN-Buyurun. Sorunuzu kime yöneltiyorsunuz?

SORU- Sayın Aktan'a sormak istiyorum.Sayın Aktan az önce bir modelden söz ettiniz o dediğiniz güzeldi. Söylediklerinize katılmamak mümkün değil, ama Sek-Hol modeli önerdiniz.Herhangi bir bakanlık bile elindeki KİT'leri bırakmaya bu kadar isteksiz iken Sek-Hol gibi bir kuruluşu kurduğunuzda bu kadar çok KİT'i bağlarsanız onlar da aynı isteksizliği gösterirse.ne yapacağız? Diğer de :siz önerdiğiniz modelde ortak özellikli KİT'leri aynı holding çatısı altında toplamaya çalıştınız. Halbuki bazı KİT'lerde farklı alanlarda iş birliği yapma gerekliliği vardır. Bunları nasıl halletmeyi düşünüyorsunuz?

BAŞKAN-Hocam tek tek mi cevap verelim yoksa toptan mı alalım? Hayır ,siz cevap vereceksiniz.

AKTAN-Şimdi efendim. Sek-Hol Modelinin detayları var. Burada tüm kuruluşları ayrı ayrı bakanlıkların KİT'ler üzerinde egemen olduklarını ve onların siyasal iktidarların ve bakanlıkların KİT'ler üzerinde müdahalelerinin olduğunu pekala biliyoruz. Dolayısıyla bu yapıdan arındırmamız için mutlaka ki, bu modelde fazla müdahaleci özelliklerine detaylı biçimde malesef giremiyorum. Ama uygun vadede özelleştirilecek olanlar özellikle enerji, ulaştırma, haberleşme sektörleri gibi doğal tekel konumundaki KİT'leri uzun vadede ancak özelleştirebiliriz. Bu tespiti yapmak lazım. Bir de madencilik sektöründen bahsetmiştim. Diğer bir takım sektörlerden de söz edebiliriz. Bütün bunları, bakanlıkların elinden kurtarmak lazım. Böylesine çok büyük yetkilerle donatılmış bir kurum olarak da değil. Madencilik sektörü KİT Holdingi veya ulaştırma sektörü KİT holdingi KİT'lerle ilgili kararlar alınacak. Bunların görevlerini tabiki ben belirtmedim. KİT Yüksek Kurulu ancak üst düzeyde kararlar alabilecektir. Yine Sek-Hol Genel Müdürlüğü de ancak holdinglerle bağlantı kurarak onların finansman, üretim, yatırım sorunlarına ve diğer sorunlarına çözüm olabilecek bir kurum olarak düşünülüyor. Tabi şu endişeyi de taşıyorum. Devlette öyledir. İşletme ne kadar büyürse onun sakıncaları var. Kesinlikle katılıyorum. Hatta bu yapıda küçük ve orta ölçekli işletmeleri de savunurum. Ama yine holdinglerde bir anlamda rekabeti bozucu etkisi de olabilir mi sorusu da var. Bunu da gözardı etmemek lazım. Katılıyorum. Endişelerimi de belirtiyorum. Ama mevcut sistemde bir ikinci en iyi vardır. Birinci en iyi herhalde bunların mümkün olduğunca özel sektöre devretmek, bunu kısa vadede yapamayacağımıza göre de gerçekçi olmak lazımdır diyorum. En azından özerk bir kuruma devretmek gerekir. Hiç olmazsa bakanlıkların elinden alırsınız ve onları dışlamış olursunuz. Bu konuyla ilgili başka sorular da gelirse daha geniş açıklamalarda bulunabiliriz.

SORU : Sayın Aktan'a. Hocam KİT'lerin özelleştirilmesinde bir strateji ortaya koydunuz, burada hukuksal alt yapıyı göremedim. Alt yapı sorunu çok önemli değil mi? Hatta günümüzde önemli bir misal var. TELETAS konkordato ilan etti borçlarına ve alacaklarına baktığımızda borçları iki birimse, alacaklar 30 Trilyon. Vergi borçları, SSK borçları var ama PTT den alacakları var. Hukuksal bir yapısı olmadığı için TELETAS özelleştirmeye iyi bir örnek. Hukuksal alt yapı oluşmadığından, devlet "sen PTT olarak benim borcumu ver bende sana SSK ve vergiden doğan borcumu ödeyeceğim" diyemediği için TELETAS bu duruma gelmiştir. KİT lerin birbirleriyle ilişkileri, piyasa ile olan ilişkileri, devletle olan ilişkileri var. Şimdi

bu ilişkileri hukuksal bir yapı içerisinde toparlamadıkça sanıyorum sizin ortaya koyduğunuz stratejik plan.acaba eksikmi kalır. Teşekkür ederim

AKTAN : Efendim çok doğru söylediniz. özelleştirmenin hukuki bir alt yapısı yok.Ben Türkiye'de özelleştirmenin mantığına karşı değilim. özelleştirmenin felsefesini savunuyorum. Piyasa ekonomisini savunuyorum ama Türkiye'deki özelleştirme uygulamalarını ciddi şekilde eleştiriyorum.Halbuki. iktisatta bir ekol. özeleştirmenin mantığına tamamen karşıdır. Türkiye'de özelleştirmenin alt yapısı yok.Türkiye'de uzun yıllar şeffaflık tartışıldı, benim çalışmalarımı özelleştirme planımda uzlaşma stratejisi ve hazırlık stratejisi var.İsterseniz okuyabilirim burada. Özelleştirmeye hazırlık teşkil edecek anayasal düzenlemeler yapılmalıdır Özel bir özelleştirme kanunu yürürlüğe konulmalıdır.Şu anda 3291 sayılı kanunda 4.madde var.Bankalar kanunu ile ilgili hükümler de var.Son derece yetersiz ve net değil.Dolayısıyla özelleştirmede bir hazırlık, uzlaşma, istihdam, potansiyel alıcılar ve KİT'lerin özelleştirilmesinde öncelikler gibi stratejilerin tespit edilmesi lazım.Özelleştirmeyi yabancılaştırma olarak görmüyorum.Ama özelleştirmede yerli yatırımcılara, kuramsal yatırımcılara yabancı yatırımcılara, işçi sendikalarına, işçilere, hisse senetlerini satabilirsiniz. Hangi KİT'in öncelikle satılacağına dair bir strateji olması lazım. Özet olarak bir özelleştirme uygulamasında hazırlık stratejisinin tespit edilmesi gerekir. Bu da Türkiye'de maalesef yok.

SORU: Sayın Devrim'e, Sürekli 1980'den sonra bir özelleştirme rüzgarı esiyor. Bu doğrultuda çeşitli kurumların özelleştirilmesi çabaları görülüyor. Ne yazık ki özelleştirme konusu gündeme geldiğinde devlete kambur kuruluşları değilde kar eden kuruluşlar gündeme geliyor. Örneğin bir PTTkonusu. Fakat aksine Avrupa'da özelleştirme konusunda ne olursa olsun kar eden KİT'ler en son gündeme getiriyor.Her kuruluşun özelleştirilmesi değil de kar eden kuruluşlarda özelleştirilmeye gidilmesindeki amaç, kısa vadede de olsa Türkiye ekonomisindeki çıkmazı bir nevi rahatlatılmış olunabilir mi acaba?

DEVİRİM: Teşekkür ederim.Özelleştirme konusu son derece girift ve çok yönlü olarak ele alınması gereken bir konu . Konu tartışılırken ülkelerin gelişmişlik şartları gözönüne alınması gerekir.Konuşmalarda hep bu yanlışı yapıyoruz. Kar eden kuruluşların özelleştirilmesi bu mantık çerçevesinde tartışmak lazım. Özelleştirme rasyoneli KİT'lerin özel hukuk prensiplerine, işletme ilmi esaslarına, rekabet şartları içersinde bütünlüğüyle rekabet

içersinde her yönden faydalı olacak fonksiyonel bir duruma kavuşturulması ile özel sektör bunu alacak ve oyunun kurallarına göre çalıştıracaktır. Yani KİT'leri piyasaya açarsak şeffaflaştırmış oluruz. rehabilite etmek gerekir. KİT'leri şu haliyle alabilecek bir kesim var mı? Zaten kar edenler varsa karı bir yerde rant karı olarak tekel karı olarak elde ediyor. Yani devlet olduğu için elde ediyor ama verimsiz çalışıyor. Kar elde eden KİT'ler basit olarak, onun karı bir ise özelleştirildiği zaman beş birim yada on birim olma ihtimali olduğu için özelleştiriliyor. KİT'lerin elde etmiş olduğu kar normal olarak özel hukuk prensipleri içinde rekabet şartları altında çalışmadığından devleti arkasına aldığı için aldığı bir kârdır. Verimsizdir. İstihdam ve işletme yönetimi teknolojisi bakımından verimsizdir. Fakat kar elde ediyor. O kâr onun elde etmesi gereken kârın 1/10 dur. Bunların hesapları yapılır. Dollayısıyla kâr elde ediyor mantığı pek geçerli değil. O kâr elde eden kurum zaman içinde rehabilite edilince beş katı on katı yapacağı ümidiyle özelleştiriliyor. Dolayısıyla de Avrupa'da da böyle yapılıyor tezi de doğru değil. Özelleştirmenin felsefesi budur. Gelişmiş ülkelerde de, sosyalist ülkelerde de gelişmekte olan ülkelerde yapanlarda yapmaya çalışanlarda aynı. Olması gerekende bu yoksa neden özelleştirilsinki. Bu nedenle zarar eden kurumlar önce rehabilite edilerek satılacak hale gelir. Bu sayede ekonomiye kazandırılmış olur. Böylece bu kuruluşlar oyunu kurallarına göre oynayacak, önce zarardan kurtarılıp, devrederken karlarını 1,3,5,8'e katlayacaktır, işin rasyonali budur. Teşekkür ederim...

SORU: Sayın Devrim'e, Hocam sorum biraz uzun olacak. Siz biraz önce konuyu anlatırken özellikle özelleştirmenin yasal bir çerçevesi olmadığından bahsettiniz. Özelleştirmenin siyasi bir tercih olduğunu, makro ekonomik bir ortamın, dengenin olması gerektiğini söylediniz. Özelleştirmenin yöntemlerinin çok önemli olduğunu söylediniz. Bence burada üç önemli husus var. Birincisi özelleştirmenin isminin konulması. Bu da yasal çerçevesi yani anayasal anlamda bir isim konulması. İkincisi siyasal karar. Yani bu anayasal değişiklikten sonraki siyasal karar ve destek. Bu desteğin tüm kitlelerden olması gerekiyor. Üçüncüsü de istikrarlı makro ekonomik bir denge. Şimdi birinci sorum, ismin konulması. Yani anayasal değişiklik uzunca bir zamanı gerektiriyor. Bu nasıl olur ve nasıl bir çerçeve ile belirlenir. Bunun yanında bu siyasal ortamda özelleştirme gibi siyasal bir karar nasıl alınır. Bunun desteği bütün kitlelerden nasıl olabilir? Bu kesin bir çerçeve ile oluşturulabilir mi? Üçüncüsü makro ekonomik dengenin sağlanmasında sizin de bahsettiğiniz gibi sermaye ve para piyasalarının dengesinin bozuk olduğunu görüyoruz.

Öncelikle bu dengenin sağlanmasında uzunca bir zamanın geçmesi gerekiyor. Şimdi bu üç büyük aşamanın uzun zaman alacağını, bizimde özelleştirmeye çok acil ihtiyacımız olduğunu düşünürsek zamanlama olayı bizim için çok önemli. Zamanlama olayı bizi hatalara sevkmez mi? Sizin bu konudaki düşüncelerinizi alabilir miyim, teşekkür ederim.

DEVRİM: Teşekkür ederim. Şimdi tabiki özelleştirmenin genel tanımını var, elementleri var dedik. Bir de bu özelleştirmenin genel prensiplerine uygun olup olmadığını ortaya çıkaran, sağlayan ülkelerin durumu var. Konjonktürleri var. Genel anlamda, genel ekonomik konjonktür, genel siyasi konjonktür, genel sosyal konjonktür, onun içindedeki daha alt konjonktürler olarak düşünebiliriz, daha dar zamana bağlı olarak konjonktürler düşünebiliriz. Her şeyden önce Türkiye şartlarında olayı düşünürsek bir zihniyet başlatmalı özelleştirmeden hüsrana uğramamak için ne yapmamız gerekiyor diye. Yani şimdi bence siyasi alanda, siyasi yelpazede bazı partilerin üst yöneticileri ve mensup-ları kafa yapısı itibariyle, iktisadi düşünce yapısı itibariyle daha 1940'lı yıllarda yaşıyor. Daha devletin hangi noktalarda olduğunun farkında değil. 1930'lu ve 1940'lı yıllardaki konjonktürel olayları dünya konjonktürü, ülke konjonktürü, ekonomik gelişmeler manzumesini vs'lerini kafasında tutmuş oradın çağımıza gelmiş değildir. Hatırlarsanız Necdet Calp, Halkçı Parti genel başkanı olarak Rahmetli Özal ile satarım-sattırmam tartışması yaptılar. Ben bu iki kafa yapısında iki düşünce yapısında bu iki farkı görüyorum. Necdet Calp'ın sattırmam demesi mantığı ile devletçi yaklaşımı ile olaylara bakışı rahmetli Özal'ın satarım demesindeki özelleştirme mantığı. İkisinin de bir noktaya gelmesi lazım. Tabii rahmetli Özal'ın da eksigi olabilir. Ama bir değişim, çağı yakalama, düşünce alanında ortaya çıkan değişimi yakalama, ekonomik yapıda, sosyal yapıda, teknolojik alanda sosyal değişimlerde nereden kalkıp nereye gidiyoruz. Burada devletin rolü nedir? Onu yakından izleme, o yakın izlemeyi düşünce planında zihniyet reformuna getirme ve onunla o çağı yakalama ve o olayı çağdaş yorumlama meselesidir. Şimdi Necdet Calp'ın sattırmam demesinin hiç bir mantığı yok. Çünkü Rahmetli Özal'ın satarım dediği şey devletin malını satmak değil, ondan finansman kaynağı temin etmektir. Nitekim ne olduğu anlaşıldı. Gelir ortaklığı senetleri ortaya çıktı ve onun uzantısında değişik finansman yöntemleri ile sonraki yıllarda gördük ki daha önce projedeki ömrü 3 yıl gösterilen 8-10 yılda yapılamayan 20 yılda yapılamayan bir takım büyük projeler sonraki yıllarda projenin süresinden daha kısa sürede gerçekleşti-rildi Fatih Köprüsü bunun açık örneğidir. Projesinden 3-5 ay önce veya daha fazla bir süre önce

bitirilebildi. Neden? Finansman kaynağı temin edildiği için.Tabii ki bu çok küçük bir örnek. Olayı bir bütün olarak ele aldığımızda zihniyet reformuna ihtiyacımız olduğu görülür. Herkeste bu zihniyet reformunun olması. gerçekleşmesi gerekiyor. Biraz önce Sayın Hocam da bahsetti.Ortada bir zihniyet reformu yatıyor.Üniversitelerdeki eğitim kalitesini düzeltecek olan,üniversitelerdeki reformu gerçekleştirecek olan da bu zihniyet reformudur.Şimdi devletin gücünün bittiğini görüyoruz.Mali güç olarak bittiğini görüyoruz.Devlet her şeyle uğraşırsa.herşeye gücünü yetirmeye kalkarsa eğitim.sağlık.ulaştırma.haberleşme ve aklınıza ne geliyorsa ayağınız taşa takıldığı zaman devletten. belediyeden. şundan bundan sorumlu ararsak kendimizi bunun dışında tutarsak. devlet yapsın. belediye yapsın dersek bunun manası harcamadır. bütçedir. Bütçe içinde harcamalar 3. 5. 8. 10. 20 diye katlanır milli gelir içinde % 30'lara. % 40'lara tırmanır.Çare bulunmaz. borçlanmaya gidilir. tuzağa girilir.Buradan tekrar geriye dönülerek iş kurallarına göre oynatılmaya çalışılıyor.O bakımdan genelde ben daha fazla ayrıntıya girmek istemiyorum.Bunun teme-linde bir defa zihniyet reformu vardır. Teşekkür ederim.

SORU: Sorum esasında şu:özelleştirmeye taraftar olan bir kişiyim.Ancak özelleştirme bir takım sorunları beraberinde getiriyor.Bunlar;Kamnu doğal tekellerinden özel doğal tekellere doğru ortaya çıkıyor.Özel doğal tekeller ortaya çıktığında bunlar kamu üzerinde,sosyal yapı üzerinde ve toplum üzerinde ne gibi baskılar oluşturur? Şöyleki: Devlet Demir Yolları gibi bizim için stratejik önemi olan kuruluşları özelleştirdiğimizde etkileri neler olacaktır? İdare üzerinde, yapı üzerinde tamamen özelleştirdiğimizde o zaman biz küçük bir devlet olacak fakat bütün işletmelerin elinin altında olacağız.Bunun bize getirdikleri ve götürdükleri nelerdir hocam? Teşekkür ederim.

DEVİRİM: Efendim her konuşmamda ifade etmiştim. Tamamen standart iktisat teorisi açısından ele alınırsa zararlı bir olay. etkinliği kaybına yol açan bir olay.Bu bakımdan ister kamu tekeli olsun ister özel tekel olsun ekonomik açıdan zararlıdır.Fakat olay uluslararası strateji ve prestij açısından ele alınırsa zaten devlet demir yollarını ifade ettiğiniz gibi özel kesime bırakırsa mutlaka düzenleme yapması gerekir.Yani onu kamusal çıkara hizmet edecek tarzda işletilmesini temine matuf olarak bir takım yasal düzenlemeler yapacaktır.Fiyat düzenlemeleri yapacak ve çeşitli öngörülerde bulunacaktır.Belli işletim esasları ve belli üretim esasları koyacaktır. Yani

sonuçta o işletme belki de zarar telafisi için bir takım destekler verecektir. bir takım kamusal yardımlarda bulacaktır. Sonuçta o da bir kamusal tekel gibi işleyecektir. Yani ekonomik olarak tekel hüviyetinde olan ve tekel gibi işletilmesi gereken şey ister özel isterse kamusal olsun aynı sonuçları doğuracağı kanaatindeyim. Bir şey değişmez. Regülasyonla halledilecektir.

SORU: Ben Sayın Aktan Hocam'a sormak istiyorum. Siz konuşmanızda sürekli özelleştirmeyi savundunuz. Bunu savunmamak mümkün değil. Yani bugün herkes görüyor ki özel sektör kamu sektöründen tamamen verimli ve etkin çalışıyor. Fakat herkes özelleştirmeyi savunurken ve bundan bahsederken sonucunda ortaya çıkacak sorunlardan bahsetmiyor. Ve sözetsen bile buna karşı herhangi bir çözüm önerisinde bulunmuyor. Bugün bir çok KİT'lerin satılmamasının sebebi de bu sosyal sorunlardan korkulması. büyük bir sosyal patlamanın meydana gelmesinden korkulması. Örneğin Karabük Demir Çelik Fabrikası satılmıyor. Çünkü sosyal olaylardan korkuluyor. Belki satılsa uzun vadede bir rahatlık sözkonusu olacaktır. Fakat kısa vadede büyük sosyal sorunlar ortaya çıkacaktır. Bu sosyal sorunların ortaya çıkmaması için ne önerirsiniz? Teşekkür ederim.

BAŞKAN: Net bir soru cevapsız kaldı. O açıdan bir kaç cümle söylemek istiyorum. Tabii sayın hocam daha çok kamu hizmetinin özelleştirilmesi açısından ifade etti. Ben bir üniversite yöneticisi olarak şunu ifade etmek istiyorum. Üniversitelerin bir takım özel malları satarak gelir elde etme yoluna gittiklerini ifade ettiler. Üniversiteler eğitim, öğretim hizmeti sunar, bilim üretir. Daha çok bilim üretmesi gereken kurumdur. Bu da kamusal hüviyetli bir maldır ve hizmettir. Biz bunu yarı kamusal olarak niteliyoruz. İster özel üniversite isterse kamu üniversitesi şeklinde kurun bu hüviyeti değişmez. Biraz önce belirttiğim gibi biz bu yanılgıya çok düşüyoruz. A.B.D. örneğini çok ele alıyoruz. Yanlış olduğunu düşünüyorum. A.B.D.'de üniversiteler özeldir, parasını veren herkes üniversiteye gider şeklinde bir değerlendirme var. A.B.D.'nin % 80 'ni devlet üniversitelerine gidiyor. Gözönüne alınan meşhur üniversiteler, özel vakıf üniversitelerinde gelirlerin yarısı destekle sağlanıyor. Bu bakımdan kamusal çıkara hizmet ettikleri genel kabul görmüştür. Şimdi olay şu: Eğer siz ürettiğiniz hizmeti " hastane, sağlık ve diğer eğitimi hizmetleri" üçüncü kişilere de satabilecek durumdaysanız o zaman döner sermayeler vasıtasıyla bunun gelirini alırsınız. Zaten öyle bir yöntem var. Ama doğrudan doğruya siz bir özel mal üretemezseniz sizin sunduğunuz kamusal hizmetin bir yan ürünü olarak

kamuya da bir takım hizmetler sunulur. Birim üretimi satılır. Proje satılır. fikir satılır. Ama esas üretim kamusaldir. Onun yan ürünü olarak satılır. Yoksa bağımsız bir şekilde özel mal üretiminin satılması üniversitenin rasyonelliğine aykırıdır.

A.B.D.'deki o üniversitenin "Sayın Batirel'in söylediği" söylediği gayet strik, çok net ve kesin düzenleyici kuralları vardır. Yani özel bile olsa devletten daha sıkı bir takım kuralları vardır. Tabii Türkiye'de döner sermaye ayrı bir konudur. Şimdi ona birçok kesim kamusal cep sektörü diyorlar. O da ayrı bir yara-dır Onun da üzerinde durulması lazım.

AKTAN: Özelleştirme iyi güzel de bunun sorunlarının ne olacağı konusunda hep özelleştirmeyi savunuyorsunuz diyor arkadaşımız. Endişelerine katılmamak mümkün değil. Sabah kalktığımda Sabah Gazete'sinin Salih Memecan'ının Bizim City'sini gördüm. Ve çok ilginç ve güzel bir şey vardı. "Bizim City'de kamu ekonomisi hatırasına bir anıt dikilir. Tabii Bizim City'de devleti temsilen belirli bir tipi göstermek mümkün değil. Devlet dallanmış budaklanmış. Yani Hops'un deyişi ile Leviantan olmuş. Dev yutan haline gelmiş. Ve hepsi de devletin bir kolu vatandaşın cebinde bir sürü elleri var. Kamu ekonomisi hatırasına bir anıt dikilir hatırası ile Salih Memecan'ın çizdiği bir şey". Şimdi şunu söylemek lazım: Kamu ekonomisinin büyümesinin ortaya çıkardığı ciddi sorunlar var. Ben şunu söylemek istiyorum. Devletin gücü son derece tehlikelidir. Ama özel sektörün gücü de o derece değilse bile etkilidir. Derli-toplu şöyle söyleyeyim: Devletin gücü mutlaka sınırlandırılmalıdır. Pek çok düşünür devletin gücünün nasıl sınırlandırılabilirliğine ilişkin görüşler ortaya atmışlardır. Seçim oylama mekanizması buna bir örnek. Bunun dışında Montesqui'nin kuvvetler ayrılığı ilkesini biliyoruz. Güya devletin gücünü sınırlayacak yani yaşama, yürütme tek elde olmasın. Yürütme organını ayrı bir ele verelim. Böylece devletin gücünü bir anlamda sınırlayalım görüşü var. Halbuki aynı zamanda mutlak monarşiden meşruteli monarşiyi geçiş bile belki demokrasi yolunda bir adım. Yani iktidarın sınızsız güç ve yetkilerinin sınırlandırılması. Devletin gücü son derece tehlikelidir. Bir zamanlar Napolyon devlet benim derdi. 14. Loius devlet benim derdi. İspanya kralı Ferdinand kral benim ama her aklıma geleni de yapamam diye bir sözü var. Ki burada dikkat ederseniz kralın yetkilerinin sınırlandırılması sözkonusu. Konuyu dağıtmadan şunu söylemek istiyorum. Devletin gücü mutlaka sınırlandırılmalıdır. Çağdaş demokrasilerde seçim oylama mekanizması ve kuvvetler ayrılığı devlettir

sınırsız güç ve yetkilerini sınırlayacak bir durumda değildir. Dikkat ediyorsanız seçim oylama mekanizması devletin ve seçilmişlerin yetkilerini sınırlamıyor. Bir defa seçildiniz mi borçlanma yetkisini suistimal edecek düzeyde kullanıyorsunuz. Şimdi konumuz şu: devletin gücünü sınırlayacağız, devleti küçülteceğiz, ama kamu ekonomisini küçültüp piyasa ekonomisini genişletmeyi amaçlıyoruz. Ama piyasa ekonomisinin gücü de son derece tehlikelidir. Yani kamusal güç de özel güç de sınırlandırılmalıdır. Bana özel gücü sınırlandıracak temel araç rekabettir. Rekabetçi bir piyasa ekonomisi oluşturmaktır. bir örnek verip konuşmamı şöyle bitirmek istiyorum. Hepimiz piyasa ekonomisinin meritlerini, faydalarını anlamış oluyoruz. Uzlaşma da sağlamış oluyoruz. Hepimiz radyo-televizyon sektörüne bakıp ne güzel serbestlik var diyoruz, açıklık var diyoruz. Ama burada dikkat ederseniz özel gücün nasıl tehlikeli bir şekilde büyüdüğünü görüyoruz. Şu konuda uzlaşıyoruz. Diyoruz ki: Devletin radyo ve televizyonu elinde bulundurması son derece tehlikelidir. Çünkü iktidarda bulunan parti kendi propagandasını yapıyor ve kötüye kullanıyor. Bu konuda uzlaşıyoruz. Yani kamusal tekel tehlikeli-dir. Ama özel tekel de tehlikelidir, son derece tehlikelidir. Neden? İşte bakıyorsunuz medyanın gücü mesela. Ben 5 Nisan kararlarını izliyorum. Bir kanalda izliyorum. Ekonomik ihtilal deniliyor. Bir kanala bakıyorum ekonomik felaket paketi deniliyor. Vatandaş olarak bakıyorum ve şaşırıp kalıyorum. Bir tarafta ekonomik ihtilal var, bir tarafta da ekonomik ihtilal yok, ekonomik felaket planı var diyor. Şimdi medyanın nasıl siyasal iktidarı ve bürokrasiyi etkilediği ve sınırsız gücünü daha da artırdığını, bunu da belli ölçüde devlet tarafından yaptığını görüyoruz. Dolayısıyla kamusal güç tehlikeli, özel güç de tehlikelidir. Ben bir anlamda anarko-kapitalist düşünüyorum. Biraz liberteryen düşünüyorum. Devleti bir anlamda baskıya meşruluk kazandırmış bir kurum olarak görüyorum. Bir anlamda da devletin büyümesi ile alınan vergileri de yasal bir soygun olarak düşünüyorum. Biraz eleştiriler olabilir. Ama bununla şunu belirtmek istiyorum. Vergi bir anlamda hırsızlığın meşru bir kılıfıdır. Devlet ne kadar büyürse alınan vergiler de malesef uygun yerlere gitmez. O zaman yasal bir soygun haline dönüşür. Yani devlet olmasının anlamında bir kelime sarfetmiyorum. O kadar anarşist değilim. Ama en azından devletin sınırlandırılması gerektiği konusunda ısrar etmek isterim. Çünkü devletin büyümesi demek vergi yükünün artması demek. Vergi yükünün artması demek vergi sömürüsü demek. Bu da soyguna dönüşecek ve hede kazanabilir. Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Benim sualime veya kuşkularıma hangi konuşmacı isterse değinebilir. Yarım asırdan beridir Anadolu'da yaşayan Türkler toprak reformundan bahsederler.Çok Tarım Bakanını götürmüştür.Çok hükümetler devirmiştir. Hatta yeni yeni iktidarlar olmuştur.Ama gelin görün ki Güneydoğu'daki bu terör.bu kargaşa belki orada 3-5 dönüm araziye sahip olunmamasından kaynaklanıyor. Benim kuşkuım şudur:Şu kadar yıldan beri özelleştirmedin bahse-diliyor.Ama medyada şurada dinlediğim net bilgiler, net tartışmalar yok. O zaman ben diyorum ki bu bilgiyi net birikimi 60 milyon halka hangi kurum iletcek. Hükümetler gelir-gider.Hatta bir ülkenin başbakanı Türkiye'de özel sektörün eğitimde devamlı olmayacağı,kârlı olmayacağına inandığı veya inanmadığı için çok uzak ülkelerde, üniversiteler açmıştır.Oysa bizim sanıyorum en kârlı sektörümüz eğitim kurumlarıdır.Bu bakımdan sualim şudur:Bu söylemi, bu tartışmayı, bu açıklamayı hangi kurum yüklenmelidir? Sanıyorum eğitim müesseselerimizdir. Teşekkür ederim.

DEVİRİM- Evet şimdi tam kapsamlı cevap verip veremeyeceğimi bilemiyorum. Ama Türkiye şartlarına şöyle veya böyle yavaş yavaş demokratikleşiyoruz.Toplum yine kendi zorlaması ile şeffaflaşıyor, her şey konuşuluyor.Konuşulurken yanlışlar anlaşılıyor.Bunları bertaraf edici düzenlemeye ihtiyaç olduğu ortaya çıkıyor.Bu açıdan mukayese edersek 15 - 20 sene öncesi ile bugün arasında her şeye rağmen konuşan Türkiye açısından belli mesafe alındığını görebiliyoruz.Bunlara tabii ki üniversiteler önderlik etmelidir. Çeşitli bilim adamlarının bu tür toplantılarla her vesile ile özel sektörle müştereken kendi araştırma merkezleri ile, araştırma projesi kapsamında olan çalışmaları ile kamuoyunun süratle bilgilen-direbilecek olan medya ile müşterek çalışmalarıyla kendi düşünce yapısı içinde kendi arayışı içinde bunları bulabilecektir.Yani herkese bir görev düşer.Üniversitelerin önderliğinde, üniversitedeki bu konudaki uzman öğretim elemanlarının, bilim adamlarının önderliğinde bir konuyu takdim etme, anlatma, bir zemin oluşturma, demin bahsettiğimiz zihniyet reformunu bir yerde gerçekleştirme bakımından konuyu üniversitenin estlenmesinde, ele alınmasında, diğer kurumlarla beraber çalışmasında yarar vardır. Hakikaten ülkemizde belki küçümseniyor ama zaman içinde epey mesafe alınmıştır.başka ülkelerle mukayese edilmediği için böyle konuşuyoruz.Sayın vali de ifade etmişti.Başka ülkelerde Türki Cumhuriyetlerinde, Özbekistan'da bir hafta kaldım.Onlarla Türkiye'yi mukayese ettiğimizde kendi aramızda küçümsediğimi meselenin öyle olmadığını görüyoruz. Bir çok mesafe almış durumdayız. Her yönden

mesafe almış durumdayız. Belki yeterli olmayabilir ama yine de gözardı etmemek lazım. Bugünkü iletişim, bugünkü etkileşim çağında bilgilendirme çağında zaten bir yerde de bilgi çağı olduğunu söylüyoruz. Bilgi toplumu olduğumuzu söylüyoruz. Hakikaten de enformasyon toplumu haline geldik. Ve gelecekteki hakim ekonomiler, hakim devletler de enformasyondaki etkenliğine göre rolünü alabilecektir. O bakımdan bir yerde yapılanmayı zorlayacak olan kurumlaşmayı bunu bilimsel olarak yapmayı zorlayacak olan herhalde tabii görevi de zaten o olan üniversiteler olmalıdır. Teşekkür ederim.

KARAKAYALI- Sayın Hocam çok teşekkür ederim. Ben soru değil de açıklama getirmek istiyorum. Özellikle sayın Devrim'in son sözlerine hiç katılmıyorum. Bir zihniyet değişikliği ile olaya girdiler oysa demokrasiler çok seslidir. Calp şöyle der ÖZAL böyle der açıklamalarının yanında her türlü siyasi partiye saygı duymak gerekiyor. Ben bir iktisatçı olarak ve ulusal ekonominin sorunlarıyla yıllarca ilgilenen bir hoca olarak şunu belirtmek istiyorum. Bu olay bizde 7 Eylül 1946 'dan beri gündemdedir. İlk defa Türk parasını devalüe ediyoruz birtakım programlar geliştiriyoruz. 14 Mayıs 1950'de Demokrat Parti özelleştirme edebiyatı ile Türkiye'yi küçük Amerika yapacağım diyor, bırakınız yapınlar bırakınız geçsinler deniyor ve 4 Ağustos 1958'de ekonomi tıkanıyor. Yeniden istikrar paketi ve 1960'da ihtilal oluyor. Oradada reorganizasyon ve planlama ile 1. Beşyillik Kalkınma ve 15 yıllık perspektif içinde bu olay gündeme geliyor. Daha sonra Türkiye'de 12 Mart Harekatı oluyor ve bir daha reorganizasyon gayretleri. Bundan sonra da 24 Ocak Kararları ve arkasından 12 Eylül 1980 Harekatı döneminde yine tartışılıyor ve daima da gündemde kalmaktadır. 1983'te rahmetli ÖZAL'ın başbakanlığı ile birlikte daha da ön safhaya çıkıyor. Şimdi bu kronolojik geliştirmeden sonra biraz önce özellikle sayın Baturel , çok teşekkür ederim. çok özlü bir biçimde net olarak Türkiye'nin koşulları içerisindeki olayı anlattılar ve ilave ettiler. Dediler ki, efendim şimdiye kadar söylenmişti, sayın Devrim'de sayın Aktan'da öyle. Ne plan ne program yapılmadığı ve bu konuda hükümetin de hazırlıklı olmadığı sayın hükümet yetkililerinin bir gecede düşünüp sabahleyin açıkladıkları bir plan şeklinde olduğu görülmektedir.

Şimdi şunu belirtmek istiyorum, 1983'de o kadar söylendi , 1950 'de söylendi. Bir bakıyoruz ki KİT'leşmede %200 artış var. Rahmetli ÖZAL bunu söyledi. Ama onun dönemine bakın PTT, ulaştırma, kağıt, çimento sanayi olayında büyük yatırımlar yapıldı. Bırakın özelleştirmeyi gittikçe

genişletilmiştir. Ben şunu söylemek istiyorum. Özelleştirmeye karşı değilim. antipatisi olan bir insan da değilim. Gerçekten karlı çalışmayan kurumları rasyonel bir duruma getirmek zorundayız. nce Türkiye'nin sosyo ekonomik yapısı nedir. sanayileşme sürecinin neresindedir? Batı Avrupa lkeleri İngiltere, Fransa, Almanya gibi ülkelerde 80'li yıllarda zelleştirme ye başlamışlardır. 80'li yıllarda onlarda da yapılamamıştır. Bu gün İngiltere'de PTTile demiryolları hala devlet tekelindedir. Almanya ve Fransa'dada öyledir. Bize bakınca: çimentoyu veriyoruz. demiryollarını elden çıkarmaya kalkıyoruz. PTT'yi vermeye çalışıyoruz. Esas zihniyeti burada aramak lazım. 1946'dan beri Türkiye'nin sosyo ekonomik yapısına uygun bir sektörel araştırma çalışması ortaya koyamamışsak bunun ayıbı bize, üniversitelere veya başka kurumlara düşecektir. Biz bu platformlarda on senedir seminerleri, panelleri izliyoruz aynı Şeyler tekrar ediliyor. Bence önce bu hazırlıkların tam yapılması ve Türkiye'nin gerçekten bu işe sağlıklı bir Şekilde girişmesi gerekecektir. Ama şuna inanıyorum ki, bu işe sağlıklı bir Şekilde gitmez. Çünkü Türkiye gelişme sürecinde olan bir ülkedir. Türkiye fakirliğin kısır döngüsünü kırmadıkça buradan çıkamayacağı inancındayım. O bakımdan sağa sola saldırı Şeklinde değil olumlu bir Şekilde yaklaşırsak sağlıklı olacağı inancındayım. teşekkür ederim.

SORU : Dünyada herşeyin bir sınırı var.özelleştirmenin de mutlaka bir sınırı olmalıdır. Önceden bu sınırlar belirlenmeden, çizilmeden zelleştirme yapmak doğru olur mu? Eğer bu sınır aşılırsa millet diyecek ki devletin faaliyetleri küçüldü de bu yüzden başarısız oldu. Bu defa da öbür taraf devletin faaliyetlerini byltmeye çalışacak. Bunların önüne geçilmesi için nereye kadar zelleştirme yapmalıyız. Bunun sınırı ne olmalıdır?

AKTAN- Efendim devlet faaliyetlerinin sınırı KT özelleştirmesinin dışında bir olaydır. Fakat oradaki kriterler iktisadi gerekçelere dayanıyor. Devlet hizmetlerinin sunumunu gerekteren alanlar var. Kamusal, yarı kamusal hizmetler var ve bazı KT'leri de kurup işlet-mek var. Bu, kapitalist sistemin mantığı içinde devlet faaliyetle-rinin sınırını çiziyor. Dolayısıyla o sınır sayısal olmaktan çok işlevsel olarak çizilmiş. Bunu kamu ekonomisi kitaplarında bulabilirsiniz. Ben şunu ilave etmek istiyorum. Türkiye'de devletin çok büyüdüğü dolayısıyla kamu faaliyetlerin sınırlandırılması gereği tartışılıyor. Ben buna katılmıyorum. Aslında kamu hizmetleri fakirleşmiştir. Türkiye'de kamusal faaliyetler kamu tüketimi ve yatırımlar ile ölçülür, transferler ile llmez. Bizde yanılığa düşülen husus şu: Kamu harcamaları milli gelire

göre çok büyüdü deniliyor. Halbuki içinde büyük ölçüde faiz var. KİT yardımları var ve diğer katkılar var. Halbuki tüketim ve yatırım olarak aldığımız zaman şöyle birşey ortaya çıkar. Benim yaptığım hesaplamalara göre on yıllık (1981-1991) dönem itibarıyla bu oran çok küçük. Halbuki bir ülkenin ulusal refahının gelişimi kamu hizmetleri ile ölçülür. Olayları yaşıyoruz ve görüyoruz. Üniversitede, sağlık kuruluşlarında, diğer bütün kamu hizmetlerinde işlevlerin yerine getirilmesi gerekir. Aksi takdirde fakirleşilir. Bu bakımdan kamu hizmeti daraltılmalıdır derken dikkatli konuşmak lazım. Teşekkür ederim.

Şimdi arka taraftan beyefendinin sorusunu kısaca belirtmek isterim. Bu sorunları nasıl aşacağız. Bu konuda benim iki önerim var. Oyunun kurallarını değiştirmek lazım. Örneğin piyasa ekonomisinde oyunun kuralları var. Devletin burada yapması gereken görevleri vardır. Yani oyunun kurallarını tanzim etmeniz lazım. Eğer oyunu başı boş bırakırsanız serbest piyasa ekonomisi başı boş piyasa ekonomisi, köşe dönücülük felsefesi, kap kaç düzeni olarak anlaşılır. Türkiye'de liberalizmin dejenerasyonunu görüyoruz. Yani halka liberalizm nedir diye sorduğunuzda üç kağıtçılık, kapkaç düzeni, köşe dönücülük felsefesi olarak cevap alırsınız. Yani liberalizmin bir ahlak felsefesine sahip olmadığı savunulur. Dolayısıyla burada hem piyasa ekonomisi için hem kamu ekonomisi için oyunun kurallarını tespit etmemiz lazım. Güzel bir söz var. "iyi oyun iyi kurallara bağlıdır" oyuncuların ziyade oyunun kurallarını tespit etmemiz lazım. Bu oyunun kurallarında yasal, anayasal, kurumsal düzenlemelerdir. Türkiye'de 82 Anayasası'nda başlayarak tüm yasalarda gerekli düzenlemeler yapılmamıştır. Hep günü birlik kararlarla geçiştirilmiştir. İkinci sorun da şu: Bireysel sorumluluk. Bizlere de görev düşüyor. Hocam aydınlara, üniversitelere dedi. Bireysel sorumluluk ve kant ahlakı daha önceki konuşmalarında bunu belirtmiştim. Son günlerde hep fedakarlıktan bahsediliyor. Sistem önemlidir ama insan da önemlidir. İnsanı sadece entellektüeller, üniversite hocaları kurumları sahip çıkamaz. onların da bilgi düzeyleri sınırlıdır. Kaldı ki kendi bireysel sorunları değildir, ülkenin tüm sorunlarıdır. Dolayısıyla o sorunlara üniversite hocalarının tümüyle kayıtlı kalmasını bekleyemeyiz. Kant ahlakı bireysel ödev ahlakıdır. Dolayısıyla bizim ilgisiz toplum olmaktan, etkisiz toplum olmaktan, seyirci toplum olmaktan ve dahası paparazi toplum olmaktan çıkıp ülkenin sorunlarına hepimizin, entellektüeliyle, öğrencisiyle, herkesiyle sorumluluk bilinci içinde olması lazım. Bu da herhalde Kant'ın

ahlak felsefesini bizim öğrenmemizi gerektiriyor sanıyorum, teşekkür ediyorum.

Sayın DEVRİM

Teşekkür ederim. Şimdi sayın KARAKAYALI belki yanlış anladı ,belki de o şekilde ifade etmeye çalıştı. Efendim ben şahıs olarak veya bir kesim olarak , vs olarak kimseyi hedef almam. Yani ortaya çıkan bir durum var. Bu durumun ortaya çıkardığı bizdeki düşüncelerin esinlenmesi vardır.

BAŞKAN- Teşekkür ederim.

NOT : Tartışmalar kaset deşifresi yoluyla hazırlandığından gerek soru soranların gerekse katkıda bulunanların isimleri belirlenememiştir.

**BİRİNCİ GÜN ÖĞLEDEN SONRAKİ
OTURUM**

Oturum Başkanı : **Prof Dr. Ömer Faruk BATIREL**
Marmara Üniversitesi Rektörü

Konuşmacılar : **Prof. Dr. Aytaç EKER**
Dokuz Eylül Üni. Maliye Böl. Başk.

Prof. Dr. Adnan GÜLERMAN
Dokuz Eylül Üni. İ.İ.B.F. Öğ. Üyesi

Prof. Dr. Naci B. MUTER
Celal Bayar Üni. İ.İ.B.F. Dekan Yard.

**DÜNYADA ÖZELLEŞTİRME
UYGULAMALARI VE SONUÇLARI**

Prof. Dr. Aytac EKER

DÜNYADA ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI VE SONUÇLARI

Prof.Dr. Aytaç EKER*

I- GİRİŞ

Genelde bir çok ülkede kamu kesiminin verimsiz ve etkinlikten uzak olarak çalışması nedeniyle, genel ekonomi üzerinde bir yük oluşturduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle de 20. yüzyıl boyunca zaman zaman kamu kesiminin ekonomik faaliyetlerinin sınırlandırılması konusu gündeme gelmiştir. 1950 yılında Batı Almanya'da birçok kamu iktisadi teşebbüsü, 1970 yılında Şili'de birçok KİT özel sektöre devredilmiştir.

Özelleştirme konusunda ki esas gelişme 1980'li yılların başlarında görülmeye başlamıştır. Bugün birçok ülke kamusal hizmet gören kuruluşlar ile stratejik öneme sahip kuruluşlar da dahil olmak üzere yoğun bir özelleştirme programı uygulama çabası içine girmişlerdir.

ABD'de binlerce kentte ve kasabada özel firmalar, ambulans hizmetleri, çöp toplama işi, sokak ve cadde onarımı, arşiv tutma ve diğer birçok işi yapmaktadır. Phoenix, Arizona gibi bazı kentlerin özel itfaiye teşkilatları bile vardır ve özelleştirme California'nın La Mirada kentinde o kadar ileri gitmiştir ki, kent yönetimi sadece 55 personel çalıştırmakta, özel sektör ise 60 değişik belediye hizmeti görmektedir⁽¹⁾

Kanada'da hükümet, devlet mülkiyetinde bulunan hava yollarındaki ve diğer ulaştırma sektörlerindeki hisseleri satmak için önlemler almakta ve bir hükümet komisyonu birçok kraliyet kuruluşlarını özelleştirmek için çalışmalar yapmaktadır.

Meksika'da ise 1984 yılında başlatılan özelleştirme çalışmaları ile telekomünikasyon, havayolu taşımacılığı, imalat, madencilik ve diğer hizmet sektörlerindeki 400'den fazla KİT'in mülkiyeti özel kesime devredilmiştir. 1989 yılında Meksika'da 1155 olan KİT sayısı 280'e indirilmiştir. Şili'de de 1973 yılından bu yana 524 KİT'in 501'i özelleştirilmiş ve KİT'lerin 1973

* DEÜ İ.İ.B.F Maliye Bölümü Başkanı

(1) S.M.BUTLER, "Privatizing Government Services", Economic impact, 986/3, s.21-25.

yılında GSYİH içindeki payı % 39 iken, 1989 yılında bu pay % 12'ye gerilemiştir. Jamaika, Arjantin ve Venezuela'da da önemli miktarda ve büyüklükteki KİT'lerin özel kesime satışı gerçekleştirilmiştir⁽²⁾.

Bir çok Asya ülkesinin de özelleştirmeye yöneldiği görülmektedir. G.Kore'de devlet, beş büyük bankayı, bir petrol şirketini ve diğer bir çok işletmeyi elden çıkarmış bulunmaktadır. Malezya: limanlarını, demiryollarını ve hastaneleri özelleştirmeyi planlamaktadır. Bangladeş daha önce millileştirdiği Jüt ve tekstil işletmelerini eski sahiplerine geri vermektedir. Japonya, telefon kuruluşu olan Nippon telegraph ve telephone'u bağımsız bir kuruluşa dönüştürmek üzere önemli gelişmeler sağlamış olup yakında hisse senetlerini halka satmaya başlayacaktır.

Avrupa'da Almanya'nın 1950'lerde başlattığı özelleştirme hareketleri, D.Almanya ile birleşmeden sonra en hızlı özelleştirme yapan ülke olma özelliğini kazanmıştır. Ayrıca, İngiltere, Fransa ve İtalya'da büyük bir hızla özelleştirme uygulamaları devam etmektedir. Diğer taraftan SSCB'nin yıkılmasından sonra Rusya'da da başlayan özelleştirme uygulamasında 60 bin işletmenin özelleştirildiği ifade edilmektedir.

Görüldüğü gibi özelleştirme akımı Dünyada hızla yayılmaktadır. Dünya bankası tarafından yapılan bir araştırmada 1980-1991 yılları arasında dünyada yaklaşık 6800 özelleştirme uygulamasının yapıldığı belirlenmiştir⁽³⁾. Özelleştirme uygulamalarına sayısal açıdan bakıldığında, % 66 ile (4500 uygulama) D.Almanya'da yoğunlaştığı görülmektedir. D. Almanya dışındaki eski doğu bloku ülkelerindeki özelleştirme uygulamalarının toplam uygulamalar içindeki payı %12'dir. Bu oranın, Latin Amerika ve Karayip ülkelerinde % 12, Orta Afrikalıkları % 5 ve Asya ülkelerinde de % 2 şeklinde gerçekleştiği görülmektedir. OECD ülkeleri ile Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerindeki özelleştirme uygulamalarının ağırlıkları % 2 ve % 1 oranında iken, D.Almanya, Latin Amerika ve Karayip ülkelerinin yoğunlaştığı gelişmekte olan ülkelerdeki payı ise % 32 olarak gerçekleşmiştir⁽⁴⁾.

(2) S. KIKERİ- J. NELLIS- M. SHIRLEY, Privatization The Lessons of Experience, The World Bank, Washington D.C. 1992,s.23.

(3) S. KIKERİ ve DİĞERLERİ, a.ğ.e. s.22.

(4) Metin KILCI, KİT'lerin Özelleştirilmesi ve türkiye uygulaması, DPT Yay. No:2340, Ocak 1994, s.37

Genel olarak özelleştirme uygulamalarının sayısal çokluğu karşısında ekonomideki payının az olduğu görülmektedir. Bunun nedeni uygulamadaki kolaylıktan dolayı nisbeten küçük ölçekli veya çalışır durumda olmayan KİT'lerin satılması ya da kapatılmasından kaynaklanmaktadır. Ancak, son yıllarda büyük ölçekli firmaların satışına ağırlık verilmeye başlandığı da görülmektedir.

II- NEDEN ÖZELLEŞTİRME

Özelleştirme itici telaffuzuna rağmen günlük konuşma dilimize çok büyük bir hızla girmiş yeni bir kelimedir. İlk olarak 1983 yılında bir sözlükte yer alan " özelleştirme " kelimesi çok dar bir tanımla, özel hale getirmek, sını ve ticari hayattaki denetim ve mülkiyeti kamu kesiminden, özel kesime aktarmak olarak tarif edilmiştir⁽⁵⁾. Ancak, bu kelime soradan daha geniş bir anlam kazanmış ve toplumsal ihtiyaçların devlet tarafından karşılanması konusunda yeni bir düşünce şeklini ve yeni bir bakış açısını ifade eder hale gelmiştir. Bunun anlamı, ihtiyaçların karşılanmasında devlete daha az, toplumun özel kurumlarına daha çok güvenilmesidir. Bu bağlamda özelleştirme, ekonomik faaliyetlerde veya mülkiyette kamu kesiminin rolünün azaltılması şeklindeki uygulamalar olmaktadır.

Bu anlamda 1980'li yıllarda başlayan özelleştirme, verimlilik ve rekabet üzerine tesis edilecek piyasa ekonomilerinin yapılması için zorunlu bir uygulama olarak görülmektedir. Özelleştirmenin hedefleride bunu açıkça göstermektedir. Özelleştirme ile KİT'lerin verimli çalışması, sermayenin tabana yayılması, kamu tekellerinin yıkılması, KİT'lerin bütçe üzerindeki yükünün azaltılması ve devlet müdahalelerinin etkisizleştirilmesi hedeflenmektedir.

Özelleştirme, devletin küçültülmesi ve kamu açıklarının ortadan kaldırılması, öncelikle piyasa ekonomisinin yapılması ve ekonomik istikrarsızlıkların ortadan kaldırılması açısından önem taşımaktadır. Bilindiği gibi bütçe açıkları yalnızca gelişmekte olan ülkelerin değil gelişmiş ülkelerin de en önemli sorunudur. Çünkü, bütçe açıkları genelde ekonomiye enflasyon

(5) Webster's New Collegiate Dictionary, 9 th,ed.(spring field mess. mercurn 1983),s.936.

biçiminde yansımaktadır⁽⁶⁾. Ayrıca enflasyon yanında durgunluğunda bulunması, yani stagflasyon olgusunun emelinde de kamu açıkları yatmaktadır. Bu kamu açıklarını kapatmaya çalışan hükümetlerin iç ve dış borçlanmaların yanısıra, Merkez Bankası kaynaklarına da başvurularına neden olmakta ve bunun sonucunda da bir borç sorunu gündeme gelmektedir.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerin korkulu rüyası olan enflasyonun, kamu açıkları tarafından beslendiği artık hemen hemen tüm ekonomistler tarafından kabul edilen bir gerçektir. Bu ülkeler, enflasyonla savaşın, kamu açıklarını kapatmadan kazanılamayacağını farkındadırlar. Bu kadar problem ortaya çıkaran kamu açıklarının başında ise, sürekli sübvansede edilen KİT açıkları gelmektedir. Bunun bilincinde olan ülkeler ekonomiye rekabetçi, verimli ve piyasa şartlarına göre çalışacak dinamik işletmeler kazandırmanın yolunun özelleştirmeden geçtiğini bilerek, bu yolda çalışmalarına devam etmektedirler.

III- DÜNYADA ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI

Elliden fazla ülkede gündemde olan özelleştirme, 1970'li yılların sonlarından itibaren yaygın olarak savunulmaya başlanmıştır. Özelleştirme uygulamasını en kapsamlı ve politik olarak gerçekleştiren ülkelerin başında, İngiltere ve ABD gelmektedir. Dünyada gerçekleştirile özelleştirme uygulamalarını gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler şeklinde ele alarak incelemeye çalışacağız.

A- GELİŞMİŞ ÜLKELERDE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI

1950'li yıllarda Almanya'da başlayan özelleştirme uygulamaları, 1980'li yıllarda özellikle İngiltere ve ABD'de en geniş haliyle uygulama alanı bulmuştur. İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya, Kanada, Avustralya, Japonya ve ABD gibi gelişmiş ülkelerde KİT'lerin özel kesime devri uygulamaları yanısıra, kamu kesiminin etkinliğini azaltmaya yönelik özelleştirme uygulamaları da yapılmaktadır.

(6)Barış TEKİN, "Mezarlıklar Bile Özelleştiriliyor", Liberal dergisi Mart 1994, s.65.

1- İngiltere'de Özelleştirme

İngiltere'nin özelleştirme programı 2. Dünya savaşından sonra gerçekleştirilen çok kapsamlı bir millileştirme programının geriye çevrilmesi şeklindedir. Millileştirilmiş endüstrilerin, zamanla ekonominin etkin bir şekilde planlanmasıyla halka temel malların ve hizmetlerin kesintisiz bir şekilde sağlama garantisi vereceği düşünülmüştür. Fakat, bu iyimser düşüncenin ömrü çok kısa olmuştur. Yükünün artması sonucunda, tekrar özel sektöre satılması şeklindeki özelleştirme uygulamaları özellikle, 1979 yılında Thatcher hükümeti ile görülmeye başlamıştır. İngiltere KİT sistemi 1979 yılı itibarıyla toplam GSYİH'nin % 12'sine, toplam istihdamın % 8'ine ve toplam sabit sermaye yatırımlarının da % 16'sına sahiptir⁽⁷⁾.

İngiltere'de ki özelleştirme uygulamasında, kamu girişimlerinin özelleştirilmesinden önce, satışı sözkonusu olan kuruluşların özelleştirilmesine ilişkin tercihlerin olumlu ve olumsuz yönlerinin ortaya konulması amacıyla bir yapılabirlik raporu hazırlanmaktadır. Genellikle bu çalışma bir danışmanlık grubu veya yatırım bankası tarafından yapılmaktadır. Bu çalışmadan sonra özelleştirilmesine karar verilen kuruluşun, özel kesim işletmeleriyle aynı yasal çerçeveye ve şartlara çekilmesi amacıyla statüsünün değiştirilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılmasına başlanmaktadır. Bu aşamada genellikle yasal düzenlemeler yapılmaktadır. Son aşamada ise, hisse senetlerinin belirlenen alıcı gruplarına satışı⁽⁸⁾ gerçekleşmektedir.

İngiltere'de ki özelleştirme sürecinin önemli bir özelliği de "Altın Hisse" * uygulamasıdır. Bu uygulamada kuruluşlardaki devlete ait hisselerin tamamı satılmış olacağı için, devlet kontrolünün belirli ölçüde devamına imkan

(7) TÜSİAD:Özelleştirme Ve KİT'lerin Halka Satışında Başarı Koşulları, İstanbul-1986,s.29

(8) Sir Robert WADE-GREY:Özelleştirme Yöntemleri Ve Uygulama Sorunları TABA ve VASED Ortak panelindeki Tebliği, İstanbul-1989,s.4.

* Altın Hisse:Özellikle özelliği olan işletmelerin (Milli Savunma, PTT, Demir-Çelik, v.b.) Özelleştirilmesi sonucunda devletin bu işletmeler üzerindeki denetimi sağlayabilmek amacıyla özelleştirme için yapılan sözleşmeye kalıcı ve bağlayıcı belirli şartların konulması şeklindeki uygulamanın adıdır.

vermek amacıyla, satılan şirketlerde devlete ait altın hisse bulunmaktadır. Altın hisse ile devlet, şirket yönetimine ilişkin olarak sözleşmede öngörülen şartlar içerisinde yetki sahibi olmaktadır.

İngiltere de uygulanan özelleştirme yöntemleri, özelleştirmeden beklenen amaçlar çerçevesinde farklılaşmaktadır. Liberalizasyon uygulamalarında, kamu girişimlerinin tekelleri kaldırılarak faaliyet alanları rekabete açılmıştır. Diğer taraftan bazı kamu kuruluşlarındaki devlete ait hisselerin tamamı yada bir kısmı özel kesime satılmıştır. Hisse satışlarında hedef alıcı grupları: borsa yatırımcıları, çalışanlar ve yöneticiler, blok satışlarında ise özel şirketler oluşturmaktadır⁽⁹⁾.

Özelleştirme sürecinde 1984 yılına kadar, genellikle rekabetçi piyasalarda çalışan ve nisbeten küçük firmaların hisselerinin satıldığı görülmektedir. 1984 yılından sonra ise, önemli piyasa gücüne sahip, British Telecom, British Gas ve British Airports gibi firmalar özelleştirme programına alınmıştır⁽¹⁰⁾. Bunun sonucunda, tüketici haklarının korunması amacıyla, fiyat kontrollerini içeren bir takım ek yasal düzenlemeler yapılmıştır.

İngilterede ki özelleştirme uygulamaları kamu işletmelerinin devlete ait hisselerinin satışı ile de sınırlı kalmamıştır. Elektrik ve telekomünikasyon sektörlerindeki gerek kamu, gerekse özel tekeller tamamen veya büyük ölçüde kaldırılmış, kamu işletmelerinin faaliyet alanı ile doğrudan ilgisi olmayan iştirakleri satılmıştır. Ayrıca büyük ölçekli yatırımlarda özel kesimin finansman imkanlarından yararlanmak amacıyla kamu- özel sektör ortaklığı ve kamu kuruluşlarınca yürütülen hizmetlerin, özel sektöre devri şeklindeki özelleştirme uygulamaları yapılmıştır.

İngiltere'de özelleştirme sonucu devletin sağlamış olduğu gelir 1979-1985 yılları arasında toplam 5.170 milyon sterlin olmuştur. 1985-1990 yılları arasında sağlanan özelleştirme hasılatı ise 10 milyar sterline yaklaşmıştır. İngilterenin 1993 yılı özelleştirme geliri tahmini ise 18 milyar dolardır.

Özel sektöre satılan varlıklar arasında karayolu taşıma firması, yarım milyondan fazla kamu lojmanı, British Rail tarafından işletilen oteller, kimyasal maddeler üreten firmalar, elektronik araç ve gereç firmaları ile en

(9) HM Treasury PE 2 Division: Privatisation in United Kingdom, 1984, s. 3

(10) WADE-GREY: a.g.t., s. 5

önemli bir İngiltere telefon işletmesinin tümü, British Airways havayolları, tüm gaz dağıtım sistemi, ülkenin su sağlama tesisleride özelleştirmeden payını almıştır.

İngiltere'nin özelleştirme uygulamasında göze çarpan sorunlar ve çetayaçıkan sonuçlar kısa maddeler halinde aşağıda açıklanmıştır⁽¹¹⁾.

- İngiltere'de ki özelleştirme uygulamasının mülkiyetin tabana yayılmasını gerçekleştiremediği ifade edilmektedir. 1985-1987 yılları özelleştirme uygulama sonuçlarına göre hisse senedi sahiplerinin sayısında önemli azalmalar meydana gelmiştir.

- İngiltere'de özelleştirilen bazı kuruluşlarda çok düşük bir değerlendirilmenin yapıldığı, ve dolayısıyla hazinenin zarara uğratıldığı belirtilmektedir.

- 1979 yılında çalışan toplam işçi sayısı 1 345 657 iken, 1988'de 970 272 olmuştur. 375 385 kişi işten çıkarılmıştır.

- Sadece karlı durumda olan millileştirilmiş endüstrilerin satışa arz edilmesi, karsız ve verimsiz bir yapıda olan teşebbüslerin devlet elinde kalması sonucunu doğurmuştur.

- Özelleştirmenin bütçe açıkları ve iç borçlar üzerinde olumlu etkileri olmuştur. Yalnızca British Gas'ın özelleştirilmesi ile 12 milyar sterlin elde edilmiştir. Bu rakam 1986/87 bütçe harcamalarının % 4'üne karşılık gelmektedir.

- Yerel yönetimlerin "Çöp toplama" hizmetlerindeki etkililiğinde özelleştirme ile arttığı öne sürülmektedir.

- Hisse sahibi olan işçilerin sayısında artışlar olmuştur. Toplam 30 kuruluş, yöneticileri ve işçileri tarafından satın alınmıştır.

- Sermaye piyasası üzerinde önemli etkiler olmuştur. Örneğin: 1979 yılında 2 milyon olan hisse senedi sahipleri sayısı 1988'de 9 milyonu aşmıştır.

(11) Cevat KARATAŞ: Privatisation in Britain And Turkey, ISO yayını, İstanbul-1990,s.143.

- Özelleştirmeye hazırlık olarak kamu tekelinin kaldırılmasından sonra ekonomide rekabet düzeyi artarak, kamu ve özel girişimlerin daha dinamik bir yapıya kavuşmaları mümkün olmuştur.

- İngiltere'de özelleştirme sonrasında millileştirilmiş endüstrilerde maliyetlerin azaldığı ve verimliliğin yükseldiği gözlemlenmiştir.

Görüldüğü gibi, özelleştirme uygulamalarının sonuçlarını çok geniş bir açıdan değerlendirmek ve ekonomiye olan etkileri çok iyi incelemek gerekmektedir.

2- ABD'de Özelleştirme

Özel sektörün ağırlıklı olarak ekonomik faaliyetlerde bulunduğu ABD'de de kamu hizmetlerinin önemli bir kısmı özelleştirilmiştir. ABD'de halen yüzlerce kent ve kasabada özellikle belediye hizmetleri özel kesim tarafından yapılmaktadır. Örneğin, ambulans hizmetleri, çöp toplama, sokak ve cadde onarımı, park düzenlemesi ve hatta hapisane hizmetleri dahi özel kesime devredilmiş durumdadır. Phoenix, Arizona gibi kentlerin özel itfaiye teşkilatları dahi bulunmaktadır.

ABD'de yakın zamanlarda Ulusal Politika Analiz Merkezi (NCPA)'nin yaptığı bir araştırmada, eyaletlerin yaklaşık % 35'inin çöp toplama işlerini, % 42'sinin yolcu taşıma hizmetlerini ve % 80'ninde vasıta çekme ve park hizmetlerini sözleşme yoluyla özel sektöre devrettikleri tesbit edilmiştir⁽¹²⁾.

Federal düzeyde Reagan yönetimi 1987 mali yılı bütçesinde hedeflediği özelleştirme programı çerçevesinde, enerji pazarlama kuruluşu, deniz petrol rezervleri ve federal borç portföyü'nün bir bölümünü ve diğer bazı kuruluşların da varlıklarının satışını ve devletçe bazı kuruluşlara sağlanan sübvansiyonların da kaldırılmasını önermiştir.

ABD yönetimi bu ve benzeri özelleştirme girişimlerinin bütçe açığını 1987 mali yılında 7.000 milyon dolar, ileriki yıllarda ise çok daha büyük miktarda azaltılabileceğini belirtmektedir.

ABD'de özelleştirmenin bu kadar yaygın uygulamasının en önemli nedenini maliyet faktörü oluşturmaktadır. Los Angeles'ta yapılan bir araştırmada özel kesimde yapılan hizmetlerin, kamu kesimince yapılan hizmetlerden % 43 oranında daha ucuza sunulduğu belirlenmişti. Yol kaplama

(12) Coşkun C. AKTAN: Özelleştirme, Akıselim matbaası, İzmir-1992, s. 105

hizmetlerinde ise bu maliyet tasarrufu % 96 oranındadır. Aynı araştırmada, kent yönetimi personeline yapılan aynı nitelikteki bir işle, özel kesimin yaptığı iş karşılaştırıldığında kamu personelinin yaptığı işin % 43 daha pahalıya mal olduğu belirlenmiştir. İncelemede ele alınan sekiz tür hizmetten sadece maaş verilmesi için hazırlanan bordro hizmetleri, maliyet bakımından özel sektörle karşılaştırılabilmektedir⁽¹³⁾. Bu maliyet tasarrufuna birde özel kesimce ödenecek vergiler eklendiğinde özelleştirmenin net yararını görmek mümkündür.

Diğer taraftan, ABD'de yapılan özelleştirme uygulamalarında özellikle tekel oluşumları meydana geldiği belirtilmektedir. Bu anlamda devletin elinde bulunan tekel, özel kesimin eline geçmiştir. Amerikalılar, kamu ihtiyaçlarının karşılanmasında her zaman özel çıkarları harekete geçirmişlerdir. Ancak, bu sürece belli sınırlar da koymaktadırlar. Amerikalılar, özelleştirme uygulamasını sadece Amerikan halkının risk istemediği alanlarda uygulanmasını istemişlerdir⁽¹⁴⁾.

3- Almanya'da Özelleştirme

II. Dünya Savaşı'ndan sonra bölünen Almanya'nın doğu bölümünde özel işletmeler devletleştirilirken, batı bölümünde tam karşıtı bir politika uygulanmaya başlanmıştır⁽¹⁵⁾. Özelleştirme programı çerçevesinde ilk olarak 1957 yılında Prusya Maden Ocakları ve İzabe A.Ş., 1960 sonrasında Birleşmiş Sıvı Depoları Ve Nakil Araçları Ltd.Şti. Sanayi Ve Yönetim Ltd.Şti. VolksWagen Otomobil Şirketi ve bir enerji şirketi olan VEBA özelleştirilmiştir⁽¹⁶⁾.

(13) BUTLER:a.g.c.s.347.

(14)Hobert W.BAİLEY:"Uses And Misues Of Privatization" in Steve H.Hanke. (ed.). Prospects for Privatization, New York: The Acedemy of Political sciens, pp.(38-152.Çev.Aytaç EKER:) "Özelleştirme Kavramının doğru ve yanlış kullanımları". Kamu Ekonomisinin Genişlemesi Ve Özelleştirme(seçme çeviriler), (ed.) A.EKER-C.C.AKTAN,İzmir-1993.Takao matbaası. s.240-264.

(15) Hulki CEVİZO"LU: Türkiye'nin Gündemindeki Özelleştirme. İstanbul-1990, s.2.

(16) H.SUIÇMEZ- P.YILDIRIM: Dünya'da Ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları, MPM. Yayın no :508, Ankara-1993.s.40

F.Almanya'da bu ilk özelleştirme uygulamaları tümüyle halka hisse senedi satışı yoluyla olmuştur. Özelleştirmede sermayenin demokratikleşmesi ilkesini çok iyi vurgulayan "Halk Pay Senetleri" kavramı, F.Almanya uygulaması sırasında ortaya atılmış ve sermayenin tabana yayılmasını garanti altına almak amacıyla, halk pay senetlerinin ihracı ile ilgili bazı şartlar getirilmiştir⁽¹⁷⁾.

F.Almanya'da daha sonraki yıllarda özelleştirme, şirketlerdeki devlet paylarının azaltılması şeklinde sürdürülmüştür. Ancak, iki Almanya'nın birleşmesinden sonra Almanya'da özelleştirme rüzgarları tekrar esmeye başlamıştır. Özelleştirme, D.Almanya'da devlete ait tesislerin satışı için Treuhandan Stalt, yani eski D.Alman Kombinalarını özelleştirmekle sorumlu ajansın yönetiminde uygulanmaya başlanmıştır. Bu ajansın görevini çok hızlı bir şekilde tamamlayıp, istenilen sosyal faydayı da temin ettiği görülmektedir. Özelleştirilecek olan D.Almanya'nın 8000 işletmesi, öncelikle 13 400 işletmeye bölünerek özelleştirilmeye başlanmış bu uygulama sonunda 1994 yılının ocak ayında elde yalnızca 924 şirket kalmıştır. Yapılan özelleştirmeler sonucunda Alman Hükümeti 45 milyon mark gelir elde ederken, bu işletmeleri alanlar, 45 milyon marklık bir yatırım ve 1,5 milyon kişinin istihdamını da yüklenmişlerdir⁽¹⁸⁾. Almanya'nın yaptığı özelleştirme uygulamaları genelde, halka pay senedi satışı şeklinde olmuş ve böylece sermayenin tabana yayılmasında gerçekleştirilmiştir⁽¹⁹⁾.

4- İtalya'da Özelleştirme

İtalya gelişmiş ülkeler arasında ekonomide kamu kesiminin en önemli paya sahip olduğu ülkelerden biridir. Kamu kuruluşlarının elektrik, Hava yolu taşımacılığı ve tele kominikasyon sektörlerindeki tekel konumları yanında birçok diğer sektörlerde de ağırlıkları bulunmaktadır⁽²⁰⁾.

1929 Ekonomik krizi ile oluşmaya başlayan kamu kurumları, özellikle II. Dünya Savaşı ile birlikte genişleyerek devam etmiştir. İtalya'da KİT ve

(17) CEVİZO^aLU; a.g.e., s.3.

(18) TEKİN; a.g.m..s.65.

(19) CEVİZO^aLU;a.g.e..s.3.

(20) KİLCİ;a.g.e..s.40.

diğer kamu iştirakleri, 400'den fazla işletmeyi denetimi altında tutan IRI (Istituto Per la Ricostuzione industriale) çatısı altında biraraya toplanmışlardır.

IRI Şirketlerinin yeniden yapılandırılması stratejilerinden birini oluşturan özelleştirmenin amacı, kamu teşebbüslerinin ayrıcalıklarının kaldırılması yoluyla serbest piyasa şartlarında çalışmaya zorlanmaları ve hisselerini sermaye piyasalarına satılmalarını sağlayarak, sermayenin tabana yayılmasının sağlanması olarak ifade edilmektedir.

Bu amaçla IRI içerisinde bir özelleştirme komitesi oluşturulmuştur. Bu komitenin temel fonksiyonları: satılması öngörülen varlıkların belirlenmesi için kriterler geliştirmek, özelleştirmenin sürecindeki kuruluşlar arasında koordinasyon sağlamak ve potansiyel alıcıları bilgilendirmek şeklinde ifade edilmektedir⁽²¹⁾.

Özelleştirme politikası çerçevesinde öncelikle karlı olup olmadığına bakılmaksızın IRI'nın faaliyet alanı ve amaçları ile uyumayan kuruluşlar ile sürekli zarar eden kuruluşlara ağırlık verilmiştir. IRI özelleştirme uygulamasını, bağlı şirketlerdeki hisselerinin tamamını ya da bir bölümünü satmak şeklinde gerçekleştirmektedir.

IRI 1950-1983 döneminde 71 şirketin hisselerinin satışını gerçekleştirmiştir. İtalya'da 1983-1986 döneminde yapılan özelleştirme uygulamasında 11.034 milyar Lire'lik gelir elde edilmiştir⁽²²⁾.

IRI'nın Kısmi özelleştirme uygulamaları genellikle sermaye piyasasında gerçekleştirilmiştir. Bu işlemler, satılacak hisselerin doğrudan borsaya Kotasyonu veya Halka arz şeklinde yapılmıştır. Ancak, hisselerin borsada satışı veya halka arzından önce, IRI tarafından özelleştirilecek şirketlerin finansal durumunun düzeltilmesi amacıyla hisse senedine çevrilebilir tahviller veya garantili tahviller ihraç edilmiştir. Bu araçların kullanılmasının temel nedenleri, borçlanmayı kolaylaştırmak, düşük maliyetle borçlanmak ve büyük ölçekli hisse senedi ihraçlarının borsayı olumsuz etkilemesinden kaçınmaktır. Şirketlerin finansal açıdan güçlenmesi ve borsanın yeterli ölçüde

(21) KİLCİ:a.g.e..s.43.

(22) World Bank: Techniques of Privatization of State Owned Enterprises, Volume II. Selected Country Case Studies, s.123.

gelişmesinden sonra hisse senedi ihracına başlanmıştır⁽²³⁾ . İRI'nin doğuş nedeni ve tarihi gelişim çerçevesinde, İtalya'da özelleştirme kamu kesiminin ekonomideki payının azaltılmasından daha çok, kamunun yükünün hafifletilmesinin bir aracı olarak düşünülmüştür. Bu çerçevede özelleştirmeye çalışanlardan, yöneticilerden ve hükümetten gelen engellemeleri aşabilmek amacıyla esnek ve kullanılabilir çözümler geliştirilmiştir. Özelleştirmeden ön görülen kısıtlı amaçlara karşılık, önemli ölçüde kamudan özel kesime mülkiyet transferi şeklinde gerçekleştirilebilmiştir .

Özelleştirme uygulamaları, İngiltere, ABD, Almanya Ve İtalya'nın yanısıra diğer gelişmiş ülkelerde de geniş bir şekilde uygulanmaktadır. Örneğin, Fransa, Avustralya, Kanada ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerde KİT'lerin özel kesime devri uygulamaları yanısıra kamu kesiminin etkinliğini küçültmeye yönelik özelleştirme uygulamaları da yapılmaktadır.

Gelişmiş ülkeler yanında gelişmekte olan ülkelerinde hazırlık çalışmalarının ardından özelleştirme programlarını yürürlüğe koydukları görülmektedir.

B- GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE ÖZELLEŞTİRME

Özelleştirme politikasının gelişmekte olan ülkeler açısından gündeme gelişi daha farklı nedenlere dayanmaktadır. Temel amaç, bu ülkelerin yaşadıkları istikrarsızlık durumlarının aşılarak dünya ekonomisine uyum süreçlerine hızlandırmaktır.

Daha öncede belirtildiği gibi, 70'li yıllarda dünya ekonomisi ekonomik durgunluk içinde enflasyon sürecini yaşamıştır. Bu bunalım geleneksel keynesçi politikalarla aşılamadığı için, parasal ağırlıklı ekonomik politikalar geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin bu süreç içerisinde girdikleri borç krizlerinin çözüm önerileri IMF ve Dünya Bankasının önerdiği özelleştirme politikalarında aranmaya başlamıştır.

Özelleştirmenin gelişmekte olan ülkeler açısından gündeme getirilişi genellikle, uluslararası kredi kaynaklarınca desteklenen projeler çerçevesinde

(23) (1) World Bank:a.g.e.s.125.

olmuştur. Ancak, uluslararası kuruluşların etkisi olmadan özelleştirme programları uygulayan bazı ülkelerde vardır(Örneğin: G.Kore, Malezya).

Gelişmekte olan ülkelerdeki özelleştirme uygulamalarına ait bazı örnekler aşağıda sunulmuştur.

1- Şili'de Özelleştirme

Şili'de özelleştirme uygulamaları 1973'de gerçekleştirilen askeri darbeden sonra, önceki Marksist yönetimin devletleştirme uygulamalarına tepki olarak başlamıştır. Kamuya ait firmalar 1970'ler başında 500 iken bu sayı on yılın sonunda 19'a düşmüştür. Şili'nin Özelleştirme deneyimi 1974-75 döneminde kamu iktisadi kuruluşlarını özel kesime devretmek ve bütçe açıklarının azaltılması yoluyla aşırı enflasyonu kontrol altına almak amacıyla kitlesel bir özelleştirme hareketiyle başlamıştır. Bu dönemde daha önce millileştirilmiş kuruluşlar eski sahiplerine, devlete bir yükümlülük getirmemek kaydıyla devredilmiştir. Ayrıca önceki yıllarda oluşturulan KİT'lerin büyük bir kısmında özel kesime satılmıştır.

1975-1983 döneminde ise, bütçe açıklarını azaltmak üzere gelir sağlamak amacıyla KİT'lerin satışı gündeme gelmiştir. Bu dönemde KİT'ler az sayıdaki yerli ve yabancı firmalara genelde uzun vadeli borçlanma imkanları sağlanarak satılmıştır. Ancak, bu satışlarda gerek alıcıların seçiminde yapılan hatalar, gerekse özelleştirme kapsamının genişliğine oranla yurtiçi mali piyasaların sınırlılığı nedeniyle, özelleştirilen birçok firma iflas noktasına gelmiş ve tekrar 50'den fazla firma devlet mülkiyetine geçmiştir⁽²⁴⁾.

1983-1986 döneminde ise, özelleştirme ile sermayenin tabana yayılması amaçlanmış ve bu nedenle de yeniden devletleştirilen firmaların devletleştirilmesi gerçekleştirilmiştir. Bu defa yapılan özelleştirme de hem sermayenin tabana yayılması, hem de finansal açıdan daha güçlü ve daha büyük firmalar özelleştirme sürecine dahil edilmiştir.

Bugün hala devam etmekte olan özelleştirme sürecinde, kamusal hizmetler sunan kuruluşlar ile büyük kuruluşların özelleştirilmesine yönelik çalışmalar devam etmektedir. 1970'lerin ortalarında bu ülkede 200'ü aşkın

(24) World Bank:a.g.e.s.43.

kamu işletmesi varken, bu sayı 1989 yılı sonunda 45'e düşmüştür⁽²⁵⁾. 1986-1989 arasında gerçekleştirilen özelleştirilme satışlarının tutarı 3.5 milyar doları bulmaktadır⁽²⁶⁾.

Şili'de özelleştirme uygulamalarını yürütmek üzere kamu iştiraklerini özelleştirme kurumu (CORFO) adı altında idari bir yapı oluşturulmuştur. Devlet tarafından belirlenen özelleştirme programı amaçları ve tesbit edilen özelleştirilecek kuruluşlar çerçevesinde CORFO özelleştirmeye ilişkin bütün uygulamaları gerçekleştirmekle görevlendirilmiştir.

Şili'de yapılan özelleştirme uygulamalarının temel aracı olan hisse satışları ve devri, küçük yatırımcılara hisse satışı, çalışanlara hisse satışı, emeklilik fonlarına hisse satışı ve büyük yatırımcılara hisse satışı şeklinde gerçekleştirilmiştir. Özelleştirmenin önemli bir bölümü dış borçların kamu varlıkları ile takas edilmesi şeklinde yapılarak, borç krizinden çıkılabilmektedir. Şili en eski özelleştirme deneyimine sahip bir ülke olarak uygulamada aksaklıklarla karşılaşmış olsa da başarılı bir ülke görünümündedir.

2- Arjantin'de Özelleştirme

20. yüzyılın başında en zengin ülkeler arasında yer alan Arjantin, 1980'lere yaklaşırken bir gerileme dönemine girmiştir. Bu ülkede özelleştirme uygulamaları, özellikle içine düştüğü borç krizi sonucunda gündeme gelen, modernizasyon ve dünya ekonomisi ile bütünleşme çabaları ile birlikte gelişme göstermeye başlamıştır. Arjantin, özelleştirme uygulamalarında kısa zamanda çok mesafe almış bir ülkedir.

İlk aşamada telekomünikasyon ve hava yolu taşımacılığı sektörlerindeki iki büyük KİT'in satışı gerçekleştirilmiştir. Bu kuruluşlardaki kamu hisselerinin bir bölümü nakit ve önemli bir bölümü de dış borç silinmesi karşılığında satılmıştır. Ayrıca, TV ve Radyo İstasyonları ile petro-kimya ve demir-çelik sektörlerinde faaliyet gösteren kamu kuruluşlarının hisseleri de özel sektöre devredilmiştir.

Bunların dışında otoyolların önemli bir kısmının işletme hakkı özel kesime verilmiş ve devlet mülkiyetindeki büyük otellerin satışı da

(25) Yılmaz AKYÜZ: "Ekonomide Liberalleşme ve Sanayileşme: Latin Amerika Deneyimi", Mülkiyeliler Birliği dergisi, Mart-1994, s.165, C.XVIII, s.12.

(26) KIKERİ ve Diğerleri: a.g.e., s.41.

gerçekleştirilmiştir. Devletin petrol alanındaki tekeli kaldırılarak petrol arama, tesis kurma ve işletme hakları da özel sektöre devredilmiştir.

Bu uygulama sonucunda Campo Duran Rafinerisi 64 milyon Dolar karşılığında satılmış. Şetrol arama sahasındaki işletme hakları karşılığında 458.3 milyon dolar gelir sağlanmıştır.

Elektrik üretimi ve dağıtımı alanında da geniş kapsamlı özelleştirmelere gidilerek, 313 milyon dolar nakit ve 1.1 milyon dolar da borç silinmesi gerçekleştirilmiştir.

Arjantin'deki özelleştirme programının içinde ayrıca diğer elektrik santralleri, ulaştırma sektörü, oto yollar, hava alanı hizmetleri, posta hizmetleri, bankacılık ve sigorta sektörü ile YPF petrol şirketinin varlıklarında yer almaktadır⁽²⁷⁾. Arjantin özelleştirme konusunda o kadar ileri gitmiştir ki, en son olarak en ilginç özelleştirme Buenos Aires mezarlığının özelleştirilmesi olmuştur.

Arjantin'de özelleştirme programının kapsamı savunma sanayii ve kamusal hizmetleride içine alacak şekilde geniş tutulmuştur. Uygulanan yöntemler de halka arz, işletme haklarının devri, borç sermaye dönüşümü, kamusal tekellerin kaldırılması şeklinde farklılaşmaktadır.

1989-1991 yılları arasında gerçekleştirilen özelleştirme uygulamaları, programın etkinlikle yürütüldüğünü göstermektedir. gerçekleştirilen özelleştirmeler sonucunda verimsiz devlet işletmelerine sağlanan hükümet desteği azalmış, büyük nakit gelirler elde edilerek, sıkışık dönemlerde hükümete rahatlık sağlayarak, bütçe açıklar azaltılmış, borç krizi aşılarak, enflasyonun makul seviyelere indirilmesi sağlanmıştır. Özelleştirme adına sağlanan bu başarıda, siyasi iradenin kararlılığı yanında toplumsal kabullenme de önemli rol oynamıştır.

3- Meksika'da Özelleştirme

Meksika'da ekonomik reformlar, 1982'de başlamıştır. Reformun gerekçesi, ülkenin dış borç ve ödemeler dengesi krizidir. Ama başlangıçta reformun amacı yapısal değişim değil, istikrar sağlamak olmuştur.

(27) KILCI:a.g.e.s.59

Özelleştirme alanında en büyük atılım da 1988 başkanlık seçimleri sonrasında yaşanmıştır⁽²⁸⁾.

Meksika son yıllarda başarılı özelleştirme deneyimi ile örnek alınan bir ülkedir. Başarının temelinde güçlü bir siyasi iktidar, ekonomik istikrar sonucu iş hayatında oluşan güvenli ve uygun atmosfer iyi yetişmiş, bilgili, dürüst ve kararlı bir kadro bulunmaktadır. Yapılan her özelleştirme, her aşaması ile birlikte yetkili mercilere şeffaf bir biçimde aktarılmaktadır. Kamuoyu da bu dürüst brokralara inanarak desteğini sürdürmektedir.

Başarılı Meksika deneyiminde özelleştirme, daha çok kamu mallarının elden çıkarılması biçiminde algılanmaktadır. Uygulamalar da bu yönde yapılmaktadır. Özelleştirme de öncelikle ekonomik açıdan yaşama şansı olmayan KİT'ler tasfiye edilmekte, uygun görülen durumlarda ise, işletmeler birleştirilerek rehabilitasyona tabi tutulmaktadır. Daha sonra da bu kuruluşların satışları gerçekleştirilmektedir.

Meksika'da KİT'lerin özelleştirilmesi 1982 yılında küçük işletmelerin satışı ile başlamış ve bu satışlar Meksika'ya iyi bir deneyim kazandırmıştır. Daha sonra da kamu bankaları ve telefon idaresi elden çıkarılmıştır.

KİT'lerin hemen hemen tümünün blok satışlarla elden çıkarıldığı görülmektedir. Satışların % 95'i yerli sermayeye, geriye kalan da yabancılara satılmıştır. Sonuçta 1155 KİT'ten geriye 225 KİT kalmıştır. Meksika bu özelleştirmeler sonucunda elde ettiği 23 milyar dolarlık geliri iç ve dış borçların ödenmesinde kullanarak, devlet bütçesi üzerindeki yük azaltılmış ve kamu açıklarının kapatılmasında önemli adımlar atılmıştır⁽²⁹⁾.

4- Güney Kore'de Özelleştirme

Diğer gelişmekte olan ülkeler de olduğu gibi G.Korede de sermayenin yetersiz olması nedeniyle, ekonomik gelişmenin bir aracı olarak devlet işletmelerinin kurulduğu görülmektedir. Ancak 1970 ve 1980'li yıllar da Kamu kuruluşlarının özel sektöre oranla toplam ekonomideki etkinliklerinin azaldığı görülmektedir. Uluslar arası konjonktürel gelişmelerle birlikte, bürokratik yapının katılığı ve müdahaleci politikalar sonucun da kamu kuruluşlarının karlılıklarında gerilediği görülmüştür. Kamu kuruluşlarının

(28) SUIÇMEZ-YILDIRIM:a.g.c..s.48

(29) TEKİN:a.g.c..s.64

ekonomiye yük olmaktan çıkarılması ve etkinliklerinin artırılması için devlet tarafından özelleştirme ve yönetime özerklik sağlanması yönünde çalışmalar başlatılmıştır.

G.Kore'de özelleştirme çalışmaları aslında 1968-1973 yılları arasında daha önce devletleştirilen bir çok kuruluşun özel kesime satılması şeklinde yapılmıştır. 1980'li yılların başında ise benimsenen ekonomik liberalizasyon politikasının bir parçası olarak yeniden uygulamaya konulmuştur. Bu amaçla getirilen yasal düzenleme ile KİT'lerin yönetim yapısında gerçekleştirilen değişikliklerle, karar ve yürütme organları birbirinden ayrılarak yeniden düzenlenmiştir.

G. Kore'de mali sektörün yeterince gelişmediği gözlenerek öncelikle 4 kamu bankasının satışı gerçekleştirilmiştir. Özelleştirme uygulamasında öncelikle karlı olan firmalar ele alınmış, büyük ölçekli firmalar da özelleştirme kapsamı dışında tutulmuştur. Bu çerçevede 11 büyük kamu kuruluşu ve ortaklığının özelleştirilmesi planlanmıştır.

Bu kuruluşlardan 5'i tamamen özelleştirilirken, diğerleri kısmen özelleştirilmiştir. Özelleştirme kapsamı dışında kalan diğer kamu kuruluşlarının da etkinliğinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır⁽³⁰⁾.

G.Kore'de özelleştirme uygulamaları genellikle kamu mülkiyetindeki hisselerin halk kesimlerine satışı şeklinde gerçekleştirilmiştir. Böylece sermayenin tabana yayılması gerçekleştirilmiştir. Özelleştirme sonucunda, piyasa da rekabetin tesisi yoluyla ekonomik etkinliğin artırılması sağlanarak, istikrar ve bunun sonucunda da ekonomik büyümenin yolu açılmıştır.

(30) KILCI:a.g.e..s.56

SONUÇ

Değişik ülkelerdeki özelleştirme uygulamalarının genellikle yararlı sonuçlar meydana getirdiği ifade edilebilir. Dünya bankası tarafından yapılan araştırmada, incelenen büyük ölçekli 12 özelleştirme uygulamasının 10'unda yurtiçi refah seviyesinin arttığı, 9 unda özelleştirilen kuruluşlarda işgücü verimliliğinin yükseldiği, diğerlerinde ise değişmediği şeklindedir. Diğer taraftan özelleştirilen kuruluşlarda çalışanların ücret seviyeleri gerilemediği gibi 3 uygulamada ücret seviyelerinin arttığı görülmüştür. Sonuç olarak, özelleştirilen firmaların yeni sahiplerinin ve tüketicilerin bu uygulamalardan kazançlı çıktığı ifade edilmektedir. Ayrıca, Dünya Bankası uzmanları tarafından 1992 yılında yapılan bir araştırmaya göre de 15 ülke veya tamamen özelleştirilen 41 kuruluşun önemli ölçüde karlılık ve verimliliklerinin arttığı da belirlenmiştir⁽³¹⁾.

1980-1991 yılları arasında yapılan özelleştirme uygulamalarından Meksika'da 8.4 milyar dolar, Şili'de 3.4 milyar dolar, Brezilya'da 3.1 milyar dolar, Venezuela'da 2.0 milyar dolar ve Arjantin'de 1.5 milyar dolar gelir elde edilmiştir. Ancak bu gelirler brüt olup, özelleştirme öncesi ve özelleştirme sırasında yapılan harcamalar düşülmemiştir. Net gelirlerin çok daha düşük miktarda olması mümkündür.

Bununla birlikte söz konusu KİT'lere devlet tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak sağlanan sübvansiyonların ortadan kaldırılmasında başlı başına bir gelir niteliği taşımaktadır. Örneğin: Meksika da özelleştirme sonrasında KİT'lere yapılan transferler 1982-1988 döneminde % 50 oranında azalmış ve böylece 4.0 milyar dolar tasarruf edilmiştir. Şili'de elektrik dağıtım şirketi ENERSIS'in özelleştirilmesinden sonra devletin temettü yoluyla sağladığı gelir azalırken, şirketin karlılığının artmasından dolayı ödediği vergiler artmıştır. Arjantin de özelleştirilen telekomünikasyon sektöründeki ENTEL şirketi satıştan bir yıl sonra 100 milyon dolar fazla vergi ödemiştir. Malezya'da ise özelleştirilen piyango idaresinden elde edilen gelir üç kat artmıştır⁽³²⁾.

Özelleştirme uygulamalarından tüketiciler genellikle olumsuz etkilenmemekte bazı durumlarda da kazançlı çıkmaktadır. İngiltere'de British

(31) KİKERİ ve Diğerleri:a.g.c.s.24-25.

(32) World Bank:a.g.c.s.231

Telecom'un özelleştirilmesinden sonra uluslararası telefon görüşmelerinin kalite düzeyi yükselmiş, yerel hizmetler de ise gerileme olmamıştır. Şili'de özelleştirmeden sonra elektrik dağıtımının hizmet kalitesi artmış, kaçak elektrik kullanımı önlenmiştir. Arjantin'de ise telekomünikasyon ve Hava yolu ulaştırma hizmetlerinin fiyatları özelleştirmeden sonra artmış ve artan şikayetler üzerine devlet tarafından düzenleyici önlemler alınmıştır. Bununla birlikte hizmet kapasitesi ve kalitesi de yükselmiştir⁽³³⁾.

Görüldüğü gibi piyasa ekonomisinin yapılanmasını, dünya ekonomisine entegrasyonu hedefleyen ülkelerin bu hedeflerini gerçekleştirmeleri, ekonomik istikrara ve devletin küçülmesine bağlı olduğunu göstermektedir. Bunun da bir yolu özelleştirmeden geçtiği özelleştirmeden geçtiği artık kabul edilmektedir. Bu konuda gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki tek fark, gelişmiş ülkelerin bekleyebilecek durumda olmalarına karşın, diğerlerinin böyle bir şanslarının bulunmamasıdır. Bunun bilincinde olan ülkelerin çok kısa bir zamanda büyük özelleştirme uygulamaları yaparak, istikrara kavuştukları görülmektedir.

Özelleştirme konusunda bir diğer önemli konuda, özelleştirmeye başlamadan önce mutlaka belirli yasal düzenlemelerin yapılarak, bu düzenlemelerle ilgili kuruluşların oluşturulması olmaktadır. Yukarıda da görüldüğü gibi ister gelişmiş ister gelişmekte olan ülke olsun hepsinde özelleştirme için öncelikle amaçlar belirlenmekte ve buna bağlı olarak da yasal düzenlemeler gerçekleştirilmektedir. Böylece hazırlanan özelleştirme programlarının siyasi muhalefete ve halka anlatılarak destek alınması da sağlanmış olacaktır.

(33) KILCI:a.g.c.s.39.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

AKTAN, Coşkun Can: Özelleştirme, Akıselim matbaası, İzmir-1992, s.105

AKYÜZ, Yılmaz: "Ekonomide Liberalleşme ve Sanayileşme:Latin Amerika Denciyimi". Mülkiyeliler birliği dergisi, Mart-1994.s.165.

BAİLEY Robert:"Uses And Misues Of Privatization" in Steve H.Hanke. (ed.). Prospects for Privatization, New York: The Acedemy of Political sciences, pp.(38-152.Çev:Aytaç EKER:) "Özelleştirme Kavramının doğru ve yanlış kullanımları". Kamu Ekonomisinin Genişlemesi Ve Özelleştirme(seçme çeviriler). (ed.)

A.EKER-C.C.AKTAN,İzmir-1993.Takav Matbaası, s.240-264.

BUTLER S.M."Privatizing Government Services". Economic impact, 1986/3, s.21-25.

CEVİZOĞLU,Hulki: Türkiye'nin Gündemindeki Özelleştirme, İstanbul-1990, s.2.

KARATAŞ Cevat: Privatisation in Britain And Turkey, ISO yayını, İstanbul-1990,s.143.

KIKERİ S- J. NELLIS- M. SHİRLEY, Privatization The Lessons of Experience, The World Bank, Washington D.C. 1992,s.23.

KİLCİ Metin, KİT'lerin özelleştirmesi ve Türkiye uygulaması, DPT Yayın no:2340, Ocak-1994,s.37.

SUIÇMEZ H- P.YILDIRIM: Dünya'da Ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları, MPM, Yayın no :508, Ankara-1993,s.40

TEKİN Barış, "Mezarlıklar Bile Özelleştiriliyor", Liberal dergisi Mart 1994, s.65.

WADE-GREY R:Özelleştirme Yöntemleri Ve Uygulama Sorunları TABA ve VASED Ortak panelindeki Tebliği, İsatnbul-1989,s.4.

TÜSİAD:Özelleştirme Ve KİT'lerin Halka Satışında Başarı Koşulları, İstanbul-1986,s.29. HM Treasury PE 2 Division:Privatisation in United Kingdom,1984,s.3

World Bank: Techniques of Privatization of State Owned Enterprises.
Volume II. Selected Country Case Studies.s.123

Webster's New Collegiate Dictionary. 9 th.ed.(spring field mess.
mercurm 1983).s.936.Country Case Studies.s.123.

**ÖZELLEŞTİRMENİN İSTİHDAM
ÜZERİNE ETKİLERİ**

Prof. Dr. Adnan GÜLERMAN

ÖZELLEŞTİRMENİN İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

A- ÖZELLEŞTİRME NEDİR ?

Türkiye'nin gündemine, yasal düzenlemeleri de dahil, 1930'larda girmiş bulunan ve günümüzde de ekonomi politikası gündeminin en üst sıralarında yer alan özelleştirmenin ne olup, ne olmadığını bütün açıklığı ile ortaya koymak gerekmektedir.

Bu husus, konumuz olan "İstihdam Politikası" yönünden de büyük önem taşımaktadır. Çünkü, 17.6.1938 tarihinde yürürlüğe konulan ve o günden bu yana 55 yıldır yürürlükte bulunan 3460 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri Kanunu'nda yer almasına rağmen, günümüzden bir kaç yıl önce başlayan karşı koymalar, dikkate alınmaya değer bazı mesajlar vermektedir. Özelleştirme, günümüzde, sadece Türkiye'ye ait bir mesele değildir. Serbest pazar ekonomisi uygulamalarında en önde bulunan Batı Avrupa ülkeleri bile, bugün kamuoyunun yakından ilgi duyduğu, olumlu veya olumsuz eleştirilerini yaptığı özelleştirme faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Hele, devletçilik uygulamasının en koyu olduğu S.S.C.B'inde Gorbaçov'un yönetimine gelmesinden sonra ortaya attığı yeniden yapılanma (Perestroika) ve açıklık (Glastnost) hareketleri ile başlayan gelişmeler, bu sistemde önce Sovyetler'in dağılmasına, daha sonra da bağımsız bir devlet haline gelen eski Sovyetler Birliği üyelerinin her birinin kendi imkan ve anlayışları ölçüsünde "Demokratikleşme"ye ve "Serbest Piyasa Ekonomisi"ne geçme çabalarına da sebep olmuştur.

Kabul etmek gerekir ki, mevcut durumlarından dolayı ağır bir ilerleme kaydetmekle birlikte, tarihin en büyük ve en kapsamlı özelleştirme hareketleri, vaktiyle özel işletmeciliği bir "Soygun Düzeni" gören Bağımsız Cumhuriyetlerde yaşanacaktır.

Ülkemizde de 1938 yılında yürürlüğe konulan 3460 sayılı kanunun, özelleştirmeyi yasal çerçeveye alan ilk düzenleme olmaktadır. Bu kanuna göre,

a)Devletin iktisadi hayattaki rolü geçicidir. Milli ekonominin temeli, prensip olarak, özel teşebbüstür. Devlet, özel sektörün yetersizliklerini

gidermek, memleketin iktisadi gelişmesini sağlamak için onun yerine görev yüklenir. Özel sektör güçlendiği zaman devlet geri çekilecektir.

b)Türk devletçiliği sınırlıdır. Türk devletçilik politikası sanayi sektörünü hedef almıştır. Bu yoldaki çalışmalar sanayi kesimi ile sınırlandırılmış sayılabilir.

c)Özel teşebbüs, devletin tekelinde olmayan bütün sahalara yatırım yapma ve faaliyet gösterme hakkına sahiptir. Devletin tekeline alınan sahalarda özel kesime konulan yasaklayış, devlete gelir sağlamaktan ibaret mali amacın sonucudur⁽¹⁾.

1938 Yılında, bu kanun yürürlüğe konulması sırasında, tek partili siyasi sistemin mevcudiyeti ve siyasi partinin altı ilkesinden birinin "devletçilik" olduğu düşünülürse, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin kurulmasından sonra, özel sektörün güçlenmesi ile geri çekilmesi kolay olamayacağı belirgindir.

Her ne kadar 3460 sayılı kanuna göre özelleştirme " özel sektörün güçlenmesi halinde devletin geri çekilmesi " biçiminde tarif edilmişse de, özelleştirme faaliyetlerinin 1991 yılında kurulan DYP-SHP koalisyonu protokolünde yer almasından ve özelleştirme hareketlerine hız verilmesinden

Sonra, birbirinden çok farklı " özelleştirme " tarifleri yapılmaya da başlanmıştır.

Aslında, bu tarifelerin farklılığı, olayı her ele alan kişi veya kuruluşun kendi iktisadi, siyasi görüş çıkar ve farklılığından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden, aşağıda vereceğimiz tariflerin bir kısmı olayın sadece bir yönünü ele almakta, bir çıkar hesabına dayalı olarak tarif dışı bırakmaktadır. Bu yüzden özelleştirme son yıllarda haklı veya haksız sebep ve gerekçelerle eleştirilere uğratılmış, engellerle karşılaşmıştır. Zaman zaman bu eleştirilerin çok ağırlaştığı da görülmektedir.

Teoride özelleştirme "dar" ve "geniş" anlamlı olarak iki şekilde tarif edilmektedir.

Dar anlamlı özelleştirme, olayı sadece kamu iktisadi teşebbüsleri çerçevesinde ele almakta ve "kamu iktisadi teşebbüslerinin mülkiyet ve yönetiminin özel teşebbüse devri" olarak tarif edilmektedir. Bunun yanında,

(1) İktisadi Rapor-1979 s.489-9, T.O.B.B.

geniş anlamli özelleştirme olayı kamu'nun iktisadi faaliyetleri çerçevesi ölçüsünde gemişleterek "kamu iktisadi faaliyetlerinin önemli ölçüde sınırlandırılması veya bütünü ile ortadan kalkması" olarak tarif etmektedir⁽²⁾.

İster "dar" ister "geniş" anlamda düşünölsün, amaç 3460 sayılı kanunun belirttiği gibi "devletin geri çekilmesi"dir. Kuşkusuz, bu geri çekilme olayı, ister hukuk bilimi açısından "yönetimin özelleştirilmesi", isterse ekonomi bilimi açısından "mülkiyetin özelleştirilmesi" biçiminde değerlendirilsin, devlet özellikle mal üretiminden uzaklaşmakta ve bu üretimin gerekli kıldığı üretim faktörleri talebinden de uzak tutulmaktadır.

Özelleştirmenin tarifi veya kapsamı hangi ölçülerde olursa olsun, yukarıda belirttiğimiz yanlı tarifler ve bu tariflere dayalı eleştirilerin hemen tamamı insan gücü istihdamı ile ilgilidir. Bu tariflerin hemen tamamı da, özelleştirme faaliyetleri sırasında işçilerden önemli bir kısmının çıkartılacağı, işsiz kalacağı ve zaten yüksek olan işsizlik oranının daha da artacağı kuşkusunu rotaya koymakta dırlar.

Bir yazar, özelleştirme olayını, bazı işsizlerin işsizkalmalarının da ötesine geçirek "özelleştirme işçi sendikalarına saldırıdır" diye tarif etmektedir⁽³⁾.

Başka bir yazar da, geniş anlamı ile ele alarak "devletin hiçbir ekonomik faaliyete karışmayacak şekilde aradan çıkması, kamuya ait varlık ve değerleri özel şahıs ve kurumlara satmasıdır."⁽⁴⁾ ılımlı tarifini yapmaktadır.

Yukarıdaki tarifler dikkate alındığında, özelleştirmenin geçmişı 1930'lara uzanan yasal bir düzenleme olduğu, devletin kurduğu iktisadi teşebbüsleri, kendi başına ayakta durabilecek karlı kuruluşlar haline getirdikten sonra elden çıkaracağı sonucuna ulaşılmaktadır.

Burada şu hususa da değinmek gerekir: Bize göre, devletin iktisadi hayatta işletmeler kurması faaliyeti böylece son bulmaktadır. Bundan böyle

(2) Coşkun Can Aktan, Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine Özelleştirme s.131-2

(3) Canan Koç, Hız Dergisi, Sayı:158 Temmuz-Ağustos,1993

(4) Ali Ceylan,Bülten-Türk Demorasi Vakfı Yayın Organı S:15 Haziran-1993

de. özel teşebbüsün girmeye cesaret edemediği ve devletin öncülüğünün gerekli olduğu alanlarda devlet yine müteşebbis olarak gözükmelidir. Ne var ki, günümüz Türkiye'sinde sermaye birikiminin yeterli seviyelere ulaştığı, yönetim kavramının yerleştiği, kredi sisteminin yeterli desteği sağlayabildiği, dış pazara açılmanın alışkanlık haline geldiği düşünülürse, devletin artık bir müteşebbis olarak ortaya çıkmasına oldukça az ihtiyaç duyulacağı da açıklık kazanacaktır.

İncelememizin yapısı bakımından şu hususun da belirtilmesi uygun olacaktır: Özelleştirme ile ilgili hangi politikalar düşünülürse düşünülün, bu politikaların istihdam politikası ile yakın ilgisi bulunmaktadır. Bu sebeple noksan noktalar bırakmamak amacıyla olayın bütün boyutlarının, belli sınırlar içerisinde ele alınması gereği duyulmuş bulunmaktadır.

B- KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİ İLE İLGİLİ HÜKÜMET POLİTİKALARI

3460 Sayılı kanunun yürürlüğe konulmasından kısa bir süre sonra İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması sebebiyle iktisadi faaliyetlerde büyük bir durgunluk yaşandığından, yeni KİT'leri oluşturma yönünden herhangi bir hareketlilik görülmemektedir. Ama, daha önce kurulan Sümerbank, Etibank, Şeker Fabrikaları ve M.K.E. gibi işletmelerin de bu kapsamda düşünüleceği gözönünde bulundurulursa, elde önemli büyüklükte bazı KİT'lerin mevcut olduğu anlaşılır.

1950 Seçimleri öncesinde Ana Muhalefet Partisi, 1950'de de iktidar olan Demokrat Parti KİT'leri özel sektöre devretme vaadinde bulunmuş ve iktidarı döneminde de bu hususâ hükümet programında yer vermişse de 1950-60 arasındaki iktidarı döneminde KİT'lerin özel sektöre devri bir yana, KİT sayısında ve büyüklüklerinde önemli bir artış da sağlamış bulunmaktadır.

1951-54 Tarihleri arasında Adnan Menderes'in başkanlığı altında kurulan Bakanlar Kurulu'nun programında özelleştirme ile ilgili politika, "Devlet işletmeciliğinin sadece ana sanayiine taalluk eden işlere hasredilmesi ve bunlar haricindeki sahalara yeniden iktisadi teşebbüse girilmemesi, evvelce muhtelif mülahazalarla devlet tarafından kurulmuş işletmeleden bu ölçülere uymayanlarının da muayyen bir plan dahilinde ve elverişli şartlarla peyderpey hususi teşebbüslere devrine çalışılması ve bu suretle devletin

iktisadın içinde değil üstünde yer alması şeklinde ifadelendirebileceğimiz temel görüşümüz üzerinde duracağız." (5) sözleri ile açıklanmaktadır.

Bu programın meclise sunulmasından sonra yapılan meclis tartışmalarında KİT'lerin kurucusu olup, o anda Ana Muhalefet Partisi olarak CHP sıralarından da herhangi bir itiraz veya eleştiri yönelmemiştir.

Ancak, yapılan incelemelerde KİT'lerle ilgili olarak karşılaşılan durumlar, bu kurumların ekonomik sıkıntılara sebep olduğunu ve ıslah edilmeleri hususunda arayışlara girildiğini göstermektedir.

Nitekim, 27 Mayıs 1960 ihtilalinden sonra Devlet Başkanı ve Başbakan Org. Cemal Gürsel başkanlığında kurulan Bakanlar Kurulu Programında bu sıkıntı, "İktisadi devlet teşekkülerinin, bundan sonra, yatırım ihtiyaçları için Merkez Bankası kaynaklarına müracaat edememeleri ve bu suretle enflasyon kaynaklarından enmühiminin kat'i olarak kurutulması üzerinde hassasiyetle durduğumuz bir husus olacaktır." (6) ifadesiyle getirilmektedir.

Dönemin özelliğine dikkat edilmesi gerekir: Bundan sonra 34 yıl önce bile bir ihtilal idaresi KİT'lerin en önemli enflasyon kaynağı olmasından yakınmaktadır.

Daha sonra 20.11.1961-1.6.1962 tarihleri arasında İsmet İnönü'nün Başkanlığı altında kurulan hükümetin programında da, "Kurulmuş iktisadi müesseseleri kendi kendilerine geliştirebilen müesseseler haline getirmek icabeder." (7) ifadesi de yukarıda alıntısını yaptığımız hükümet programlarındaki şikayetçi görüşleri paylaşmaktadır.

İşte, KİT'lerin sıkıntılara sebep olacak ölçüde bir enflasyon kaynağı olarak ve 1950'lerden itibaren farklı hükümetlere rağmen görülmesi 1960'ların başlarında kabul edilerek yürürlüğe konulan 23 ve 154 sayılı kanunlara zemin hazırlamıştır.

Bir raporda bu gelişmeler, "Kamu İktisadi Teşebbüsleri sürekli olarak artan giderlerine karşılık produktivitelere aynı oranda artış olmadığından, maliyetlerin yükselmeye devam etmesi, yatırım kararları ciddi projelere

(5) Millet Meclisi Tutanak Dergisi D:9 .C:6 s:60

(6) Milli Birlik Komitesi Tutanak Dergisi. C:1 .s:2

(7) Millet Meclisi Tutanak Dergisi D:1 .C:1 s:118

dayanmadığından ekonomiye yeni yükler getirmesi, bünyevi işletme açıkları ile yatırımların geniş ölçüde Merkez Bankası kaynaklarından finanse edilmesi dolayısıyla enflasyona sebep olması ve benzeri sebeplerle Kamu İktisadi Teşebbüslerinin durumunun ele alınarak ıslahı çarelerinin aranması gerekmiştir. Bu amaçla kabul edilen 23 ve 154 sayılı kanunların verdiği yetkiye dayanılarak teşebbüslerin reorganizasyonu için çalışmalar yapılmıştır⁽⁸⁾ görüşü ile ortaya konulmaktadır.

KİT'lerin ıslah edilebilmesi amacıyla yürürlüğe konulan 23 ve 154 sayılı kanunların uygulanmasından beklenen sonuç elde edilememiştir. Bu hususta Birinci Beş yıllık Kalkınma Planında yer alan gerekçede,

"Kamu İktisadi Teşebbüslerinin bazılarının işletme ve yatırım sermayesi noksanlığı, çok zayıf bir likidite durumu ve aşırı borçlarla karşı karşıya olduğu görülmektedir. Bunlarda özkaynaklar aktiflerini çok düşük bir kısmını karşılamaktadır. Bunun sonucu olarak kısa ve uzun süreli borçlar ve ödenen faizler büyük bir toplama varmaktadır. 154 sayılı kanun gereğince konsalide edilen borçların bir kısmı ödenmiş sermayelerine mahsup edilmiş olmalarına rağmen bazı Kamu İktisadi Teşebbüslerinin sermaye noksanlığı tamamen karşılanamamıştır."⁽⁹⁾ denilmektedir.

Aslında bu sıkıntıların sebeplerinden birisi de faaliyetleri yürütmek için gerekli personel sayısından çok fazla kimsenin şu veya bu amaçla istihdam edilmiş olmasıdır. Her ne kadar özelleştirmeye karşı olanlardan büyük bir kısmı bu fazlalığı dile getiremiyorlarsa da, daha bundan 30 yıl kadar önce uygulamaya konulan ilk kalkınma planında bu sıkıntı kaynağına,

"İşçi ve personel sayısının ancak mevcut işletmeleri genişletme ve yeni işletme kurma gibi teknik zorlukların gerektirdiği halde artacağı"⁽¹⁰⁾ ifadesiyle değinilmekte ve bu kuruluşların personel istihdamının tavanına dayandığı anlatılmak istenilmektedir.

Sonraki plan döneminde,

"Türk Kamu İdaresinde ve İktisadi Kuruluşlarında yılda yıla müşahade edilen cari masraf artışları yüksek olmuştur. Planlı dönemde de durum

(8) İktisadi Rapor- 1978 s.463 T.O.B.B.

(9) Kalkınma Planı- Birinci Beş Yıl 1963-1967 s.93

(10) Ibid. s.95

önlenememiştir. Böyle bir gidiş, yatırımlar için gerekli finansman bulunmasını güçleştirdiği gibi, hizmetlerinin maliyetini de artırmaktadır."⁽¹¹⁾ değerlendirmesine yer verilmiş olması bazı yönlerden önem taşımaktadır. Cari masrafların yüksek olmsından kaynaklanan bu sıkıntıdaki cari masraf kalemleri incelendiğinde, en yüksek payın memur ve işçilere ödenen maaş ve ücretlere ait olduğu görülür. Bunu bir yandan personel sayısının fazlalığından öte yandan özellikle ücretlerin yüksekliğinden kaynaklandığı da bilinmektedir.

Öncelikle, 1950'lerin ilk yıllarındaki hükümet programından İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planına kadar sürekli olarak değinilen sıkıntıların bir evham olmayıp, bir gerçeği yansıttığı anlaşılabilir.

Ayrıca, birincisi "Ortanın solu", ikincisi ise "Liberal" görüşe sahip İnönü ve Demirel hükümetleri zamanında hazırlanmış olan bu iki kalkınma planında aynı hususlardan yakınılmış olması, KİT'lerden kaynaklanan sıkıntıların, farklı görüşlere sahip iktidarlar zamanında da aynı değeriyle değerlendirilmeye uğratılacak ölçüde geçerli olduğunu ortaya koymaktadır.

Bütün plan dönemlerini ayrı ayrı incelemeye bir zaman dilimi koyduktan sonra, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı incelendiğinde, yakınma konusunun değişmediği.

"Bugün için Kamu kuruluşlarında çalışanlar arasında personel rejimi açısından büyük farklılıklar bulunmakta ve bu durum bir taraftan personel kaymasına ve kaybına neden olurken, diğer yandan eşit işe eşit ücret ilkesinin gereğince uygulanmamasına neden olmaktadır...

Bunun dışında, kamu kuruluş ve işletmelerinde çalışan personel sayısının bazı işletmelere göre yüksekliği yanında, memur ve işçi oranlarında da benzer kuruluşlara göre dengesizlikler vardır."⁽¹²⁾ değerlendirmesinden anlaşılmaktadır.

(11) Kalkınma Planı- İkinci Beş Yıl 1968-1972 s.6 24

(12) Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983 s.303

TABLO : 1
Kamu İktisadi Teşebbüslerine Personel Giderleri
(milya TL)

Yıllar	İşçi		Memur-Teknik Personel		Toplam	
1974	11.9	100	7.1	100	19.0	100
1975	17.3	145	11.1	156	28.3	149
1976	29.1	246	13.0	183	42.1	222
1977	41.2	346	20.1	283	61.3	323
1978	53.4	449	22.9	323	76.3	402
Program						
1978	68.4	575	27.1	382	95.5	503
1978	68.4	575	27.1	382	95.5	503
Revizyon Programı						

Kaynak: Kamu İktisadi Teşebbüsleri Ve İştirakleri Yıllığı Tablo:IX 1979
İktisadi Rapor - 1979 s.516 T.O.B.B.

TABLO:2
1970-1978 Personel Miktarı

Yıllar	Memur-Teknik Personel		İşçi (Daimi Kadro)		TOPLAM	
1970	165.738	100	196.562	100	362.300	100
1973	192.360	116	233.502	119	425.862	118
1974	179.291	108	324.543	165	503.834	139
1975	195.979	118	348.399	177	544.378	150
1976	216.624	131	368.964	188	585.588	162
1977	225.441	136	410.758	209	636.199	177
1978	273.745	171	432.610	220	706.355	195

Kaynak: İktisadi Rapor - 1979 s.516 T.O.B.B.

Dördüncü Plandaki bu olumsuz değerlendirmenin bir benzerine TOBB'nin aynı yıllarda kaleme alınmış raporunda da rastlamaktayız. Bu raporda önde gelen bazı KİT'lerden somut örnekler de verilerek.

Kamu iktisadi teşebbüslerinin istihdam fazlalığı hakkında bazı somut örnekler de verilebilir. Mesala, Türkiye Kömür İşletmeleri, Türkiye Demir ve

Çelik Fabrikaları, Denizcilik Bankası ve Türkiye Devlet Demir Yolları öncelikle sıralanması gereken kuruluşlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Mesala, Türkiye Kömür işletmelerinde mevcut üretim seviyesine göre 20 bin civarında bir personel fazlalığı vardır. Türkiye Demir Çelik Iskenderun müessesesinde 1 milyon blun kapasitede ki faaliyetler için 9.550 işçinin çalıştırılması gerektiği halde, 1977 yılı itibarıyla 16932 işçi çalıştırılarak 7.372 kişiye fazladan ücret ödenmektedir. İktisadi Rapor - 1979 s.517 TOBB İktisadi Rapor - 1979 s.517 TOBB.⁽¹³⁾ denilmektedir

24 Ocak 1980 tarihinde ekonomik istikrar tedbirleri, liberal ekonomiye geçişteki bir dönüm noktasıdır. Nitekin 1983 yılındaki seçimleri kazanan ANAP, bu ekonomik istikrar tedbirlerini "Serbest piyasa ekonomisi" çerçevesi içinde yorumlayarak KİT'lerin de bu görüşe uygun olarak değerlendirileceği fikrini ortaya atmıştır⁽¹⁴⁾

İşte, 1938 yılında Türkiye'nin gündemine giren "özelleştirme" kavramı ancak 1983 yılından sonra uygulanabilir bir hale getirilmeye başlamıştır.

C- KAMU İKTİSADİ KURULUŞLARINDA İSTİHDAM POLİTİKALARI

Olayı objektif değerlendirenlerden, KİT'lerin Türkiye ekonomisi içinde taşınması zor olan birer kambur halinde olmadığını savunanlara rastlamak çok zordur. Ama, pek çok kuruluş, yaptıkları incelemeler sonucunda KİT'lerden, ıslah mümkün olanlar değiştirilmeli, mümkün olmayanlar ise tasfiye edilmelidir." görüşünde birleşmektedirler.

Burada şöyle bir soru akla gelebilir: KİT'lerden 1950'lerin ilk yıllarından bu yana yakınılmaktadır. Neden, yıllarca en ufak bir tedbir alınmamış da 1980'lere kadar gelmiştir? KİT'ler sadece son yılların bir sorunu mudur?

Siyasi partilerimizin, iktidarları döneminde KİT'le kendilerini destekleyenler için birer istihdam alanı olarak görmeleri ve yönetim kurulu üyelikleri dahil, işçilere kadar yerleştirmeye çalışmalarını bugüne kadar

(13) İktisadi Rapor - 1979 s.517 TOBB

(14) Coşkun Can Aktan a.g.e. s.131-2

gelinmesinin ve KİT'leri en önemli enflasyon kaynağı haline getirmesinin sebeplerinden birisidir.

Başka bir sebep de KİT ürünlerinin fiyatlarının iktidarların tercihlerine göre ayarlanabilmesidir. Bazen, başka tedbirlerle aşağı çekilmesinde yetersiz kalınan enflasyon, düşük fiyat politikası ile frenlenmeye çalışılmış, bazen de KİT'lerin açıklarının kapatılabilmesi için aşırı denilecek ölçülerde zamlar yapılmıştır.

Ayrıca, KİT'lerin birer oy potansiyeli olarak görülmeleri, toplu sözleşme döneminde yüksek ücret zamlarının verilmesine de sebep olmuştur. Hatta, bu ölçüsüz yüksek ücret zamları aynı dönemdeki önceki toplu iş sözleşmelerinde örnek olarak kullanılmış bulunmaktadır.

TABLO:3
1980'LERDE BAZI KİT ÜCRETLERİYLE
SÖZLEŞMESİZ MEMUR MAAŞLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

DEVLET DEMİR YOLLARI

Memur	2.8 milyon
Şoför	3.4 "
Makinist	4.5 "
İşçi	8.9 "
İşçi (Şoför)	10.1 "
" (Makinist)	12.5 "

BAYINDIRLIK BAKANLIĞI

Memur	2.7 milyon
Tekniker	4.9 "
Mühendis	7.2 "
İşçi	8.7 "

TEKEL GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Memur	2.9 milyon
Tütün eksperisi	6.5 "
Mühendis	8.0 "
İşçi	7.5 "

P.T.T.

Memur	3.5 milyon
Teknik eleman	5.0 "
Mühendis	7.0 "
İşçi	9.0 "

TARIM BAKANLIĞI

Memur	3.0 Milyon
Ziraat Müh.	6.5 "
İşçi	7.0 "

SAĞLIK BAKANLIĞI

Memur	2.5 Milyon
Pratisyen Dr.	6.5 "
İşçi (Sağ. Mem.)	7.5 "

Kaynak: Çeşitli kuruluşlardan edinilen bilgiler.

Aslında, 1980'lerde dikkatlerin KİT'ler üzerinde toplanması ve tedbirlerin alınmaya çalışılması bir iç ekonomi politikası meselesi de değildir. Ekonominin en bozuk olduğu 1979 yılı haziran ayında CHP iktidarının imzaladığı stand-by anlaşmasından sonra, değişen iktidarın yeni sahibi olan Demirel'in İMF heyetini davet edilmiş bulması, sözünü ettiğimiz iç politikanın dışındaki çözümlerin zorlamasının ilk belirtileridir.

3 Aralık 1979 tarihinde Ankara'ya gelen İMF Türkiye masası şefi Charles Woodward başkanlığındaki heyet ile yapılan görüşmeler sırasında, alınacak yardım ve destekler karşılığında hazinenin ve KİT'lerin ek gelir ihtiyacını karşılayabilmek için, bütün KİT ürünlerine yapılacak zamlarla 400 milyar TL.lik bir ek gelirin elde edilebilmesi planlanmıştır.

KİT ürünlerine yapılacak olan bu çok yüksek oranlı zamları da içeren 24 Ocak Kararlarının alınmasından sonra Turgut ÖZAL'ın komutanlara verdiği brifing'de KİT politikası ve bu politika içinde toplu sözleşmelere dayalı işçi ücretlerine yapılacak zamlar hakkındaki görüşler, incelememiz yönünden önem taşımaktadır.

ÖZAL, KİT ürünlerine yapılması düşünülen zamlar hakkında bilgi verdikten sonra devamla,

"KİT'lerde de batma korkusu olmalıdır. Yoksa bunlar hep vermeye alışmışlardır. Pek çoğu bir çiftlik olmuştur. Bu kararlardan sonra bunlar ya düzelirler bazısı da batarsa, batar. Bunlar hep vermeye alışmışlar derken, özellikle işçiye vermeye alışmıştır. Böylesine toplu sözleşmeler, özel sektörün en karlı kuruluşunda bile yoktur (...) işçisine %150 zam veren KİT'ler vardır (15) demektedir.

Ama, dikkat edilirse 24 Ocak tedbirleri sırasında bile KİT'lerin özelleştirilmesi ile ilgili herhangi bir düşünceye ve çalışmaya rastlanılmamaktadır.

Özelleştirme faaliyetleri ile ilgili ön hazırlıklar bundan on yıl kadar önce başlatılmıştır. Ne var ki, ANAP iktidarının başlattığı özelleştirme hareketleri sırasında gerek işçi kesiminden, gerek devletçilik yanlısı olan kesimden önemli bir itiraz sesi duyulmamaktadır.

(15) (15) Emin Çölaşan 24 Ocak -Bir Dönemin Perde Arkası s.144 Milliyet Yayınları No:16 İstanbul 1983

1991 yılında DYP-SHP koalisyon protokolünde özelleştirmenin yer alması da büyük tepki yaratmamıştır. Ama, son iki yıldır, özelleştirme faaliyetleri için ciddi hazırlıkların başlatılması tepkileri de artmış bulunmaktadır.

Bizce, tepkilerin son bir iki yıl içinde başlatılmış olmasının başlıca sebebi, yukarıda 1951 yılından itibaren başlatılan KİT'lerin eleştirisinin bütün iktidarlar ve ihtilal yönetiminde bile laflan öteye gitmemesi ve son çalışmaların da kağıt üzerinde kalacağına umulmasının hayal kırıklığıdır.

Ama, tepkilerden anlaşıldığı kadar, ekonomik ve sosyal etkileri önemli ölçüde yaygınlık gösterecek olan özelleştirme hareketinde "Toplumsal Uzlaşma" noksanlığı vardır.

Bir örnek vermek gerekirse, ANAP iktidarının özelleştirme çabalarına,

"Günümüz şartlarında ve ANAP iktidarında KİT'lerin özelleştirilmesi maceradır. (...) Hangi siyasi görüşte olursa olsun, tüm kesimlerin bu maceraya karşı çıkması gerekir. ÖZAL iktidarında özelleştirmeye hayır diyoruz."⁽¹⁶⁾ biçiminde karşı koymalar görülmektedir. Fakat 1991 seçimlerinde iktidarın el değiştirmesi sonucunda ana muhalefete geçen ANAP bu defa benzer karşı koymaları, dünün ana muhalefeti, bugünün iktidarına karşı yapmıştır.

Aynı zamanda koalisyon protokolüne rağmen iktidarın kanatlarından birinin meclis üyeleri, özelleştirme kararlarını Anayasa Mahkemesinde iptal ettirme gibi, bir iç muhalefet havası içine girmişlerdir.

Kuşkusuz, özelleştirmeden en fazla etkilenecek olan işlerini kaybedecek olan bir kısım işçilerdir. Çünkü "Kartvizit istihdamı"nın sınırları çoktan aşılmış⁽¹⁷⁾ KİT'ler başlangıçtan bu yana taşıyamayacakları ölçüde bir aşırı istihdama zemin olmuşlardır.

(16) Ayrıntılı Demokrasi- Soyguncu Ekonomi s.123 Gerileyen Türkiye 1980-1987 DYP İzmir Teşkilatı Yay.No.1 İzmir-1987

(17) Kubilay Atasayar Yine Özelleştirme İşveren Dergisi C:31 s.11 Ağustos-1993

Bazı KİT'ler bütçe ve işletme disiplininin aşırı ölçüde uzaklaşmış olduklarından aralarında satış hasılatları personel giderlerinin çok altında kalanlar bulunmaktadır.(18)

Ayrıca, bir yandan ekonomik kalkınma için yeterli sermayenin yanında, yabancı sermayenin desteği de elden geldiğince aranırken, bazı KİT'leri yabancıların satın alacağı gibi bir karşı koyma içinde bulunmak çelişki olmaktadır.

Zaten, dünyada pek çok ülkede yıllarca en yüksek olan ve en yüksek fiyatları verebilen alıcılar ellerindeki satınalma güçlerini çoktan öteki ülkelerdeki KİT'leri satın almak amacıyla harcamışlardır bile.

Hak-İş Konfederasyonu'nun 17-20 Aralık 1992 tarihleri arasında toplanan Olağan Genel Kurulu'nda, sunulan Çalışma Raporu'nda "Özelleştirme uygulamalarının işten çıkarmalara ve istihdam daralmalarına neden olacağı açıktır. Bu durum ise, Türkiye'de zaten fazla olan işsizliğin daha da artmasına neden olacaktır."(19) denilmektedir.

Gerçekten de, olayı istihdam yönüyle ele alanlar, aşırı istihdama kaçılmış olsa bile, bunun "sosyal devlet" anlayışının sona erdirilmesidir." demektedirler(20)

Başka bir görüş de, kamu iktisadi teşebbüslerindeki bu aşırı istihdamın, işsizlikten kaynaklanan sosyal yaraya çare olacak bir tür "işsizlik sigortası" olarak görünmesi gerektiğini savunmaktadırlar(21)

Ne var ki, yazar aynı yazısında bu istihdam fazlasının başlıca sebebini "... siyasi iktidarlar işsizlik baskısından kurtulamadıkları için KİT'ler de istihdam yaratmaya sebep olmuşlardır." biçiminde açıklığa kavuşturmuştur.

(18) Güneri Akalın Özelleştirmenin Ekonomik Mali ve Sosyal Etkileri İşveren Dergisi C:31 s.11 Ağustos-1993

(19) Hak-İş Genel Kurulu Çalışma Raporu-1992 s.407

(20) Türk-İş Bakanlar Kurulu Kararı, Türk-İş Dergisi Sayı:279 Temmuz-1993

(21) 90'lı Yıllarda Dünya Ve Türkiye, s.313 Özİplik-İş Sendikasının Bu Yayınında Yer Alan Fethullah Akın'ın "KİT'ler ve Türkiye" Başlıklı Yazısı.

KİT'lerin istihdam fazlasını olduğu gibi koruyarak özelleştirmelerinin mümkün olmadığını söylemek zorundayız. Çünkü, özelleştirmeden önce bu kuruluşların yeniden yapılanmasının gerçekleştirilmesi, yeterli miktarda karlı duruma getirilmesi, özetle "güzelleştirilmesi"nden sonra özelleştirilmesinin uygun olacağı düşüncesini savunmaktayız. Ama, bu arada personel miktarının akılcı bir seviyeye indirilmesinin de kolay olmadığı düşüncesindeyiz.

Çünkü, bu indirmeye çalışanların kendileri, sendikaları, siyasi partilerce yerleştirilenlerin arkasındaki siyasetçiler ve siyasi partiler, halen bu imkandan faydalanmakta olan iktidar, kendisini iktidara aday gören partiler ve benzerleri bu yeniden düzenlemenin karşısında ihtiyacını duyacaklardır.

Zaten, siyasi partilerin programlarında, hükümet programlarında "özelleştirme" politikası yere almasına rağmen uygulamaya bir türlü geçilememesi ve 1950'lerden bu yana sürüncemede kalmasını başka bir biçimde açıklamak zordur.

1986 yılından bu yana özelleştirme politikasının üngdeme gelmesi ve son iki buçuk yıldır da özelleştirme faaliyetlerinin hız kazanması üzerine yapılan eleştirilerden,

-KİT'lerde çalışan pek çok işçinin işine son verileceği,

-Özelleştirme sonucunda işsiz kalacakların öteki kamu kuruluşlarına yerleştirilmeleri,

-İşsizlik sigortası kurulmadan özelleştirmeye ve işten çıkartmalara gidilmemesi,

-KİT'lerin öncelikle kendi kuruluşunda çalışanlara satılması,

KİT'lerdeki istihdam falalığının bir tür işsizlik sigortası olduğu, gibi başlıcaları gözönüne alındığı takdirde, karşı koymaların belli ölçüler içinde haklı yönleri bulunduğu ve çalışma ortamından, yeni emek kesiminden kaynaklandığı görülmektedir.

Gerçekten işsizlik oranlarının resmi açıklamalar göre % 12 dolaylarında bulunduğu ve bir ortamda, bir miktar kıdem tazminatı ödenerek binlerce kişinin işsiz bırakılmasının kolaylıkla kabul edilebileceği düşünülmemelidir.

Ayrıca, işsizlik sigortasının kurulması, daha sınıra da oluşturulacak fonda yeterli bir birikimin sağlanması ile işlerlik kazanabilecektir. Bunun da kısa sürede gerçekleştirilmesi çok zordur. Her ne kadar, son zamanlarda,

özelleştirmeden elde edilecek gelirin bir kısmının bu fonun oluşturulması için ayrılması önerileri varsa da, bu sağlıklı bir başlangıç sayılmamalıdır.

Özellikle, böyle bir katkının sağlanması için bir özelleştirmenin yapılması gerekmektedir. Özelleştirmeden elde edilecek gelire böyle bir fonun oluşturulması, fonun yükünün hükümet kanadına yüklenmesi anlamını taşır. Halbu ki, öteki ülkelerde üç kesim de fonun oluşturulması belli oranlarda katkıda bulunmaktadırlar.

Pek çok kamu kuruluşunda ve KİT'lerde memur ve işçi arasında "uçurum" olarak nitelendirilenilecek farklarla karşılaşmaktayız. Aslında, % 60-70'lerde ve kronik halde seyreden enflasyon ortamında, işçilerin aldıkları ücretleri yüksek bulmak isabetli değildir. Ama, bugünkü bütçe gelirleri ile memur statüsünde çalışanların maaş ve ücretlerini de "eşit işe eşit ücret" prensibine göre yükseltmek de sonu olamayan bir yoldur. Çünkü, bugünkü bütçe ile memurların maaş ve ücretleri ödemede bile güçlüklerle karşılaşılmaktadır. Bilindiği gibi, cari giderler devlet bütçesinin önemli bir payını oluşturmaktadır.

Bu yüzden, maaş ve ücretlerinin azlığından yakınan ve kendi aldıklarını işçilerinki ile karşılaştıran memur kesimine "siz de sendikanızı kurun ve ücretlerinizi bizim ücretlerimizin seviyesine yükseltin" önerisi bir çözüm değildir.

Her ne kadar bu bunalımlı ortamdan çıkabilmek ve bir daha böyle bir durumla karşılaşmamak için başvuru olan özelleştirme çaresine karşılık "Devlet önce vergi vermeyenlerden vergilerini alsın. Böylece bütün sıkıntılar son bulacaktır." Çözümü önerisi mandıraı değildir. KİT'lerin devlet sırtında taşınmaz bir kambur halinde bulunması ile vergi toplamının uzak-yakın bir ilgisi yoktur. Son kuruşuna kadar verginin toplanabilmesi, KİT'lerin sakıncalı durumundan en ufak bir iyileştirme yaratmayacaktır.

Batı ülkelerinin vergi toplamada herhangi bir zorluğu ve ihmali bulunmamasına rağmen özelleştirme çalışmalarını sürdürmesi iki olayın birbiri ile bağlantısının bulunmadığının açık bir belirtisi olmaktadır.

D- SONUÇ VE ÖNERİLER

Yukarıdaki açıklamalarımızdan ve kamuoyundaki tartışmalardan görüleceği üzere, özelleştirme hareketi, Türk ekonomisinde etkinliği ve etkileri önemli boyutlara ulaşacak bir olaydır. Bu yüzden üçlü koalisyon olarak isimlendirilen grubun, özelleştirmenin boyutları, sıkıntılarının çözüm yolları, öncelikleri, programı ve yöntemlerinin neler olacağı hususunda bir uzlaşma sağlandıktan sonra, siyasi parti temsilcilerinin de bu uzlaşmaya katılmalarının sağlanması sonucunda bir "Milli Mütabakat" sağlanmış olacak ve özelleştirme kamuoyu haline getirilerek engelleyici boyutlara ulaşacak karşı koymalar ortadan bir anlaşma sonucu kaldırılmış olacaktır.

Özelleştirmeyi destekleyenler veya karşı koyanlar başka ülkelerdeki uygulamaları örnek olarak göstermektedirler de, her ülkenin kendi ekonomik, sosyal, politik ve kültürel şartlarına göre kendi özelleştirme modelini ortaya koyması daha uygundur.

Mevcut işsizlik ve özelleştirme ile bunun daha da artacağı hususu önem kazandığına göre, işten çıkartmaların hemen hiç olamayacağı veya çok az olacağı kuruluşların özelleştirmesine öncelik verilmesi itirazları en aza indirilebilecektir.

Özelleştirme gelirlerinin bir kısmının borç ödemeleri ve faizlerine ayrılmasından sonra, öteki kısmının çok kısa zamanda sonuç verecek olan yatırımlara ayrılması da sorunları hafifletecektir.

Özelleştirme sonuçlarının olumlu etkilerinin artırılabilmesinin bir yolu da satışların kısa zamanda gerçekleştirilmesidir. Böyle olunca, yapısı itibarıyla özelleştirme imkanı olan KİT'lerin ön sıralarda yer alması da gerekli olacaktır.

İşçi sendikalarının ve pek çok çalışanın KİT'lerin kendilerin satılması isteği gözardı edilemez. Her ne kadar, ücretlerle ve küçük tasarruflarla KİT'leri devralmak kolay değilse de, işçilerin kıdem tazminatı birikimlerinin ortaklık payına dönüştürülmesinin yasal yapılabildiği takdirde hem çalışanlar özelleştirme işleminde yarar olabilecekler, hem de işverenin önemli miktarlarda kıdem tazminatı ödeme yükümlülüğü de ortadan kaldırılmış olacaktır.

Çalışanların pay sahibi kılındığı bir işletmede verimliliğin artırılması, ücret politikası gibi alanlarda bir destek sağlanacağı da açıktır. Pay sahibi olan işçi, kendi emeğiyle arttıracığı verimliliğin bu kez kar payı olarak kendisine

döneceği bilincine sahip kılınacağı gibi, aşırı ücret taleplerinin de karlılığı düşüreceği, bu durumun da sonunda kendisine olumsuz yansıtacağı bilincine sahip olacaktır.

Ayrıca, son yıllarda temposu yavaşlayan ihracatın, özelleştirilmesi düşünülen KİT'lerin ürünleri alanın da desteklenmesi sağlanabildiği takdirde, özelleştirmeye başka bir açıdan çekicilik kazandırılmış olacaktır.

Serbest piyasa ekonomisine geçiş faaliyetlerinin, bir zamanların katı devletçi olan sistemlerinde bile benimsenerek uygulanmaya çalışıldığı dünya gerçeğinde, Türkiye'de ideolojik bir yaklaşım görüntüsü içinde özelleştirmeye karşı çıkılmasının bilimsel savunmasını yapabilmek kolay değildir.

Yakın bir geçmişte, halka açılma yoluyla özelleştirilmiş bulunan Aşkale Çimento Fabrikası'nın Genel Müdürünün,

"Fabrika kamudayken küçük bir yatırım için uzun süre beklemek zorunda kalıyorduk. Karar alamıyorduk. Bu ortadan kalktı. Ayrıca işçi fazlalığı vardı. Emekli Olanların yerine yenilerini almadık." sözleri ile özelleştirmeye önceleri teki gösteren Çimsen-İş sendikası yöneticilerinin "önce işimizden olma korkusu vardı. Fabrikayı Erzurum halkı alınca rahatladık. İşten çıkarılan da olmadı. Toplu sözleşmede % 75 aldık. Sözleşme bir saatte imzalandı. İşçilerimizden bir kısmı fabrikaya ortak oldu."⁽²²⁾ Sözleri, özelleştirme faaliyetlerinin duruma uygun bir yöntemle sorun olmaktan çıkartılabileceğini ortaya koymaktadır.

Nitekim, özelleştirmeye karşı en fazla karşı koyma seslerinin yükseldiği işçi sendikaları bile,

"Özelleştirme doğru zamanda alınmış ve doğru kararlar çerçevesinde yapılırsa, buna karşı çıkmak mümkün değildir."⁽²³⁾ doğrultusunda görüşlerini ortaya koydular gibi, İTO başkanı, TİSK, Hak-İş, DİSK, ve Türk-İş Genel Başkanlarının katılması ile 12 temmuz 1993 tarihinde yapılan toplantı raporunda yer alan..... " mevcut sistemde yıllardır sorunları çözülemeyen KİT'lerin bazı istisnalar dışında özelleştirilmesinin veya kapatılmasının zorunlu olduğu ifade edildi."⁽²⁴⁾ Ortak görüşü de, daha önce belirtmiş

(22) Hak-İş Genel Kurulu Raporu 1992 s.407

(23) Hak-İş Olağan Genel Kurul Raporu-1992 s.407

(24) Hak-İş Dergisi Sayı:23 Ağustos -1993

bulduğumuz özelleştirme şartlarında "ortak görüşerek kararlar alma" yerine getirdiği takdirde bu hareketin, kamuoyunun hemen her kesimi tarafından benimsenebileceğini göstermektedir.

Ayrıca, başka ülkelerden örnekler vererek "... sözkonusu ülkelerde KİT'ler gerçekten zamanını ve fonksiyonlarını bitirmiş olabilirler"⁽²⁵⁾ görüşü de gerçeği tam olarak ifade edememektedir.

İhracatın % 85'inin sanayi ürünlerinden oluştuğu, AT'a tam üyelik için başvurulduğu ve Gümrük Birliği'nin son noktalarına geldiği bir ortamda, hala zaman ve fonksiyon uyumsuzluğundan söz etmek, gerçeği ifade edememektedir. 1986 Yılından bu yana, yeter hız ve miktarda sürdürülmü olsa bile bir özelleştirme faaliyeti sürdürülmektedir. Bu tür uyumsuzluklar, noksanlıklar veya isabetsizlikler bulunmuş olsa idi özelleştirme faaliyetleri koalisyon protokollerine kadar giremeyecekti.

Son olarak şunu da söylemek gerekmektedir: Böylesine çaplı bir harekete karşı bazı olumsuz görüşlerin ortaya atılmaması, kamuoyunun bütün kesimleri tarafından tam desteklenmesi de beklenilmemelidir.

(25) Fethullah Akın a.g.c. s.292

KAYNAKLAR

A -KITAPLAR

- 1) Aktan. Coşkun Can
Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine-Özelleştirme
TAKAV matbaası. Ankara- 1993
- 2) -----
Ayıplı Demokrasi-Soyguncu Ekonomi Gerileyen Türkiye-1980-1987
DYP İzmir İl Teşkilatı Yayını No: 1 İzmir-1987
- 3) -----
Beş Yıllık Kalkınma Planları
- 4) Çölaşan. Emin
24 Ocak-Bir Dönemin Perde Arkası
Milliyet Yayınları No:16 İstanbul-1983
- 5) -----
90'lı Yıllarda Dünya Ve Türkiye
Öz-İplik İş Sendikası Yayını Ankara-1992
- 6) -----
Hak-İş Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu-1992
- 7) İktisadi Raporlar
T.O.B.B.
- 8) -----
Sorunlar Ve Görüşler
TİSK İnceleme Yayınları No:6
Ajans-Türk Matbaası Ankara-1993

B- ÖTEKİ KAYNAKLAR

- 1) Bülten-Türk Demokrasi Vakfı Yayın Organı
Sayı:15 Haziran-1993
- 2) Hak-İş Dergisi Sayı:23 Ağustos-1993
- 3) HIZ Dergisi Sayı:158 Temmuz-Ağustos 1993
- 4) Millet Meclisi Tutanak Dergileri
- 5) Milliyet Gazetesi 19 Aralık 1993
- 6) Türk-İş Dergisi Sayı:279 Temmuz-1993
- 7) İşveren Dergisi C.31 Sayı:11 Ağustos 1993

**YEREL YÖNETİM HİZMETLERİ
VE
ÖZELLEŞTİRME**

Prof Dr. Naci B. MUTER

YEREL YÖNETİM HİZMETLERİ VE ÖZELLEŞTİRME”

Prof.Dr. Naci B. MUTER(*)

I- GİRİŞ

Toplum halinde yaşama birimlerinin en gelişmiş ve örgütlenmiş şekli kuşkusuz "devlet"tir. Devlet, yasama ve yürütme organları ile ulusal sınırlar içinde yaşayan toplumun bütününe kamu hizmetleri sunan ve bu sınırlar içinde kamusal finansman tekniklerini uygulayan bir kuruluştur. Devlet tarafından toplumun bütününe sunulan hizmetler, ilke olarak, ülke sınırları içerisinde yaşayan kişilerin topluca tükettiği veya dışsallığı ülke sathını kapsayan genel nitelikteki hizmetlerdir.

Buna karşılık, toplum halinde yaşamdan kaynaklanan bir kısım kamusal hizmetler de mevcuttur ki bunların amacı yerel nitelikteki ortak ihtiyaçları karşılamaktır. Yerel nitelikteki kamusal hizmetler genelde her zaman, bir kısmı sosyal bir olgu olarak kendiliğinden oluşan bir kısmı ise idarî bir ihtiyacın gereği olarak Devlet tarafından oluşturulan yerel yönetim birimleri tarafından yerine getirilmiştir. Tarihin her döneminde ve her ekonomik sistemde yerel yönetimler değişik şekil ve etkinlikte varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Dünyada yerel yönetimler hukukî açıdan yetki genişliği esasına dayalı merkezden yönetim biçimlerinden, idarî ve siyasî yerinden yönetim biçimlerine kadar her ülkenin siyasal ve toplumsal özelliklerine göre değişen uygulamalara konu olmaktadır. Ancak, konuya ekonomik açıdan yaklaşıldığında; nitelikleri gereği veya siyasal talebe bağlı olarak kamu nitelikleri gereği veya siyasal talebe bağlı olarak kamu yönetimi birimlerince üretilecek mal ve hizmetlerin, bunları en etkin biçimde sunacak idarî birimin görev ve sorumluluğuna bırakılması uygulaması ön plana çıkmaktadır.

Hangi biçimde olursa olsun bir idarî yapı, kıt kaynakları optimal biçimde kullanarak yerel nitelikteki hizmetleri en etkin biçimde yerine getirmek zorundadır. Bunun iki temel koşulu ise; bölünmez nitelikte faydaları

(*)Celal Bayar Üniv., İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü Başkanı

kullanımının ve belli bir yerel yönetim çevresinde yaşayan bireylerin topluca yaşamalarından kaynaklanan ihtiyaçları hakkındaki tercihlerinin en iyi biçimde yansıtılmasının sağlanmasıdır.

Günümüzde her düzeyde sayıları ve talep edilen kalite düzeyleri hızla artan ulusal ve yerel düzeydeki toplumsal hizmetlerin alternatif arz biçimlerinin, özellikle kıt kaynakların etkin kullanımı endişesiyle özgürce tartışılması gereği hemen herkesce kabul edilmektedir. Biz konuyu yerel yönetim hizmetleri açısından ele alacağız.

II- TÜRKİYE'DE YEREL YÖNETİMLER VE YEREL HİZMETLER

Burada, yerel yönetimler hizmetlerinin özelleştirilmesi konusuna girmeden önce, yurdumuzda yerel yönetimler ve üstlendikleri hizmetler hakkında ön bilgi mahiyetinde çok özet açıklamalar sunmakla yetinilecektir.

A- YEREL YÖNETİM BİRİMLERİ

Yerel yönetimlerle ilgili temel yasal düzenleme Anayasanın 127. Maddesinde yer almaktadır. Bu maddenin 1. fıkrası yerel yönetimleri; il, belediye veya köy halkının mahallî ortak ihtiyaçlarını karşılamak üzere, kuruluş esasları kanunla belirtilen ve gene kanunla gösterilen karar organlarının seçmenler tarafından seçilerek oluşturulduğu kamu tüzel kişileri olarak tanımlamaktadır. Aynı maddenin 2. fıkrası ise, yerel yönetimlerin kuruluş ve görevleri ile yetkilerinin "yerinden yönetim" ilkesine uygun olarak kanunla düzenleneceğini hükme bağlamaktadır.

1- İl Özel İdareleri

İl Özel İdareleri 13 Mart 1913 tarihli "İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanun-u Muvakkati"nin (İllerin Yönetimine İlişkin Geçici Kanun) adını ve bazı maddelerini değiştiren, bazı maddeler ekleyen 16 Mayıs 1987 tarih ve 3360 sayılı "İl Özel İdaresi Kanunu"nun hükümlerine tabidir. İl Özel İdarelerinin kurulması için, bir yere il statüsü veren yasanın kabulü dışında başka bir formaliteye gerek yoktur. Merkezi yönetimin taşra örgütü olan ilin kurulmasıyla otomatik olarak İl Özel İdaresi de kurulmuş olur. Üç organı vardır: Vali (yürütme organı), İl Genel Meclisi (Karar ve Danışma Organı) ve İl Daimi Encümeni (Karar ve Danışma Organı). İl Özel İdarelerinin karar, eylem ve işlemleri, idari vesayet olarak adlandırılan yöntemlerle, merkezi yönetimin denetimi altındadır.

2-Belediyeler

Anayasa'da olduğu gibi, 1930 tarih ve 1580 sayılı Belediye Kanunu'nun 1. maddesinde belediye şöyle tanımlanmaktadır: "Belediye, beldenin ve belde sakinlerinin mahalli mahiyetteki müşterek ve medenî ihtiyaçlarını tanzim ve tesviye ile mükellef hükmi bir şahsiyettir". Nüfusu ne olursa olsun il ve ilçe merkezleri ile nüfusu 2000'den fazla olan yerlerde belediye teşkilâtı kurulması zorunludur. Bir yerleşim birimi yasayla il ya da ilçe olduğunda, orada otomatik olarak belediye kurulmaktadır. nüfusu 2000'i geçen yerlerde ise, belediye statüsü, İçişleri Bakanlığının önerisi üzerine Cumhurbaşkanı'nın onayı ile kazanılmaktadır. 1992 yılı verilerine göre 2.270 belediye mevcuttur. Belediye tüzel kişiliğinin organları: Belediye Meclisi, Belediye Encümeni ve Belediye Başkan'dır. Başkan, Belediye Meclisi ve kısmen Belediye Encümeni üyeleri seçimle işbaşına gelmektedirler. Bunlar üzerindeki Merkezi idare vesayeti İl Özel İdaresi'nden daha hafiftir.

3- Köyler

En küçük yerel yönetim birimi olan köy yönetimi 18.3.1924 tarih ve 442 sayılı "Köy Kanunu" ile düzenlenmiştir. Organları: muhtar, köy derneği ve ihtiyar meclisi'dir. Muhtar "yürütme", diğerleri ise "danışma ve karar" organlarıdır.

B- YEREL YÖNETİM HİZMETLERİ

İl Özel İdaresi, Belediye ve Köy Kanunlarında bu yerel yönetim birimlerinin yerine getirmekle mükellef oldukları hizmetler ayrıntılı olarak düzenlenmektedir. Köy halkının ihtiyaçlarına köy yönetimleri, kent ve belde(kasaba) halkının ihtiyaçlarına belediyeler karşılık vermek zorunda oldukları halde, il özel idareleri il halkına yönelik hizmetleri sağlamakla görevlidirler. İl sınırları içinde belediyeler ve köyler bulunduğundan, il özel idarelerinin sundukları hizmetler hem kırsal, hem de kentsel niteliktedir

1- İl Özel İdarelerinin görevleri (hizmetleri)

Mahallî ortak nitelikte olan imar, bayındırlık, sağlık ve sosyal yardım, çevre sağlığı ve korunması, eğitim ve spor, tarım, ağaçlandırma, orman tesisi, ekonomi ve ticaret, haberleşme, kültür ve turizm gibi birçok konuları kapsamaktadır. İl Özel İdareleri bunlarla birlikte, diğer yasal düzenlemelerle verilen imkân ve saptayacağı öncelik sırasına göre yürütmekle yükümlü tutulmuştur. Ayrıca, il özel idarelerinin görevli olduğu yerel ve ortak

ihtiyaçların kapsam ve sınırının Bakanlar Kurulu tarafından belirleneceği de hükme bağlanarak, adigeçen yönetimlerin görev yelpazesine esneklik kazandırılmıştır.

2- Belediyelerin Görevleri

Yerel yönetim birimleri içerisinde "yerinden yönetim" ilkesinin en güzel örneği olan, yaşanan hızlı kentleşme olgusundan en çok etkilenen ve çeşitlenen kamu hizmetlerinden çoğunu üstlenen Belediyeler bundan sonraki açıklamalarımızın odak noktasını oluşturacaktır.

Belediyelerimize verilen görevler 1580 sayılı Belediye Kanununun 15.maddesinde 77 fıkra halinde sıralanmıştır. Ayrıca, "belediyelerin hakları, salahiyet ve imtiyazları" başlığını taşıyan 19.maddesinin bazı fıkraları da belediyelere halen geçerliliklerini koruyan önemli görevler vermektedir. Kanunun, belediyenin görevlerini, gelirleri ölçütünü de dikkate alarak, hiçbirini unutmamak endişesiyle 77 fıkra halinde sıralamasının nedenleri üzerinde durmak yararlı olacaktır.

1930 yılında yürürlüğe giren 1580 sayılı Belediye Kanununun Ankara belediyesinin, Cumhuriyetin kuruluşundan 1930 yılına kadar geçen süre içinde edindiği deneyimlere dayanarak hazırlandığı ve 1930-1944 yıllarının Cumhuriyet belediyeciliğinin kuruluş yılları olduğu yapılan bir araştırmada ifade edilmektedir (Tekeli-Ortaylı, 1978:27).

Cumhuriyet öncesi dönemde, Tanzimattan sonra oluşturulan belediyeçilik anlayışına rağmen, belediye hizmetlerinin büyük ölçüde vakıflar ve esnaf kuruluşları gibi toplumsal kurumlar tarafından yürütülüyor olması; Cumhuriyetin ilk döneminde belediyeler ile vakıf idareleri arasında yetki çatışmasına yol açmış ve bu çatışmalar belediyeler lehine çözülmüştür.

1930-1950 arasındaki "Devletçilik" ilkesinin benimsendiği tek parti döneminde, daha önce özel sektörde yürütülen birçok yerel kamu hizmetinin üretimi belediyelere aktarılmıştır. 1950-1960 döneminde belediye hizmetlerinin yürütülmesine özel sektörün katılımını sağlamaya önem verilmiştir. 1973-1980 döneminde "toplumcu belediyeçilik" anlayışının yaygınlaşması ile birçok yerel hizmetin bizzat belediye tarafından yapılmasına çalışılmıştır. 1980 yılından itibaren ise, ayrıntılarına aşağıda kısaca değinmeye çalışacağımız özelleştirme girişimleri, kamu kesiminin genelini etkiler bir duruma gelmiştir.

III- GÜNCEL BİR KONU OLARAK ÖZELLEŞTİRME

1970'li yıllardan itibaren öncülüğünü gelişmiş ülkelerin yaptığı kamu hizmetlerinde verimliliğin artırılması amaçlı yeni yöntem ve politika arayışları "özelleştirme" kavramına güncellik kazandırmıştır. Halkın teknolojik gelişmelere paralel olarak daha çok ve daha kaliteli kamusal hizmetlerden yararlanma yönündeki haklı istekleri, kamu yönetimlerini hacim ve işlev olarak giderek genişleme zorunluluğu ile karşı karşıya bırakmıştır. Kamu yönetimlerinin geleneksel, verimsiz ve hantal yapıları içerisinde görevlerini yerine getirmekte yetersiz kalmaları kamu kesiminin iktisadi ve sosyal hayattaki işlevinin yeniden tanımlanmasını gündeme getirmiştir. Bu çerçevede, hizmet yöntemlerinin çeşitlendirilmesi veya değiştirilmesi yönünde politikalar oluşturulmuştur.

Bu politikaların esasını; kamu hizmetlerinin yürütülmesinde rasyonel işletmecilik esaslarına uyulması ve alternatif üretim ve dağıtım yöntemlerinin araştırılması ve uygulanması oluşturmuştur. Sonuçta, gelişen politika ve uygulamalar piyasa sistemine ilginin artmasına neden olmuştur. Genel bir eğilim olarak kamu yönetimleri mevcut işlevlerini sınırlama çabasına girerken, finansman kaynağı ve hizmet yöntemleri bakımından özel sektöre daha fazla ilgi göstermeye başlamışlardır. Böylece "özelleştirme" uygulamada çok önem kazanan bir kavram konumuna gelmiştir.

A- Özelleştirme Kavramları

Özelleştirme kavramı birbirinden farklı çok çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Bir çok bilim alanının kesiştiği bir konumda olması, bu tanım farklılıklarını bir ölçüde açıklamaktadır. İktisat, işletme, yönetim, hukuk, politika v.b. gibi sosyal bilim dalları bu alanlardan bazılarıdır. "Devletin iktisadi faaliyetlerinin azaltılması veya tamamen ortadan kaldırılması" ekonomi bilimi açısından geniş anlamıyla özelleştirmeyi ifade ederken, kamu iktisadi teşebbüslerinin özel kesime devri daha dar anlamdadır. Hukuk bilimi açısından ise, özelleştirme, kamu girişimleri yönetimlerinin özel kesime devrini ifade etmektedir. Özetle, ekonomi bilimi bakımından mülkiyetin özelleştirilmesi, hukuk bilimi açısından ise yönetimin özelleştirilmesi ön plana çıkmaktadır.

"Public Expenditure" adlı eserinde David HEALD özelleştirme kavramının aşağıdaki dört unsurdan oluştuğunu belirtmektedir:

-Kamu sektörü tarafından üretilen mal ve hizmetlerin finansmanının özelleştirilmesi. Bu uygulamada hizmetler kamu kesimince üretilmeye devam edilirken finansmanları vergi yerine harç ve fiyat karşılığı satış gelirleriyle sağlanmaktadır.

-Mal ve hizmet üretiminde kamusal tekellerin kaldırılması. Tekele son verilerek rekabete açılma da özelleştirmeyi ifade etmektedir.

-Kamu girişimlerinin mülkiyetinin ve yönetiminin kısmen (% 51'den fazlası)veya tamamen(% 100'ü) özel kesime devri,

-Kamusal mal ve hizmet üretimlerinin özelleştirilmesi. Kamusal mal ve hizmet üretimi özel kesime ihale edilmekte veya hizmetten yararlanacak tüketicilere bir kupon verilerek hizmeti özel kesimden elde etmeleri sağlanmaktadır.

Yukarıdaki açıklamalardan da görüldüğü gibi, özelleştirme sadece kamu mülkiyetinin özel mülkiyete devri olmayıp, bir dizi başka politika ve uygulamaları da kapsamaktadır.

1- Dar Anlamda Özelleştirme

Yalnızca kamu iktisadi teşebbüslerinin mülkiyet ve yönetiminin özel kesime devrini ifade etmektedir. Gerçekten, özelleştirmeden sözedildiğinde akla ilk gelen Kamu İktisadi Teşebbüslerinin özel sektöre satılması akla gelmektedir.

2- Geniş Anlamda Özelleştirme

Özelleştirme, kamu iktisadi teşebbüslerinin satışı dışında, bunların özel kesime kiralanması veya yönetiminin devredilmesi konularını da içermektedir. Bunlara ek olarak, kamusal mal ve hizmet üretimi için özel kesimle sözleşme yapılması, özel kesimle ortak girişimlerde bulunulması gibi uygulamalardan da söz edilebilir.

O halde, geniş anlamda özelleştirme şu şekilde tanımlanabilir: "İktisadi, mali, sosyal ve siyasal nedenlerle milli ekonomi içerisinde kamu kesimi faaliyetlerinin sınırlandırılması veya tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik olarak yapılan uygulamaların bütünüdür".

B-Genel Olarak Kamu Hizmetlerinin Özelleştirilmesinin Nedenleri

Kamu hizmetlerinin özelleştirilmesinin genel nedenleri, yukarıda da belirttiğimiz gibi, siyasal, mali, ekonomik ve idari nedenlere dayanılarak savunulmaktadır.

1- Siyasal Nedenler

Özelleştirmeyi savunanlar, demokrasi ile serbest piyasa düzeni arasında yakın bir ilişki bulunduğundan hareketle, demokrasideki siyasal özgürlüğün ekonomik özgürlük ile bütünleştirilmesini istemektedirler. **Demokrasi ve serbest piyasa düzeni; otoritenin yaygınlaştırılmasını (desantralize edilmesini) ve değişik gruplar arasında dağıtılmasını gerektirmektedir.** Demokrasinin sistem olarak serbest bir ortamın varlığını öngördüğü gibi, serbest piyasa düzeninde rekabeti sınırlandıracak ya da önleyecek uygulamaların (tekeller gibi) olmaması gerekir.

2-İktisadi ve Mali Nedenler

Piyasa sisteminde çok sayıda firmaların yer aldığı alanlarda işletmelerin rekabet nedeniyle tekellerin hakim olduğu durumlara göre daha verimli çalıştıkları gerçeğinden hareketle; özelleştirmenin kamu kesimine yaygınlaştırılması durumunda hizmet maliyetlerinin düşeceği, dolayısıyla vergi oranlarını indirmenin mümkün olacağı ve kaynakların başka alanlara kaydırılabileceği ileri sürülmüştür.

Hizmetlerin yürütülmesinde özel sektör kuruluşlarının kamu kuruluşlarına göre daha etkin ve verimli çalıştıkları görüşü yaygındır ve bazı araştırmalarla da desteklenmiştir. ABD, Almanya, Kanada ve İsviçre'deki kamu ve özel kesim firmalarını kapsayan 19 kamu hizmeti üzerinde yapılan 50araştırmanın yalnızca 3'ü kamu kesiminin daha az maliyetle çalıştığını, 5 araştırma da fark olmadığını ortaya koymuştur. Ayrıca, özelleştirme ile özel sektöre devredilen kamu işletmelerinden devlet önemli gelirler elde etme imkanına sahip olabilecektir. Böylece, kamu hizmetlerinin finansmanı için önemli ek mali kaynaklar sağlanmış olacaktır.

3- İdari Nedenler

Piyasada rekabet ortamının gelişmesi gerçek üretim maliyetlerinin ortaya çıkmasına yardımcı olmaktadır. Böylece özel ve kamu sektörü kuruluşlarının eşit şartlar altında daha verimli çalışmalarını

gerçekleştirilebilecektir. Özel teşebbüste faaliyetlerin amacını oluşturan kar motifi, kamu kuruluşlarında görülen bütçe büyüme isteklerini sınırlayacak ve uzun dönemde kamu kesiminin aşırı büyümesini önleyecektir.

Özelleştirme ile, kamu kesimindeki personel harcamalarında önemli tasarruflar sağlanabilecektir. Ayrıca, kamu yöneticileri üzerinde kamu sendikaları baskısı da bir ölçüde hafifleyecektir. Kamudaki kısa vadeli projeleri büyük bürokratik engellerle karşılaşmadan yürütmek imkanı bulunacaktır.

IV- YEREL YÖNETİM HİZMETLERİNDE ÖZELLEŞTİRME

Özelleştirme konusunda yerel yönetimler, bize göre, merkezi yönetime oranla bir çok bakımından avantajlı durumdadır. Bunlardan birincisi, merkezi yönetimde özelleştirme büyük ölçüde ideolojik kökenli fikir ayrılıklarına (devleti küçültmek etkinliğini azaltma veya aksi yönde görüşler olarak) neden olduğu açıktır. Oysa, yerel yönetim hizmetleri kent halkının günlük yaşamını yakından ilgilendiren çok geniş bir reel hizmetler yelpazesi oluşturmakta kısa sürede alınacak olumlu sonuçlar özelleştirme uygulamalarının geniş hemşehri topluluklarınca desteklenerek başarıya ulaşmasını sağlayacaktır. Tartışmalar da büyük ölçüde ideolojik değil pragmatik boyutlarda olacaktır.

İkincisi ise, yerel yönetimlerin merkezi yönetime oranla gelirlerini finansal mekanizmalarla artırma imkanlarının çok kısıtlı olması nedeniyle özelleştirme, bu yönetimlerin ağır hizmet yükümlülüklerinin yerine getirilmesinde kolayca benimsenen bir yöntem olabilmektedir.

A-Yerel Kamu Hizmetlerinde Özelleştirme Nedenleri

Yerel idarelerin, yerel kamu hizmetlerinin arzında özelleştirme yöntemlerine başvurmanın başlıca gerekçeleri şunlardır.

Kentlerdeki hızlı nüfus artışına paralel olarak, kentsel hizmetlere olan gereksinimler ve talepler de artmakta ve çeşitlenmektedir. Dolayısıyla, belde halkına hizmet sunma konusunda yerel idarelerin kullanageldikleri hizmet yöntemleri, artan hizmet taleplerini karşılamakta yetersiz kalmaktadır.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde büyük kentler ekonomik kalkınma sürecinin doğal sonucu olan kitlesel göçlere hedef olmakta ve kendilerinin sorumlu olmadıkları ağır kentsel sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Özelleştirme, bu konumdaki belediyelerin birkısım sorunlarının hafifletilmesinde yardımcı olacaktır.

Kamusal finansman kaynaklarının çok sınırlı olması nedeniyle yerel idarelerin hizmet sunma kapasitesi olumsuz yönde etkilemektedir. Dolayısıyla özel sektörün sahip olduğu kaynakların, yerel kamu hizmetlerinin yürütülmesine kanalize edilmesinin sağlanması, özelleştirmeyi cazip kılmaktadır..

Aynı yerel hizmeti özel sektörün daha düşük maliyetle üretmesi, yerel idareleri, hizmet sunumunda özel sektörden yararlanmaya yöneltmektedir. Ayrıca, yerel kamu hizmetlerinin, özel sektör tarafından üretilmesi, hizmette üretkenliği ve kaliteyi artırması da yerel hizmetlerin özelleştirilmesinde önemli bir etkidir.

Yoğun ve teknik bilgi ve teknik araç-gereç donanımı gerektiren yerel hizmetlerin yerine getirilmesi için özel sektörden yararlanmak zorunlu veya yararlı olabilmektedir.

Yerel yönetim hizmetlerinin özelleştirilmesinde ileri sürülebilecek çok önemli bir gerekçe de, özelleştirmenin; merkezi yönetimin ve seçmenlerin politik baskılarına karşı bir çeşit kalkan işlevi yaparak, politik tercihler ve kişisel çıkarlar gibi subjektif etkenlerin hizmeti gerekli kılan objektif nedenlerin yerini almasına engel olmasıdır.

B-Yerel Yönetim Hizmetlerinde Özelleştirme ve Sorumluluk

Yerel yönetim hizmetlerinin büyük bir bölümü temel kamu hizmeti niteliği taşımaktadır. Ancak, bu durum bile bu hizmetlerin doğrudan yerel yönetim birimlerince yerine getirilmesini zorunlu kılmaz. Zira, hizmetlerin sunulmasından sorumlu olmak ile bu hizmetin kim tarafından sunulduğu arasında önemli fark vardır. Hizmetin sunulmasından sorumlu olmak amaca yönelik olup, ilgili yerel yönetim biriminin yükümlülüğündeki hizmetlerin gerçekleştirilmesini güvence altına almak sorumluluğudur. Hizmetin kim tarafından sunulduğu konusu ise amacın gerçekleştirildiği araca ilişkin olup kesinlikle hizmetten kaçmak anlamına gelmez.

Böyle bir uygulamada, yerel yönetim birimi hizmete ilişkin bütün kararları vermekte ve uygulayıcı özel firmaların, yönetimin genel hizmet politikasına ve standartlarına uygun biçimde faaliyet gösterip göstermediğini denetlemektedir.

Yerel hizmetlerin hiç değilse bir bölümünün yürütülmesinin özel sektöre devri, hizmetin kendisini değil arz biçimini belirlemektedir. Bu durumda, yerel hizmetlerin özel sektör birimlerine gördürülmesi geniş anlamda özelleştirme kavramı kapsamına girmektedir.

C- Yerel Yönetim Hizmetlerinin Özelleştirilmesinde Sınırlamalar

Bir kısım yerel kamusal mal ve hizmetlerin faydaları bölgesel düzeyde bölünmezlik arzeder. Büyük kentlerde hava kirliliği ile mücadele, çevrenin tarihi ve doğal güzelliklerinin korunması buna örnek olarak gösterilebilir. Bu hizmetlerin faydasını bölmek ve kullanıcılara (tüketicilere) bedel karşılığı sunmak mümkün değildir. Bu durum, bu hizmetlerden topluca yararlanılması nedeni ile, bedel ödemeyenlerin yararlanmalarının engellenmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle sözkonusu hizmetler pazarlanamazlar ve genellikle bizzat yerel yönetimler eliyle yürütülür.

Bölgesel düzeyde faydaları bölünemeyen kamusal hizmetler için mümkün olabilecek tek özelleştirme şekli, ilgili yerel yönetim biriminin (büyük olasılıkla belediyenin), bu hizmetlerin yürütülmesini bir bedel ödeyerek sözleşme ile özel firma veya firmalara ihale etmesidir. Özel firma hizmetin niteliği gereği, hizmetten yararlananlardan bir bedel talep etmeyecektir. Buna karşılık yerel yönetim bu hizmetleri yerel vergiler, harçlar ve harcamalara katılma payları gibi kamusal finansman araçlarından elde ettiği gelirlerden finanse edecektir.

Yerel (bölgesel) düzeydeki su, kanalizasyon, park ve itfaiye hizmetleri gibi yarı kamusal(sosyal) nitelikteki hizmetler bölünebilmeleri ve fiyat karşılığı sunulmaları mümkün olduğu halde tamamen özel firmalara bırakılamazlar.

Bunun nedeni, sözkonusu mal ve hizmetlerin üretim ve/veya tüketimleri sonucu ortaya çıkan ve günlük yaşamı büyük ölçüde etkileyen dışsallıklardır. Su ve kanalizasyon hizmetlerinin üretim ve dağıtımının kar mantığı ile çalışan özel firmalara bırakıldığını varsayarsak, bir bedel ödememek için fakir mahalleler bu hizmetlere talepten vazgeçecekler ve basit septik çukurları tercih edeceklerdir. Bu durum ise kendi özel faydaları dışında, salgın hastalıklara elverişli ortamı hazırlayarak çok önemli dış zararlara (kayıplara) yol açacaktır.

Ancak, bu durum sözkonusu hizmetlerin bedava sunulması anlamına gelmez. Bu tür hizmetlerden yararlananlara bir bedel ödettirmek mümkündür. Ancak, bu bedelin maliyet artı kar esasına dayalı bir piyasa fiyatı olması da gerekmez. Yetkili kamu birimi bu fiyatı sosyo-ekonomik faktörleri dikkate alarak marjinal maliyetin altında saptayabilir. Burada, geniş anlamda özelleştirme yöntemlerinden biri olan "fiyatlandırma yöntemi" uygulanmış olmaktadır. Diğer bir seçenek olarak, "harcamalara katılma payı" şeklinde yerel yönetim geliri türü şeklinde de tahsil edebilir.

Vatandaşların hak ve özgürlüklerini kısıtlayıcı nitelik taşıyan, kamu güvenliği ve kamu düzenini ilgilendiren yerel görev ve hizmetlerin özelleştirilmesi mümkün değildir. Bu çerçevede, imar denetimi ve zabıta gibi kolluk kuvvetini, ceza yazmak gibi kamu erkinin kullanılmasını zorunlu kılan görevlerin özelleştirilmesi düşünülemez. Ancak, kamu güvenliği ve kamu düzeni ile ilgili bulunmayan ve kamu erkinin kullanılmasını da gerektirmeyen kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi mümkün olmaktadır.

V-YEREL YÖNETİM HİZMETLERİNDE ÖZELLEŞTİRME YÖNTEMLERİ

Yerel yönetim hizmetlerinin üretimi, finansmanı, fiyatlandırılması, yönetimi ve mülkiyeti gibi farklı alanlarda özelleştirme konusu olmasına bağlı olarak, özelleştirme yöntemleri de çeşitlilik göstermektedir. İngiltere'de 1980'li yılların başında yapılan bir araştırmada 22 farklı özelleştirme yöntemi saptandığı ifade edilmektedir. Böyle bir değerlendirme ancak, kamu hizmetlerinin kamu dışında herhangi bir özel kişi ya da kuruluş tarafından sağlandığı tüm yöntemlerin özelleştirme olarak nitelenmesi ile mümkün olmaktadır.

Aşağıda özetle değineceğimiz sözkonusu yöntemlerin çoğu yatay ve dikey olarak etkileşim içerisindedir. Dikey olarak bu yöntemlerin bazıları birbirine benzer, iç içe geçmiş ya da birlikte kullanılır niteliktedir (sübvansiyon ve kupon yöntemi- gönüllü kuruluşlar ve kendi kendine yardım yöntemi gibi). Yatay olarak ise, her yöntem kendi içinde birbirinden oldukça büyük farklılıklar gösteren biçim ve kapsamlarda uygulanabilmektedir (ihale yöntemi dış kredili anahtar teslimi şeklinde olabileceği gibi bir mimari proje çizimi gibi küçük çaplı da olabilir). Burada vurgulanması gereken husus, sözkonusu yöntemlerin her ülkenin kendi koşullarıyla sınırlı biçimde uygulama imkanı bulabileceği gerçeğidir. Özelleştirmenin başarısı bu

yöntemlerin uygulamada yerel tercihler, beceri, hukuk ve ahlak kurallarına uyumunun sağlanması ile mümkün olacaktır. ki bu hususlar özelleştirmenin varsayımları olmalıdır.

A- SATIŞ YÖNTEMİ

Dar anlamda özelleştirmeye örnek olan bu yöntem devlet veya yerel yönetimin kamu kuruluşundaki malvarlığını veya hisselerini satmasıdır. Kamunun elindeki arazi, bina ve her türlü malvarlığı satışa konu olabilir. Bu yöntem "doğrudan satış" veya "hisse yoluyla satış" olarak uygulanabilir. İlk uygulamada kamu kuruluşunun aktifleri tamamen veya kısmen satışa konu olmaktadır. İkinci uygulamada ise, kamu kuruluşunun hisselerinin tümü veya bir kısmı özel şahıslara veya kuruluşlara hisse senetleri aracılığı ile devredilmektedir.

Böyle bir uygulamanın yapılabilmesi için, özelleştirilecek kamu kuruluşunun sermayesinin hisselerle bölünmüş olması ve sermaye şirketi statüsünde bulunması gerekir. Hisse senetlerinin satışı, doğrudan halka, tek bir alıcıya, o kamu kuruluşunda çalışanlara ve seçilmiş finansal aracı kuruluşlara yapılabilir.

B- İHALE YÖNTEMİ

Bu yöntem, sorumlu kamu kuruluşunun hizmeti kendi örgüt ve personeliyle yürütmek yerine, bir sözleşmeye dayalı olarak özel kişi veya firmalara yaptırmasıdır. **İhale yöntemi en yaygın uygulanan özelleştirme yöntemidir.** Kamu kuruluşu üretimin kontrolünü önemli ölçüde elinde tutar, finansmanını ise vergi, harç ve diğer finansman yöntemleri ile sağlar. Mal ve hizmetin üretimine ilgili kamu yönetimi karar veriyor ise de, mal ve hizmetin gerçek üreticisi ihaleyi alan özel sektör kuruluşudur.

İhale yöntemi, ihaleye girecek firmalar arasında rekabete yol açacağından, daha düşük bedelle hizmet sunulmasını sağlayabilir. Bu yöntem, yerel yönetimler açısından ayrıca, ilave personel istihdam etmeden hizmet miktarının artırılmasını ve mevcut kadrolar aracılığı ile yürütülmesinde güçlük çekilen yerel hizmetlerde uzman personelin kullanılmasını da sağlayabilir (Horgan-Emrealp,1993:25). Kamu hizmetlerinin üretilmesinde özel sektörden yararlanılması, çoğu kez "özelleştirme" ile eşdeğer tutulmaktadır. Temel nitelikli bir yerel hizmetin bir sözleşme ile tanıyan çerçevede özel sektöre ihale edilmesi durumunda yerel yönetim, hizmetten sorumlu olmayı sürdürmekte ve

belde halkına karşı olan hizmet yükümlülüklerini saklı tutmaktadır. Dolayısıyla, yerel hizmetlerin özel sektöre ihale ile verilmesi, bu hizmetin kendisi değil, sunuluş biçimini nitellemektedir (Emrealp,1993:28).

İhale yöntemi, belediye hizmetleri başta olmak üzere, yerel yönetim hizmetlerinin yürütülmesinde yaygın olarak kullanılmaktadır. ABD'de yapılan bir araştırma yerel hizmetlerin yaklaşık % 50'sinin ihale yöntemi ile özel sektör tarafından yürütüldüğünü ortaya koymuştur.

C- İMTİYAZ YÖNTEMİ

İmtiyaz yöntemi, bazı hizmetlerin sağlanmasında kullanılan başka bir kurumsal yaklaşımdır. Bu yöntem, kamunun tekelinde olan bir hizmetin özel bir firmaya tekel olarak verilmesini ya da belirli bir coğrafi bölgede bir hizmetin yürütülmesi yetkisinin sözleşme ile özel kişi ve kuruluşlara verilmesini ifade eder. İmtiyaz verilen hizmette, sözleşme sisteminde olduğu gibi, hükümet hizmetin düzenleyicisi ve özel kurum da üreticidir (Savas1994:98).

Bazı iktisatçılar doğal tekel durumunda devletin kamu yararını dikkate alarak ilgili mal ve hizmeti kendisinin üretmesi gerektiğini savunurlar. Bir kısım iktisatçı ise, doğal tekel şartlarında bile, imtiyaz yönteminin firmaların imtiyazı almak için kendi aralarında rekabet etmelerine ortam yaratacağını veya şehir içi otobüs işletmeciliğinde olduğu gibi, imtiyazın birden fazla firmaya verilmesi ile rekabet şartlarının yaratılabileceğini savunmaktadır.

İmtiyaz yönteminde hizmetten yararlananlar hizmetin bedelini doğrudan hizmeti sunan firmaya öderler. Bu nedenle, imtiyaz sözleşmeleri yalnızca tüketicilerin belirlenebildiği durumlarda ve fiyatlandırılabilir nitelikteki hizmetler için geçerli olmaktadır. İmtiyaz sözleşmesinde, imtiyazı alan özel firmaya tam bir bağımsızlık sağlanabileceği gibi, tam aksi bir uygulama ile; hizmetin fiyatı, kalitesi ve miktarı konularında ilgili kamu yönetimi biriminin düzenleyici rolü sözkonusu olabilir.

Yerel hizmetler alanında imtiyaz yöntemi çoğunlukla evsel ve ticari atık toplanması ve imhası, kamu alt yapı işlevleri, hava limanı işletmesi, araç çekme ve depolama, ambulans hizmeti ve acil tıbbi hizmet işleri, şehir içi ulaşım, elektrik üretimi, caddelerin aydınlatılması, içme suyu sağlanması, stadyum, parklar ve eğlence yerlerinin işletilmesi konularında kullanılmaktadır. İmtiyaz vermenin birincil faydası, yerel yönetime, kamu

görevlilerini, hizmet standartlarını, düzeylerini ve fiyat yapılarını oluşturma işlerinde kullanma olanağı sağlarken, bir hizmeti tümüyle özel bir firmaya devretme olanağı sağlamasıdır. Bu yöntem, vatandaşların, çeşitli temin edicilerin önermek için sahip oldukları şeyler hakkında bilgi sahibi olduklarında en iyi biçimde işlemekte olup, özgürce ve kolaylıkla temin edicileri değiştirebilmektedir (Manchester-Valente.1984:17).

İmtiyaz yönteminde hizmet bedelinin doğrudan tüketiciler tarafından karşılanması, özellikle dar gelirli kent sakinleri için ödeme güçlükleri yaratabilir. Bu nedenle, belediyenin imtiyaz sözleşmesi düzenlerken; hizmetin miktarını, kalitesini ve fiyatını belirleme yetkisini elinde bulundurması ve etkin olarak kullanması gerekmektedir.

D- YAP-İŞLET-DEVRET YÖNTEMİ

Bu yöntemde, bir kamu hizmeti veya bayındırlık işinin masrafları özel firma veya firmalar tarafından karşılanarak kurulmakta, belirli bir süre işletilmek suretiyle yatırılan sermaye amorti edildikten ve kâr sağlandıktan sonra, tesisin ve yönetiminin bedelsiz olarak ilgili kamu kuruluşuna devredilmektedir (Köksal,1993:42-43). Yap-işlet-devret yöntemi, özellikle serbest piyasa sisteminin tam olarak oluşmadığı gelişmekte olan ülkelerde, kamu hizmetlerinin kurulması ve işletilmesinde özel sektörden ve yabancı sermayeden yararlanmak amacıyla kullanılan bir modeldir. Bu yöntem henüz tam olarak kurumsallaşmamıştır.

Bu yöntemde genellikle büyük sermaye ve ileri teknoloji gerektiren otoyollar, metro yapımı, alışveriş kompleksleri yapımı, asma köprüler, limanlar, hava alanları, santraller gibi kamu yatırımlarının Devlete yük getirmeden yapılması amaçlanmaktadır. Belediyeler açısından ise amaç, uzun dönemde malî kaynak sağlayıcı özelliği olan metro, turizm tesisleri ve alışveriş kompleksleri gibi projelerin doğrudan malî veya teknik bir yük getirmeden gerçekleştirilmesidir.

E- KİRALAMA YÖNTEMİ

Kiralama yönteminin esası, hizmeti yürütmek için gerekli araç ve donanımın kamuya ait olması, yönetimi ve işletilmesinin ise özel kişi ve kuruluşlara verilmesidir. Kamu hizmeti birimleri, menkul ve gayrimenkulleri ile birlikte, sözleşmede belirtilen süre için ve bir bedel karşılığında özel kesime kiraya verilebilir. Kamu kuruluşları verimli çalıştıramadıkları

işletmelerini, özel sektörün yönetim deneyiminden yararlanmak için, onlara kiraya verebilirler. Böylelikle, zarar eden kamu işletmelerinin daha kârlı hale gelmesi mümkün olabilir.

Kiralama yönteminde işletme ve bakımın malî riski tümüyle kiracıya aittir. Kiracı masraflarını hizmetten yararlananlardan tahsil ettiği bedellerden karşılar. Kiracı, kiralayan taraf olan devlet veya yerel yönetim birimine bir kira bedeli öder. Hizmetin gerçekleştirilmesinin tüm yasal sorumluluğu kiracıya aittir.

F- ŞİRKETLEŞME VE ORTAK GİRİŞİM

Özellikle belediyeler bazı kamu hizmetlerini daha etkin yürütmek amacıyla, kamu hukukunun ve kamu bürokrasisinin katı kurallarından ve ağır işleyişinden kurtulmak için, bazı işletmelerini şirket haline getirerek özel hukuk hükümlerine göre faaliyette bulunmalarını sağlamaktadırlar. Günümüzde giderek yaygınlaşan bir uygulama olarak, belediyelerin kendilerinin kurduğu veya ortak olduğu özel bir şirkette sözleşme ile hizmet satın aldıkları görülmektedir (Köksal,1993:47). Ortak girişim ise, kamu hizmeti birimlerinin özellikle büyük ölçekli yatırımlarını, bu alanda uzmanlaşmış özel sektör kuruluşları ile oluşturacakları ortak şirketler aracılığı ile gerçekleştirmeleri amacına yöneliktir. Bu yöntem, halen kamunun elindeki işletmelerin özel sektörün ortaklığına açılmasını da içermektedir.

1988 yılı programının "Mahalli İdareler" bölümünün "Tedbirler" kısmının 10.sirasında "Belediye ve il özel idareleri kuracakları veya iştirak edecekleri şirketler için DPT'den müsaade alacaklardır" hükmü yer almıştır. 1989 yılı programının "Mahalli İdareler" başlıklı bölümünün "Durum" kısmında ise: "Mahalli idarelerin şirket kurma taleplerinde artış gözlemlenmektedir. Bu talebi önlemek için, mahalli idarelerce doğrudan yapılması gereken kamu hizmetlerinin tanımlanması önem arz etmektedir" ifadelerine yer verilerek, mahalli idarelerce doğrudan yapılması gereken hizmetler için şirketleşmeye gidilmesinin önlenmesi hedef alınmıştır.

G-HİZMET SÖZLEŞMESİ YÖNTEMİ

Hizmet sözleşme yöntemi (İşletme sözleşmesi) yerel kamu hizmetlerinin etkin bir şekilde işletilmesi amacıyla, belirli hizmetler bir özel kuruluşa yaptırılmaktadır. Suyaç okuma, fatura düzenleme, ücret tahsili, kanalizasyon temizletilmesi, atık toplatılması veya işletilmesi, kamu ulaşım araçlarının

bakımı ve tamiri, dağıtım şebekelerinin bakımı gibi hizmetler belediyeler tarafından özel sektöre gördürülmektedir.

H-YÖNETİM SÖZLEŞMESİ YÖNTEMİ

Bu yöntemde belediyeler bir yönetim sözleşmesi çerçevesinde bir özel şirkete belediye hizmetinin bütün işletme ve bakım fonksiyonunu bırakmaktadırlar

Hizmet sözleşmelerinin bir uzantısı olarak yönetim sözleşmelerinde yönetici firma, hizmet karşılığı tüketiciden alınan ücretlerin faturalarının düzenlenmesi ve ücretlerin tahsili dahil, sözleşme konusu hizmetin tümünün sağlanmasından sorumludur ve hizmette görev alan personelin işverenidir. Belediye, hizmetin yönetimine karışamaz ancak sözleşme hükümleri uyarınca yönetici şirketin faaliyetlerini denetler.

I-İLTİZAM SÖZLEŞMESİ YÖNTEMİ

Bu özelleştirme yönteminde, idari bir hizmetin gördürülmesinin götürü veya orantılı bir kazanç ya da ücret karşılığında mültezim adı verilen özel kişi veya kuruluşlara bırakılması öngörülmektedir. İltizam sözleşmesi yönteminde, vergi toplama görevi, mültezim denilen şahıslara ihale yoluyla verilmektedir.

Tarihi bir yöntem olan iltizam sözleşmesi yöntemi günümüzde bazı değişikliklerle uygulanabilme şansına sahiptir. Belediyeler adına mahalli vergileri toplama işi, her mükellef için bir bedel ödeyerek ya da toplanan vergi üzerinden bir pay verilerek özel şahıslara ve şirketlere gördürülebilmektedir.

J-YASAL KURUMSAL SERBESTLEŞME YÖNTEMİ

Yasal kurumsal serbestleşme (Deregulation) yöntemi, genel ve yerel kamusal hizmetlerde fiyat ve ücret kontrollerine son verilmesi, kamu tekellerinin kaldırılması, kamu girişimlerine sağlanan sübvansiyon gibi avantajlara son verilmesi, kısacası kamu sektörü-özel sektör rekabetine engel olan her türlü kanuni ve idari düzenlemelerin ortadan kaldırılmasıdır. Bu yöntemin amacı kamu hizmetinde verimliliği artırmak ve etkin bir kaynak dağılımı sağlamaktır.

Kısaca bu yöntemle belediyelerin ekonomik ve ticari hayat üzerindeki hukuki düzenleme ve sınırlamalarının kaldırılması amaçlanmaktadır.

K-FİYATLANDIRMA YÖNTEMİ

Fiyatlandırma yöntemi, kamu kuruluşları tarafından üretilen mal ve hizmetlerin fiyatlarının, piyasadaki şartlara uygun olarak, maliyeti dikkate alınarak belirlenmesidir. Bu yöntemin uygulanması durumunda, yerel kamu hizmetleri doğrudan doğruya yararlananlar tarafından finanse edilmiş olacaktır. Yerel düzeyde fiyat ve harç uygulaması, ulaştırma, katı atıkların toplanması, park ve garaj gibi çeşitli hizmetlerde uygulanmaktadır.

L-KUPON YÖNTEMİ

Kupon yöntemi, yarı kamusal mal ve hizmetlerin özelleştirilmesinde uygulanabilen bir yöntemdir. Kuponlar, tüketicilere bir yerel hizmeti satınalmaya yönelik olarak kullanılacak parasal bir değeri olan bir kuponun verildiği "talep yönlü" bir stratejidir. Kupon yaklaşımı, tüketicinin, hizmetleri satınacağı bir kuruluşu seçmekte özgür olması nedeniyle, bir serbest pazar düzenlemesine benzer. Kuponlar, yerel hizmetin nüfusun belirli kesimlerine (örneğin yaşlı mukimlere) sağlanmasını garanti altına almak amacıyla kullanılmaktadır (Manchester-Valente, 1984:18).

Bu yöntemde tüketiciler ihtiyaç duydukları bazı mal ve hizmetleri, özel kesimden satın alırlar; fakat satın aldıkları söz konusu mal ve hizmetlerin bedelinin hepsini veya bir bölümünü devlet kendilerine ödemektedir. Kupon yönteminde, devlet kamu hizmetlerini bizzat kendisi üretmek yerine, bedelini ödeyerek kişilerin özel kesimden serbest olarak satın alabilmelerine olanak verilmektedir. Kupon yöntemi, yerel bazı hizmetlerde ABD'nde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Yerel idareler seviyesinde, kuponlar, transit geçiş hizmeti, günlük bakım-çocuk geliştirme hizmetleri, yaşlılar için programlar, uyuşturucu bağımlıları için programlar ve eğlence hizmetlerinde kullanılabilir (Savas, 1994:103). Kupon yöntemi uygulanırken, müşterilere külfetli ve yerel yönetimlere masraflı olmaması açısından dikkatli bir biçimde planlanmalıdır.

M-VERGİ TEŞVİKLERİ VE İDARİ DÜZENLEMELER YÖNTEMİ

Vergi teşvikleri ve bazı idari düzenlemeler, bir kamu hizmetini sağlamak amacıyla yerel yönetimler tarafından sosyal hizmet sağlayan özel kuruluşları teşvik etmek veya hizmete yönelik talebi azaltmak amacıyla kullanılan bir tekniktir (Manchester-Valente, 1984:119). Yerel idareler düzeyinde bu yöntem, bazı kentsel hizmetler konusunda belediyeler tarafından

bir takım idari ve kurumsal düzenlemeler getirilmesi veya vergi, resim ve harçlarda indirimler yapılması yoluyla hemşehrilerin, özel şirketlerin veya kar amacı gütmeyen özel kuruluşların, bu hizmetleri sağlama konusunda teşvik edilmesini amaçlamaktadır.

Vergi teşvikleri, bir çok ülkede, özellikle sosyal hizmetler konusunda yaygın olarak uygulanmaktadır. Örneğin, gündüz çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması, yaşlıların ya da özürlü hemşehrilerin bakımı, dar gelirli için konut programları, özel müzeler ve sanat merkezleri, vb., bu tür teşviklerden yararlanan hizmet alanları içerisinde yer almaktadır. Bir başka uygulama olarak, sözcelimi, kendi arıtma tesisini sağlayan çevreyi kirlenici nitelikteki bir sanayi kuruluşuna, birtakım vergi ya da harç indirimleri ve benzeri kolaylıklar sağlanması gösterilebilir. Düzenleyici teşvikler, şehiriçi otobüs şirketlerinin ve ulaştırma benzeri hizmetlerin oluşumunu teşvik etmek, evsel atıkların bina dışındaki bidonlara konulması, caddeye bakan işyerlerinin önünün süpürülmesi ya da evlerin önünün temizlenmesi amacıyla kullanılabilir ((Horgan-Emrealp,1993:40).

N- GÖNÜLLÜ KATILIM VE KENDİ KENDİNE YARDIM YÖNTEMİ

Gönüllü katılım yönteminde, kamu hizmetlerinin bir bölümü vakıflar, dernekler, meslek kuruluşları, kooperatifler ve diğer gönüllü kuruluşlar tarafından yerine getirilmektedir. Bu yöntemle yerel idareler açısından çok değerli bir insan gücü kaynağı oluşturulabilmektedir. Daha önceki yıllarda geleneksel olarak itfaiye, ilk yardım, okul yapımı ve kütüphanede çalışmak gibi alanlarla sınırlı kalan gönüllü hizmetler, günümüzde çevre koruma ve çevresel etki değerlendirmesi çalışmaları, bilgisayar yazılım programlarının hazırlanması, büyük çaplı kamu projelerinde danışmanlık gibi alanlara yayılmış bulunmaktadır.

Gönüllü örgütler aşağıdaki durumlarda hizmet - sağlayabilir (Savas,1994: 149):

- İhtiyaç ve talep belirgin ve sürekli ise;
- Yeterli sayıda kişi hizmeti vermeye istekliyse;
- Hizmet grubunun teknik ve maddi olanakları hizmeti vermeye elverişliyse;
- Sonuçlar grup için önemli ve manevi bir haz sağlayacak ise.

VI- YEREL KOŞULLARA EN UYGUN ÖZELLEŞTİRME YÖNTEMİNİN SAPTANMASI SORUNU

Yerel kamusal hizmetlerin sunulmasında en uygun özelleştirme yönteminin seçiminde başlıca dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır (Köksal, 1993:62-66):

-Alternatif özelleştirme yöntemlerinden hangisinin en düşük maliyetli olacağının belirlenmesi gereklidir.

-Hizmet sunumuna ilişkin kalite standartlarının ve bu standartların düzeyi belirlenmelidir.

-Hizmetin diğer yerel hizmetler üzerindeki etkisi dikkate alınmalıdır.

-Hizmetin kesintiye uğrama ihtimali gözönünde tutulmalıdır.

-Hizmetin belde halkının değişen ihtiyaçlarına ve o hizmetten beklentilerine cevap verip veremediği bir diğer ifade ile hizmetin halka dönük olup olmadığı dikkat edilmesi gerekir.

-Belde sakinlerine düşen finansman maliyeti; belde halkına seçim serbestliği tanınması; Seçilen hizmet sunma yöntemine ilişkin uygulamanın planlanması ve hizmetin düzenli olarak değerlendirilmesi sağlandığında yerel koşullara en uygun özelleştirme yöntemi belirlenebilir ve belirlenen yöntemin uygulamada başarılı olması sağlanabilir.

VII- YEREL HİZMETLERİN ÖZELLEŞTİRİLME UYGULAMALARINDAN DOĞABİLECEK SORUNLAR VE ÖNERİLER

-Yerel hizmetlerin özelleştirilmesinde iktisadi ve teknik etkinliğin yanısıra sosyal amaç ve etkinliklerin de dikkate alınması gereklidir

-Gizli işsizlik kaynağı olan belediyelerde yerel hizmetler özelleştirildikçe işten çıkarmalar da artacaktır.Yeni işsizlerin başka verimli iş alanlarına kanalize edilmesi gereklidir.

-Yerel hizmetlerin özelleştirilmesiyle devlet sübvansiyonları ve düşük fiyat uygulamaları ortadan kalkacağı için, özelleştirilen mal ve hizmetlerin fiyatlarında kısmi bir artış ortaya çıkabilir.

- Bazı Belediye hizmetleri özelleştirilirken, özel tekelere neden olunabilir.Dolayısıyla yerel hizmetler özelleştirilirken tekelleşmeyi önleyerek rekabete imkan veren yöntemler tercih edilmelidir.

-Yerel hizmetlerin özelleştirilmesiyle kamusal denetimin azalacağı düşünülür. Ancak gerçekte özelleştirme sonucu hizmeti yürüten birim ile denetleyen birim tam olarak birbirinden ayrılır

-Özelleştirme konusunda bilgi eksikliği nedeniyle başarısız kararlar alınabilir. Dolayısıyla uygulamada ortaya çıkabilecek bazı sorunlardan dolayı, özelleştirme yöntemlerine karşı çıkılmamalıdır. Yerel kamu hizmetleriyle ilgili özelleştirme yöntemleri, uygulamadaki aksaklıklar giderildiğinde, yerel hizmetlerin etkinliğinin ve verimliliğinin artırılmasında gerçekçi bir alternatif çözüm yolu olabilir.

VIII-GELİŞMİŞ BAZI ÜLKELERDE YEREL HİZMETLERİN ÖZELLEŞTİRİLMESİ UYGULAMALARI

Bu bölümde, yerel hizmetlerinin özelleştirilmesi alanında önemli mesafeler katetmiş olan ABD, İngiltere ve Almanya'daki uygulamalar genel olarak açıklanacaktır.

1-ABD ÖRNEĞİ

ABD'nde mevcut yerel idare birimleri, genellikle şu şekildedir: 1.County, 2.Municipality, 3.Township, 4.School District, 5.Special District'dir. ABD'de halen yaklaşık 3.104 County, 18.514 Belediye, 16.991 Kasaba Belediyesi, 23.885 Özel İlçe Yönetimi, 15.781 Okul Kurulu olmak üzere, toplam 78.275 yerel yönetim kuruluşu vardır. Belediyelerin nüfusu büyük değişiklikler göstermektedir. Sözelimi, Los Angeles County yönetimi sınırları içinde 7 milyondan fazla insan yaşarken, Loving Couty'de (Texas) yalnızca 100 kişi yaşamaktadır (TKİ-IULA EMME,1993a:81).

ABD'deki mahalli idare sistemi kendine özgü bir yapısı vardır.Mahalli idare birimleri eyaletlere göre farklılık gösterebilmektedir.County'ler,mahalli idare birimi olarak içinde il, ilçe ve köylerin bulunduğu bir bölgeyi kapsamakta; Municipality ise "belediye"yi ifade etmektedir. Bunlar eyaletlerin kanunla tüzel kişilik kazandırdıkları mahalli idare birimleridir.Vergilendirme ve borç alma yetkisi, sağlık, güvenlik v.b alanlarda önemli yetkileri vardır. Township, genellikle country'nin ayrı bir alt bölümünü oluşturan bir yerel idare birimidir. Yerel yolların yapımı ve bakımı, ilkokulların yönetimi ve yoksullara yardım gibi görevleri vardır School District (okul bölgesi), ilk, orta ve yüksek öğrenim sağlayan yerel idari

birimdir. Special District (Özel bölgeler), genellikle tek fonksiyon ifa eden kuruluşlardır (İçme suyunun sağlanması ,vb.).

ABD'nde yerel idareleri özelleştirmeye yönelten başlıca faktörler kısaca şunlardır (Köksal, 1993:78-81):

-1985 yılında yürürlüğe giren "Denk Bütçe ve Acil Bütçe Açığı Denetimi"adlı kanun: Halkın daha fazla vergi vermek istememesi, buna karşılık etkin ve kaliteli hizmet beklentisi; kamu kesiminde çalışanların ücretlerinin yüksekliği, yerel idarelerin hizmetlerinin maliyetlerinin artmasına yol açmıştır. Aynı hizmeti özel sektörün daha ucuz ürettiğini gören belediyeler, hizmet maliyetlerini azaltmak amacıyla özelleştirmeye yönelmişlerdir. Ayrıca, Federal Hükümet , devleti küçültmek amacıyla özelleştirmeyi politika olarak benimsemiş ve özelleştirme için bazı teşvikler yoluna gitmiştir.

-ABD'nde belediye hizmetlerinin özelleştirilmesi eğilimi, belediyelere hizmet veren özel müteahhitler ile işletmecilere uygulanan vergi sistemiyle de yakından ilişkilidir. Yatırım kredileri, yıpranma payı indirimi gibi vergi yükünü azaltan faktörler, özel sektörün kamu hizmetini üstlenmesinde teşvik edici rol oynamaktadır. Çünkü vergi indirimleri, özel sektörün kamu hizmetini yerine getirebilmesi için devletçe sağlanacak yardım tutarına neredeyse eşit miktarlara ulaşmaktadır.

ABD'nde bir çok kent ve kasabadaki kamu hizmetleri özel sektör kuruluşları tarafından yapılmaktadır. ABD'nde özelleştirme düşüncesi o kadar gelişmiştir ki, bazıları "kent yönetimi"nin bile özelleştirilebileceğini söylemektedir.

ABD'nde son zamanlara kadar özelleştirmeyi, kamunun alternatifi olarak gören yerel yöneticiler, artık bunun alternatif olmaktan çıkıp zorunlu bir yöntem olduğunu düşünmektedirler. Özel sektöre gördürülen belediye hizmetlerinin sayısı sürekli artmaktadır. Örneğin, kentlerin yüzde 35'i evsel atıkların, yüzde 44'ü ticari atıkların toplanmasını; yüzde 42'si otobüs işletmeciliğini ve bakımını; yüzde 80'i park yasağı uymayan taşıtların çekimi ve muhafazasını; yüzde 35'i kreşleri; yüzde 30'u hastanelerin yönetimimi özel sektöre ihale etmişlerdir

ABD'nde belediyeler için ihale yöntemi, genellikle özelleştirme uygulamalarına öncülük etmiştir. Bu yöntemin potansiyel olarak diğer yöntemlere göre avantajlı olduğu ileri sürülmektedir.

ABD'de mahalli idareler tarafından ihale yoluyla özel yüklenicilere yaptırılan 100'den fazla yerel hizmet vardır. En çok ihale edilen önemli yerel hizmetler şunlardır:

- Yönetim hizmetleri.
- Bina ve tesis yapım hizmetleri.
- Bilgi-İşlem hizmetleri.
- Yasal hizmetler.
- Araç çekme, park ve bakım hizmetleri.
- Hastane yönetimi ve ambulans hizmetleri.
- Ağaç budama ve dikme.
- Yeşil alanlar, spor tesisleri.
- Kültür hizmetleri.
- Katı atıkların toplanması ve imhası.
- Cadde ve sokakların temizlenmesi.
- Sinyalizasyon ve sokakların aydınlatılması.
- Ulaşım hizmetleri.
- Yol onarımı.

-Sayaç okuma, bordro hazırlama, halkla ilişkiler, bina güvenliği, hayvan kontrolü, havagazı ve elektrik işletmelerinin faturalarının hazırlanması, haşere ile mücadele, boş zaman değerlendirme merkezlerinin işletilmesi, havaalanı işletmesi, vergi bildirimleri, vergi toplama, vergi değerlendirme ve benzeri hizmetler özel sektöre ihale edilmektedir.

ABD'nde bazı belediyeler, hizmetlerin yürütülmesi için gerekli teçhizatı satın almak yerine özel şirketlerden kiralanmaktadır.

ABD'nde yapılan araştırmalara göre, özel sektörle ihaleye gitmek suretiyle belediyelerin, ortalama olarak, yerel hizmetlerin maliyetinde yüzde

50 azalma sağlayabildikleri tespit edilmiştir. ABD'nde ülke çapında başlatılan özelleştirme uygulamaları, halen belediyeler tarafından yürütülen işlerin maliyetlerinin yüzde 15'ini azaltabilirse, toplam tasarruflar 50 milyar dolara yaklaşacak ve bu yaklaşık olarak ABD'nin GSMH'sının yüzde 1'ine tekabül edecektir.

ABD'nde gönüllü kuruluşların ve kiliselerin de mahalli kamu hizmetlerinin yürütülmesinde küçümsemeyecek paya sahip olduğunu da belirtmek gerekir. Gönüllü kuruluşların GSMH içindeki payı % 6'nın üzerindedir. ABD'nde özel sektörün ve gönüllü kuruluşların ekonomide büyük bir paya sahip olması ve kamu hizmetlerinin özellikle de yerel kamu hizmetlerinin yürütülmesinde büyük ölçüde özel sektörden ve gönüllü kuruluşlardan yararlanması sonucunda; Devlet, savunma ve uzay araştırmaları, adalet hizmetleri gibi diğer alanlarda daha etkin olabilmektedir.

2. İNGİLTERE ÖRNEĞİ

Bilindiği gibi yerel idare geleneğinin en güçlü olduğu ülke İngiltere'dir. İngiltere'de yerel idare birimleri: 1. County ya da Shire, 2. District ya da Hundred, 3. Township ya da Parish'dir. Halen mevcut iki kademeli yerel idare sisteminin esasını, County'lerin belli sayılarda District'lere bölünmesi hususu oluşturur. Her iki yerel idare birimi birbirinden bağımsız seçilmiş yerel otoritelerdir.

İngiltere'de belde sakinlerini ilgilendiren yerel nitelikteki kamusal ve yarı kamusal hizmetlerin hemen hemen tümü, yerel idareler tarafından gerçekleştirilmektedir. Örneğin: eğitim, yol yapımı, temizlik, konut ve park yapımı, ulaşım hizmetleri, çevre sağlığının korunması, güvenlik, planlama ve tüketicilerin korunması gibi hizmetlerdir.

Metropolitan county'ler, genellikle stratejik planların hazırlanması, ana yolların yapım ve bakımı, tüketicilerin korunması, polis ve itfaiye gibi hizmetlerden sorumludur. Metropolitan District'ler ise, esas itibarıyla konut ve amenajman hizmetleriyle ilgilennmektedirler.

1970'lerde İngiltere'deki belediye harcamaları, tüm kamusal harcamaların üçte birini aşmış; genişleyen belediye hizmetlerinin çoğunu merkezi hükümet finanse etmek zorunda kalmıştır. Genişleyen belediye hizmetleri ve artan işçi sayısı, belediyelerin mali durumunu olumsuz etkilemiştir. Gerek merkezi hükümetin belediyelere yaptığı mali yardımları,

IX- TÜRKİYE'DE BELEDİYE HİZMETLERİNİN ÖZELLEŞTİRİLMESİ UYGULAMALARI

Ülkemizde en önemli mahalli idare birimi olan belediyelere birçok alanda oldukça fazla görev verilmiştir.

1980 öncesi dönemde belediye hizmetlerinin yürütülmesinde özel sektöre ihale edilmesi yöntemine oldukça sık başvurulmuştur. 1980 yılından itibaren ülkemizde belediye hizmetlerinin özelleştirilmesi konusundaki düşünceler ve girişimler yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Ülkemizde belediye hizmetlerinin özelleştirilmesinde evrensel olarak geçerli nedenlerine ek olarak, ülkemiz açısından ayrıca aşağıdaki nedenlerden de söz etmek yararlı olacaktır.

Ülkemizde belediye örgütü eliyle ve belediye işletmelerince üretilen mal ve hizmetlerde verimlilik sağlanamamaktadır. Nitekim, su ve kanalizasyon, çöp toplama ve yok etme, şehir içi toplu taşımacılık gibi şehir hayatının bel kemiği teşkil eden beledediye hizmetlerinin yürütülmesinde geleneksel işletme usullerinin yetersiz kaldığı bilinen bir gerçektir.

Belediye örgütleri ve belediye işletmeleri, politik amaçlı istihdamın ve gizli işsizliğin yoğun olduğu yerlerdir. Bu da belediyelerin cari harcamalarını gerektirdiğinden fazla artırarak, bütçelerinin hemen hepsinin bu tür cari harcamaları karşılamakta kullanılması amaçlanmaktadır.

Belediye sendikalarının yüksek ücret talepleri karşılanmayınca greve gitmeleri de, bazen hayati önemi haiz belediye hizmetlerini sekteye uğratmaktadır. Nitekim 1992 yazında Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlerimizde belediye temizlik işçilerinin greve gitmesi, söz konusu şehirlerimizde halk sağlığını tehdit eden çöp dağlarının oluşmasına yol açmıştır.

Karlılık esasına göre çalışmayan belediye işletmelerince üretilen mal ve hizmetler, çeşitli sosyal ve politik faktörlerin etkisiyle, marjinal maliyetinin altında halka sunulmaktadır. Bu nedenle de, bu işletmeler sürekli zarar etmekte ve bu zararlar da yine belediye bütçesinden karşılanmaktadır.

Hızla artan şehirleşme nedeniyle belediye hizmetlerine yoğun talep bulunmakta, ancak görev ve hizmetleriyle orantılı yeterli mali kaynaklara kavuşturmayan belediyelerimiz, artan hizmet taleplerini belediye örgütü ve işletmeleri eliyle karşılamakta yetersiz kalmaktadır.

Ülkemizde merkezi idare, belediyeler üzerinde hem hukukilik hem de yerindelik denetimini içeren katı bir vesayet denetimi uygulamaktadır. Bu durum, belediye hizmetlerini olumsuz yönde etkilediği için belediye yöneticileri, sürekli olarak merkezi idarenin vesayet denetiminden kurtulma yollarını aramaktadır. Şirketleşme gibi bazı özelleştirme yöntemleri, büyük ölçüde bunu sağlayan bir yol olarak da görülmektedir.

Belediye yöneticilerinin, seçim dönemi gibi nisbeten kısa olan bir dönemde başarılı hizmet yürütme istek ve gayretleri de özelleştirmeyi tercih etme nedenlerinden biridir. Ayrıca, bölgesel halk grupları özelleştirme politikasından olumlu yönde etkilenebilecekleri için, bu konuda yerel yöneticileri motive etmektedirler.

Ülkemizde serbest piyasa ekonomisinin giderek gelişmesi, kamu hizmetlerinin özel sektör kuruluşlarına yaptırılmasını daha pratik ve verimli hale getirmektedir.

Yukarıda görüldüğü gibi, belediyeler için özelleştirme ülkemizde sadece siyasi olarak tercih edilen bir yöntem olmayıp; mali, iktisadi ve idari yönü ağır basan bir hizmet modeli olarak düşünülmektedir.

Belediye hizmetlerinin özelleştirilmesi konusunda Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda; ihale, şirketleşme, Yap-İşlet-Devret, Fiyatlandırma, Gönüllü katılım gibi özelleştirme yöntemleri yer almaktadır.

İhale yöntemi, ülkemizde belediyelere de öteden beri bilinen ve uygulanan bir özelleştirme yöntemidir. 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ve 1580 sayılı Belediye Kanunu çerçevesinde, belediyeler çoğu hizmetlerini ihale ile özel sektöre yaptırabilmektedirler. Belediyeler, özellikle de büyükşehir belediyeleri, ihale yönteminden 1984'den sonra, özelleştirme aracı olarak yoğun bir şekilde yararlanmaya başlamışlardır. Nitekim, İstanbul ve İzmir büyükşehir belediyeleri, hizmet binalarının temizliğini ihale yoluyla özel girişimcilere yaptırmakta; diğer bazı belediyeler de çöp toplama işlerini, iktisadi ve turistik tesislerini bu yöntemle özelleştirmektedirler.

Ankara Su ve Kanalizasyon İdaresinin, abonelere ait saat okumalarının değerlendirilmesi ve faturalarının düzenlenmesi işi, ihale yöntemiyle özel bir şirketin bilgisayarlarıyla yapılmaktadır. 1979'dan sonra İstanbul, İzmir, Adana, Bursa, Konya, Kayseri ve Eskişehir'de 22 adet kentsel ulaşım çalışması, özel yüklenicilere ihale edilmiştir. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi,

uzak mesafeli nakliye işlerini, su-kanal işlerinin bir kısmını, taş ocaklarının işletilmesini ve bazı inşaat işlerini ihale yöntemiyle özel girişimcilere yaptırmaktadır.

Manisa belediyesi, dere ıslahı, otopark yapımı, kavşak düzenlenmesi, büyük kanalizasyon, beton bordür, parke ve karo döşenmesi, su sondaj kuyusu açılması, menfez ve taş duvar yapımı, çarşı-pazarıyeri ve park düzenlemeleri, beton yol yapımı, sosyal tesisler ve diğer bazı tesislerin yapım işlerini ihale yöntemiyle yaptırmaktadır.

Adana Büyükşehir Belediyesi 1985 yılı başından itibaren katı atık toplanması ve yok edilmesi işini özel yüklenicilere ihale etmektedir.

Türkiye'de yerel idare hizmetlerin özelleştirilmesi konusunda Belediye İktisadi Teşebbüslerinin (BİT'ler) özelleştirilmesi konusu da gündemdedir. Belediyelerin bakkallık yerine örneğin "toptancılık" yaparak ekonomide olumlu işlev görebileceği ileri sürülmektedir.

X-SONUÇ

Günümüzde bir yandan hızla kentleşen ve küreselleşen dünyamızda; diğer yandan ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmeler, bilginin hızla yayılması, yönetimde merkezîyetçi yapıdan uzaklaşmayı ve yerelleşmeyi ön plana çıkarmaktadır. Kentleşme ve küreselleşme süreçlerine paralel olarak yerellik, tüm dünyada yerel idareleri ve yerel hizmetlerin yaşamsal rolünü ön plana çıkarmaktadır. Ülkelerin gelişme dinamikleri büyük ölçüde yerel dinamiklere bağlıdır. Yerel dinamiklerin ortaya çıkabilmesi de büyük ölçüde dünya ile entegrasyona bağlıdır. Dolayısıyla yerel idarelerin yapması gereken hizmetlerin de yapısını yeniden ele almak gerekmektedir. Ayrıca yerel yönetimlerin etkin hale getirilmesi aynı zamanda devletin de küçültülmesini sağlayacaktır.

Günümüzde tüm etkileriyle yaşanan hızlı kentsel büyüme süreci ve kent nüfusunun karmaşıklaşması yerel hizmetlere yönelik talepte büyük bir artış ve çeşitlenmeyi de beraberinde getirmektedir. Kamu kaynakları üzerindeki baskıyı azaltmanın ve hizmetlerin sunulmasında etkinlik ve verimliliği artırmanın bir yolu olarak, yerel yönetimin geleneksel sorumluluklarından bir bölümünü özel sektöre yönlendirmek önemli bir alternatif olarak ortaya çıkmaktadır.

Sayıları sürekli artarak 2500'ü geçen belediyelerimizin yerel hizmetlerin tümünü yeterince yerine getirebilecek mali ve teknik yetersizliği karşısında, yerel hizmetleri sağlamada özel sektörden yararlanmak amacıyla özelleştirme yöntemlerine başvurmak yararlı ve gerçekçi bir yaklaşımdır. Kamu yararını dikkate alarak özel girişimciler yerel kamu hizmetlerini daha ucuza ve kamu sektörünün standartlarına eş veya onlardan daha yüksek standartlar sağlayabilirler. Ayrıca belde halkı da yerel hizmetlerin hangi organ tarafından yürütüldüğü sorunuyla değil daha çok hizmetin düzeyi, kalitesi ve etkinliği ile ilgilenmektedir. Yerel kamu hizmetleri özelleştirilirken yerel idarelere düşen en önemli görev, hangi yerel hizmetlerin hangi öncelikle ve hangi yöntemle özelleştirileceğinin kesin sınırları ile belirlemek, yerel kamu hizmetlerinin özelleştirilmesinden sonra da bu hizmetlerin rasyonel bir biçimde kamu yararı gözönünde tutularak yapılmasını sağlamak ve bu amaçla etkin bir denetim yapmaktır.

İngiliz iktisatçı Norman MACRAE'ye göre. özelleştirmenin son safhası şöyle gerçekleşecek: "**Yerel seçimlerde, seçmenler siyasi partiler yerine "ey seçmen, biz size, vereceğiniz .şu kadar vergi karşılığında. Şu hizmetleri yapmayı taahhüt ediyoruz.." diyen şirketlere oy verecek"**

YARARLANILAN KAYNAKLAR

-BELER, Feyzan (1990). **Yerel Kentsel Hizmetlerin Dağıtımında Ekonomik Verimlilik:Ankara Örnek Alan Çalışması**, Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayını, İstanbul.

-DOĞAN, Yahya (1993). **Yap-İşlet Devret Modeli** (Ekonomik, Mali ve Hukuki Açıdan Bir İnceleme). Fakülteler Kitabevi, İzmir.

-DPT (1993), **Belediyelerin Mali Yapısı Sorunları ve Çözüm Önerileri**. Belediyelerin Mali Yapısına İlişkin Özet Rapor. DPT Yayını, 17 Şubat 1993, Ankara.

-EMREALP: Sadun (Haz.). (1993) **Belediyelerde Mali Yönetim**. T.C Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ve IULA-EMME. Yerel Yönetimin Geliştirilmesi Programı El Kitapları Dizisi.Kent Basımevi, İstanbul

-EMREALP: Sadun (1994), **“Yerel Yönetimde Yeni Bir Yapılanmaya Doğru”** Yeni Toplum Sosyal Demokrat, Mart Sayısı, S:59.

-ERYILDIZ, H. Semih (1993). **Yerel Yönetimde Yeniden Yapılanma**, Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayını, İstanbul.

-HORGAN, Drew-EMREALP: Sadun (Haz.). (1993). **Belediyelerde Alternatif Hizmet Sunma Yöntemleri**. T.C Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ve IULA-EMME. Yerel Yönetimin Geliştirilmesi Programı El Kitapları Dizisi. Kent Basımevi, İstanbul.

-KÖKSAL, Tunay (1993). **Belediye Hizmetlerinin Özelleştirilmesi Yöntemleri ve Uygulamaları**. DPT-Uzmanlık Tezleri, Yayın No.DPT.2328-KGM:571, Ankara.

-MANCHESTER, Lydia D.-VALENTE, Carl F.(Ed.). (1984). **Rething Local Services: Examining Alternative Delivery Approaches**, Menepment Information Service Special report, March, No:12.

-MİLLİYET GAZETESİ. **“Belediye Şirketleri Batıyor”**. Haber Yazısı, 20 Ekim 1992

-SAVAS, E.S.(1994). **Daha İyi Devlet Yönetiminin Anahtarı ÖZELLEŞTİRME**, Çev.: Ergün YENER, MPM Yayınları:517, Ankara.

-TEKELİ, İ.-ORTAYLI, İ. (1978). "Türkiye'de Belediyeciliğin Evrimi". Türk İdareciler Birliği. Ankara.

-TÜRK BELEDİYECİLİK DERNEĞİ-KONRAD ADENAUER VAKFI (1993). **Yerel Yönetimlerin Ekonomik İşlevleri**. Erk Yayıncılık. Ankara.

-T.C BAŞBAKANLIK TOPLU KONUT İDARESİ BAŞKANLIĞI ve IULA-EMME (1993). **Türkiye'de Yerel Yönetim Sisteminin Geliştirilmesi**, Yerel Yönetimin Geliştirilmesi Programı Raporlar Dizisi-1, Kent Basımevi. İstanbul.

-T.C BAŞBAKANLIK TOPLU KONUT İDARESİ BAŞKANLIĞI ve IULA-EMME (1993a). **Yerel Yönetim Yapıları**. Yerel Yönetimin Geliştirilmesi Programı Raporlar Dizisi-4. Kent Basımevi. İstanbul.

-T.C: MARMARA ÜNİVERSİTESİ İ.İ.B.F. (1991). **Merkezi İdare İle Mahalli İdareler Arasındaki Mali İlişkiler**, VII. Türkiye Maliye Sempozyumu. Gül Basın Yayın. İstanbul.

-TÜSİAD (1992). **Yerel Yönetimler Sorunlar ve Çözümler**, TÜSİAD.T/92.5-152. İstanbul.

-ÜSTÜNİŞİK, Belma-ÖZKIDIK, Hasan (1993). **Mahalli İdareler Sektör Raporu**. DPT Yayını. Ankara.

**ÖĞLEDEN SONRAKİ OTURUM İLE
İLGİLİ TARTIŞMALAR**

BAŞKAN- Sayın öğretim üyeleri cevap verecekler.Fakat daha önce dinleyicilerden sözlü olarak soru sormak isteyenlere onbeş dakika 'da süre veriyorum. Bu süre zarfında soru sormak isteyenler kendilerini tanıtıp bu yazılı sorulara ek olarak sözlü soruda yöneltebilirler.

Prof.Dr. Adnan GÜLERMAN- Efendim karlı KİT'lerin satılmasının mantığı şudur. Zararlı KİT'leri hiç bir kimse satın almaz.Siz kendinizden düşünün .Çarşıya pazara çıktığınız zaman ham karpuz alırmısınız? Yani bir kimse kamburunu yüklemiş bir KİT'i alıpta ne yapacak, devlet batmış kendisini de mi batsın? Şimdi efendim karlı KİT'ler denen bir KİT yok. Sabahleyin de söylendi.Devlet tekelindeki fiyatlara %100-150 zam.

Siz diyorsunuz bu KİT'ler karlı KİT'ler, ben size zaman almasın diye göstermedim. KİT ler 1950'lerden,60'lardan 70'lerden beri zararlı. Bakın 1951'de Adnan Menderes iktidarından tutun , hepsinin şikayet ettiğini gördüm. Bunları söyledim size . Demekki kit politikası yürümüyor.Bütün iktidarlar gelmiş geçmiş KİTlerden şikayet etmişler.Sırtımıza yüküdür kamburdur demişler Enflasyonun birinci derecedeki kaynağı olduğunu söylemişlerdir. Satabildiğiniz varsa satacaksınız, satamayacağınız varsa kapatacaksınız. Çünkü o KİTlerin zararları sizin benim vergimden karşılanıyor.Kötü bir yönetimin bana fatura çıkarmasına hakkı yoktur. KİT'i ben'mi zarar ettirdimki benim maaşımdan verilmiş olan vergiden açığı kapayacaksınız? Ben size soruyorum sizin cebinizde yeterince paranız olsun . zararlı bir KİT'i alırmısınız..

Çiller'in son Amerika ziyaretindeki bu stand-by ekoantlaşmasıyla ilgili bir soru var.Stand-by Türkçeye çevirdiğinizde yanımda dur demektir.Ayakta duramayan bir kimsenin yardım istemesidir.Ülkeler, sadece Türkiye değil, zaman zaman Stand-by antlaşmasının himayesine muhtac olmuşlardır.Bu belli dönemlerde bazı ülkelerin ekonomik dar boğazlardan çıkabilmesi için , başka yardımcı kuruluştan destek alması anlamına gelir.O duruma düşmüşseniz , kendiniz ayağa kalkabilmeniz için stand-by'ın yardımına muhtacsınız.Aksi halde batarsınız.Özelleştirme sonucunda ekonomik kaynaklarımızın yabancı kaynaklara kayması halinde doğabilecek olumsuzluklar belirtmeliyim ki yabancı sermaye benim gözümde o kadar korkunc değil. Yabancı kaynağa kayması hem bir taraftan yabancı sermayeyi teşvik için kanun çıkaracaksınız insanları ülkenize davet edeceksiniz hemde ondan sonra' da yabancı kaynak yerlikaynağı kuruturmu diye bir soru aklınıza gelecek. O zaman şu var , bence kendinizi yabancı sermaye almayacak kadar güçlü kılın.Artık dünyanın

her ülkesinde ABD'de ve Almanya da dahil olmak üzere dünyanın her yerinde yabancı sermaye var. Önemli ve dikkate değer olan kısım ise yabancı sermayeyi almak değil onu uygun şartlarla almaktır. Bakın Erzurum kongresinde daha cumhuriyetin temelleri atılmamışken Duyun-u Umumiye'nin dar halkaları bu memleketin koluna bacağına takılmışken Atatürk'ün dünyaya Erzurumdan verdiği mesaj şudur: Yabancı Sermaye Türkiye'ye gelebilir, yeterki Türkiye'nin bağımsızlığına gölge düşürmesin. Kendisi kazansın bizde kazanalım. Bu şartlarla yabancı sermayede KİT'leri satın aldıkları takdirde büyük bir sakınca yok. Hem yabancı sermayeyi davet etmek hem de yabancıların KİT'leri satın almasından korkmak benim gözümde bir çelişkidir.

BAŞKAN- Ekleyeceğiniz başka bir şey var mı Sayın Gülerman

GÜLERMAN: Yok

BAŞKAN :Evet Sayın Muter sözü size veriyorum

PROF. DR. NACİ MUTER

Benim önümdede bir soru var. Gayet zarif bir üslupla sorulmuş. Çok teşekkür ederim. Manisa ili Su işini özelleştirebilir miyiz? Hala zararlı çalıştığı ifade edilerek su işinin özelleştirilmesi : Şimdi bu su, kanalizasyon vs. kentsel yaşamın vaz geçilmez hizmetleridir. Bunlar bizim kamu ekonomisi literatüründe yarı kamusal mallar sınıfına girerler. Yani bunları fiyatlandırıp pazarlayıp satmanız mümkündür. Ancak bunların fiyatlarını maliyet artı kar esasında çıkardığımızda bu ortaya çıkardığınız fiyat şayet toplumda geniş kesimlerin ödeme gücünü aşan bir sonuc oluşturuyorsa ve de büyük bir kesim bunu ödeyememe yüzünden sizin sağlıklı suyunuzu bırakıp sağlıksız su kullanmak zorunda kalırsa o zaman her halde başka yöntemler , fiyat farklılaştırılması gibi yöntemlerle belki su işinin zararını azaltmak mümkün olabilir. Tabi işin teknik yönüne vakıf değilim yani depodan çıkan su ile tüketiciye ulaşan su arasındaki su kaybı ne kadar veya tesis masraflarının zaman içinde amortismanının uygulama yönteminin fiyatlara ne şekilde aksettirebildiğinin v.s. Onun hakkında bilgim yok. Ancak şu anda kuramsal olarak bilebileceğim tek şey uygulanacak fiyatın zararı telafi edecek nisbette olması durumunda fiyatın uygulanabilirliği mümkün müdür? Siz bu hizmeti özelleştirebileseniz bile alacak olan firmanın izleyecek yöntemi bu olacaktır veya halk tarafından kabullenebilecek veya benimsetilebilecek diyelim, kamu vicdanının benimseyebileceği su fiyatıyla özel dirmanın maliyeti arasındaki fark halen üstlenilmiş olan zarardan daha az olup bunu ödemek suretiyle daha

hafif bir yük altınamı girecektir? Yani buna son derece alternatifî fazla olan bir soru ortaya çıkarıyoruz.Yani maliyet icabı su zaten vazgeçilmeyen bir kentsel yönetim hizmetinin zarar etmesinin nedenlerinin çok iyi açıklanması lazım.Nedenler teknikse iktisatçı olarak bizim söyleyebileceğimiz şeyler çok sınırlı olacaktır.Önce bu teknik sorunların çözümü gerek sonra iktisadi açıdan ne şekilde yaklaşılacağıının ayrıntılı olarak ele alınması gerekir benim söyleyeceğim bundan ibaret.

BAŞKAN: Biz soruları alalım diye sayın konuklara sorduk. Fakat bazı arkadaşlarımız sonradan sorma durumunda oldular.Süre olduğu için değerlendirmek istiyorum.Sayın Eker'e yöneltilmiş bir kaç soru var.önce onların cevaplarını alalım.

PROF. DR.AYTAÇ EKER: Teşekkür edereim Sayın başkan .Bana iki soru yöneltilmiş.İbrahim Balkan bey dünyada özelleştirme ile Türkiye'de ki özelleştirme uygulamaları arasında bir fark varmıdır? Gelişmeler Türkiye'de nasıldır?diye bir soru var.Bende kendisine teşekkür ediyorum.

Dünyada uygulamalar ile Türkiye'yi karşılaştırmak gerekirse.yapmış olduğum açıklamalarda hatırlanacağı gibi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından bir değerlendirme yapmışım.Dolayısıyla gelişmekte olan ülkeler'de özelleştirme husunda pek fazla bilgi verememişim.Kendisine teşekkür ederim.Gelişmekte olan ülkelerde özelleştirmenin başarılı olmasında güçlü bir siyasi iktidarın olması gerekmektedir.Ekonomik istikrar sonucu iş hayatında güvenli ve uygun bir atmosferin olması ve iyi yetişmiş , bilgili , dürüst ve kararlı bir kadronun yönetimde bulunması lazımdır. Bu söylemiş olduğum ölçüler eğer Türkiye'de varsa özelleştirme bir ölçüde başarılı olacaktır. Gelişmekte olan ülkelerde özellikle Şili'de 1970'den sonraki özelleştirme çalışmalarında öyle uygulamalarla karşılaşılmış ki komünist dönemde ortaya çıkan düzenlemelerden sonra özelleştirilmeye gidilmiştir. Devletin özelleştirdiği ve gerçek kişilere özelleştirme yoluyla satılan eskiden kamu kuruluşu olan bu kuruluşlar zarar etmişler ve devlet tarafından tekrar geri alınmak mecburiyetinde kalmışlardır.Onun için bu özelleştirme üzerinde hakikaten çok dikkatli durulması lazım. Kaldığı siyasi atmosferin, siyasi yapının da bu uygulamada başarılı olması lazımdır. Nitekim ülkemizde özelleştirme ile ilgili hususların Anayasa Mahkemesinden sonuçları itibari ile dönmesi dahi özelleştirmenin geleceği hakkında bize bir takım sonuçlar verebilmektedir.Ancak , halen özelleştirme , özelleştirme gibi çeşitli kavramlarla vir takım zamanlar geçirilmektedir.Artık zaman geçirilmeden

Türkiyede özelleştirilmeye gidilmesi ve sonuç alıcı neticelerin ortaya konulması gerekir. Diğer bir soru : özelleştirmeden tüketicilerin olumlu etkilenmeleri nasıl gerçekleşecektir? hakan Unsal bey'in sorusu. serbest piyasa ekonomisine geçiş oluyor. Serbest piyasada rekabet gücü, rekabet esasına fiyatların belirlenmesi denilince tüketiciler ne olacak, hemen tüketiciler zarar görecektir, tüketiciler aleyhine neticeler çıkacak denilecektir. Özellikle belirli emek, emek sahibi kişiler açısından tüketicilerin korunması nasıl olacaktır? Zaten, bütçe açıklarının kapatılması, istikrarsızlığın ortadan kalkması, ekonomik istikrarın sağlanması için özelleştirilmeye gidildiği ifade ediliyor. Dolayısıyla ülkenin ekonomik yapısı, milli geliri artırılıp ekonomik yapısı ekonomik dengesi sağlanırsa ülkede ekonomik istikrarın sağlanmasından sonra tüketiciler özelleştirmenin nemalarından faydalanacaklardır. Yani özelleştirme oldu netice itibarı ile tüketiciler bundan istifade edeceklerdir diye kesin ifade dile getirmek söz konusu değildir. Ancak ekonomik istikrarı sağlamada, enflasyonu ortadan kaldırmada milli geliri artırıcı bir takım olumlu sonuçların alınmasında özelleştirme bir olgu ise bundan dolayı tüketiciler muhakkak surette istifade etmiş olacaklardır.

Şimdi önüme bir soru konuldu : Özelleştirme dar anlamda KİT'lerin özel teşebbüse devri demektir. Şu anda KİT'leri sömüren politik kişilerden yarın özelleştirildiğinde birkaç holding'in eline geçmeyecekmi? Hakikaten özelleştirmeyele sanayi tabana yayılacakmi? Bütün bunların yerine çok güzel vergi reformu yapıp sorun çözülemezmi?

Özelleştirmenin yeni bir vergi sistemiyle ilişkilendirilmesinde, hele hele bizim gibi gelişmekte olan ekonomilerde hiç bir iktidar yeni bir vergi koymak, vergi oranlarını arttırmak gibi tedbirleri zorda kalmadıktan sonra uygulamaz. Hele seçim dönemlerinde yenş vergi koymak, vergi oranlarını arttırmak, vergi sisteminde değişiklik yapmak iktidarlara oy kaybettirir. Dolayısıyla iktidarların böyle bir yolu seçeceğini tahmin etmiyorum. Uygulamalarda bu güne kadar böyle olmuştur. Ancak bugünkü iktidarın ortaya koyduğu bir şey var. Ekonomik istikrar tedbiri alınmadığı takdirde Türkiye çok büyük felakete doğru sürüklenecektir. Ekonomik ve sosyal bir çöküntüye gidiş bulunmaktadır. Gerçektende arkadaşımızın söylediği gibi bu özelleştirme politikasında belirli bir kaç holdingin eline teslim edilecek bir özelleştirme, kitlerin bunların eline verilmemesi gerekir. Sermayenin tabana yayılması, sermayenin yetersizliğinin giderilmesi, bütçe açıklarının kapatılması, bundan çok daha önemlisi Türkiye açısından en önemli olan

borçların ki , iç ve dış borçlar olarak Türkiye büyük bir borç yükü altındadır. Borçların ödenmesinde özelleştirmenin geliri hatta iç ve dış borçların ödenmesinde takas edilmesi dahi söz konusu olabilir. Gelişmekte olan bazı ülkelerde Arjantin'de bu uygulanmıştır. Dış borçların ödenmesinde özelleştirme gelirleriyle takas edildiği görülmüştür. Bu arada kamu tekellerinin kaldırılması ile ekonomik rekabeti sağlayalım derken muhakkak surette bu kitleri bir kaç holding in eline vermek doğru olmayacaktır. Teşekkür ederim.

BAŞKAN : Efendim iki arkadaşımız sonradan toplantıya iştirak ettikleri için onlar sözlü katkı yapmak istiyorlar. Birisi Sayın Polat , biriside Sayın Hüseyin KARAKAYALI. Buyrun Sayın Polat.

POLAT : Efendim başında bulunduğum işletme beyefendiye cevap olsun diye söylüyorum : 5 bin dönüm sulu arazi üzerine kurulmuş bir işletme Bugünkü değeri 200 milyar lira taşınır ve taşınmazlarla birlikte. Bu işletme kar ettiği zamanlar yılda 5 milyar lira kar getiriyor. Şimdi bir ölçüyle tabii ekonomik olarak belki mali olarak tam bir ölçü sayılmaz. Ama bu ölçülerden biridir. Taşınır taşınmaz 200 milyarlık işletmeyi 200 milyar olarak götürün bankaya koyun getirdiği faiz yılda 100 milyar lira eder. Şimdi sadece 100 milyar lira faiz getiren bir işletme 5 milyar lira kar getiriyor diye kar ediyor diye gösteremezsiniz. Kar ediyor demek gerçekten o işletmenin kar edeceği maksimum karı elde etmesi demektir. Ama 100 milyar lira kar elde edecek yerde 2 milyar lira kar eden bir işletmeye bu işletme kar ediyor bunu satamazsınız demek bence yanlıştır. Öbür taraftan tekrar ediyorum 27 yıllık işletmeler içinde bulunan bir pratisyen olarak söylüyorum, ayrıldığım işletmenin kurtuluşunun tek yolu o işletmeyi bana satsınlar ki, Allah' ta bana o gücü versin ben o işletmeden yılda en azından 70 milyar lira para kazanırım. Ama bu şartlarda yani mevzuat, devletin patronluğu yada politikacıların işe müdahalesi şartlarında değil. Bana onu satsınlar özel işletmeci olarak 70 milyar lira kar ederim. Ama 5 milyar lira karı kabul etmek mümkün değildir. Sağolun efendim.

Teşekkürler Sayın Polat. Sayın Hüseyin KARAKAYALI buyrun.

PROF. DR. Hüseyin KARAKAYALI:

Efendim yine özür dilerim. Söz almak zorunda kaldım. Yalnız hemen parantez açarak sanki özelleştirmeye karşıymışım bir devletçilik politikasını savunuyormuşum gibi bir şey uyanacak diye korkuyorum. Yalnız biz burada

sabahtan beri bazı yanlışlıklar yapıyoruz. Ben İhsan beye katılmıyorum. Karla, kar güdüsüyle geliri yalnız bir kar kalemiyle tartışmayalım. Önce ulusal ekonomide milli ekonomide kitlerin yeri nedir? Milli gelirin oluşumunda ücret, rant, faiz, kar olarak yeri nedir? Katma değer olarak ülkemizde mevcut olan özel kesim sektörleriyle karşılaştırılması yapılarak durumu nedir? Şidi burdan gidelim. Ulusal ekonomik değerlerin oluşumunda, mal ve hizmet dengesinde, parasal dengelerde, dış ticaret dengesinde, yatırım tasarruf dengesinde bunun etkinliği, fonksiyonu nedir? Bunlarla ilgili elimizde hiç bir somut delil yok. Tutturmuşuz efendim zarar ediyor kar ediyor. Zarar, kar açısından bakarsak dün ülkemizde 3 banka ülkenin 7 trilyonunu aldı götürdü. Bunlarda götürüyor. O zaman teşvikler veriyoruz, yani sübvansiyonuda kaldıralım, teşvikleride karşılıklı kaldıralım. Yalnız burada bir hata yapıyoruz. Hep yüzeysel olarak belediye hizmetlerinin şurası özelleştirilsinmi şu sektörün bu kısmı alınsınmi veya Latin Amerika ülkeleri yahut ABD, Fransa, Amerika işte özelleştirmişti. On sene önce sürekli Milton Friedman Monetarist önlemler İngiltere de başarılı olmuştur. Yahut Milton Friedman'ın önlemleri başarılı oldu diye Türkiye'ye getirdik, on sene savunduk ve battık. % 30 luk enflasyonun % 130 za çıkarttı. Şimdi, çok nazik bir konu: Bu kanu üzerinde yani böyle karşılıklı kar ediyoruz, karları bütçeden kapatıyoruz, bütçe açıkları enflasyonun tek nedenidir, budur şudur değil. Bunu gerçekten bazına oturarak tartışmakta yarar vardır. İkincisi Türkiye'deki kitler sosyal amaçlı, ekonomik amaçlı, sosyo-ekonomik amaçlı olarak bunların da bir ayırımını yapalım. Sosyal getirisi nedir.? Bu gün ücret olayı, Türkiye'de işsizliğin yoğun olduğu, 11 milyon insanın işsiz bulunduğu bir toplumda bunu kısa sürede işsizlik sigortası çıkartarak veya bu işçileri ben yukarı dışarı atacağım bunları çözemeyiz, çözülmez. Bu ülke ekonomisi bizimdir. Gelin eğri oturup doğru konuşmak zorundayız. Yani akademisyenler olarak biraz temeldem getirmemiz gerekir. Ben bu karardayım. Yoksa, aynı sokakta, yahuıtta politikacıların sürekli konuştuğu gibi birbirimize yok şöyle olurdu böyle olurdu ücretli, banka faizli kardı v.s. Biraz yanlış yapıyor gibi gelmektedir. Teşekkür ederim. Özür dilerim.

Evet Sayın KARAKAYALI ya katkılarından ötürü teşekkür ediyoruz. Efendim sayın Gülerman a birkaç soru daha vardı. Onları da kabul edelim. Sayın Gülerman cevap veriyor. Buyrun.

GULERMAN:

Efendim birkere kendi hesabıma konuşuyorum. Şu hususun bilinmesinde fayda var. Benim kürsüye getirdiğim bildirimim sayfa sayısı 29. 20-25 dakika süre içinde söylenebilecek şey var söylenemeyecek şey var. Zaman imkansızlığından dolayı söylenememiş bazı hususları, söylenmemiştir, düşünülmemiştir ve yahuhta karşısındadır diye kabul etmek ona göre değerlendirmekte hata vardır. Keşke vakit elverişli olsaydı da böyle 20-25 dakika değil de daha uzun konuşabilseydik. O zaman şu sorulardan pek çoğunun ben kendi hesabıma konuşuyorum sorulmaması gerekiyordu. Çünkü kürsüde söyleyecektim. Kit personeli problemini tamamen işçilere yüklemek hata değil mi? diyor. Bu işçilerin sonu ne olacak? Bilmiyorum ben bildirim sunarken işçiler bu işte hatalıdır ifadesini kullanmadım. Hatta, kartvizit istihdamı, kelimesini özellikle kullanarak kitleri bu duruma düşürenlerin hatalı olduklarını ifade ettim. Namus ve şerefleriyle bir yerden ekme parasını kazanıp akşama çalığını çocuğunun maiyetini namus ve şerefle evine götürüren kimseye hatalısın demek mümkün değil. Ama 1964 ten beri bu işin içinde olan bir kimse olarak söylüyorum. Sendikaların kabahati var. Ben 1964 ten bu yana toplu sözleşme uyuşmazlıklarında resmi arabuluculuk olarak görev yapan bir kimseyim. Sendikalara tavsiye ettiğim şudur, alamayacağınız ücreti istemeyin. Kısa vadeli kazançlar yerine uzun vadeli kazançları tercih edin. İşletmeyi yaşatmayacaksanız beraber sonunda batarsınız. Eğer bu tavır varsa hata o zaman ondadır. Yoksa işçi akşamleyin evine ekme parası götürecektir pek tabii. Yapacağı iş vardır yapamayacağı iş vardır. Girmiştir bir yere, kartvizitle girmiştir. İşte o kartvizit veren kartvizit vermek durumunda kalan insanlar esas benim gözümde hatalıdır. Tabii işçilerin sonu ne olacak. Söyledik. İşsizlik sigortası var bir, ikincisi kitlerden alınan paralar gece kulüplerinde yenmeyecek. Devlet elde ettiği bu yeni gelirlerle yeni yatırım imkanları ve yatırımlar sağlamak suretiyle yeni iş alanları açacak. açacaklara yardımcı olacak, rehabilite ederek bir yerden alıp öteki yere yerleştirecektir. Başka bir soru sonunu okuyorum. Özelleştirme olursa kimlerin nasıl bir tepki göstermesini önerirsiniz? Tabii toplumda şahsen yahuhta toplumun üyesi olarak kimler zarar göreceksen bu zarar yalnızca cebinden bazı paraların eksilmesi değil, iyi bir toplumda yaşamaması da zarardır. Onların hepsinin tepki göstermesi pek tabiidir. Ama sokağa dökülmeklede meselelerin dünyada halledildiğini gören yoktur, ispat edende yoktur. Karlılığa bağlamak meselesini söyledik. İşletmeler kar için kurulur ve 1938 desöylenmiş. Benim icadım değil. Okudum 3460 sayılı kanunun maddesini size. Devlet karar diyor çalıştırır diyor karlı hale getirir, özel

sektöre devreder O zaman deminki soruyu tekrar sormak gerekiyor. Karlı hale getirdikten sonra devlet devretsin. Önemli olan devletin ekonominin çarkının çalıtırılmasında kendisinin de yardımcı olmasıdır Aksi halde karlı hale geldikten sonra kendisinde, herkes kitleden kurtulmak istiyor. Çünkü devlet, dünyada dünyanın her döneminde en kötü işletmecidir. Devletin maliyeti yüksektir. Kısaca bildirimde söylemişim. İşçi sendikaları tasfiyesi düşünülen kitlelere talip olmaktadır. Türkiye de örnekleri görülmüştür. Pek tabii onlara bazı imkanlar tanınır. Hatta bu bana ait bir fikirdir diye söylemedim. Kitlelerde çalışan işçilerin kıdem tazminatı alacakları var. Bu kıdem tazminatları alacakların sermaye iştirakleri payları şekline dönüştürüldüğü takdirde, o iş yerinin hem işçisidir, hem sahibidir. Ve böylesi fevkalade iyidir. Böyle bir durumda olan yani hem işçisi hem sahibi olan işçi, astronomik rakamlarla toplu sözleşme masasına oturmaz. İşçi kendi işletmesinde grev yapmaz. Ne kadar verimliliği artırırsa kar payıda o kadar artacağı için fevkalade ideal kuruluşlar haline gelir. Vatandaşa, halka açılma denen bir tabir var. Halkın arasında, halk kelimesinin arasında işçide var. O bakımdan işçi sıfatını taşıyanlar kitleden hisse sahibi olamazlar şeklinde bir ifade söz konusu değildir. Özerkleştirilmesinden söz ediliyor. Özerkleştirme denen şeyin ne olduğunu ben pek bilmiyorum. Özerkleştirme kendi kararını kendi verir hale gelir anlamını taşıyor. Eğer içindeki bu tabloyu aksettirdiğim ümitlerle kendi kararını kendi verir hale getirirseniz ne değişir? Özerkleştirmenin özelleştirmeden farkı nedir? Devlet elini bu kuruluşların yakasından çeksin diyoruz. Özerkleştirmenin kitleleştirme ile farkı yoktur bence. Kendi kararını kendisi verir. Bu kamburla karar verdiğimiz takdirde yine bir kambur daha ortaya çıkar. İşten çıkartılacak işçiler meselesine değindim, tekrar değineyim. Yanlış anlaşılmayı istemiyorum. Burada işten çıkartılma diye bir politika yok. Bazı kuruluşlar şu sıralarda panik halinde işten işçi çıkartıyorlar. O özelleştirme ile ilgili değil. Bir taraftan necliste işsizlik sigortası kanunu yürürlüğe konulmak üzere. Özellikle özelleştirilen kitleden çıkartılacak olan işçileri, kapsamına alacak olan bir işsizlik sigortasının uygulamasının yakında Türkiye de uygulanmaya geçmiş olacaktır. Ben söylemişim ama yeterince ifade edemedim galiba, yabancı sermayelerin kitlelere satılması, satın alınması o zaman yabancı sermayeyi tamamen reddedelim. Yani bir kimsenin fabrika kurmasıyla bir kiti satın alması arasında ne fark var? Yeterki diyorum. Klüm Ahmet'e yahutta Hansa devrimi satışında kuralları öylesine tespit edelimki, belirlelimki bu memleketin insanında, bu memleketin ikisadida zarar etmesin. Oda kar etsin bu memleketde kar etsin. Yoksa al nasıl yaparsan

yap diye kapitilasyonları hortlatmak şeklinde bir teklif yok ortada. Teşekkür ederim.

Efendim sayın Muter'in ekleyeceği bazı hususlar varmış. Onada söz veriyorum.

PROF.Dr. Naci MUTER

Teşekkür ederim. Evet ekleyeceğim şey buydu: Yerel yönetimlerde özelleştirme olayının zaten genel özelleştirme içinde mütala edilmesi belki hatadır.Şu anlamdaki yerel yönetimler zaten eskiden beri özelleştirme içindeler.Özelleştirme ifadesi ile son derece geniş bir hizmet yelpazesine sahip olan yerel yönetimlerin zaten bu hizmetlerini kendi öz personeli ile yani maaşlı personeli ile yürütmesinde tarihin hiç bir döneminde imkan olmamıştır. Her zaman ihale yöntemi, kiralama yöntemi v.s. çok hızlı geçtiğimiz bu yöntemlerle hizmet yaptırmıştır. Ayrıca yerel yönetimlerin dışında özelleştirme için bir şey ilave etmek istiyorum. Bence özelleştirmenin mantığı şu: İnsanları bir takım işlerin sonuçlarından vizzat sorumlu olmayacak veya sonuçlarını kendileri katlanmayacak kişilere yaptırmamın getirdiği hafifliği ortadan kaldırmaktır. Böylece yapılacak işin sorumluluğunu üstlenecek zararını çekecek kişilerin zarar çekmeyen sorumlular yerine uygulamamın hatalı sonuçlarının sorumluluğuna katlanacak . zararı katlanacak kişilere yaptırmak yöntemi olarak ifade edilmesinde büyük fayda var. Geçen hafta İzmir'de yapılmış olan bir sempozyumda buna benzer bir konuda RANT SAĞLAMA konusu hakkında yöneticilerin sahip oldukları yönetim olanaklarından istifade ile kendilerine bunu rant sağlamak için kullanmaları ve kamu kesiminde oy hesaplarıyla suni yapay istihdamın artması v.s gibi hususlar her zaman gündemdedir. O bakımdan Aytaç bey'in veya Adnan bey'inde belirttiği gibi . bugün özelleştirme sadece az gelişmiş ülkelerde değil . gelişmiş ülkelerde de var. Bunun nedeni şu: Bir kamu yöneticisi ne kadar bilgili becerikli olursa olsun özellikle bizim gibi ülkelerde her zaman siyasi baskı altındadır. Hatta yerel yöneticiler halkın baskısı altındadırlar. Özelleştirme bir bakımdan onlar için de bu baskıdan kurtuluş yoludur. Özelleştirilen hizmetin denetimi iyi yapılıyormu yapılmıyormu yine belediyeve ait. Ancak bunların özelleştirilmesiyle yerel yönetici sırtından bir yük atmaktadır. Kendisine istihdam istekleri ile gelenleri uzaklaştırabilecektir. Böylece yapay istihdamı yani kit olan iktisadi kaynakların verimsiz kullanımında önüne geçilmiş olacaktır. Yapay istihdam yoluyla herhalde hiç bir sorunu çözmeye imkanı yoktur. Bugün kitlere işsizlik sorununa belli bir

çözüm getiriyor diye düşünmek son derece büyük bir hatadır. Kitin yada kit yöneticisinin ilk görevi rasyonel şartlar altında üretim yapmaktır. İstihdam sorununu çözmek onun görevi değildir. İstihdam sorununu çözmek genel makro hükümet politikalarının görevidir. Ama kitler özellikle siyasi çıkarlar uğruna araç olarak kullanılırsa sonuç o zaman bugün geldiğimiz noktadır. O zaman özelleştirme devleti red etmek veya ideolojik bir yaklaşım değildir. İktisadi hayatın gerçeklerinin ortaya konarak ele alınması lazımdır. Kit başarılı ise işletmeciliği belli alanlarda başarılıysa zaten devam edecektir. O bakımdan Hüseyin bey'in belirttiği gibi yani tartışmaların reel bazda olması için herhalde birer birer işletme bazında olmasında fayda vardır. Daha fazla birşey ilave etmeyeceğim. Teşekkür ederim.

Efendim Sayın Gülerman bir açıklama yapacak galiba. Buyrun.

PROF. DR. ADNAN GÜLERMAN: Efendim bir dakikada bir noksanlığı anlatmak isterim.

Bakın 1986 yılında kitler toplam karı 1 trilyon 419 milyar lira. Bu karlardan 1 trilyon 31 milyar lirası tek Türk Petrol Anonim Ortaklığı, PTT ve Tekel gibi zamları ikiser üçer, beşer ayda otomatikçe bağlanmış olan ve zamlarla kar ettirilmiş kuruluşlar, ikisinin farkını aldığımız zaman aradaki yüzlerce kitin toplam karı 388 milyar liradır. Bu şartlar altında karlı kit'ler neden tasfiye ediliyor diye bir soru sorulabilirse karın ne olduğunu ben açıkça öğrenmek isterim Saygılarımla.

BAŞKAN: Evet yazılı ve sözlü soru soran olmadığına göre toplantıyı kapatıyorum efendim. Hepimize saygılar sunarım.

İKİNCİ GÜN SABAH OTURUMU

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Metin ÇAKICI**
C.B.Ü. İİ.B.F. Dekan Yardımcısı

Konuşmacılar : **Prof. Dr. Halil SARIASLAN**
A.Ü. S.B.F. Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Koray BAŞOL
D.F.Ü. İİ.B.F. Öğretim Üyesi

Dr. Oktay VURAL
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Müşaviri

KİT'LERİN ÖZELLEŞTİRİLMESİNDE SİSTEMATİK BİR YAKLAŞIM

Prof. Dr. Halil SARIASLAN

KİT'LERİN ÖZELLEŞTİRİLMESİNDE SİSTEMATİK BİR YAKLAŞIM

Prof.Dr.Halil SARIASLAN

Değerli hocalarım, meslektaşlarım, sevgili öğrenci arkadaşlarım. Hoca ve öğrenci bir arada olunca ders yapar gibi bir havaya giriyor insan. Ama ders yapmayacağım. Biraz stratejiyi değiştirdim. Beraber bazı şeylerin peşinde koşmaya çalışalım. Bir şey yerleştirebilirsek, aklımızda bazı sorular uyandırabilirsek, belki hoca olarak öğrenci olarak üniversite camiası olarak bu toplumda belirli bazı yönler gösterme imkanına da sahip olabiliriz. Ama ben ders yapmayacağım. Biraz stratejiyi değiştirelim başka şeylerin peşinden koşmaya çalışacağım. Bir şey yerleştirebilirsek aklımızda bazı sorular uyandırabilirsek belki hoca olarak öğrenci olarak üniversite camiası olarak bu toplumda belirli bazı yönler gösterme imkanında sahip olabiliriz. Ama şunuda söylemeden edemiyorum gerçekten, biz ülke olarak inanın bilimi inanmıyoruz. Diğer ülkelerde bilime inandıkları için herkes ilerliyor. biz de inamıyor gibi görünelim diye düşünüyoruz. Neden böyle düşündüğümüzü sorarsanız: Çünkü biz üniversiteden mezun olduktan sonra toplum olarak kitapları bir daha açılmamak üzere kapatıyoruz. Bürokratlarımız yada devlet dairelerinde görevli olan insanlarımız bilimsel gelişmelerde ne oluyor. ne bitiyor merak etmeksizin kendi bildiklerini okumaktadırlar. Yani kitap kapalı kalmıştır. Akılda ne kaldıysa, şurdan burdan kulaktan dolma ne varsa, onunla yürütmeye çalışmaktadır. Sonuç, işte bugün geldiğimiz durumdur. 21 Yüzyıla beş - altı kala hangi aşamada olduğumuzu belki gençler farkedemeyeceklerdir. Bu anda ekonomimiz gerçekten çok büyük bir darboğazdan geçmektedir. Karamsar bir tablo çizmemek için ne olacağını söylemek istemiyorum, tahmin etmekde aslında zor. Neden biz bu durumlara düştük? Bence biz toplum olarak bilimin gereklerini yerine getiremiyoruz. Ama yapıyor gibi görünüyoruz ve herkes bilime inandığı için biz de öyle düşünüyoruz. Neden dersiniz : Ben konunun içersinde olduğu için sistem kavramından kısaca bahsetmek istiyorum. Eğer inanmış olsaydık, bu kavramların gereğini veya bu bilimsel ilkelerin gereğini yapmaya çalışırdık, ama yapamıyoruz. Nedir sistem? Hepiniz giriş kitaplarınızda okumuşsunuzdur. Toplum belli bir amaç için birlikte çalışan ve çevresiyle etkileşimde bulunan bir bütün. Yani bir olay bir olgu sistem çevresiyle etkileşimde bulunmak zorundadır. Çevreden etkilenir, çevreyi etkiler. Bu etkileşimde Homostosis dediğimiz bir istikrarlı gelişme dengesini sağlamak zorundadır. Bu iki bilimsel ifadeyi aktarıp ondan

sonra güncel konuma geçmek istiyorum. Bu dengeyi. Bu çevresiyle etkileşimde bulunmanın gereği olarak istikrarlı gelişme dengesini, homostosisi kuramayan sistemler bilimsel ifade olarak entropiye girerler yani yok olurlar. Şimdi ekonomiye bakın, ekonomi de bir sistemdir. Çeşitli parçaların oluşumu ve dünya içi sistemlerle etkileşimde bulunur. Böyle bir sistemi optimize etmek için ya da optimal biçimde dizayn etmek için, sizin çevrede, dünyada, öteki ülkelerde, öteki sistemlerde neler olup bittiğinin farkında olmanız gerekir. Daha sonra bir taraftan da kendi içinizdeki sorunlarınızı gözden geçirip, kendi durumunuzu değerlendirip, problemlerinizi görmeniz ve dünyada olan bitenin ışığında bir optimal denge kurmak zorundasınız. Eğer bunu kuramazsanız, sistem olarak bunu kuramazsanız, yahut o sistemin yöneticileri olarak, sorumluları olarak bunu kuramazsanız, o sistem entropiye gider. Yani ölüme gider. Yok olmaya doğru bir eğilim içerisine girer. Düzeltilmesi de bir hayli zordur. Şimdi biz bu kavramdan bakacağız, bilime inanmış olsaydık, bu kavramdan yola çıkardık. Ama dediğimiz gibi bunları da yapamadık. Şimdi dünya da, o halde böyle bir olguya yaklaşırken, bir sistematik görüş açısıyla yani dünyanın bir etkileşimler ağı olduğunu, sistemlerin birbirlerini etkilediğini ve bu etkileşimde dengeyi kurmak zorunda olduğumuzu görmek zorundayız. Çünkü biz, tek başımıza yaşamıyoruz, böyle bir sistem de değiliz. Başka sistemlerle beraber etkileşimde bulunuyoruz. O halde bunun gereklerini yapmamız gerekir. Bu tür bir dengeleme için yani bir optimal dizayn için, yeniden düzenleme için, yeniden yapılanma için dışarıdaki dünyayı ve içerideki ülkeyi bilmek gerekiyor. Dış dünyada neler olup bitiyor. 21. Yüzyıla girerken hepimiz biliyorsunuz ki, çok büyük değişimler var. Bunlardan bahsediyoruz. Ama bunların gereklerinin neler olduğunu bir türlü ne kavrayabiliyoruz ne de yerine getirebiliyoruz. Diyoruz ki, efendim duvarlar kalktı, duvarlar yıkıldı, her ne kadar insanları kafalarındaki duvarlar yıkılmadıysa da duvarlar yıkıldı. Bakıyoruz bazıları turistik amaçlarla işte o duvarın parçalarını getirip, evinde saklamaya çalışıyor. Halbuki o duvarda, sırf o duvarda ne kadar insan ölmüştür, kurşunlanmış. Onu birazcık düşünse, o duvarın kalkmasının ne anlama geldiğini birazcık bilebilecektir. Ama bir türlü düşünemiyor. Efendim eski Sovyetler Birliği dağılmış, hem de kansız bir şekilde. Yahu bu neden böyle oldu, beceremediler. Teorik olarak şöyle olması gerekirdi v.s. bir sürü akıl yürütmeler, ama bu tür büyük bir değişimin neyi ifade ettiğini insanlarımız bir türlü kavrayamıyorlar. Savaşlar yapılıyor, Körfez Savaşı bunun küçük göstergesi ve bu savaşta hiç duyulmayan, görülmeyen silahlar, füzeler kullanılıyor. Bazıları bu savaşta

yeni denemesi yapılan araçlar ve silahlar kullanmıştır. Bu tür değişme, soğuk savaş sona eriyor, ülkeler arası antlaşmalar, yaygınlaşmalar, ekonomik bloklaşmalar, NAFTA lar, Avrupa Topluluğu gibi ekonomik bloklaşmalar gündeme geliyor. İhracat temel bir amaç olarak gündeme geliyor. Dünya bir yeniden yapılanma, bir bambaşka insan devlet ilişkisi. Birey-devlet ilişkisi değişmiş. Çok büyük bir değişiklik bu. Politik anlamda önemli bir değişiklik. Bireylerle devlet arasındaki ilişkinin yeniden düzenlenmesi gerekiyor. Sovyetler Birliği'nin çöküşü bunun sonucu olarak algılanmalıdır. Bir devlet bir doktrin adı altında, bir ideoloji adı altında insanları şekillendirme hakkına sahip değildir.

Devlet, insanlara uygun ortam yaratarak, onun kendi kişiliğini geliştirmek imkanını sağlamak zorundadır. Ekonomik alanda globalizasyon dediğimiz büyük değişimler olmuş, artık ülkeler tek pazara doğru gitmektedirler. Uluslararası sermayenin uluslararası süreci yaygınlaşmış, artık ülkeler kendi iç pazarları için değilde, dış pazarlar için mal üretmeye başlamışlardır. Yani artık kendi ülkenizin pazarı, kendi pazarınız değil. O bir export pazarıdır. Bütün dünya için sözkonusudur. Sermaye, mal hareketi bir yerde artık sınır tanımamaktadır. Gümrük Birliğine doğru adımların atılması da, bu tür bir ekonomik entegrasyonun işaretini vermektedir. Bilgi iletişim dediğimiz teknolojiye muazzam gelişmeler, yani bilgisayara dayalı teknolojiye akıl almaz gelişmeler ortaya çıkmaktadır. Bir yerde şunu söylemek mümkündür. Motora dayalı olarak ortaya çıkan sanayi devrimini, bugün miadını yada ömrünü doldurmuş, bunu yerine bugün bilgisayara dayalı bilgi iletişim teknolojisi ortaya çıkmıştır.

Teknolojinin veya bilgisayarın sadece bir makina olarak görünümü sözkonusu olduğu zaman, bilime karşı çok ayıp etmiş oluruz. Bu o kadar küçük bir olay değildir. Bakınız, bu teknoloji biraz düşündüğümüzde ne kadar büyük reaksiyonları veya değişik sonuçları ortaya çıkabiliyor. Böyle bir teknoloji insanın artık bilgi hamalı olmasını gerektirmiyor. Yani dünya kadar üniversitelerde uygulamada bilgili adam kimdi? İşte en çok şeyi bilen, herşeyi bilen, ezberleyen, bilgi küpü olan insandı, bilgi hamalı olan insandı, hafız olan insandı. Bizim öğrencilik yıllarımızda, biraz mülkiyenin devrimiyle, mülkiyelilerin inek bayramı vardır. Genç arkadaşları bilmem duydular mı, insanın inek olması gerekirdi. Hamal olması gerekirdi. Şimdi bu değişmiş. Şimdi artık insanın bilgi küpü olmasına gerek yok. Neden, çünkü insanın, isteği kadar bilgi depolamasını, istediği bilgiyi yükleyip yeni bilgiler

üretmesini, istediği bilgiyi istediği şekilde formatla, şekilde, grafikte sunmasını sağlayan bilgisayar, bugün onun uzantısı araçlar ortaya çıkmıştır. Bugün bir kütüphane dolusu bilgiyi bir Letopa bir Notebooka ve bu süper bilgisayarları katlayarak elinize alıp gidebiliyorsunuz. İstedğiniz bilgiyi üretebiliyorsunuz. O halde çağın insanı nasıl olmak zorunda? Bütün bu gelişmelerin ortaya koyduğu genel çerçeve o halde dış dünyada, yani çevremizdeki sistemlerde, 21. yüzyıla doğru çok büyük değişimlerin, büyük trendlerin, buna megatrend demeyeceğim biraz daha üstte çıkıp bigatrend veya Cagemintrend sözcüğünden bigatrend, yani megalardan da üstün trendleri 21. yüzyılı biçimlendirdiğini ifade etmek istiyorum. Dünya budur. Böyle bir dünya ile entegrasyona gitmek zorundayız. Ve böyle bir dünyada kafalar, mantalitelere, ekonomik ilişkiler gelişirken, değişirken ve bugün en yaygınlaşan evrenleşen bir düşünce akımı da **piyasa mekanizmasının, bireysel mülkiyete dayalı rekabetçi piyasa ekonomisinin artık sınırlı kaynakların dağılımında en etkin araç olduğudur.** Yani moda olduğu için değildir arkadaşlarım.

Bazıları diyor ki, efendim 70'lerden önce Keynesyen ekonomi ağırlıktaydı, ondan önce Marxıyen ekonomi ağırlıktaydı. Şimdi de piyasa ekonomisi. Sanki bir modaymiş gibi düşünülüyor. Aslında moda değildir gerçekten. Çünkü rekabetçi bir piyasa ekonomisi bana göre insanın sahip olduğu doğaya uygun, insanın doğasına uygun. Yani insanın doğal özelliklerine uygun olduğu için yaygınlaşan bir gelişme, evrim göstermektedir. Kesinlikle bir ideoloji değildir. Buna göre ben, bugünkü insanın doğasına uygun olduğu için yaygınlaşmıştır -isterseniz teorisine geçmeden önce sizlere kısaca toplu teorinin ya da bu mekanizmanın altını çizerek örnek vereyim. Ekonomide hepimizin bildiği gibi - genç arkadaşlarımız açısından söylüyorum - özellikle insanların sahip olduğu sınırlı kaynakların optimal kullanımı sağlanmalıdır. Yani ekonomi, Reozondeater dediğimiz varoluş nedeni bunu sağlamalıdır. Sınırlı kaynakların en iyi ve optimal uygun bir biçimde kullanımı diye düşünelim. Bir pratik örnek, çok meşhur bir matristir. İnsan kaynakları nasıl kullanıyor. Bir insan kendisinin sahip olduğu parayı, yani insanın parasını düşünün, paranın kullanımı kaynak olarak, eğer kendisi için kullanırsa, nasıl bir davranış içinde bulunur arkadaşlarım. Gayet rasyonel, kendi parası çünkü. Faydası, maliyeti de kendisinin, faydayı da kendisi elde edecek. Bu durumda en uygun davranış kalıbı içerisinde bulunacaktır. Yani ne gerkiyorsa menfaati için yapacaktır. Çünkü her ikisine de, maliyet ve faydasına kendisi katlanacaktır. Ama kendi parasını başkası için harcarsa, maliyeti kendisi katlanıp, faydayı başkasının elde etmesinden dolayı tek yanlı

düşünecektir. Başkasının parasını kendisi için harcarsa, bu seferde para başkasının olduğu için maliyeti düşünmeyecektir. Faydayı maximize etmeye çalışacaktır. Yine tek taraflı düşünme. Ama başkasının parasını başkası için harcama gibi bir durumun düşünülmesinde tamamen irrasyonel bir davranışın ortaya çıkacağı bir ortamı kasetmiş oluruz herhalde. O Halde bizim ne yapmamız gerekiyor. Böyle devletçi, yani başkasının parası, devletin parası, insanlar için harcıyor. Bir KİT yöneticisi düşününüz. Ama diğer taraftan piyasa mekanizmasındaki birisi de, kendi parasını kendisi için harcıyor. Rasyonel bir davranış. O halde mümkün mertebeye bu irrasyonel davranıştan çıkıp, rasyonel bir davranış içine girmek zorundayız veya girilmesi gerekir. İşte piyasa mekanizması, şuna inanıyor bir yerde, temel de budur. Eğer piyasa mekanizmasını savunacak olursanız, - genç arkadaşlarıma söylüyorum - bu üç ilkeyi, ya kabul etmemiz gerekir ya da red etmemiz gerekir. Çünkü temel budur. Bunu kabul etmeyip piyasa mekanizmasını savunursanız olmaz, çelişki olur. Veya karşı çıkar. Bunları kabul ederseniz yine olmaz. Nedir bunlar. Piyasa mekanizması insanı öze dönük bir varlık olduğuna, yani kendi menfaatini öncelikle düşünen akıllı bir yaratık olduğuna inanır. İnsan, kendi menfaatini düşünen akıllı bir yaratıktır. Ama piyasa mekanizması aynı zamanda insanın toplumsal bir varlık olduğunu da kabul eder. Yani insan kendi menfaatini öncelikle düşünür, akıllıdır. Ancak toplumla beraber yaşamak zorundadır. O halde, bu üç temele dayanmak zorundadır. Bir sistem, bir yapı. İşte, rekabetçi piyasa mekanizması. Bu bazılarının dediği gibi tam serbest kuralsız, kurumsuz bir yapı değildir. Bu bir LSP ekonomi de değil. Belirli kurum ve kurallara göre işleyen, belirli bir yapısı olan mekanizmadır. Bu mekanizmada kişilerin politik özgürlüğüyle bütünleşen ekonomik girişimcilik özgürlüğü temeldir. Birey, bu kurum ve kurala yani devletin temel amacına, motivasyona, akılcılığına dayalı olarak işleyen bir yapıyı düzenlemek, bunun dışına çıkanları hakemlik yapmaktadır. Benim görüşüm işte bu tür rekabetçi piyasa mekanizmasının, kaynak kullanımında etkinliği sağlayacağını biraz önceki örneklerimizde, yani insanın kendi parasını kendisi için harcamadaki özeni "östereceği" kabul ediyoruz. İşte şimdi özelleştirme nedir? Özelleştirme böyle arz, talep bir yapıya geçiş için bir aşamadır. Yani biz özelleştirmeyi piyasa mekanizması moda olduğu için savunmuyoruz. Kısa çerçevede içinde özelleştirme gerekçesini ifade etmeye çalıştım. Özelleştirme, herkes yapıyor diye savunduğum bir kavram değildir benim için. Neden? Çünkü özelleştirme, biraz önce bahsettiğimiz, kaynak kullanımında rasyonalizmi sağlayan mekanizmanın kurulabilmesi için ilk aşamadır.

Mülkiyetin özelleştirilmesi, devletin başkası için başkasının kaynaklarını kullanmasını sona erdirmektir. Yani onları devlet çarkından çıkarıp, rasyonel davranışa götürmek için, böyle bir mekanizmayı oluşturmak için yapılması zorunlu olan bir mekanizmadır. Ama bu mekanizma bir yerde devlet tekeline sona erdirirken, kuşkusuz özel tekelleri de yaratmamalıdır. Neden? Çünkü, eğer amaç rekabetçi bir piyasa ekonomisi kurmaksa, özelleştirme bu amaçla yardımcı olabilmelidir ve bu amacı sağlamak zorundadır. Değilse hükümetin veya devletin bütçesini kapatmak yada bütçe açıklarını kapatmak, kısacası şuna buna bir menfaat sağlayıcı geçici çözüm bulan bir mekanizma olmamalıdır. Devletin hantal yapısından dolayı ekonomik yapı gözden geçirilerek, özelleştirmenin sağlam bir sistematige oturtulması gerekir. 1950'li yıllardan sonra Cumhuriyet Dönemlerinde özel sermaye ve kaynak yetersizliğinden dolayı devlet öncülük etmek zorunda kalmıştır. Atatürk'ün de amacı KİT'lerin özelleştirilmesi olmasına rağmen mevcut yapıları korunarak günümüze kadar getirilmiştir. Devlet bugün o kadar hantallaşmıştır ki halktan aldığı vergiler kendi parası ve dışarıdan aldığı borçlar bile bu hantal yapıyı doyuramamıştır. Nitekim bugün finansal kesimde % 70 kamusal ağırlıklı bir finansal kesim düşünebiliyor musunuz? Ekonomide %50 nin üzerinde kamu finansman payı komünist sistemde bile yok. Aşırı devletleşmenin sonucu tıkanan piyasa mekanizmasını işler hale getirmek için ağırlıklı çözümlerden birisi özelleştirme. Böylelikle devletin parasını heba etmek değil aksine devlete işlerlik kazandırmak, ekonomiyi rasyonalize etmek mümkündür. Özelleştirmeyi engellemeye çalışırsanız akla gelen şu olur: Ya kendi menfaatinizi devam ettirmek istiyorsunuz, başkalarının maliyetinin zararına kendi menfaatinizi devam ettirmek istiyorsunuz, ya politik bir çıkarınız var veya grup çıkarınız var, onu müdafaa etmek istiyorsunuz veya korumak istiyorsunuz. Bunun başka mantıklı çözümü veya anlayışı yoktur. Elbette böyle bir yapıdan hemen çıkarken veya değişim yaparken, kurtulurken, işsizlik gibi bazı sıkıntılar olabilecektir. Bu durum ilk aşamada ortaya çıkar. Yani özelleştirme uzun vadede de işsizliğe yol açmayacaktır. Çünkü amaç eğer kaynakların uzun vadede etkin kullanımı ise, bu kaynak kullanımı ekonomik büyüme ile etkin işleyen bir sistemi de beraberinde getireceği için ileriki zamanlarda istihdamın artması düşünüldüğü için veya düşünmek zorunda olduğumuz için bu tür bir mekanizmaya başvuruyoruz. Ama başlangıçta kısa vadede, elbetteki bunlar olacaktır. Yani işsizlik sorunu ortaya çıkabilecektir. Bu da demek değildir ki, işçiyi köşeye, bucağa veya kapı dışına bırakalım.

Onunda elbetteki kazanılmış hakları korunacaktır. O halde nasıl bir özelleştirme olmalıdır?

Görüldüğü gibi özelleştirme sadece moda olduğu için veya devletin kamu açıklarını gidermek için olmamalıdır. Bundan önceki çalışmalarımızda Kamu açıklarının 1994 bütçesinde 350 trilyon açık vermesini tahmin ediyorduk biz. 1994 bütçe açığının 92 trilyon olarak bütçede öngörülmüş olmasına rağmen tahminlerimiz bütçe açığının 350 trilyon civarında olacağı idi. Ve şimdi bunun 300 mü, 350 mi olacağını Allah'tan başka kimse bilemez. Dengelerin -çünkü yapısını sizler çok yakından biliyorsunuz- Böyle bir ekonomik ortamda özelleştirmeye giderken hem çalışanların, işçilerin, insanların dünya ekonomisi, iş, yapı, denge, dış borçlar, işte bu akşam Standers and Pool yine bizim notumuzu düşürdü. Ne diyorduk biz iki hafta önce, canım kim bunlar, notumuzu düşürseler ne çıkar. Afedersiniz böyle işkembeden atmak olmaz. Çünkü siz bir dünya sistemi ile iç içesiniz. Onlarla beraber çalışıyorsunuz. O yapının gerektirdiği işleyişe kendinizi uyarlamak zorundasınız. Nasıl iki defa notumuz düştü? Daha önceleri BBP lastan aşağı inerken fazla etki olmadı. Ama risk arttığı zaman en son sefer 15 Ocakta hatırlarsınız, düştüğü vakit birdenbire dolar yükseldi. Dün dolar 33 kusura civarındaydı, şu anda bilmiyorum. Yani boş nutuklarla efendim, vatan, millet sakarya nutuklarıyla rastgele konuşmanın anlamı yok. Anlam nedir? Aklınızı başınıza toplayıp, 21 yüzyılın çağdaş Türkiye'sini kurmak için gerekli düzenlemeyi yapmamız gerekir. Bunların bir tanesi bir adım olarak özelleştirme değildir. Yani bazılarının savunduğu gibi bizi kurtaracak, feraha götürecektir, selamete götürecektir, efendim şunu-bunu yapacak bir mekanizma değil, özelleştirme mekanizması gereklidir. Arzuladığımız rekabetçi piyasa mekanizmasına yani kaynakların rasyonel kullanıldığı bir düzene bir sistem yapısına bizi götürebilecek olan yollardan bir tanesidir. Bir aşamadır, ama önemli bir aşamadır. Fakat bunu gereklerinden, vergisinden, politik düzenlemesine kadar yapamazsınız, bütçenin açıklarını kapatamazsınız. Bir yerde özelleştirirsiniz, sizin için bir harçlık olur, onu da harcarsınız. Ondan sonra bitirirsiniz yani bir yerde müllis bir adam gibi çalışmayan tembel bir insan evindeki eşyasını, şunu bunu satıyor, onu yiyor, iki hafta sonra birşey yok. Varlıklı memlekete geçmek için o halde ne yapmamız gerekir? Özelleştirmeyi, geniş bir perspektif açısından düşünmemiz gerekiyor. Geniş görüşlü olmak zorundayız. Sadece satma veya alma olayı değil, Benim özellikle gelişmiş Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği için geliştirmiş olduğum bir modelde, model bir yerde sistematik yaklaşım adı altındaki bir çerçeveyi

ifade ediyor. Burada diyoruz ki: öncelikle özelleştirmenin politik desteğini, halkın desteğini sağlamamız şart. Çünkü halkın desteğini kazanamamış olan bir özelleştirme çalışmasının hayatta başarıya ulaşması mümkün değil. Dünya literatürünü taradığımız zaman birazcık bilimsel düşündüğümüz zaman bunu görebiliyorsunuz. O halde halkın desteğini kazanmadan başarılı olaması mümkün değil. Ne yapmamız gerekiyor o halde; halka bu işin gerçek iç yüzünü hiç bir ön yargı taşımadan anlatmamız gerekir. Vatandaşların 21. yüzyılda mevcut olan sorunları da bunlardır. Bu amaçla bunun yapılması zorunludur. Bizim insanımız gerçekten mantıklı bir insandır, köylümüze dahi bunu anlatabiliriz. Çarşıdaki herkese (Muhakkak ki ekonomiyi bilmesi şart değil) oturup anlatabildiğimiz zaman insanlar akılcı oldukları için bunu anlayabileceklerdir. Bundan sonra size destek vereceklerdir. Bu destek şart. Neden ! Çünkü özelleştirme menfaatten, dezavantajına problemlerine kadar yani iş oluşturma, menfaat sağlama, menfaat kapatma, menfaat yok etme biçiminde çok geniş bir problemler ağıdır veya ortamıdır. Bu durumda insanlar ve hükümetler yıpranır. Yani bir yerde birisinin işine son verdiğiniz zaman o grup bağıracaktır. Bir yerde birine ister istemez menfaat sağlamak zorunda kaldığı için, bazan bir işletmenin değerlendirme olayı yani işletmenin değeriyle satılması çok zordur. İngiltere'de de durum aynıdır. Bugün en az 8-9 tane özel değerlendirme, bir işletmenin değerini belirleme yaklaşımı var. Ama 8 tanesi farklı sonuç verir. Yani bizim bugün finansman dünyasında hem fikir olduğumuz bir değerlendirme yöntemi yoktur. Daima her biri farklı sonuç veriyor. Dolayısıyla ister istemez aşağı değerlendirme, yukarı değerlendirme, ucuzla gitme, pahalıya gitme biçiminde tartışma olabilecektir. Ama siz açıklıkla, şeffaflıkla bu olayı ortaya koyduğunuz zaman, halkımız size inandıkları için size destek verebileceklerdir. Biz bir türlü bunu veremedik. Ve anlatıldı, ancak özü anlatılmadığı için politikacılar çeşitli biçimlerde hep bunu yozlaştırmaya çalıştılar. Bazıları da bile bile bu özelleştirmeyi 80'li yıllardan sonra ortaya atılmasına karşın bile bile buna köstek olundu. Neden? Çünkü politikacıların oynayabileceği ve kendi çıkarını koruyabilmesi için kullanabileceği bir oyuncakını veya menfaat kaynağını elinden alıyorsunuz. Bu durumda politikacı ne yapıyor? Bu gün KİT'lerin sıkıntısı budur, böyle bir kurumu eline geçiren birisi, atamasından tutun da yönetimine kadar herşeyi değiştiriyor. İşte hocamız bahsetti, terziler yönetim kurulunda. Ben size söyleyeyim, berberlerde yönetim kurulunda. Şimdi böyle bir mekanizma. Her gelen politikacı da bunu tutmak istiyor. Yani mantığıda aslında kabul ediyor ve özelleştirilmesi gerektiğini kabulleniyor. Fakat kendi menfaati çok daha

önce geldiği için. hele ben gittikten sonra olsun. gibi bir tutum var. Yani herkes istiyor ama kimse başlatmıyor. Benden sonra gelen yapsın diyor. hele ben bir durumu idare ettireyim düşüncesi egemen olmakta. Böyle şey olmaz arkadaşlar. Aslında esas engel bir yerde budur. Dolayısıyla halkın desteğinin sağlanması ve halkın da kendi gücüyle bunları zorlaması gerekir. Çünkü çok az politikacı bunu bile bile yapar. Ben on yıllık. 1983' de ilk yaygınlaştığı yani 24 Ocak 1980 kararlarıyla gündeme gelmiştir. Ama 1983'den sonra bunun hız kazandığını düşünecek olursak halen almış olduğu mesafe bir arpa boyudur. Bence bu mekanizma bir yerde politikacıların kendi menfaatleri uğruna özelleştirme çalışmalarını engellemeleri. çünkü tutarlı bir yaklaşım yok. Dolayısıyla bunun sağlıklı. yasal bir temele oturması gerekir. Çünkü siz belli ölçüde kamunun malı olan kurumları ve yapıları özelleştiriyorsunuz. başkasına satıyorsunuz. Aksi taktirde bunu yapan yöneticiler. uygulayıcılar. bürokratlar çekileceklerdir. Yani yasal mekanizma oturmazsa dolayısıyla böyle bir düzenin işlemesi veya oturması mümkün değil. Geçmişten günümüze bakıldığında yapılmış doğru dürüst. Allah rızası için denilebilecek dörtbaşı mağrur bir mekanizma gerçekleştirilmemiş.

Bunlar tebliğle olacak işler değil. Çünkü insanlar işini kaybedip. bazıları mal mülk sahibi olabilecek. Çeşitli menfaatler çatışacaktır. Bu ortamda herkes öğrencisi. hocası işçisi. memuru bürokrati. askeri. herkes bu işin parçası. Çünkü bunlar hepimizin malı. O halde bunun sağlam bir dayanağa oturtulması gerekir. Bir özelleştirme yasası yapılmalıdır. O halde 1) Destek. 2) Yasal çerçeve. 3) Bunu yapacak olan kurumun belirli bazı yetkilerle. özellikle bir amaç doğrultusunda faaliyetine başlaması gerekir. Sırf bu amaçla KOİ adı altında bir kurum oluşturulmuştu. Daha önceleri toplu konutta buna dahildi. Bu kurum 4-5 işi yolları. ara yolları. kara yolları dediğimiz stay havay şehirlerarası yolları yapan mekanizmalar alt yapılar. belediyelere kadar uzanan yapı tasarruflarının nemalarını değerlendirme gibi işlerin yanına bir de özelleştirme eklenmiş. Özelleştirmenin yanında başka amaçları da var. Tasarrufları teşvik etme. nemalandırma gibi faaliyetler. kredi verme. alt yapı yatırımlarını gerçekleştirme vb. Bu iş böyle olmaz. Bunu yapacak olan kuruluş Almanya'daki Treuhand gibi sırf bu amaçla kurulmuş özerk bir kurumun oluşturulması gerekir. Amaç bu. hedef bu. yasa bu. O halde buraya uygun kişileri getirip özelleştirmeyi başlatmanız gerekir. Ama bildiğiniz gibi yapılamadı. Daha yeni yeni başlıyoruz. Niye? Çünkü ekonomi duvara çarptı. Şu anda ne yapacağımızı bilemiyoruz. Bu önlemler 6-7 ay önce alınmış olsaydı bugün bu sorunlarla karşılaşmazdık.

Yasal çerçeve: yeni bir özelleştirme idaresi yanında ayrıca her işletme için, her kamu iktisadi kuruluşu için bir özelleştirme taktiği uygulanması gerekir. Bunu geliştirirken de o KIT'lerin yöneticilerinin bilfiil bu çalışma içersinde yer alması gerekir. Son aşamada ise çalışanların hak ve hukukunu koruyucu bir düzenlemenin yapılması gerekir. Nedir bunlar? Yıllarını bu kuruluşlara vermiş olan insanların en azından erken emeklilik, işsizlik sigortası gibi kazanılmış hakları olacaktır. Aslında 1-2 yıllık aşamadan sonra ekonomi kendi kendini yenileyebilecek, yeni dengeler oluşacaktır.

Biz özelleştirmeyi temelde bütçe açıklarını kapatmak, bir yandan falancanın elinden almak veya kapatmak biçiminde yüzümüze gözümüze bulaştırdık. Şimdi, özelleştirme şart. Fakat benim bazı kuşkularım var. İste istikrar tedbirleri: şu anda nasıl özelleştirme yapılacak merak ediyorum. Ekonominin dengeleri malum. Hangi özel kesim ile yola çıkacaksınız. Özel kesim kendi yatırımlarını kısıyor, Kendi işçisini çıkarıyor, küçülüyor. Yeni yatırım yapamıyor, dış ülkelerden yabancı sermaye nasıl gelecek onu çok merak ediyorum. Dolayısıyla kendi bindiğimiz ağacın dalını kestik ve dileğim aşağı düşmemek. Bir an önce akıllı davranıp başka bir dala tutunmak. İşte bu dala tutunur muyuz, düşer miyiz onu da sizin takdirinize bırakıyorum. Kusura bakmayın uzattım. Saygılarımı arz ederim. Teşekkürler.

**TÜRKİYEDE KİTLER, SORUNLARI
VE
GÜNÜMÜZDEKİ UYGULAMALAR**

Prof. Dr. Koray BAŞOL

TÜRKİYE'DE KİT'LER, SORUNLARI VE GÜNÜMÜZDEKİ UYGULAMALAR

Prof.Dr.Koray Başol

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (KİT) Türkiye'de ki uygulamalarına ve sorunlarına geçmeden önce, KİT kavramını kısaca tanımlamak yararlı olur. KİT bütçe dışı kamu kesimini oluşturan ve esas olarak piyasa için üretim yapan kuruluşlardır. KİT'leri milli ekonomiler içinde bütün dünyada büyük ve önemli bir yer işgal etmektedirler. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu ülkelerin kalkınmasındaki rolleri bakımından KİT'ler daha büyük bir önem kazanmaktadır. KİT'lerin yaptıkları işler ve güttükleri gayeler ülkelere göre bazı farklılıklar göstermekle birlikte hepsinin ortak hedefleri şu şekilde sıralanabilir⁽¹⁾

- Politik hedefler
- Ekonomik hedefler
- Sosyal hedefler

Türkiye'deki KİT uygulamalarını incelediğimizde Cumhuriyet hükümetinin, KİT aracılığıyla, mevcut kaynakları ekonominin en verimli yatırım alanlarına yönelterek ekonomide büyüme ve gelişmeyi sağlayacak temel sanayilere işlerlik kazandıracak bir yapı kurmayı amaçladıkları görülmektedir. KİT planlı dönemlerde de kendilerinden beklenen öncülük görevini yerine getirme çabası içinde olmuşlardır. Bu kuruluşların üretim, istihdam ve ileri teknoloji kullanma ve fiyat istikrarını koruma konularındaki olumlu katkıları yanın da, nitelikli işgücü potansiyelini artırma yönünde de yararlı hizmetleri olmuştur. Bu hizmetlerin gereği ve niteliği 1982 anayasamızın ilgili hükümlerinde de ifadesini bulmuştur.

12.3.1964 tarih ve 440 Sayılı Devlet teşekkülleriyle Müesseseleri ve İştirakler Hakkında Kanun, 19 yılı aşkın süre kuruluşlar için temel kanun olarak uygulanmıştır. Bu kanun ile irtibatlı olarak ilgili kuruluşlardan bazılarının kuruluş kanunlarının çıkarılamaması, personele ilişkin kanuni mevzuatın amaçta uygun olarak düzenlenememesi, yanında zaman içinde

⁽¹⁾ A.Bilge KÖKSAL-A.Rasih İLKİN, Türkiye'de İktisadi Pol. Gel ve Kredi Bank. A.Ş. Binbirdirek Mat. S. İst. 1973. s. 64.

ortaya çıkan diğer sorunlar ile yeni kurulan ve özellikleri İDT olmalarını gerektirmekle beraber, farklı kanuni yapı içinde oluşturulan kuruluşlar, yeni yasal düzenleme yapılmasını gerektiren başlıca unsurlar olmuşlardır. Bu çerçevede içinde sözkonusu kanunu yürürlükten kaldıran 11.4.1983 tarih ve 60 sayılı KHK yasalararak 2929 sayılı Kanun şekline dönüştürülmüş ve yukarıdaki belirtilen aksaklıkların giderilmesi yolunda ikinci adım olarak da 8.6.1984 tarih ve 233 sayılı KHK çıkarılmış bulunmaktadır. Söz konusu 233 sayılı KHK halen KİT'e ait temel metin olarak bu kuruluşların yapısına, yönetim, denetim ve finansman konularına ilişkin hususları kârlılık ve verimlilik ilkeleri ışığında yeniden düzenlemek suretiyle ülke ekonomisi içinde bu kuruluşların fonksiyonlarını daha iyi yürütmesini sağlamayı amaçlamıştır. Öte yandan 13. 9. 1984 tarihli Kamu Ortaklığı Fonu Yönetmeliği ile de KİT ait tesislere gelir ortaklığı veya hisse senedi yoluyla çalışanlarına ve tesisin bulunduğu yöre halkına öncelik verilmesi suretiyle katılımda bulunulması veya bu tesislerin işletme haklarının devri yoluyla bu kuruluşların yönetim, işletme ve finansmanında etkinlik sağlanması amaçlanmış bulunmaktadır. KİT'ler Türkiye'nin ekonomik kalkınma ve sanayileşme çabalarının gerçekleştirilmesinde çok önemli birer araç olmuşlar, önemli bir yer işgal etmişler ve görev yüklenmişlerdir.⁽²⁾ Devlet önceleri ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek için gerekli alt-yapı düzenini kurmak, sosyal refahı arttırmak, üretimi çoğaltmak ve istihdam imkanları yaratarak işsizliğin önüne geçmek için yatırımları hızlandırmak amacıyla genel ve katma bütçeli idarelerin dışında bir girişimci gibi ülke ekonomisi içinde fonksiyon görme ihtiyacını duyarak İktisadi Devlet Teşekküllerini kurmuştur. Ekonominin kurallarına göre kârlı, verimli, üretken ve kaynak yaratacak şekilde çalışmak zorunda olan İDT yanında büyüyen ekonomimizin ve hızla artan Türkiye nüfusunun sonucu devletin üstlenmek zorunda olduğu görevlerin giderek artmasıyla İDT benzeri KİT'lerin sayıları çoğalmıştır. Son durumu itibarıyla İncelediğimizde KİT'in, İktisadi Devlet Teşekkülleri ve KİK olarak iki gruba ayrıldığı görülmektedir. İDT ve KİK kendi aralarında ve birbirleriyle olan ilişkilerde genel koordinasyonun sağlanması ve bunların ortak sorunları hakkında karar alınması görevi Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kuruluna verilmiştir. Kararname Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. İDT ve KİK ler ile bağlı bu kuruluşların özerk bir tarzda liberal ve karma ekonominin kurallarına uygun olarak yönetimlerini öngören kararname İDT 'lerin

(2) KİT ve İştirakleri Yılığı T.C. Maliye Bakanlığı

verimlilik ve kârlılık ilkesi doğrultusunda sermaye birikimine yardımcı olmalarını, KİK 'lerin ise kendilerine verilen kamu hizmetlerini sosyal gereklere uygun olarak verimlilikle yürütmelerini amaçlamaktadır. Türkiye'nin tarihsel gelişiminde önemli bir yere sahip olan ve devletin ekonomiye müdahalesinde günümüze kadar önemli bir fonksiyon üstlenmiş olan KİT'nin Türkiye ekonomisi içindeki yerini belirleyebilmek için çeşitli kriterleri incelememiz mümkündür. Bu amaçla, KİT'nin GSYİH'daki, istihdamdaki, üretimdeki, toplam yatırımlardaki, dış ticaretteki paylaşım, satışlar ile kar-zarar durumlarını ve stok durumlarını incelediğimizde Türk ekonomisinde önemli bir yapıya sahip olduklarını görmekteyiz.⁽³⁾

KİT'lerin GSYİH'daki Payı:

Beşinci beş yıllık Kalkınma Planında (1985-1989) ifade edildiğine göre, 3. BYKP(1973-1977) döneminde işletmeci KİT'lerin GSYİH içindeki payı ortalama %7.4 iken 4. BYKP(1978-1982) döneminde bu oran ortalama %8.4 seviyesine yükselmiştir. 1982 yılında ise KİT'lerin GSYİH içindeki payı %11'dir⁽⁴⁾. Alt sektörler itibarıyla en büyük pay madencilik sektörüne aittir. %89 İmalat sanayi %15 enerji, %53 'dür. Buna göre, Toplam sanayi sektörü için KİT'lerin payı %24 olmaktadır. Hava yolları, demiryolları yük ve yolcu taşımacılığı ile denizyolları yolcu taşımacılığı tamamen KİT'ler eliyle yapıldığı, deniz yolları yük taşımacılığında KİT yanında özel sektörün de payı olduğu, karayolları yük ve yolcu taşımacılığı ise tamamen özel sektör tarafından yapıldığı cihetle, ulaştırma -haberleşme sektöründe KİT'lerin GSYİH içindeki payı oldukça yüksek olup %22'dir. Şüphesiz haberleşme içinde radyo ve TV yayınları da yine kısmen devlet tekelindedir.

Diğer taraftan, KİT'lerin finansmanını sağlamak üzere kurulan çok sayıda banka ve bunlara bağlı sigorta şirketleri kamu bankalarıdır. Devlet Yatırım Bankası, Etibank, Sümerbank, Vakıflar Bankası, Anadolu Bankası, Halk Bankası, İller Bankası gibi, kaldığı, İş Bankası dahi kamu kuruluşu veya bağlı ortaklık sayılmamakla beraber, sermayesi içinde kamu payı önemli bir yer işgal eder. Bu sebeple, mali müesseseler içinde de KİT'lerin payı yüksek olup 1982 için bu oran %54'dür. İşletmeci KİT'lerin 1986 yılında

(3) Gen. Bilgi için bkz. TÜSİAD. Özelleştirme. KİT'lerin Halka Sat. Baş. Koş. 1986. DPT 1987 Prog. Süreyya HİÇ. a. g. e. s 129

(4) Geniş bilgi için bkz. KİT Raporu TÜSİAD. İst. 1983

GSYİH'daki payı %11,5'tir. Bu oran 1987 de % 11,3, 1988 de % 10,2 dir. Yıllar itibariyle belirgin bir azalma gözlenmektedir. 1984-1988 ortalaması %10,9 olarak gerçekleşmiştir.⁽⁵⁾ Üretimin içindeki payı % 11 iken istihdam içindeki payı sadece % 3,6 dir. Düşük oranın sebebini KİT lerin daha çok büyük sermaye gerekriren ve sermaye yoğun üretim metodları kullanan alt sektörde faaliyet göstermelerinde aramalıyız. Petro kimya demir-çelik, THY gibi. Öyleki KİT lerde iş gücü fazlası yahut gizli işsiz mevcut bulunmakla beraber üretim ve sermayeye kıyasla istihdam oranı yinede Türkiye ortalamasının altındadır. Türkiye de özel teşebbüslerin büyük çoğunlukla emek-yoğun üretim metodları kullanan çok küçük işletmeler olduğu hatırdan çıkartılmamalıdır. Diğer taraftan, tarım kesiminde işletmeci KİT üretim ve istihdamı yoktur. Bu bakımdan, tarım hariç tutulduğunda toplam istihdam içinde KİT'lerin payı 1982 için %9,3 olmaktadır. Bu rakam ise %11 in altında olmakla beraber oldukça yüksektir. Aynı oran sanayi sektörü için %17,1 ulaştırma-haberleşme sektöründe %31,8 dir. Diğer taraftan, KİT 'lerde çalışan memur -teknik personel ve daimi kadrodaki işçi sayısı 1989 yılı itibariyle 616.295 kişiyi bulmaktadır. 1989 yılı itibariyle KİT'lerin istihdam içindeki payı %3,7 dir.

KİTlerin Üretimdeki Payı:

KİTlerin seçilmiş alt sektörlerde toplam üretim içindeki payları şöyledir. KİT'ler madencilik alt-sektörleri üretimi içinde önemli bir paya sahiptir. Oran ancak özel sektörün de belirli bir faaliyet gösterdiği krom ve ham petrolde %50 'nin biraz altında, demirde ise %60 dolayındadır. Diğer alt sektörlerde(taş kömürü, linyit,bakır,bor, kükürt) bu oran %100 ile %80 arasındadır. İmalet sanayiine gelince, tüketim malları grubunda KİT'ler şekerde %70,5, ette %10,3 paya sahiptir.1985 yılında pakelli çayda devlet tekeli kaldırılmıştır. Bu sebeble bu alt sektörde KİT payı artık %100'ün altında olacaktır. KİT'ler tüketim ve yatırım malları gruplarına kıyasla ara-malları alt sektörlerde yoğun bir şekilde yer almaktadırlar. sıvı çelik, petrol ürünleri, petro kimya ürünleri, kimyasal gübre, çimento, kağıt- karton, pamuklu dokuma, yünlü dokuma gibi. Ancak tüm bu sektörde özel teşebbüs faaliyetleri zamanla büyük bir gelişme göstermiştir.⁽⁶⁾ pamuklu dokuma, çimento, kimyasal gübre gibi. Bu cihetle, ara mallar alt sektörleri içinde KİT'lerin payının 1982 için %15-35 oranında olduğu sektörler çoğunluktadır. En

⁽⁵⁾ DPT 4.BYKP Öncesinde Gelişmeler

⁽⁶⁾ Geniş bilgi için bkz. YDK, KİT Raporu

büyük pay %84.2 ile petro-kimya ürünlerinde, en düşük pay %14.3 ile yünlü dokumadadır.

Yatırım malları grubuna gelince, lokomotif ve vagon imalatı yalnızca KİT ler tarafından yapılmaktaydı. (pay % 100) Traktörde KİT payı düşüktür. % 12.9 Buna mukabil, KİT lerin daha da düşük paya sahip olduğu bazı yatırım malları alt sektörleri içinde elektronik, haberleşme cihazları v.s. sayılabilir. Diğer taraftan KİT' ler ikincil enerji alanlarında büyük ağırlığa sahiptirler: Elektrikte % 84.1, koku % 57.2.

Ulaştırma-haberleşmeye gelince, daha önceki kısımda işaret edilmiş olduğu gibi, demiryolu, denizyolu taşımacılığı ile ayrıca demiryolu, yük taşımacılığı devletin tekelindeydi. (KİT'le rin payı % 100) Denizyolu yük taşımacılığında özel sektörde faaliyet göstermektedir. Bugün hava yolları yük ve yolcu taşımacılığında devlet tekelinin kaldırıldığı burada önemle belirtmek gerekir. Kara yolları yük ve yolcu taşımacılığı ise tamamen özel teşebbüs tarafından yürütülmektedir. Haberleşmede radyo ve TV yayınları ise devlet tekeli altındadır. Öte yandan 1988 yılı itibari ile KİT ' lerin toplam üretim değeri 17.334.379 milyon TL dir⁷¹.

KİT' lerin toplam yatırımlar içindeki payı :

KİT yatırımları, bu yatırımların sermaye yoğun metodlarla çalışan alt sektörlerle yönelmesi ve büyük kapasiteli kuruluşlar şeklinde olması zarureti dolayısı ile, toplam sabit sermaye yatırımları içinde önemli bir yer işgal ederler. Şüphesiz KİT yatırımları dışındada kamu yatırımları yapılmakta olup bu yatırımlar ilgili bakanlıklar, belediyeler, fon idareleri, iller bankası ve döner sermayeler tarafından yürütülmektedir. KİT yatırımları dahil toplam kamu yatırımları halen toplam sermaye yatırımları içinde % 50 den çok daha yüksek bir paya sahip bulunmaktadır. Nitekim, inceleme konusu olan 1982 yılı için kamu yatırımları içindeki payı % 60.6 dir. KİT yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı % 32.5 kamu yatırımları içindeki payı ise % 53.7 dir. 1986 yılı için toplam sabit yatırımlar (8.742.9 milyar TL dir.) içinde kamu (KİT ve diğer kamu dahil) yatırımları (4.990.5 milyar TL.) payı % 57.1, özel yatırımların (3.752.4 milyar TL) payı ise % 42.9 olmuştur. Demekki, toplam kamu yatırımları yine % 50 nin çok üstündedir. Özel kesim yatırımları özellikle 1980 de devalüasyon, kur garantisinin kaldırılması, günlük kur

⁷¹ Kamu İktisadi Teşebbüsleri 1985-89 Başbakanlık HDTM Kamu Finansman Gen. Müd. Ankara 1989

ayarlamaları, yüksek faiz gibi tedbirlerin etkisi ile düşmüştür. 1983 den sonra ise kamu alt-yapı yatırımlarının artırılmasına ağırlık verilmiştir. Bu sebeble 1980'den sonra ve son yıllarda özel yatırımların payı düşmüş, kamu yatırımlarının payı ise %60 dolayına yükselmiş bulunmaktadır.

1987 yılı için yatırımların sektörler itibariyle dağılımına bakıldığında görüleceği gibi, KİT yatırımları yine en çok ulaştırma, enerji, imalat ve madencilik sektörlerinde yoğunlaşmıştır. Toplam kamu yatırımlarında ise bu sektörler yanında tarım ve diğer hizmetler sektörünün de önemli payı vardır. Buna mukabil, özel kesim yatırımları büyük çoğunluğuyla konut, imalat sanayii ve ulaştırma sektörlerinde yoğunlaşmıştır. tarımda özel yatırımlar %30 'luk bir seviye göstermektedir. Bu arada, 1987 hedeflerine göre toplam sabit yatırımlar içinde kamu payının %56,8 olarak çok az bir düşme gösterdiği toplam kamu yatırımları içinde son ve yerel idareler yatırım paylarının yüksek oranlara eriştiği, KİT yatırım hedefinin toplam yatırım içindeki payının %22 ye, kamu yatırımları içindeki payının ise %38,8 'e düştüğü anlaşılmaktadır.

KİT'lerin Dış Ticaret İçindeki Payı:

Dış ticaret hacminin yaklaşık %23,8 KİT'lerin elinde bulunmaktadır. 1987 yılında KİT'lerin ithalatı hammadde, mamul, yarı mamul ve yatırım malı toplamı olmak üzere 5.494.609 bin S dir. 1987 yılındaki ihracatı ise mal ve hizmet ihracatı olmak üzere toplam 1.810.366 bin S dir.

KİT'lerin Stok Durumu:

Stok değerine baktığımızda 1981 yılında ilk madde, yarı mamul, mamul ve diğer malzemelerin toplam stok değerleri içerisindeki nispi payının azalmasına karşılık yarı mamul ve mamul maddelerin toplam stok değerleri içindeki nispi payları artmaktadır.

Ancak üretim değerlerini birlikte ele alarak değerlendirdiğimiz zaman KİT'lerin çok yüksek stok değerine sahip oldukları söylenebilir. Gerçekçi bir stok envanteri yaparak stoklarını optimum seviyeye indirecek kaynak sağlamaları mümkündür. Bugünkü durumda toplam stok değerlerindeki artış hızı üretim değerleri toplamında sağlanan artış hızından yüksek olduğu sürece KİT'lerin finansman ihtiyaçları olumsuz yönde artmaya devam edecektir. 1986 yılında KİT'lerin stok değeri 2.802.525 Milyon TL 'ye yükselmiştir⁸¹

⁸¹ Kamu İktisadi Teşebbüsleri 1985-89 Başbakanlık HDTM Kamu Finansman Gen. Müd. Ankara 1989

KİT'lerin Satışları ve Kar - Zarar Durumları:

KİT'ler ürettikleri mal ve hizmetleri gerek yurt içinde gerek yurt dışında satmaktadırlar. Kuruluşların satış gelirlerini etkileyen en önemli iki faktör şüphesiz satışa sunulan mal ve hizmet miktarları ile bu mal ve hizmetlerin satış fiyatları olmaktadır. KİT'ler Modern işletmecilik prensiblerine göre en ucuz ve en kaliteli şekilde mal ve hizmet üreterek topluma ucuz mal ve hizmet sunmak, fiyat istikrarını korumak ve dengeli kalkınmaya yardımcı olmakla görevlidirler. Ancak üretilen mal ve hizmetlerin maliyetlerinde artış olurken satış fiyatlarının uzun süre sosyal, ekonomik ve politik nedenlerle sabit tutulması KİT kaynaklarını ve yatırımlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Üstelik sektörlerarası fiyat dengesinin bozulmasına neden olmuştur. Ayrıca uzun süre beklendikten sonra kuruluşların faaliyetlerini devam ettirmek için %100 gibi yüksek oranlarda yapılmak zorunda kalınan zamlar ise düşük fiyatlara göre kurulmuş ekonomik, politik ve sosyal dengeyi büyük ölçüde olumsuz yönde etkilemiş ve Maliyet enflasyonunu beraberinde getirerek enflasyonu arttırmıştır.

KİT'lerin toplam satış gelirlerine (safı satış hasılatı) baktığımız zaman 1970 'li yıllardan itibaren artarak 1988 de 1.334.149 Milyon TL'na yükselmiştir.

Diğer taraftan KİT'lerin kârlılık durumlarına ait verileri incelediğimizde 1971-72-73 ve 74 yıllarında kârlı oldukları, 1975-76-78-79. yıllarında büyüyen miktarlarda zararlı duruma geçtiklerini tesbit ediyoruz. 1981 ve bunu takip eden yıllarda büyük bir kısmı yapılan zamlarla bütçe açıklarını kapatmak amacıyla kar etmişlerdir. Ancak 1990 ve 1991 rakamlarına baktığımızda KİT'lerin durumunun pek iç açıcı olmadığı ve önemli miktarlarda zarar ettiği görülmektedir. (KİT zararları 1990 yılında 920.040 Milyon TL iken bu rakam 1991 'de 13.185.944 Milyon TL 'na ulaşmıştır.)

Buraya kadar yaptığımız açıklamalarda da görüldüğü gibi Türkiye ekonomisinde KİT'ler önemli bir yer tutmaktadır. Başka bir anlatımla, KİT ürünlerinin ülkemiz ekonomisi açısından değeri büyüktür. Nitekim sanayi hammaddeleeri ile enerji maddelerinin büyük bir kısmı, bazı mal ve hizmetlerinin tümünü, bazı temel tüketim mallarının bir bölümünü KİT'ler üretmiştir. Diğer taraftan, tahıl alım ve satımı, tarım, konut, küçük sanat kredilerinin hemen tümünü bu kuruluşlar sağlamıştır. Hal böyle olmakla

beraber KİT'ler ülkemiz ekonomisinde politik çıkarlar, rasyonel olmayan tercihler, bilimsel ve objektif olmayan kararlar yüzünden birçok sorunlar da beraberinde getirmiştir.

Aşağıda ekonomimizde büyük yeri olan KİT'nin sorunları nedenleri ile birlikte incelenerek KİT'nin reorganizasyonu için alınması gerekli önlemler üzerinde durulacaktır. KİT'nin sorunları ve çözümleri için alınması gerekli önlemler :

KİT'lerin sorunları tüm ekonomimizi etkilediği gibi genel ekonomik hayatta görülen gelişmelerin ve sorunların da (petrol, altın, hammadde fiyatları, ithal edilen enflasyon, FIR hattı, kıta sahanlığı, grevler, bürokrasi, kıbrıs) KİT'leri etkilediği apaçık ortadadır. Son yıllarda ekonomimizde görülen ve giderek artan yüksek oranlı enflasyon, ödemeler dengesindeki dış ödeme güçlükleriyle hammadde, yarı mamul ve mamul tedarikinde güçlükler, devalüasyonlar, artan petrol fiyatlarının getirdiği ek külfetler ve enerji dar boğazı, tüketim harcamalarındaki artış, tarımsal ürünlerde uygulanan taban fiyat politikaları gibi geneldeki etkenler, KİT'lerdeki yönetim sorunları, aşırı istihdam, işin gereğine uygun personel yetersizliği, kalifiye personel teminindeki güçlük, toplu sözleşmelerin getirdiği yeni yükler gibi diğer etkenler KİT'lerin kaynak, ödeme açıklarını, mali ve ekonomik yapılarını olumsuz yönde etkilemiştir.

Öte yandan KİT'lerin kârlı ve verimli çalışmadan, yatırımlarını hızlandırmadan, yeni fabrika ve iş alanları açmadan mevcut kapasiteleri ile daha fazla istihdam yaratmaları sorunları artırmakta ve daha fazla kamu fonu aktarılmasına yol açmaktadır.

KİT yöneticileri kendilerine verilen görevleri dolayısıyla maliyetleri düşürmek, kârlı ve verimli çalışarak kaynak yaratmak, yeni yatırım ve iş alanları ile ek istihdam imkanları ortaya koymak yerine mevcut kapasite ile zaten şişkin olan istihdam seviyesine ilaveler yaparak en kolay yolu benimsemeleri sonucu sorunları daha da ağırlaştırılmışlardır. Sorunları önce dört ana bölümde toplamak gerekir. Kuruluş, yönetim, işletmecilik ve denetimdeki sorunlar.

Bu ana sorunlar içersinde en önemlisi işletmecilik sorunlarıdır. Nitekim personel, finansman, maliyetler, satış hasılatı, fiyat politikası, öz kaynak yabancı kaynak ilişkisi, kaynak ödeme açıkları, hammadde, destekleme alımları, pazarlama stoklama... gibi sorunlar başta sayılabilir. Biz bunları

daha sistematik bir şekilde sokarak üç ana grupta toplayabiliriz: Genel sorunlar, işletme sorunları ve finansman sorunları.

Genel Sorunlar:

1. Belirli politikalar dışında günlük işlemlerde dahi mübadele ve kontrolün çokluğu.
2. Fiyatların ve üretim hedeflerinin kuruluşlar dışına oluşturulması.
3. Politik istikrarsızlıkların sık sık yönetim değişikliği getirmesi.
4. Ücret düzeyinin üst yönetimde kadro eksilmesine neden olması.
5. İstihdam politikasının yanlış uygulanması.
6. Kalifiye personel istihdam edilememesi.

İşletme Sorunları:

1. Yönetim yetersizliği.
2. İşletme içi ilişkilerde zayıflık.
3. Kuruluşdan işletme aşamasına kadar ortaya çıkan teknik sorunlar.
4. Sermaye ve emekte produktivite düşüklüğü.
5. Hammadde ve ara mallarında savurganca davranışlar.
6. Maliyet düşürme yerine yüksek fiyat politikasına önem verilmesi.
7. Kapasite kullanım oranının düşüklüğü.
8. Yatırımların çok yaygın ve sermaye-yoğun tutulması.
9. Yatırımlarda tam kapasiteye geçişin uzun deneme süreleri nedeniyle gecikmesi.

Finansman Sorunları:

1. Kaynak-ödeme açıklarının kuruluşların ihtiyaçlarına göre tesbit edilmemesi ancak ekonominin imkanlarına göre karşılanmakta ve dengelenmekte olması.

2.Girdilerin sübvansiyone edilen mallardan oluşması, dolayısıyla maliyetlerin sağlam bir temel ve sağlıklı bir biçimde hesaplanmasının etkilenmesi.

3.Satış fiyatlarının tesbitinde kârlılık ve ekonomik ilkelerden yola çıkılması.

4.Öz kaynak-yabancı kaynak ilişkilerinin bozukluğu.

Yukarıda maddeler halinde incelediğimiz bu sorunlar günümüze etkilenmiş bugün de baskısını çok ağır bir şekilde hissettirmektedir. Ancak artık Türkiye'nin uzun yıllar daha böyle sorunlarla günlerini geçirecek güçte olmadığı açıkça ortadadır. Bu bakımdan kısa, orta,uzun dönemde caydırıcı ve özendirici önlemlerle KİT'lere işlerlik kazandırmak ve ülke ekonomisinde yapıcı paylarını artırmak kaçınılmazdır. Bu cümleden olarak göz önünde bulundurulması gerekli önlemler ise aşağıdaki maddelerde toplanabilir.

-Verimlilik arttırılmalı, maliyetler düşürülmeli

-Verimlilik fiziki büyüklüğe bağlanmamalı hedef ve uygulamaları her yıl kontrol edilmeli

-Maliyet, üretkenlik, finansman stok kontrolü konularında özdenetime önem verilmeli

-İsrafi önleme ve verimi artırma amacı ile (KİT-KİK)işbirliği yapılmalı

-Finansman açıkları yeterince, zamanında ve sağlam kaynaklardan karşılanmalı

-Görev zararı azaltılmalı

-Temel mal ve hizmetler yeniden tanımlanmalı ve sayıları azaltılmalı

-Kuruluş yatırım kararları ciddi bir yapılabilirlik etüdü ve sağlam projelere dayandırılmalı

-KİT yöneticilerinin atanmasında politik baskılar kaldırılmalı

-Yatırımların gerçekleşmesinde hızlı ve minimum maliyetlere gidilmeli

-KİT'lere alınacak personel objektif ölçülere göre değerlendirilmeli, modern personel ve yönetim ilkeleri uygulanmalı

-KİT'lerin özelleştirilmesi, kiralanması, özel teşebbüse satılması devletin sırtındaki yükün kaldırılması süratle gerçekleşmeli⁽⁹⁾.

-KİT'lerde ekonomi açısından doğru olanı zam yaparak kar etmek yerine produktivite artışı sağlayarak fiyatları makul ölçülerde arttırarak kârlılığı sağlamak olmalı.

-KİT fiyat tesbitlerinde yeni esaslar geliştirilmeli.

-Ödenmiş Sermaye miktarı arttırılmalı.

-İşgücü fazlası tesbit edilmeli, bunlar yeni yatırımlara kaydırmalı veya benzeri KİT'lere aktarmak için KİT-KİT arası anlaşmalar yapılmalı ve toplu sözleşmelerde bu konu gözönünde bulundurulmalı.

-Kritik üniteler hariç yeni personel alınmamalı.

-KİT personeli için devamlılık ve eşitlik sağlayacak yeni ücret modeli hazırlanmalı.(kara-zarara ortak veya prim sistemi getirilebilir.)

-Yönetim kurulları verimli işletmecilik ilke ve tekniğine uygun hale getirilmeli.

-İşgücü uzmanlaştırılmalı, kullanılan hammadde ve ara malı kaliteleri iyileştirilmeli.

-Noksan yatırımları olan tesisler öncelikle bitirilmeli.

-KİT'leri denetleyen "Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu" statüsünü yeni rasyonel esaslara başlayacak çalışmalar yapılmalı.

-Pazarlama ve dağıtım sistemleri modernleştirilmeli.

-KİT'ler destekleme fiyatlarındaki artışları satış fiyatlarına yansıtmalı.

-Projenin iç ve dış finansmanı ile ilgilenmek üzere devamlı bir çalışma grubu oluşturulmalı.

-Girdileri her KİT kendisi ithal etmeli.

-Temettü garantili tercihli hisse senedi ile halka açılarak holdingleşmesi sağlanmalıdır.

⁽⁹⁾ Arjantin, Meksika, İngiltere'de olduğu gibi...

Nihayet yatırım sloganlarının seçiminde objektif kriterler ele alınmalı yatırımlar uygun ve verimli alanlara yapılarak üretim ve produktivitenin artırılmasına çalışılmalıdır. Diğer taraftan KİT'lerde esnek çalışma satleri (EÇS) uygulanmalı.hukuki şekilleri tek bir tip statüde toplanılmalı. sübvansiyona kesinlikle gidilmemeli, lüks ve israftan kaçınılmalı, yabancı araç yerine bu kuruluşlarda yerli otomotiv sanayinin araçları süratle devreye sokulmalı, modern teknolojiden yararlanılmalı ancak sermaye-yoğun modelden imkan ölçüsünde kaçınılmalıdır.

Sonuç olarak, KİT'ler Hükümetin alacağı kararla kurulmaktadır:hangi alanda yatırım yapılacağı, kimlerin yönetici atanacağı, ne kadar işgücü, personel ve işçi istihdam edileceği, üretilen mamül ve hizmetin fiyatı hep Hükümet tarafından kararlaştırılmaktadır. Bu kararlarda ise Hükümet verimlilik, kârlılık gibi etkenler yanında çok kere sosyal ve politik amaçları ön plana almaktadır. Böylece KİT'ler zararına çalışmaya zorlanmaktadır. Bu kararlar ise bu kez devletin mali gücüyle, sübvansiyonlar veya bütçe ve T.C. Merkez Bankasından borçlanma yoluyla karşılanmaktadır. Demek ki, KİT'lerin arkasında daima devletin desteği vardır. Buna göre, örneğin bir özel teşebbüs uzun süre zarar ederse iflas eder ve el değiştirir. Halbuki, bir KİT devamlı zarar etse dahi iflas etmez, zararları devamlı olarak devlet karşılayabilir ve karşılamaktadır. Fakat bu yöntem bütçe açıkları, T.C. Merkez Bankasının para basma yoluyla mutlaka talep enflasyonuna yol açmaktadır. Demek ki, KİT'lerin verimsiz ve zararına çalışmalarının yükünü enflasyon yoluyla herkes, özellikle enflasyondan en çok etkilenen sabit ve düşük gelirli sosyal gruplar çekmektedir.

KİT'lerin satılması ve elden çıkartılması, yani "özelleştirme"ye süratle gidilmesi gerekmektedir. Aslında bu iki önlem bir arada yürütülmelidir, verimliliği yükseltmeden başvurulacak özelleştirme programlarının ise iyi sonuçlar vermeyeceği gayet açıktır. Buradan hareketle,aşağıda, KİT'in sorunlarının düzeltilmesinde önemli bir araç olan "özelleştirme"nin genel olarak tanımı ve amaçları ve yöntemlerine değinilerek,Türkiye'deki özelleştirmeuygulamaları üzerinde durulacaktır.

Özelleştirme kavramı⁽¹⁰⁾, 1970'li yılların sonlarına doğru ekonomik literatürde sıklıkla ve yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Devlet

⁽¹⁰⁾ Geniş bilgi için bkz. Coşkun Can Aktan,KİT ve Özelleştirme.Arkadaş Mat. İzmir.

varlıklarının özel girişimlere satılması anlamında kullanılan bu kavramın; her ülkenin özelleştirme şekli ve yöntemleri ile politik tercihlerinin farklı olması nedeniyle ortak bir tanımının yapılması güçtür. Bununla beraber özelleştirme için kabul edilebilecek genel bir tanım Kamu'ya ait girişim (girişimler)in ya da şirket (şirketler)in sermayesinin en az yüzde 50'sinin özel girişimcilere satılması şeklinde yapılabilmektedir.

Kamuya ait girişimlerin ya da şirketlerin işletilmek üzere özel girişimcilere kiralanması, İşletme hakkının devredilmesi ve bu amaçlarla hükümetlerin başlattıkları tüm çalışmalar da özelleştirme kavramı içine dahil edilmektedir.

Farklı gelişmişlik düzeylerinde bulunan ülkelerin özelleştirme hareketlerinin amaçları farklı şekillerde belirlenebilmesine rağmen, özelleştirme programlarının genel olarak 3 amaçla yönelik olduğu kabul edilmektedir. Bu amaçlar sırasıyla ekonomik, politik ve sosyal amaçlardır.

Ekonomik Amaçlar:

1-Serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılmasına yönelik amaçlar.

KİT'lerin fiyat ve kalite yönünden piyasa taleplerine karşı duyarlı olmaması, piyasa ekonomisi kurallarına uymamakta; mal ve hizmetlerin gerek fiyat gerekse kalite rekabetini aksatmaktadır.

Özelleştirmede serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılmasına yönelik bir bütünlük taşımaktadır.

2-Devlet bütçesindeki mali yükün asgari düzeye indirilerek Devlete ek finansman olanaklarının yaratılmasına yönelik amaçlar.

3-Ekonomide verimliliği ve etkinliği yükseltmek.

4-Ekonomide yeniden yapılanmayı sağlamak.

5-Sermaye piyasasının geliştirilmesine yönelik amaçlar.

Hangi amaçla veya amaçlara yönelik olursa olsun özelleştirme girişimlerinin etkileri, her yönüyle ekonomik sonuçlar taşımaktadır. Bu

nedenle, özelleştirmenin amaçları, ekonomik sonuçlar taşıyan ve ülkenin ekonomi politikasıyla uyumlu bir tercihler bütünü olarak kabul edilmelidir.

Sosyal Amaçlar:

Dengeli gelir dağılımının sağlanması ve servetin geniş kitlelere yaygınlaştırılması amacıyla kamu servetinin özelleştirilmesi, sosyal sınıflar arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması veya asgari düzeye indirilmesi yönünden sosyal amaçlar da taşımaktadır. Günümüzde piyasa ekonomisini benimsemiş gelişmekte olan ülkeler, özelleştirme programının ekonomik amaçlarından yararlanmayı talep ederlerken, aynı zamanda ulaşılacak ekonomik sonuçların sosyal etkilerinden de yararlanmayı amaçlamaktadırlar.

Politik Amaçlar:

Özelleştirme uygulanmasıyla mülkiyet fikrinin topluma yerleştirilerek istenmeyen politik tercihlerden uzaklaşılması yolunda bazı politik hedeflerin saptanabilmesi mümkün görülmektedir.

ÖZELLEŞTİRMENİN YÖNTEMLERİ:

Özelleştirme yöntemlerini anabашlıkları ile aşağıdaki şekilde belirtebiliriz.

1)Hisse Senetlerinin Satışı

a)Doğrudan halka satış

b)Sermaye Piyasasında Satış.

2)Doğrudan Satış Yöntemi (Tamamen Özelleştirme)

KİT'lere ait bir müessesenin pazarlık yoluyla bir özel sektör şirketine satılmasıdır. Temel amaç özel sektör eliyle özelleştirilen kuruluşun teknolojisine geliştirmek ve verimliliği artırmak.

a)Finansal Kiralama Yöntemi

b)Yönetimin Devri Yönetimi

c)İhale Yöntemi

d)İmtiyaz Devri Yöntemi

İlk üç yöntem mülkiyet transferlerini öngörmektedir. İmtiyaz devri yönteminin kullanılması ile esas olarak doğal tekel durumunda olan demiryolları, su, elektrik dallarındaki firmalar bir sözleşme ile özel sektöre devredilmektedir. Ancak, pazarlıkta bu mal ve hizmetlerin en düşük fiyatla piyasaya sunulması amaçlanmaktadır. Hisse senedi satışa çıkartılacak şirketlerin aktiflerin değerlendirilmesi özkaynağının tesbiti ve buna göre hissesenedi fiyatlarının belirlenmesi gereklidir. Açık olarak belirtilmelidir ki, özelleştirmede ortaya çıkan en önemli sorun KİT'lerin değerinin nasıl belirleneceği konusudur. Bu işletmenin iki çeşit değeri vardır.

a) Muhasebe Değeri: İşletmenin muhasebe değeri enflasyon dönemlerinde yeniden değerlendirme yoluyla cari değer getirilir.

b) Piyasa Değeri: Piyasa değeri firmanın kârlılık ve teknolojisine bağlıdır. Özelleştirmede KİT'lerin piyasa değeri dikkate alınmalıdır. Yabancılarla satışta ise değer belirlenmesinde döviz kuru esas alınmalıdır.

Yabancılarla satışta ise değer belirlenmesinde döviz kuru esas alınmalıdır.

KİT'ler esas olarak piyasa değeri üzerinden satılabilir. Ancak, rasyonelleştirme tedbirleri ile KİT'in piyasa değeri yükseltilebilir. KİT'leri muhasebe değeri üzerinden satmak mümkün değildir. İngiltere'de Jaguar gibi zarar eden bazı kuruluşlar özelleştirilmiş ve bunların sonradan verimliliklerini artırarak, elde ettikleri görülmüştür.

Türkiye'deki uygulamayı incelediğimizde, KİT'lerin özelleştirilmesinin tarihi gerekçesi Atatürk'ün uyguladığı devletçilik rejiminin ilkelerinde yatmaktadır. Buna göre, belirli bir sanayi-alt sektöründe özel teşebbüs yeterince geliştiği takdirde o alandaki KİT veya KİT'ler özel teşebbüse devredilecektir. Nitekim, daha önce işaret ettiğimiz gibi, daha 1950'de iktidara gelen ve liberal bir ekonomi politikası izleyen Demokrat Parti KİT'leri satışa çıkarmış, fakat o devirlerde yeterli özel teşebbüs ve özel tasarruf olmadığı için satış yapamamıştı. Aynı şekilde, 1965'te tek başına iktidara gelen Adalet Partisi Hükümeti de programa KİT'lerin satışını dahil etmiş. Fakat herhangi bir satış başaramamıştı. Aksine her iki Hükümet de sanayi ve tarımı teşvik etmek üzere çeşitli temel ve ara malları üretimi ile tarımsal ürünlerin

pazarlanması alanlarında yeni KİT yatırımlarına girişmişlerdir. Buna mukabil, CHP ise daima KİT'leri muhafazası ve genişletilmesi eğiliminde olmuştur. Bu partinin programında "özelleştirme" değil, çok defa "millileştirme" yahut "devletleştirme" stratejik önemi haiz alanlardaki özel teşebbüs kuruluşlarının kamuya devredilmesi ilkesi yer almaktadır.

6 Kasım 1983'de iktidara gelen Anavatan Partisi gerek parti gerek hükümet programında KİT'leri satışı yahut "özelleştirme" ilkesine yer vermiştir. Önce mamul ve hizmet fiyat ve tarifelerinde yapılan devamlı zamlar yoluyla KİT'leri kârlı hale getiren hükümet son zamanlarda KİT'lerin "özelleştirilmesi" konusunu ele almıştır. Nitekim, DPT.1985 Yılı Programında "KİT'lerin hisse senetleri satışı yoluyla halka açılması ve işletme haklarının devri konusunda gerekli düzenlemeler yapılacaktır" hükmünü getirmiştir. Bu çerçevede DPT'de "KİT'leri Özelleştirilmesi Master Planı Projesi" çalışmaları başlatılmıştır. Bu proje uyarınca çimento ve gübre sektörleri ve bu sektörlerdeki KİT'lerin yeniden düzenlemeleri üzerindeki çalışmaları izleyerek kağıt sektörü ele alınmıştır. 28.5.1986 tarih ve 3291 sayılı kanunda birçok diğer konular yanında özelleştirme konusu da ele alınmıştır. Bu kanun uyarınca KİT'leri hisse senedi yoluyla halka açılması ve işletme haklarının devri konusundaki çalışmalar " Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi " bünyesinde sürdürülmüştür. Bu konudaki faaliyetlerin koordinasyonunu sağlamak üzere ise bir " Özelleştirme Yüksek Konseyi " oluşturulmuştur¹¹.

Türk Hukuk sisteminde özelleştirme ile ilgili açık ve kesin bir tanımlama yapılmamış bulunmakla birlikte; 2983 Sayılı Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun ve bu kanuna dayanılarak yürürlüğe konan " Kamu Ortaklığı Fonu Yönetmeliği " ile 3291 Sayılı KİT'lerin Özelleştirilmesi Hakkında Kanun'da yer alan hükümlere dayanılarak bir değerlendirme yapıldığında, " KİT ve İDT ve bunlara ait müessese, işletme, bağlı ortaklık ve benzerlerinin mevcut ve çıkarılacak hisse senetlerinin, varlıklarının tamamının veya bir kısmının satılması, kiralanması, işletme hakkı verilmesi ve devredilmesi " konularındaki tüm çalışmaların ve

Ocak 1992 itibarıyla TOYOK (Türkiye Özelleştirme Yeniden Yapılanma ve Özelleştirme Kurumu) ve ÜDİDEM (Ulusal Dinamik Denge Modeli) çerçevesinde KİT'lerde reform çalışmaları yeni koalisyon hükümeti tarafından sürdürülmektedir.

uygulamaların özelleştirme kavramı ile eş anlamı olarak ele alındığı anlaşılmaktadır⁽¹²⁾.

Daha sonra henüz satışı ve satış koşulları tam açıklık kazanmayan bazı KİT'lerin (USAŞ ve ÇİTOSAN gibi) yabancı firmalara satılmasıyla uygulama safhasına girmiştir.

Özelleştirmenin yukarıdaki başlangıç hedeflerine bakıldığında son KİT satışlarının bu hedeflerden önemli ölçüde sapmış olduğu söylenebilir. Bu sapmaları şu şekilde özetlemek mümkündür.

Bir kere, ilk örnek TELETAS olayı yukarıda tanımlanan anlamda bir özelleştirme değildir. Yani, özel bir şirketin tekrar özelleştirilmesi mümkün değildir.

İkinci olarak, özelleştirmede aktif rol oynadığı görülen Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi'nin USAŞ, ÇİTOSAN, ANSAN ve MEDA gibi kuruluşları ve şirketleri özelleştirme ve satış işlemleri henüz tam olarak kamuoyuna açıklanmış değildir. Ancak, bu satışlar üzerinde sürekli olarak tartışma ve spekülasyonlar sürmektedir.

Bu satışlarda açıklık kazanan tek bir husus, bunların yabancı firmalara bir bedel karşılığında devredildiğidir. Ya da ÇİTOSAN olayında olduğu gibi satışın pazarlık aşamasında olduğudur. Tartışmalar, bu kuruluşların mal varlığının düşük değerlendirilerek satışa konu olduğu üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Türkiye ekonomik sistem tercihini, serbest piyasa ekonomisi üzerinde kullanmış bulunmaktadır. Kamu kesiminin e-ekonomik faaliyetleri içindeki etkinliğinin azaltılmasını amaçlayan özelleştirme hareketleri de serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinin bir aşaması olarak görülmelidir. Türkiye için kabul edilebilecek bir özelleştirme modelinin bir hükümet politikası değil, fakat bir Devlet politikası olarak ortaya konması ve serbest piyasa ekonomisine geçişin bir amacı değil de bir aracı olarak ele alınması gerektiği söylenebilir.

Devlet politikası olarak benimsenecek ve uygulamaya konacak özelleştirme programı için öngörülecek özelleştirme stratejinin belirlenmesinde ülkemiz ekonomik yapı ve koşullarının dikkate alınmasında büyük yarar vardır.

(12) İzmir Ticaret Odası, KİT'lerin özelleştirilmesi, İzmir, 1987.

Ülkemizde uygulamaya geçirilme aşamasında olan özelleştirme hareketlerinin başarı şansını azaltıcı bazı ekonomik sorunların bulunduğu bir gerçektir. Bu sorunlara getirilecek çözümler, hem başarılı bir özelleştirmenin gerçekleştirilmesine, hem de serbest piyasa ekonomisi kurallarının tesisine büyük ölçüde yardımcı olacaktır.

Türkiye ekonomisi bir bütün olarak ele alındığında: mevcut KİT'lerin ekonomiye katkısı bütün sorunlarına rağmen küçümsenmeyecek büyüklüktedir. 1987 yılı için özelleştirme gündeminde olan 4-5 KİT'in dışında kalan diğer KİT'lerin özelleştirme programları, en iyimser bir yaklaşımla 2000'li yıllara sarkacak bir dönemi kapsayabilecektir. Bu nedenle, özelleştirme sadece bir kaç KİT'in özel sektöre devir edilmesi olayı olarak görülmemeli; aksine daha uzun yıllar kamu mülkiyetinde kalması sözkonusu olan KİT'lerin iyileştirilmesi, verimliliklerinin artırılması ve piyasa koşullarında çalışmalarının sağlanması şeklinde değerlendirilmelidir. Bu nedenle, konuya bir "paket program" şeklinde yaklaşılması daha yararlı olacaktır.

KİT'lerin devlet mülkiyetinden çıkarılarak özel sektöre mal edilmesinin başlıca konusu, bu kuruluşlara ait hisse senetlerinin başta küçük tasarruf sahipleri olmak üzere geniş halk kitlelerine ulaştırılmasıdır. Bu amaçın gerçekleşmesi, sosyal ve ekonomik açıdan büyük yararlar sağlayacaktır. Bu nedenle halkın tasarruflarını hisse senetlerine yönlendirecek özendirici politikalara şiddetle ihtiyaç vardır.

Bir taraftan özel sektörün sermaye piyasasından fon sağlama çabaları, diğer taraftan devletin iç borçlanma amacıyla sermaye piyasasına yeni çıkardığı menkul kıymetler dikkate alındığında: özelleştirme sonucu piyasaya girecek yeni hisse senetlerinin satış olanakları, ilk bakışta kısıtlı görülmektedir. Ancak yeterli devlet güvencesi sağlandığında, halkın tasarruf ettiği bir kısım kaynakların bu piyasaya akıtılması mümkün olabilir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin benimsenmiş olduğu tam rekabete dayalı serbest piyasa ekonomisinde KİT'lerin özelleştirilmesi, sistemin bir gereği olarak algılanmaktadır. Ne var ki, KİT'lerin özelleştirilmesinin kademeli olarak ve uzun dönemde gerçekleştirilmesinin, ekonomimizin geleceği bakımından daha rasyonel sonuçlar doğuracağı kanısındayız.

ÖZELLEŞTİRME VE REKABET

Dr. Oktay VURAL

ÖZELLEŞTİRME ve REKABET Dr.Oktay VURAL

Ülkemizde "özelleştirme" 1984 yılında hukuki olarak gündeme gelmiş ve bilhassa son beş yıldırd ekonomi politikasının en önemli unsurlarından birini teşkil etmiştir.Özelleştirme konusunda henüz bir neticeye varılmamıŐ olması bu konunun önümüzdeki dönemlerde de önemini muhafaza edeceğini göstermektedir. Tabiatıyla bu konuda hemen bir sonuç almak, bir başka ifade ile özelleştirmenin tamamlanmasının sözkonusu olmayacağını ve bu bakımdan devam edecek bir süreç olduğunuda dikkate almak gerekir.Bu bakımdan özelleştirmeye ilişkin düzenleme ve tartışmalar ekonomik kumanda ve siyasi merkezleringündeminde yer alacaktır.

Ülkemizde mevcut mevzuat çerçevesinde "özelleştirme" kavramı tanımlanmış değildir.Siyasi otoritenin ve kanun koyucunun özelleştirme ile ne amaçladığı belirgin değildir. Ancak bu güne kadarki uygulama özelleştirmenin kamu finansman açığına azaltmada bir araç olması bakımından tercih edildiğini ortaya koymaktadır. Bununla beraber özelleştirme politikası istikrar programının bir unsuru olarak ortaya konmuŐ ve yapısal değişimi temin edecek bir araç olarak belirlenmiştir.

Bu bakımdan öncelikli olarak "özelleştirme" ile ne amaçlandığının ortaya konulması gereklidir. "Özelleştirme"nin kelime manası dikkate alındığında özellikle mülkiyetle olan iliŐkisini meydana çıkarır.Yani kamudan özele mülkiyetin devri anlayışını tarif eder. Ancak bu kelime, yani "özelleştirme", günümüzde farklı mahiyet kazanmış ve değişik politikaları tartışma alanına sokmuŐtur.Bu bakımdan "özelleştirme" amaçı farklı politik ve ekonomik yaklaŐımlara göre Őkillenebilmektedir.

"Özelleştirme" politikasına ilişkin tartışmalar bu çerçevede çeşitli yaklaşımların varlığını ortaya koymaktadır Bunun başında da LIBERALLEŐTİRME gelmektedir.Bu anlayıŐa göre asıl olan rekabetin veya rekabet edici davranışın belirli alanlarda teşvik edilmesidir Bu yaklaŐımın uygulandığı ekonomide KİT bulunmakla beraber.özel rekabetede imkan tanımıŐtır.

"Özelleştirme"nin ikinci Şekli kamu mülkiyetinin özele devredilmesidir Hisselerin devri.verimi artırdığı gerçeğiyle haklılık kazanabilir.Özel

arzusu bu kadar derinse, müdahaleyi engellemek için getirilecek tedbirlerin başa rısı hakkında pek fazla iyimser düşünmekte mümkün olmaz.

Mülkiyet devrinin önemli olduğu bir başka hususta devletin, yöneticilere ve işçilere bir ticari bankaya nazaran daha yumuşak olduğudur. Bu yumuşaklık zarar doğuran faaliyetlerin devamında ve yapı değişikliğine karşı konulmada kendini gösterir. Ancak bu hususta hükümetin davranışı ile doğrudan ilgilidir.

Kamu teşebbüslerinin özele devredilmesinin faydalı olabileceği bir diğer alanda bu teşebbüslerde yüksek ücretin veya işçi gücünün azaltılmasıdır. Zira kamu teşebbüslerinde yüksek bir ücret politikası uygulandığı açıktır. Ayrıca kamu teşebbüsleri siyasi otoritenin etkinlik alanı içinde olduğundan geleneksel politik yaklaşımlardan dolayı işçi sayılarında bu teşebbüslerde olması gerekenin üstündedir. Bütün bu hususlar aslında ülkemizde özelleştirme gerekçelerinden biri olarak zaman zaman gündeme gelmektedir. Bütün bunlarda gerçek payı vardır. Ancak kamu tekeli yerine özeline getirilmesinin işçi gücünü zayıflatacağı da pek kesin değildir. Kaldiki işçi ve işveren arasındaki bu meselelerin tüketici açısından çok fazla önemi de yoktur. Asıl mesele mülkiyet meselesi değil rekabettir. Rekabetin işçi gücünü azalttığı hususu gözardı edilmemelidir.

Şu halde özelleştirmenin ana hedefi ve gerekçesi rekabetin artırılması olmalıdır. Zaten önemli kamu açıklarıyla karşılaşmış tüm ülkelerde, İsrail, Brezilya, Arjantin ve Doğu Avrupa ülkelerinde özelleştirme politikası ekonomik istikrar politikalarının vazgeçilmez unsuru olmuştur. Özelleştirme politikası bir istikrar programının temelini teşkil eden unsurlar içinde olmayıp Heterodox bir istikrar programı içinde yapısal değişimi temin eden bir araç olarak kullanılmaktadır. Yapısal reformlar içinde mal ve hizmet piyasasında özelleştirme ve monopollerden arındırma önemli yer tutmaktadır şu halde özelleştirme politikasında beklenen asıl amaç yapısal bir reform temin ederek piyasaların etkin ve verimli çalışmasıdır. Bu bakımdan Özelleştirmenin yapısal değişiklik reformlarından birini teşkil ettiği dikkate alınmalıdır.

Özelleştirmenin semeresi rekabet eden bir piyasada elde edilebilir. Ülkemizde rekabeti düzenleyen belirli bir hukuki çerçeve mevcut değildir. Türk ticaret kanununda, İktisadi rekabetin dürüst olmayan davranışlarla bozulmasını önleyecek tedbirler bulunmakla beraber, rekabet sınırlamalarına, kartellere, tekellere, oligopollere ve piyasadaki gücün kötüye kullanılmasına karşı etkili bir düzenleme bulunmamaktadır. Diğer taraftan kamunun elinde

bulunan tekellere niteliğine haiz işletmelerin. TCDD, DHMI, TEK, PTT gibi. Özel sektöre devredilmesinin özelleştirmeden beklenen rekabet edici piyasa oluşturma fonksiyonunu ifa etmeye tam bir şekilde hizmet edemeyeceğine göre, meselelerden biride bu tür işletmelerin bulunduğu sektörde nasıl bir yaklaşımda bulunacağı olmaktadır. Devlet tekellerinin özele devredilmesine ilişkin problemlerin çözülmesinde pek fazla bir gelişme kaydedilmiş değildir. Şüphesiz bütçede kamu teşebbüslerinden dolayı bir mali açık oluşmasının kabul edilmesi mümkün değildir. Ancak tekelleri en fazla parayı verene satmaktan başka bir çare mevcut değildir. Bir verimlilik artışında temin edilemez. Öte yandan son derece büyümüş ve genişlemiş bir tekeli, mesela PTT, TEK, satın almak için rekabetin ve gerekli fonların temin hususunda ayrı bir problemdir.

Özelleştirmenin yapılacağı tekellerle nasıl uğraşılması gerektiği meselesinin çözümü kavuşturulması zorunludur. Ancak arz tarafından ilk veya en büyük olmanın kazanç ve avantajları o kadar fazladır ki gerçek manada rekabetin tesisi zordur. Bu tekeller ister özel de ister kamuda olsun önemli problemlerin çıkması kaçınılmazdır. Özelleştirmeden elde edilecek fayda, özelleştirmenin yapıldığı alanda rekabet ortamının bulunmaması halinde ya yoktur ya da çok azdır. Özelleştirme yapmadan önce bu çevrenin oluşturulması, özelleştirme yapıldıktan sonra daha kolay olur.

Buna rağmen tekellerin özelleştirilmesi, bir başka ifade ile rol oynadıkları sektörün daha verimli bir yapıya kavuşturulması için bazı düzenleyici organlara ihtiyaç bulunacaktır. Devletin bir tekeli hemen bir özel firmaya devretmesi düşünülemez. Bu durumda yani düzenleyici bir organ tesisine kadar bu tekellerin devletin elinde bulunması gerekir. Şüphesiz bu organın karı maksimize etme yönünde bir engelleyici tavır içinde bulunmaması gerekir.

Aslında bu tür düzenleyici organların büyük zorlukları vardır. Bu bakımdan önemli olan husus rekabetin mümkün olduğu ölçüde tesisini gerçekleştirmek gereklidir. Esas problem hızlı özelleştirme ile rekabetin teşviki gayelerinin çatışmasından ortaya çıkmaktadır. Hızlı bir özelleştirmeye bürokrasinin karşı koyma ihtimali çok yüksektir. Nitekim özelleştirme konusunda genel ve özel bürokratik engeller tam aşılanamamıştır. Bunun dışında hızlı bir özelleştirmeye karşı bürokrat yanında işçi ve bu kamu teşebbüsleriyle iş yapan özel sektör firmalarının karşı çıkması ihtimal dahilindedir. Hızlı bir özelleştirme mevcut ilişkileri çok derinden ve hemen değiştireceği için karşı

koymalarda o oranda yüksek olur. Kamu işletmelerinin bulunduğu alanda rekabetin teminine yönelik politikada da bürokrasinin desteği gerekmektedir. Oysa daha öncede ifade edildiği gibi özelleştirmeden beklenen asıl netice idarenin, bürokrasinin müdahalesinin azaltılması değildir. Önemli olan rekabetin temin edilmesidir.

Bunu temin için de düzenleyici organlara ihtiyaç bulunmaktadır. Bu organların fiyat kontrolü, piyasaya giriş ve hizmet şartları konularında yetki sahibi olmalıdır. Şüphesiz bu düzenleyici organlar bağımsız olmalı ve düzenlemenin temel hedefi maliyet etkinliği temin ederek firmaları monopolistik davranışlardan uzaklaştırmaktır. Düzenleme işletme kararlarına sınırlar getirecektir, ancak bunun firmaların kar maksimizasyonu hedeflerinin sapmasına yol açmaması gerekir. Düzenlenmiş bir piyasada yer alan işletmelerin ekonomik davranışları düzenleme yapan organlar tarafından etkilenecektir. Bunun yanında bu organların organize menfaat gruplarının etki alanında girmemesi gerekir.

Fiyat tesbiti konusunda düzenleme yapmada en önemli problem fiyat kuralını tesbit etmektir. Bunun çeşitli alternatifleri bulunmaktadır: İç kârlılık oranı, fiyat tavanı veya fiyat endeksi eksi (x) kuralı gibi. Bütün bu kurallar uzun dönem maliyet fiyatının tesbitine ilişkin problemleri çözmeye yönelmiştir. Ancak uzun dönemde maliyet fiyatını tesbitin önemli zorlukları vardır. Çünkü bu fiyat üzerinde talebi etkileyen diğer faktörlerde rol oynamaktadır. Tatbik edilmiş fiyat tesbit kuralları arasında fiyat endeksi eksi % (x) bulunmaktadır. İngiltere de telekomünikasyonu özelleştirilmesinde bu kura uygulanmıştır. Bu sistemde fiyat endeksi çeşitli hizmetlerin yer aldığı bir paket içinde tesbit edilmekte ve firmalardan bu tesbit edilmiş fiyat endeksinden % (x) kadar düşük fiyat uygulaması yapması istenmektedir. Bu (x) oranı bağlayıcı olmalı teknolojik gelişmeyi dikkate almalı ve düzenleyici organ tarafından tesbit edilmelidir. (x) oranı maliyeti düşürmek için konulmuş olup daha düşük bir maliyeti temin için teknolojik gelişmeleri temin edici bir fonksiyonunda olacaktır.

Fiyat düzenlemesine ek olarak, dikkat edilmesi gereken husus piyasaya girişin düzenlenmesidir. Bu hususta dikkat edilmesi gereken üç husus vardır: Öncelikle girişin görevliler tarafından engellenmesinin önüne geçilmesi gerekir ki monopoller potansiyel rekabete karşı karşıya kalsın. Ayrıca tekellerin ilgili piyasalarda dikey rol almasının önüne geçilmesi gerekir. Bu şekilde tek el gücünün tabii monopol olmayan bir sanayide kullanılması engellenmiş olur.

Nihayet tekel faaliyetlerini bölgesel bazda parçalanması ve bu şekilde bir rekabet temini yoluna gidilmesi.

Bu çerçeve içinde ülkemizde tabii tekel durumunda olan PTT ve TEK bu düzenlemelerin konusunu teşkil edebilir. Bu bakımdan mesela TEK'in üretim ve dağıtım şirketi olarak ikiye ayrılması uygun olmuştur. Dağıtım kısmında da bölgesel temele dayalı 7 bağlı ortaklığın oluşturulması çabaları devam etmektedir. Daha sonra bu 7 ortaklık özelleştirilecektir. Ancak bu konuda yani özelleştirmenin nasıl yapılacağı hangi yöntemin uygulanacağı konusunda kurallar, prensipler belirlenmiş değildir. PTT'de telefon hizmetleri ile telekomünikasyon hizmetlerinin ayrılması, telefon hizmetleri için bölgesel şirketlerinin kurulması mümkündür. Hava alanları işletmesinde bölgesel bazda parçalanabilir ve işletme bazında rekabetin temini söz konusu olabilir.

Aynı uygulamanın DDY'de yapılması mümkündür. İstasyon işletmeciliği ile tren işletmeciliği bir birinden ayrılmalı; sonrada tren işletmeciliği birbiriyle rekabet eden, bölge temeline dayalı birimlere ayrılmalıdır. Böyle bir uygulama verimliliği bugünkü duruma nazaran daha fazla arttıracaktır.

Öte yandan monopollerin yer aldığı bir sanayide yeni teknolojileri tatbikinin özel sektöre açılmasında rekabeti temin eder ve monopol gücünü kırar. Bu bağlamda GSM (cep telefonu) hizmetinin özel sektör tarafından sunulmasında uygun olmuştur. Bunun yanında elektronik posta, akıllı şebeke, kablö TV, Video text gibi teknolojik hizmetlerin özel sektör tarafından temini mümkündür.

Özelleştirme politikasının rekabet edici bir piyasanın oluşması yönünde önemli fonksiyonu bulunmaktadır. Özellikle tabii ve hukuki kamu tekellerinin rol oynadığı piyasada rekabet teminine yönelik bir özelleştirme politikasının uygulanmasının, mülkiyetin kamudan özele geçirilmesini sağlayan özelleştirme yaklaşımına göre önemli zorlukları bulunacaktır. Eğer özelleştirme bir slogandan ziyade etkin bir politika olacaksa bunun rekabet politikasının bir unsuru olarak benimsenmesi ve tatbiki gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Amat Kılıçbay. Türk Ekonomisi. T.İş Bankası Yayını. Ankara 1985.
- Coşkun Can Aktan. Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine : Özelleştirme. Ankara 1993.
- Güneri Akalın. Kamu Ekonomisi. Ankara Üniversitesi SBF Yayını. Ankara 1986.
- Özelleştirme. İktisadi Araştırmalar Vakfı-Emlak Bankası. Seminer. Tebliğler-Panel. İstanbul 1993.
- Metin Kilci. KİT'lerin Özelleştirilmesi ve Türkiye Uygulaması. DPT Uzmanlık Tezleri. Ocak 1994.
- Michael Bruno. Crisis. Stabilization and Economic Reform. Clarendon Press-Oxford 1993.
- Sunita Kikeri. John Nellis. Mary Shirley. Privatization The Lessons of Experience. Dünya Bankası yayını. Washington D.C. 1992.
- Dr. Veysel Atasoy. Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme Sorunu. Ankara 1993.
- World Bank. Turkey State Owned Enterprise Sector Review. Volume I. Main Report. 1991.
- World Bank. "Privatization Mission Briefing Notes". (Basılmamış Not). Eylül 1993.

**İKİNCİ GÜN SABAH OTURUMU İLE
İLGİLİ TARTIŞMALAR**

gerçek. Şimdi bu modeliniz itibariyle bu özelleştirme, acaba bugünkü Türkiye'nin ekonomik yapısına hemen olabilecek midir? Bu konuda da somut bir şekilde, şöyle özelleştirme yapılmalıdır diyebilecek misiniz? Teşekkür ederim.

BAŞKAN-Efendim diğer izleyicimiz acaba Halil Bey'e mi soru yöneltecekti? Çünkü, Halil Bey'den başlamak istiyoruz. O zaman sizin sorunuzu da alalım. Halil Bey, oldukça yüklü olacak, zamanı dikkate alacağız.

SORU-Yani elimizde yahut alıştırmalarımızda var. Bunların finansman açıkları, acaba faaliyetleri döneminde mi, faaliyet alanlarına mı giriyor, yeni yatırımlara yöneldiklerinden dolayı mı finansman açıkları var. Yanılmıyorsam geçen yıl 1991 yılında yapılan 9 trilyonluk yatırım var, 6,5 trilyon lirasını kendi katma değerleri ile ortaya koymuşlar, geri kalanını da devlet katmış. Ama özel kesimin yapmış olduğu 400 trilyona yakın yatırımlara baktığımızda, bunlar da elbette devlet geliri. Tabi, bunun ötesinde KİT'lerin kaynak yaratma bakımından dolayı diğer sektörlere aktardığı değerler var. Yani şu açıdan hemen toparlayacak olursak, siz bu konuda da çalışmalar yaptınız ve TOBB'ne bir model önerdiniz. Şimdi, bu modeliniz itibariyle bu özelleştirme, acaba bugünkü Türkiye'nin ekonomik yapısına hemen olabilecek midir? Bu konuda somut bir şekilde şöyle özelleştirme yapılmalıdır, diyebilecek misiniz? Teşekkür ederim.

BAŞKAN-Efendim diğer izleyicimiz acaba Halil Bey'e mi soru yöneltecekti? Çünkü, Halil Bey'den başlamak istiyoruz. O zaman sizin sorunuzu ele alalım Halil Bey, oldukça yüklü olacak. Fakat zamanı dikkate alacağız. Ve değerli arkadaşlarım, benim konum esasında Halil Bey'e ve tüm konuşmalara karşı biraz duracağız. Çok enteresan şeyler geldi. Yıllar önce yaptığım bir çalışma vardı. O zaman bir toprak reformu olayı vardı ve derdli edilmmişti ki efendim 1966'larda 1965'lerde Türkiye'de toprak reformu olsun olmasın ve ben de bunun en iyi savunucularındandım, o zamanlar. Olaya başladım, savunucu olarak geldim bir noktaya, sonra dedim ki: efendim dedim Türkiye'de toprak reformu yapılamaz dedim. Bu sefer herkes bana garip garip baktı, niçin yapılamaz dediler buna, sen bunu çok savunan bir insansın efendim dedik. Türkiye'de ölçüler yok. Şimdi Sayın Halil Bey'e şunu soracağım: Bugün ülkemizde bilinmeyenler varsa, yani bugün size ben şunu sorayım: Önce biz Türkiye'yi biliyor muyuz? Biz özelleştirmeyi getiriyoruz ama, dış dünyada bütün değerleri bilebiliyoruz. Bütün istatistikleri

bilebiliyoruz. Gelişmiş ülkelerde bütün değerler bulunabiliyor. Acaba kendi ülkemizde kendi sosyal yapımızı ki, hatalı bir taraf daha var.

SORU-Piyasa ekonomisi dediniz, burada size katılmayacağım, çünkü sosyal piyasa ekonomisi olması lazım.Yani bir şey sistemse, onun tümünü almak zorundayız. Ekonomide de tümünü almak zorundayız. Hal böyleyken, özelleştirme -olayı dağıtmadan söyleyeyim- olayında bilgi toplamına gelmişsiniz, saflar henüz tamamlanmamış, halktan özelleştirmenin desteğini istiyorsunuz. Bugün bilgi toplumunda yaşadığımız şu günlerde, bizim halkımızın karar verme mekanizmasının çok eksik olduğunu görüyoruz. Soruyorsunuz, hüküm vermekten uzak, şöyle bir toplumdayız. Efendim, aktarıcı olan bir toplumdayız. Üretkenlik vasfını yitirmiş bir toplumdayız. Soruyorum size, aktarıcı olan bir toplum karar verebilir mi? Şimdilerde dünya öyle bir hale gelmiştir ki, aktarıcılığı bırakmış üreten, yani bilgi üreten, bilgi dağıtan, teknoloji üreten ve teknoloji dağıtan bir toplum olmuştur. Gelişme işte budur. Esasında ne bileyim, üretim yapmak değil. Ama, biz bunların tam tersini yapıyoruz. Bu gibi durumlarda batı yaptı diye, efendim İngiltere yaptı diye ki, oradaki şartlar bizdeki şartlara uymuyor. Şu anda biz bunu yapabilir miyiz? Kaldi ki clinizde yapılacak olsa bile ölçüleriniz var mı? Analizler yapılmış mı? Yani bugün KIT'leri şu ölçülerden hareketle özelleştirdik desek, acaba bunların verimlilik analizleri, çıktı analizleri, girdi analizlerinin tamamı clinizde var mı? Ben bunu rica ediyorum. Teşekkürler!

BAŞKAN-Değerli / izleyecimiz, Halil Bey oldukça yüklü, sizden başlayalım.

HALİL SARIASLAN-Efendim önce sorular için teşekkürler, hocaların görevi mümkün mertebe sorulara cevap vermek, beraber düşünmeye katkıda bulunmak olduğu için gerçekten bunları saygıyla karşılıyor ve seviniyorum.

Şimdi, önce sayın Rektör Yardımcısının sorusundan başlayalım. Hüseyin Bey'in sorusu gerçekten güncel bir soru. Fakat zaman ne kadar müsait olur, bilemiyorum. İsterseniz öncelikle IMF'den bahsedeyim.

Biz genellikle IMF'i hep farklı düşünüyoruz.IMF geldiği vakit, tamam bizim iflahimizi kesmeye gelmiştir diye düşünüyoruz. Bu doğrudur, ama şu yanlıştır. IMF, iflah kesmeye gelmiyor. Siz kendi iflahınızı kestiğiniz için tutunacak bir dal arıyorsunuz. IMF, bilmem anlatabiliyor muyum, onun için gelmiştir. İsterseniz şöyle söyleyeyim. Bizim bir hocamız vardı, hep şunu söylerdi bizlere: Profesör Benkhard. Biz soruyu anlatırken bilimsellikten

çıkartıp, sokaktaki insanın ifade tarzına dökerdi ve meseleyi ortaya koymaya çalışırdı. O zaman mesele daha çok yerinde ve kalıcı oluyor.

Yani IMF bugün geldiyse, elbette ki, bizi kurtarmak için gelmedi. Biz darboğaza girmiş bir haldeyiz. Biz elimizi bir yerlere atmaya çalışıyoruz. İşte, IMF bunun için gelmiştir. Biz istemesek IMF gelmezdi. Hatta korkarım öyle günler, korkarım değil istemiyorum ve bunu niyaz ediyorum, belki yalvaracağımız günler de gelecektir. Biz bu kafalarla hareket ettiğimiz, kendimizi toplamadığımız müddetçe, elbette IMF'in kapısına gitmemek lazım. Niçin? Çünkü, ondan önce gerekenleri kendimiz yapmamız lazım. Biz gerekenleri yapmıyoruz, dünya piyasasındaki itibarımızı sıfıra indiriyoruz, kredi notumuz düşürülüyor, borç verilmiyor, diyorlar ki bu ülkeye güvenilmez, bunlara kredi vermeyelim. Daha önceleri yüksek faizli kredi veriyorlardı, ama şimdi onu da yapmıyorlar. Yüksek faizde ribor arttı, 5-6, 10-20 puan verseniz de kredi vermiyorlar. Dolayısıyla siz onların kapısına gidiyorsunuz, diyorsunuz ki, sizinle bir anlaşma yapalım, STAND-BY antlaşması yapalım. Bana biraz kredi verin, ötekiler de siz verdiğiniz için size versinler. IMF'in amacı nedir? Bretten Woods kurulduktan sonra amaç, piyasa mekanizmasına inanan ekonomik sistemlerin yapısal değişiklik kazanmasına, prosesi devam ettirmesine yardımcı olmaktır. IMF'in gerçekte bir amacı var, fakat çok farklı politikalar izler. Amaç, şu piyasa mekanizması veya kapitalist düzenin rekabetçi biçimde kazanılmış boyutu ile, bu tür ekonomik sistemlerin yerleşmesine yardımcı olmak veya öncülük etmektir. IMF, öyle bir ekonomik sisteme inanıyor. Diyorlar ki, bizim istediğimiz ekonomik sistem budur. Eğer siz, bizden yardım istiyorsanız, biz sizin bu düzene geçmenize yardımcı oluruz. Şimdi bu noktaya geldik. Keşke gerekeni yapsaydık, üstümüze düşeni yapsaydık da bugüne gelmeseydik. Özelleştirmeden diğer ekonomik rasyonalizasyona kadar, her şeyi yapabileseydik... Biz, 5 Nisan kararlarını hazırladık. Amerika'ya öyle gittik, size gelin diyen yok ama, üstümüze düşeni yapmıyoruz. Darboğaza giriyoruz, sonra elimizi atacak bir yer arıyoruz. İşte IMF bu açıdadır. Gerçekten, bir yerde öcü değil. Belli bir mekanizması var kuşkusuz. İstedığı bir piyasa sistemi var. Buna göre ekonomik yapınızı kurmanız gerekiyor. Biraz daha açmaya çalışırsak, IMF'in reçeteleri klasikti. Başvurduğunuz vakit, kamu açığınız, kamu finansman açığınız yüksek, borçtasınız kredi bulamıyorsunuz. Bu halde yapacağınız şey belli: Hepimizin bildiği kemer sıkamak. IMF'in esasen özü budur. Ne yapılacak? Fiyatları yükselt, ücretleri düşür, darbogaza gir, IMF, size dese de demese de yapmak zorundasınız. Neden? Çünkü, etkin

işleyen bir ekonomik yapıyı kuramamışsınız. Toplamışsınız üyeleri, bir avuç insanla hamvurup harman savurmuşsunuz. Etkin işleyen ekonomik yapıyı kuramadığınız için de, bundan sonra yapılacak şey kemer sıkma'dır. Ama şimdi bunu da yapmıyor IMF. RIFF diye adlandırılan bir yapısal değişiklik örneği istiyor. Ben diyor, size ikidebir para veriyorum, kredi veriyorum, kefil oluyorum; ama siz gidiyorsunuz 3 ay sonra 5 ay sonra 6 yıl sonra tekrar geliyorsunuz. Artık yapınızı düzeltin. Hangi yapı? Piyasa mekanizmasının veya belli ölçüde okurumun savunmuş olduğu yapısal ekonomiyi kurmak amacıyla. Şimdi bu ekonomik sistem eleştirilir mi, yoksa bize yanlış yol mu gösteriyorlar, o tartışılabilir. Fakat, bizim hepimizin arzu ettiği nokta, gitmek istediğimiz ekonomik sistem: bugün Amerika'nın, İngiltere'nin, Hollanda'nın, Fransa'nın kurmuş olduğu iktisadi düzen; biz böyle bir düzene geçmeye çalışıyoruz. İngiltere ne yapmıştı? Orada ağırlıklı bir kamu ekonomisi vardı ve darboğaza girdi, zorunlu olarak IMF'e gitti.

Evet şimdi, neden geçmişte yapılmadı sorusuna gelelim. Biz bunu raporumuzda yerden yere vurmaya çalıştık. 1983'de, şimdi de bizim dahil, bazı menfaatlerden dolayı, en az kendi menfaatlerini korumak amacıyla yapamadılar. Yapabilirlerdi, ama şu engeller vardı. Toplum mantalite olarak, kafa olarak henüz o yapıya açık değildi. O yapıyı, o düzeni, o uygulamaları, şiddetle eleştiriyordum. Yani yapmaları gerektiği halde yapmadıkları için. Çoğu noktalarda özelleştirme denildi, fakat kamulaştırma yapıldı. Bunların politikalarının savunulacak bir tarafı yok. Ama halk da açık değildi, mantalite olarak, düşünce olarak özelleştirmeye açık değildi. Çünkü neden halk, açık olmadığı zaman özelleştirmenin olması mümkün değil? Şimdi sizin sorunuza geçecek olursak, hazır mıyız?

Bence hazırız. Ama zaman bakımından şu anda çok kötü durumdayız. Şu anda yapılır mı, onu bilemem. Ama bundan 3 ay, 6 ay, 1 yıl önce hazırdı. Neden hazırdı? Toplumda bir tek girişimcilik, özel sektör girişimciliği yaygınlaştı. Yani toplumumuz işi, insanın kendi işini kurması, işadamı olması fikrini kabullenmiş. Bunun en küçük göstergesi 5 yıl 10 yıl öncesine kadar 80 öncesi döneme kadar fakültelerimizde işletme bölümleri taban puanlı öğrenci alan yerlerdi, şimdi işletme bölümleri en yüksek tavan puanla öğrenci alan yerlerdir. Her üniversite öğrencisinin, çoğu insanın, temel amacı bugün serbest çalışma, bağımsız iş kurmadır. Dolayısıyla toplum, yapı olarak hazır. Ama dediğimiz gibi, siyasetçiler bunu başaramadılar. Nedenlerini çok farklı şekilde anlatmak mümkün. Ama bana göre en belirgin nedeni, herkes kendi

menfaatini korumak için, elde etmiş olduğu bakanlığı ve gücünü muhafaza etmek için yapamadılar. Ve dolayısıyla olaya sistematik açıdan yaklaşamadı, bakılmadı. Yani olay sadece satmak gibi gündeme geldi. Kanun köşede unutuldu, bırakıldı. Çalışma sırasında ortaya çıkacak işçi problemlerinin ne olacağı, yani işsizlik problemlerinin nasıl halledileceği düşünülmediği için yapılamadı. Ayrıca tek elden yapılmaya çalışıldı. Yani bir KOİ kuruldu. KOİ, bütün kurumların özelleştirme reçetelerini hazırlayacak bir kurum olarak düşünüldü. Halbuki bu böyle olmamalıydı. Bugün özelleştirilecek kurumları ve her işletmeyi en iyi tanıyacak olan kesim yöneticileri, çalışanlarıdır. Dolayısıyla onların katılımını sağlamadan özelleştirme yapmak mümkün değildir. Yani bunun yol ve yöntemleri fazla sihirli değnekte değil aslında. Çok yakından bilinen, her kesimin bildiği, pek çok yöntem sözkonusudur. Yani listelerden tutunuz, işletme hakkı devrine kadar belirli, ama yapılamıyor. Engeller var, yasal destek olmadığı için korkuluyor. Gerçekten bürokratlar resmen bunu yasal temeliniz olmadığından engelliyorlar. Ben buna imza atarsam 5 yıl sonra veya 2 yıl sonraki hükümet beni ne yapar, beni sorgular, niçin bunu sattın diye düşünüyor. Nitekim satılmıştır. Çimento, beşi bir yerde örneği gibi, çimento (Sosyal Desisman) Fransa'ya satıldı. Ama olay halen mahkemede. Yani beş yıl -sanıyorum- geçmişte olmasına rağmen orada. Şimdi bu olumsuzluklar daha henüz çözümlenmeden yenisini bürokrasi nasıl devam ettirebilir? Özelleştirme yapılıyor, mahkemeye gidiyor tekrar başa dönülüyor. Dolayısıyla yapı sağlam olmadığı için bu gerçekleştirilemiyor. Bunun yapılamamasının en büyük nedeni de -üzerine basarak söylüyorum- bence politikacıların basiretsizliği. Bunun gerçek önemini anlamamış olmalarından kaynaklanıyor.

BAŞKAN- Her soru için 1 dakika!

SORU- Efendim. Bir özelleştirme yapılıp gümrük birliğine gidilecek gitmeliyiz. Türkiye'deki KİT'ler özelleştirildiğinde kolay uyum sağlayabilecek mi? Bugün gümrük birliğini temel hedef olarak düşünüyorsak ki olması gerekir, 21.YY'da hedefimiz dünya ekonomisi ile entegrasyona gitmektir. Bunu gerçekleştiremediğiniz an dünyadan ayrı kalırsınız. 21.yy'ı hedef alan kalkınma teorilerine göre, 21.yy'ın gerektirdiği düzenlemeleri, yapısal değişimleri sağlayan ülkeler merkez konumunda olan ekonomiler olacaklardır. Bu gerekleri yerine getirmeyen ülkeler ise merkezkaç kuvveti gibi dışarıya kendiliğinden itilecekler ve bir yerde merkez dışında kalacaklardır. Ekonomi, entegrasyon, rekabet, etkileşim, demokrasi, bu

merkezin gereklerini yerine getirmeyenler 21.yy'da merkez dışında kalacaklar... birbirlerinin boğazına yapışacaklardır. AB'ne doğru adımların atılması gereken şu aşamada. dileğimiz rekabetçi bir ortamın oluşturulmasıdır. Günümüzde ekonomik koşullar dikkate alındığında. özelleştirmenin imkansızlığı dikkati çekiyor. Gerçekten bu konuya ben de katılıyorum. 5-6 hafta önce çok uygun bir ortam vardı. Yabancı sermayeyi çekmek. özel kesimi harekete geçirmek açısından. Ama bugün 29 Nisan itibari ile özelleştirmenin büyük sıkıntıları olacaktır. Gerçekleştirme zorlukları yaşanacaktır. Özel sektörün yatırım yapma imkanı daralacak. bu şartlarda yabancı sermayeyi çekmede ne kadar başarılı olunacak bilemiyorum. O bakımdan özelleştirme yapmak çok zor. Bu aşamada özelleştirmeye ilişkin hazırlıklarımızı sürdürmemiz gerekir. Bunu yaparken de öncelikle istikrarın sağlanması zorunludur. Akıllardaki soru şudur: Türkiye'nin bu aşamada ne yapması gerekiyor? Varsayalım ki. özelleştirme kanunu çıkarıldı. kurum kuruldu ama. piyasanın şu anda durumu müsait değil. Özelleştirme için şu anda hangi yöntemler kullanılmalıdır?

HALİL SARIASLAN- Şu anda dediğimiz gibi. eğer bugünkü durumdan bahsedecek olursak. şimdilerde yapılacak pek bir şey yok. Bizim yapmamız gereken. çerçeve olarak bir yasa çıkarma hazırlıklarını tamamlamaktır. Şu anda amaç. alt yapı olarak müsait bir pozisyona getirmektir. Ama genç arkadaşlarım. kuşku hep şu olmuştur ki. şu ekonomik istikrarın durumu çok önemlidir. Yani ekonomi. gerçekten büyük bir darboğazdan çıkıyor. çıkmıyor daha doğrusu giriyor. Dileğimiz. çıkması. Demek ki çıkacak. herhalde böyle bir dil sürçmesi olduğuna göre rahatlıkla çıkacak. Yalnız bunun nasıl. ne kadar büyük olduğunu. fazla abartmak istemiyorum ama. belki siz gençler düşünemezsiniz. Gençler. şu andaki halimize şükredeceğiz. yani şu anda bulunduğumuz duruma şükredeceğiz. Dileğimiz. bunun daha kötüye gitmemesi. biraz da olayın içinde bulunduğum için. Yani kötü bir zamandan geçiyoruz. O bakımdan özelleştirme. tam kötü bir zamana denk getirildi. Dileğim bunun daha iyi bir şekilde atlatılması. Türkiye'de içinde bulunduğumuz siyasi şartlarda özelleştirmeyi cesaret edebilecek bağımsızlığa sahip bir hükümet kurulabilir mi? Kurulsa bile zarar eden bir kuruluşu satın alabilecek bir özel sermaye var mı? Evet bu bir yerde doğru. Belki en iyi şeylerden birisi bu. Şu anda cesaret edebilecek adam çok az. Bence daha doğrusu bu bir kararlılık ister. bir inanç ister. bir hedef ister. bu hedefe umutla adımlar atmak gerekir.

Belki şu andan itibaren, bizim aklımız başımıza gelmiştir. Çünkü, artık yol deyip bir yerde kararlılıkla yürümek gerekiyor. Yani cesareti göstermemiz gerekiyor. Ama 3-5 ay sonra alınan kararlardan geriye adımlar atılır. caymalar olur. Şu olmaz, bu olmaz, olursa onu da bilmem doğrusu. Ama bu iş için gerçekten cesaretli bir yönetim lazım. Onu sağlamadığımız zaman da mümkün değil.

Evet desteğini almak için, halka özelleştirmeyi anlatmamız gerektiğini soruyor, arkadaşımız. Politikacılara da anlatmak gerekmez mi? İşte aslında memleketin sorunu budur. Bu işin özünü veya iktisadi mekanizmanın temelde ne olması gerektiğini, nasıl bir mekanizma olması gerektiğini herhalde politikacılara anlatsak çok daha iyi olabilir. Çünkü onların uyumunu veya birliğini sağlamak sözkonusu. Ama o da halktan destek alacağına göre, halkın en azından onu desteklemesi, itelemesi, belli bir yerde gerekir ya da özelleştirmeye karşı sık sık engeller çıkmaz. Özelleştirme merkezinden bahsediliyor, soru soran bir konuşmacı arkadaşımıza pek anlaşılmadığını soruyorlarmış. Mustafa Aysan Bey'in kurmuş olduğu, İstanbul'da bir özelleştirme merkezi var. Kendisine danışılmıyor, danışmaya da pek fazla gerek yok aslında. Bize de danışmaya gerek yok, kimseye de danışmaya gerek yok. Çünkü, herşey gerçekten biliniyor. Yani bu konu 80'den itibaren, bugün özelleştirme idaresinin, KOİ idaresinin elemanları da bunu biliyor. Her üniversitenin bu konuya ilişkin çalışmaları var, yani ne yapılacağı biliniyor, ama önemli olan sistematik yapıyı kurup hızlandırmaktır. Bunu, bu kadroyu bulamadık. Bugün, özelleştirme yöntemlerini, yöntemlerin biçimlerini, dünya uygulamalarını herkes biliyor. Dolayısıyla oraya gidip danışmanın gereği de yok. İşte CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ'ndeki Sayın hocalarımız hepsi bu işle uğraşüyor.

Ankara'da mı yoksa başka bir yerde mi çok insan bulursunuz? Yani -bu konuda- uzman konusunda sıkıntımız yok. İnsan gücü potansiyelimiz, oldukça yüksek. Özelleştirme sonucu özel teşebbüslerin elde ettikleri kar devlete nasıl geçecek? Tabii ki vergi yoluyla. Maliyeciler, vergiyi şöyle tanımlar: Bir kazı asgari bağirtarak, azami tüy elde etme ilmidir. Bu hep akılda kalır. Bizimkiler kazı ele geçirdikleri vakit, sessizce bağirtıp mümkün mertebe maximum düzeyde tüy elde etmeye çalışırlarken, öbür tarafı da unutmaya çalışıyorlar. Yani kayıtsız ekonomiyi muhakkak ki gündeme getirmek gerekiyor. Sizin genç olarak yapmanız gereken olay, kayıtsız ekonomiyi kayda geçirmenin baskı mekanizmasını oluşturmanız gerekiyor.

BAŞKAN- Son sorumuz.

SORU-Özelleştirmede uzun vadede işsizliğin çözülebileceğine işaret ettiniz. Fakat Sn.Çiller, özelleştirmeden sağlanan kaynakların, borçların ödenmesinde kullanılacağını söylemişti. Şayet böyle olursa ne olur?

KORAY BAŞOL- Bu soru çok güzel bir soru. Bu anlayış bence yanlış.Yani özelleştirme sonucu gelirlerin, bütçe açıklarının kapatılması için kullanılması yanlıştır. Çünkü, dibi delik kaba, su konulmaz. Dolayısıyla, bütçene çeki düzen vermedikçe elde ettiğiniz gelirleri, tekrar kaba koyarsanız, o da gidecektir. Ama özelleştirme gelirlerinin, borçları ödemede kullanılması bence en doğru yaklaşım olacaktır. Zaten bugün sıkıntı, o kamu finansman borçlarından nefes almak. Bunu yaparken de bütçeye çeki düzen vermek gerekiyor.

BAŞKAN- Teşekkürler.

PANEL

TÜRKİYE'DE KİT'LERİN SORUNLARI
VE
ÖZELLEŞTİRME

Panel Yöneticisi:

Prof. Dr. Koray BAŞOL
D.E.Ü. İ.İ.B.F. Öğretim Üyesi

Panelistler:

Ekrem DEMİRTAŞ
İTO Yönetim Kurulu Başkanı

Necati ÇELİK
Hak-İş Genel Başkanı

Bülent PİRLER
TİSK Genel Sekreter Yardımcısı

Dr. Oktay VURAL
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Müşaviri

BAŞKAN (PROF. DR KORAY BAŞOL)

Değerli konuklar Türkiye'de "KİTlerin sorunları ve özelleştirme" konulu paneli açıyorum.

Son günlerin güncel konusu KİT ler ve özelleştirme ile ilgili paneli düzenlediklerinden dolayı panelimizin başında iki üniversitemize şahsım ve katılımcılar adına şükranlarımı sunuyorum.

Son yıllarda kamusal hizmetlerin nasıl daha etkin ve daha verimli bir şekilde yürütülebileceği üzerinde tartışmalar yoğunlaşmıştır. Bu da beraberinde geniş anlamı ile devlet faaliyetlerinin azaltılması veya tamamen ortadan kaldırılması dar anlamı ile KİT'lerin özel sektöre devredilmesine yönelik faaliyetler demeti olan özelleştirmeyi gündeme getirmiştir.

Özelleştirme devletin küçültülmesi ,verimliliğin artırılması, istihdam için kaynak yaratılması gibi iddialı amaçları olan bir politikadır.Yıllarca ülkeye hizmet vermiş öncülük etmiş KİTlerin özelleştirilmesi ,kamu varlığının imtiyazlı kişilere peşkeş çekilmesi binlerce işçiyi işsizliğe mahkum edecek operasyon olarak algılanmamalıdır.

Özelleştirme karar mekanizması olarak siyasi iktidarca belirlenir. Uygulaması bürokrasiye yaptırılır. Gerek karar organı olan iktidarın gerekse uygulayıcı olan bürokrasinin; özelleştirmeyi açıklık ve şeffaflık anlayışına uyan, tekelleşmeye yol açmayan, rekabete işlerlik kazandıran, uzun dönemde kaynak ve istihdam yaratan bir politika şeklinde yürütmesi gerekir.

Son açılan istikrar paketinin temel ögesi niteliğinde olan özelleştirmenin başlangıcı 24 Ocak kararlarına dayanır. O günden bu yana hararetili tartışmalar olmasına rağmen çözüme yönelik gerekli adımlar atılamamıştır. Bunun altında yatan neden , konunun kamoyuna yeterince mal edilememesidir. Panelimizin bu amaca hizmet etmesini dilerken, lafı fazla uzatmadan ilk sözü sayın Ekrem DemirtaŐa bırakıyorum.

EKREM DEMİRTAŞ

Kömür madenlerinde 25 bin kişi çalışıyor. Yer üstünde çalışanlar yer altında kömür çıkartanların iki katı sayıya ulaşmış ise bunun suçlusu da orada çalışanlar değildir. Dolayısıyla burada en önemli olay olan Türkiye'nin sosyal

barışı gündeme gelecektir. En önemli olay özelleştirmelerde insan faktörüdür. işçi, çalışan, meselesidir.

Bu gün bu KİT'lerin kapısına hemen kilit vurulmalıdır. Çünkü hiçbir gelir yoktur, zarar vardır, kapanmalıdır. Bir kısmı hemen tasfiye edilmelidir. Bir kısmı özelleştirilmeleri için KOİ kanalıyla satışa çıkarılmalıdır.

Ama bu meselede en önemli olay da çalışan işçi sayısında indirimle gidilerek satılacak tesislerde devlet mutlaka sendikalarla bir masaya oturmak ve uzlaşmak zorundadır. Bunları sıralamak mümkündür. Başbakan'da zaten bunları sıralamıştır işi kavgayla yapmak mümkün değildir.

Bu gün ortaya bir paket konmuştur. Bu paketin başarıya ulaşmasının ön şartı konsensüs'tür, uzlaşmadır. Taraflar uzlaşmadığı takdirde hükümet, sayın Başbakan çıkıp her gün televizyonda konuşsa hiç bir espirisi yoktur.

Biz vatandaş olarak, iş alemi olarak, işçiler olarak, meslek kuruluşlarının temsilcileri olarak bu paketi benimsemediyssek hükümetin başarılı olabildiğinin imkanı yoktur. Özveride bulunmaz ise bu başarısızlığa ulaşmasına imkan yok. Biz özveriye hazırız. Özveri herkesin gücü oranında istenir. Özveride bir denge vardır.

Bu gün bankaların net aktif vergisi 1/2'ye indirildi. Biz iş alemi olarak buna tepki gösteriyoruz. Neden onlardan 1/2'si de bizden tamamı istiyor. Bu Anayasanın 73. Maddesine aykırıdır. Bankaların net aktif vergisinin 1/2'sinin alınması doğrudur, yanlıştır? Doğrudur. Çünkü tek tek bilançoları alıp incelediğiniz zaman bankaların özsermayesini de vergi olarak vermesi lazım ki bu net aktif vergileri ödensin. Ama sayın Başbakan Maliye Bakanı, Maliye teşkilatı şu bilançolardan üç tane kurum, iki tane şahıs şirketi, bir tane bankanın bilançosunu alıpta bizim istediğimiz ölçüye göre şunlar ne kadar vergi ödeyebilecekler, ödeyebiliyorlarmı, azını çokmu olduğuna bir bakmaları gerekir. Fakat bakılmamıştır.

Bir beceriksizliktir gidiyor. Bu beceriksizliğin faturası 1994'ün başında çıktı. Beş Nisan'da daha da artarak devam ediyor. Bu paketin faturası hem Türkiye'ye hem işçiye, hem işverene, hem halka kısacası bütün herkese ağır bir fatura çıkacak. Ama ülke kurtulacak ise bu faturayı hepimiz ödeyeceğiz? Biz İzmir Ticaret Odası olarak, bu pakete başında destek verdik. Ama 5 Nisanla 27 Nisan arasına baktığımız zaman, yapılan doğrular yok sadece

yanlıklar var. Bu gün doların fiyatını, gecelik faizleri her gün yirmişer otuzar puan arttırarak baskı altında tutarak bir sonuça varmaya çalışıyorlar. Bu politikayla bir yere varamazsınız.

İşte bugünde bir gecelik faiz % 400'lere çıktı. Bu faiz kime yansıyacak? Tabii ki tüketiciye yani son tüketiciye yansıyacak. Evet yani bu paketin özelleştirme bölümünün başarıya ulaşabilmesinin ön şartı mutlaka sendikalarla uzlaşmadan geçiyor. Ve bu uzlaşma da bugün olması lazımdı. Bu paketin hazırlanmasından önce buraya bu yazılanlardan önce mutlaka işçi temsilcileri ile bir masaya oturulup konuşulması gerekir. Bu gün çıkarmışsınız işçileri, sonra da gelip uzlaşma arayacaksınız. Bunu da doğrusu iyi niyet olarak görmüyoruz. Tabii kapatılacak olan tesislerde gönüllü emeklilik hakkı çıkartılıp emekli olmak isteyenlere tazminatları da verilerek emekli olabilirler. Bunlar fazla sorun olmayabilir. Ancak bunların okuyacak çocukları vardır, onlar da karşılıksız burs imkanından faydalandırılabilir. Yetecek kadar emekli maaşı verilmelidir.

İşsizlik sigortası mutlaka çıkartılmalı, emeklilik hakkı kazanamayanlara işsizlik sigortası ödemesi yapılmalıdır. Sigorta pirimleri emekliliklerini kazanıncaya kadar devlet tarafından karşılanmalı yada bir başka işte çalışmaya başlayıncaya kadar o kişinin emeklilik pirimlerini, sigorta pirimlerini devlet ödemeye devam etmelidir. İşten çıkarılan bu kişilerin gelişmiş yöreler dışında olmak üzere ticari, zirai ve mesleki faaliyette bulunmak istemeleri halinde en az 5 yıl gelir vergisinden muaf olmaları gerekir. Ayrıca kendi işini kuracaklar için uzun vadeli ve düşük faizli işletme destek kredileri ile desteklenmelidir.

Risk sermayesi uygulaması ile ilgili yasa SPK tarafından tebliği çıkartılmıştır. Risk sermayesi uygulamasından yararlandırılabilirler. Ayrıca bu işten çıkarılan kişilerin özel sektördeki istihdamında cazibe sağlamak için, Özel sektör KİT'lerden ayrılan kişileri işe alıyorsa, vergi muafiyetinden faydalandırılmalı. O zaman özel sektör bu kişileri işe almakta daha istekli olacaktır. Çünkü bundan dolayı bir vergi ödemeyecektir.

Benzeri bir takım tedbirlerle bu işler süratle yapılmalıdır. Hükümet, özelleştirme konusunda, mutlaka kararlı bir çizgi, doğru bir politika izlemeli. Bu konuda geri adımlar atmamalıdır. Ancak sosyal barışı, iş barışını, ülkenin siyasi istikrarını düşünmek durumundadır. Ekonomik istikrar, siyasi istikrar

olmadıktan sonra hiç bir işe yaramaz. İstikrarsızlık ortamında ne ticaret olur, ne de ülkede huzur olur.

Teşekkür Ediyorum.

BAŞKAN:Efendim, değerli öğrencim İzmir Ticaret Odası yönetim kurulu başkanı sayın Ekrem DEMİRTAŞ'a yaptığı açıklamalar için çok teşekkür ediyoruz. Ben ilaveler ve katkılar yapmadan zaman tasarrufu sağlamak amacıyla bu seferde HAK-İŞ Genel başkanı sayın Necati ÇELİK'e sözü veriyorum, buyurunuz.

Necati ÇELİK

Çok teşekkür ediyorum değerli hocam.

Değerli konuklar, değerli dinleyiciler sözüme başlarken hepinizi saygıyla selamlıyorum. Böylesi önemli bir konuda düşüncelerimizi açıklama fırsatı verme ve bizi buraya davet etme nezaketinde bulunan ev sahibi Üniversiteye ve Bölüme sözlerimin başında kalbi şükranlarımı sunmak istiyorum.

Konumuz Türkiye'de KİT'lerin sorunları ve özelleştirme. Değerli dinleyenler ben söze şuradan başlamak istiyorum. Sağolsun değerli başkan bize güzel de pas verdiler. O pasla söze girmek istiyorum.

KOİ temsilcisinin daveti kabul ettiği halde gelmemesi, gelemeyeceğini bildirmemesi, bildirmeme nezaketsizliğinde bulunması. İşte KİT'leri sorun yapan, KİT'leri iddia edildiği gibi zarar ettiren ve şayet doğrusa batıran hatta ekonomik terör estiren, sistemi iflas ettiren kafa bu kafa. (Tabii bunu KOİ'nin buraya davet edilen temsilcisi ile ilgili söylemiyorum, bunu şahsına söylemiyorum. Ama zihniyet bu). Türkiye'yi sorunlu kılan, sorunları arttıran, büyüten kafa bu kafa. Bunun altını çiziyorum.

Değerli dinleyenler hem KİT'lerin, hem de Türkiye'nin birinci sorunu bana göre yönetimdir. KİT'leri kurtaracak, özelleştirecek ve ekonomiyi istikrara kavuşturacak diye oluşturulan KOİ'nin durumu buysa, KOİ'yi oluşturanları ve hareket noktasını düşünün. Bu itibarla ben mücade ederseniz sözlerimin başında öncelikle şunu vurgulamak istiyorum. Türkiye'de kabul etmek lazımkı sıkıntılı bir dönem yaşıyoruz. Esasen bu bu gün yaşanan bir durum değil. Neredeyse çok uzun yıllardır aynı sıkıntıları üç aşağı beş yukarı

yaşıyoruz. Hatırlayınız ki, her sıkıntı yaşanırken cumhuriyet tarihinin en büyük sıkıntısı denir. Şimdi bunun içinde aynı şey söyleniyor. Ama 24 Ocak kararlarına bakın aynı ifadeler, sayın Tansu Çillerin UDİDEM'i vs'ne bakın gene aynı ifadeler. Şimdi deveye sormuşlar, yokuşumu tercih edersin inişimi? demiş ki, bu yolun düzü yokmu? Yani bu millet hep bunların yanlışlarıyla yaşamaya mahkumudur, mahkummuyuz, bu kadermidir. Hayır ben şahsen bu milletin kaderi budur demiyorum ve bu olup bitenlere de isyan ediyorum. Ediyorum ama tabii bu çatı altındayız. Zaman zaman diyorum ki keşke bu sorunları yaşatanların çatı çökünce kafalarına çökse de biz seyredebilsek, öyle olmuyor. Çatı çökünce hepimizin kafasına çöküyor, tabii hiç kimsenin kafasına çatı çöksün gibi bir temenni içerisinde değilim ama suç cezasız olmaz, genel hukuk kaidesidir. Terör var, elbetteki sorumlulukları var. Ekonomik terör varsa bunların da sorumlulukları da vardır. Ve ben burada öneriyorum. Ekonomik terörü yaşatanların, -onlar kimse-, bunların da terör suçu kapsamında değerlendirilmesi lazım. Çünkü değerli arkadaşlarım, dostlarım, dinleyenler, hemen hemen bütün sorunların temeli ekonomiktir. Birçok sebep sayılabilir. Ama esas bugün bölücü terör dahil terörü belirleyen esas kaynak ekonomik sıkıntılardır, ekonomik çarpıklıklardır, sömürdür, haksızlıktır. Dengesiz gelirdir Türkiye'nin kalkınmasını tamamlayamamasıdır. Şimdi bütün bu girişten sonra ve bütün bu bana göre doğrulara rağmen değerli dostlar sözlerimi şöyle sürdürmek istiyorum. Türkiye'nin bugün bir uzlaşmaya ihtiyacı var. Bu memleket bizim, bu insanlar bizim, hep beraber bu memlekette ve bu gemide yaşıyoruz. Bu itibarla Ticaret Odası başkanı Sayın Demirtaş'ın hakikaten beyanlarını alkışlıyorum. Kendilerini tebrik ediyorum. Teşekkür ediyorum. Çünkü birçok doğruyu, benim de söylemek istediğim birçok doğruyu kendileri söylediler. Ama farklı kesimde olduğumuz halde söyledikleri için ayrıca anlamlı. Masanın bu tarafında olduğunuz halde aynı gözlükle Türkiye'nin meselelerini görmek, bana göre Türkiye bakımından ve gelecek bakımından kazanç. Ancak belki bir ayrıştığımız noktanın da altını çizmek lazım: Bu kafalarla ve bu yöntemlerle ve bu araçlarla acaba doğru amaca varmak mümkün müdür? Bu anlamda acaba şok özelleştirme yapılmalı mıdır? Özelleştirmede acele edilmeli midir? İşte bu noktada ben düşüncelerine katılmıyorum. Çünkü bakınız laf lafı açıyor. Ben öyle inanıyorum ki şu istikrar sağlansın diye yürürlüğe konan 5 Nisan paketi Türkiye'yi bir büyük sıkıntıya ve istikrarsızlığa götürecektir. Bunu temenni etmiyorum. Ve ben yanılıyım istiyorum. Ama görünen odur ki gidüş bu yönedir. İşte dün akşam, tam takip

edemedim ama, Türk Lirası karşısında Dolar ve Markın 2000-3000 değer kazanması söz konusu oldu. Demek ki alınan tedbirler sonuç vermiyor. Özelleştirme de aynı durumdadır. Bakınız İngiltere gibi sistemi oturmuş ve herkesin ne yaptığını bildiği bir ülkede, herkes hakkını ve haddini biliyor. Bu ülke, özelleştirme uygulamalarına geçmeden önce 4 yıl bu işi tartışıyor. Alt yapısını kuruyor. Birde bizdeki uygulamaya bakın, en ufak bir hazırlık yok. Trilyonluk KİT ler özelleştirilmek isteniyor, en ufak bir hazırlık yok. Kamu Ortaklığına yerleştirilen 30 yaşında üç genç iş bulduklarına şükrederek, devletin verdiği talimatı ne pahasına olursa olsun uygulamaya çalışıyor. Hadisenin özü budur. Ve yapılan özelleştirme büyük oranda başarılı değildir. Bu itibarla, cumhuriyetin kuruluş yıllarından bu yana büyük fedakarlıklarla kurulan KİT ler bu gün günah keçisi yapılmıştır. Ne pahasına olursa olsun elden çıkartılmaya çalışılmaktadır. Niçin, biliyor musunuz? Ülke ekonomisi kazansın, memleket kazansın, çocuklarımız, istikbalimiz kazansın için değil, bütçe açık verdiği için. Hedef bu bütçe açıklarını kapatmak. Varsayalım ki tümünü sattınız ve bir kısmını yamadınız, yarın ne satacaksınız. Böyle şey olmaz. Sırf bütçe açıklarını kapatmak amacıyla yapılmak istendiği için özelleştirmeye cepheden karşı çıkmak lazım. Beni bağışlayın bütün vatanseverlerin bu noktada olması lazım. Bu özelleştirmeye karşı olmak değil, peşinen şunu da söyleyeyim, Konfederasyonumuz ve ben şahsen özelleştirmeye prensipte karşı değiliz. Asıl olan mal ve hizmetlerin ucuz ve kaliteli üretilmesidir. Rekabet edebilir mal ve hizmetlerin üretilmesidir. Bunu kim yapıyorsa o sektörün desteklenmesi lazım. Ben şahsen meseleye buradan yaklaşıyorum ama bugün tüyü bitmemiş (klasik laf olarak söylüyorum), yetimin hakkı olan, hukuku olan bu değerli mal varlığını bugünkü hükümet nefes alsın, bütçe açığını bir miktar kapatsın diye varsın özelleştirsin diyemeyiz. Bu itibarla bir önerimiz var. Biz dinlenmeyeceksek ve mutlaka özelleştirmeye devam edilecekse geliniz hep beraber özelleştirmeden sağlanacak kaynak nerede kullanılacak belki bunun kanunla tespiti gerekir.

Benim önerim stratejik önemi olan KİT'lerin özelleştirilmemesi lazım. Bunların rehabilitesine kullanılması lazım veya yeni yatırımlara dönüştürülmesi lazım. Ama hiçbir şekilde bütçe açıklarını kapatmak için kullanılmaması gerekir diye düşünüyorum. Şimdi sözlerimin bir yerinde bir büyük uzlaşmadan bahsettim, buna yürekten inanarak ve Türkiye'nin ihtiyacı olduğuna inanarak ifade ediyorum. Uzlaşma nasıl olacak. Herkes durduğu yerde ben duracağım derse olmaz. Herkes esneyecek, bakınız burada ben

esniyorum ve diyorum ki Türkiye'nin hem ekonomisinin hem sosyal bünyesinin istikrara kavuşması için bir fedakarlık gerekiyorsa, biz buna varız. Çalışan, üreten kesim olarak, biz buna varız. Ama şunu takdir edersiniz ki, fedakarlık hep bir kesimden istenirse ve diğer kesim vatan, millet, sakarya diyerek gazetelere yansıyan ve hepimizi utandıran köşe dönmeyi oynarsa ve varsa burada sermaye sahipleri beni bağışlasınlar, milyar dolarlar ülke sıkıntıdaiken dışarı kaçırılırsa ve adeta bu teşvik görürse ve yine bunlar vatansever biz de bilmem ne konumdaysak el insaf demekten insan kendini alamıyor. O açıdan fedakarlığın eşit dağıtılması gerekiyor. Toplumsal uzlaşmanın, büyük uzlaşmanın şartı bu. Şimdi biz bunu öngörüyoruz, sağolsun işverenler de sermaye kesimiyle de büyük oranda mutabıkız. Ama gel gör ki siyasi iktidar esasen uzlaşmayı öngörmesi gereken hükümetler bu hükümet için de söylemiyorum, uzlaşmayı bunlar bozuyor. İfade edildi, Hakikaten bir pakete ihtiyaç var. Ama bu paketin başarısı takdir edersiniz ki, özelleştirme de dahil başarısı belli şartlara bağlı. Nedir bunlar? 1-)Güven duyulacak bu pakete ve bu paketi yürürlüğe koyanlara güven duyulacak. Varmı bu? Yok. Bakınız 24 Ocak günü 24 Ocak kararlarının değerlendirildiği bir toplantıda hepimizin olduğu, sayın Cumhurbaşkanının olmadığı bir toplantıda sayın Başbakan 24 Ocak kararlarını çok acımasızca hem de sayın Demirel'in gözüne gözüne eleştiriyor. Ve bir daha Türkiye'de 24 Ocak ve benzeri kararlara ihtiyaç duyulmayacağını taahhüt ediyor. Ve diyor ki. Çünkü 24 Ocak kararları diğer dar ve sabit gelir gruplarını ezdi. 980'lerin başında 100 alan bir işçi 990'ların sonunda 48 almaya başladı. Onun için haksız bir uygulamaydı diyor. Bir daha böylesi bir uygulamaya ihtiyaç duymayacağız. 2. 5 ay sonra daha acımasını, 27 Mart öncesi Karabük'ten gelen bir heyete ve defaatle böylece Karabük Demir çelik kapatılmayacak, rehabilite edilecek ekonomiyeye yeniden kazandırılacak seçim bitti. Karabük'ü kapatacağı demeye başladı. Şimdi bu Sayın Başbakana nasıl güvenirsiniz, ve nasıl destek veririrsiniz ve bu paketle nasıl uzlaşırsınız, dolayısıyla uzlaşmayı ne yazık ki bizim bütün iyi niyetimize ve arzumıza rağmen hükümet uzlaşmayı bozmaktadır. Hocam vaktim dolunca beni uyarın olmaz mı? Rica ederim.

Bir başka uzlaşmayı hükümetin bozduğuna vereceğim örnek şudur: Bugün bizim ortaklarımız devlet gaspeti. Özel sektör kasasından çıkan her 100 liranın 50 lirasına el koyuyor. Çeşitli haklar altında bu soygundur. Böyle şey olmaz. Dolayısıyla işçi-işveren münasebetlerini bozan fevkalade önemli bir unsur ama konumuz dışında olduğu için sadece bu kadarıyla burada duruyorum. Şimdi bu hükümet ne dediyse tam tersini yapıyor. Şimdi 5 Nisan

tedbirleriyle bir kez daha söylendi. İşçi istihdamı daraltılacak ama işten çıkarılacak işçinin tazminatı hemen ödenecek. Şimdi bütün bakanlar fellik fellik benden kaçıyor. Çünkü Karabük Demir Çelik'ten ve İskendurun Demir Çelik'ten 5 Nisan kararlarından sonra çıkartılan işçilere bir kuruluş tazminat verilmiyor veya bir kısmının bir kuruluş tazminatı verilmiyor. Nasıl uzlaşacağız. nasıl destek vereceğiz. nasıl güvencemiz?

Değerli dinleyenler hükümet yanlış uygulamalarla da yetinmiyor. Ayrıca yanlış ve yalan bilgilerle kamuoyunu yanıltıyor. burada ifade edildi. Deniyor ki: çok gündemde olduğu için oradan devam etmek istiyorum. Karabük Demir Çelik 1994 yılında 5 trilyon zarar edecek. o halde kapatalım. atalım. satalım. vuralım. kiralım. dökelim. Durum bu mu? Hayır. İnşallah zarar vermezler İşletme müdürlerinden aldığım raporu takdim ediyorum. işletme müdürleri diyorlar ki: 1994 yılı ilk 3 ayın bilançosunda hiç zarar gözüküyor. Şimdi takdiri size bırakıyorum: 94 yılı ilk 3 ayında bilançosunda hiç zarar gözüküyorsa yıl sonu itibarıyla zarar nasıl 5 trilyon çıkabilir. 1993 yılı zararı da 192 milyar. 1989 yılına kadar bu tesis kar etmiş. bu tesisin imkanlarıyla Ereğli Demir Çelik kurulmuş. %25. 5 hissemiz var yaklaşık 20 trilyon ediyor. 20 trilyonumuza devlet el koymuş. 20 trilyonumuz KOİ'ne devretmiş. Demir Çeliği. İskenderun'a kurmuş. GAP'i kurmuş. Türk sanayiine büyük hizmetleri olmuş. Hala bakınız çok ilginçtir. Karabük Demir Çelik'in ürettiği demir DDY tarafından kırılacak eşya tarifesiyle taşıyor. DDY'nin zararı azalsın diye. Seçim ekonomisi bir noktada KİT'lerin sorunlarına dağınmak da olsa işliyoruz. çünkü ekonominin kendi kuralları değil. Seçim ekonomisinin öncelikleri hakim oluyor 2 ay Karabük Demir Çelik ürettiği demiri 6 bin liradan piyasada 8 bin liradan satıldığı halde bizim demirimiz 6 bin liradan satılıyor. Şimdi yanlış bilmiyorsam 12 bin lira. bizim demirimiz 9 bin lira. yada hükümet müdahale ediyor. Bakınız ki KİT'lerin bir çoğunun kuruluş sermayesi verilmemiştir İşletme sermayesi verilmemiştir. verilmeyerek. özel bankalardan kredi almaya itilmişlerdir ve bugün batık ve zarar ediyor denen KİT'lerin sadece faiz borçları yok kabul edilse bu KİT'ler gene kârdadır. Bütün müdahalelere rağmen Sayın Demirtaş girdiği için. KİT'lerin sorunlarına fazlaca girmiyorum. Ama aynen katıldığım şeyler. İstihdam yanlışlığı. arpalık olması. sık sık yönetim kadrolarının değiştirilmesi ki bir tanesini söyleyeyim çok ilginçtir

1960'tan bu yana Demir-Çelik'te 18. Ziraat bankasında 17. Sümerbank'ta ve Şeker şirketi'nde 15. Makine kimya'da 13. Et balık'ta 15.

yem sanayii'nde 12 ve süt endustrisi kurumunda 13 genel müdür hizmet yapmış. Böyle şey olmaz. Yani dünyanın hiçbir yerinde yok böyle bir şey. Tam intibak edecek, görevden alınıyor ve KİT'lerin hala bir çoğunun amaçları bile belirlenmiş değil. Ondan sonra gayet tabii zarar ediyor. Zarar etmesin de ne etsin, zarar ettirilmesi için her şey yapılıyor. Ve bir örnek vererek ilk turdaki sözümü noktalamak istiyorum. 1987'de karayolları, giyim ihalesi açıyor. Sayın Demirtaş'ın da dikkatine özellikle ve tabii TISK'in de temsilcisinin dikkatine. Karayolları 1987 yılında giyim ihalesi açıyor. Sümerbank müracaat ediyor. Sümerbank devlet ihalesine katılmak için müracaat ediyor. Ticaret Odası'nda kaydınız yok diye ihaleye katılmıyor. Dolayısıyla değerli dinleyenler inanınız KİT'lerin zarar ettirilmesi için devlet 89'dan başlamak üzere bir özel gayret içerisinde. Buna beni bağışlasınlar, özel sektör büyük sermayesi de destek vermektedir. Ben, KİT'lerin zarar etmiyor, bu anlamda zarar ettiriliyor diyorum ve KİT'lerin özelleştirilmesinde de ve özellikle Karabük Demir-Çeliğin kapatılmasında ve Zonguldak TTK'nin kapatılmasında ben uluslararası finans kuruluşlarının rolünün araştırılmasında büyük yarar görüyorum. Kendi kanaatimi söyleyeyim ve sözümü bitireyim. Benim, kanaatim odur ki Karabük Demir Çeliğin kapatılması kararı bizim hükümetimizin kararı değildir. IMF'in ve Dünya Bankası'nın kararıdır. Keza TTK için de bu böyledir. İlk turda bunları söylüyorum ve teşekkür ediyorum.

BAŞKAN :Efendim Hak-is genel başkanı Sayın Necati Çelığe yaptığı değerli açıklamalar için çok teşekkür ediyoruz.

BÜLENT PİRLER

Benden önceki değerli konuşmacılar da konuşmalarında bir nebze değindiler, bu bakımdan isterseniz özelleştirme konusuna optiği birazcık değiştirerek bakmak istiyorum. Özelleştirme konusunun ekonomik boyutundan çok sosyal boyutuna bakmak gerekiyor. Sanıyorum Türkiye'de en çok tartışma konusu olan ve özelleştirmenin itiraz nedeni haline gelen konu sosyal boyuttur. Şimdi yine de özelleştirmenin amacından başlamak gerekiyor. Özelleştirmenin amacı için birçok araştırma yapılmış.

Bu araştırmalara baktığımızda işte Morgan Guaranty, pek çok firmanın var, 14 15 tane amacı var. Fakat birinci amaç, pazar ekonomisinin sağlıklı hale getirilmesi ve pazar güçlerinin ekonomiyi harekete geçirmesi ve imkan verilmesi olarak tanımlanıyor. Şimdi buradan baktığımız da küçük bir

denklem kurmak gerekiyor. Yani ekonomik bir süreç içinde işte piyasa ekonomisi şu anda dünyada geçerli olan küreselleşme çerçevesindeki piyasa ekonomisinin baş faktörü rekabet, rekabet olgusu. Devletin küçülme olgusunu beraberinde getiriyor. Daha doğrusu kamu ekonomisinin daraltılması olgusunu beraberinde getiriyor ve KİT'lerin özelleştirilmesini ortaya çıkartıyor. Baktığımızda işte ekonomik önlemler uygulama paketi planı olarak adlandırılan pakete baktığımızda en önemli faktör olarak pazar ekonomisine geçiş adlandırılıyor. Bu çerçevede özelleştirmeye baktığımızda bir sürecin sonucunda yani pazar ekonomisinin sürecinin sonucunda ulaşılan bir nokta, bir araç. Ekonomik optikten Türkiye'yi incelediğimizde özelleştirmeyi zorlayan nedenler nelerdir diye baktığımızda, başta zarar ettiklerini görüyoruz. Zarar ettirildikleri de iddia ediliyor. Ama zarar ettikleri açık. Rakamlarla.

Aşırı istihdam yüksek maliyet olduğunu görüyoruz. Verimli olmadıklarını görüyoruz. Kalitenin düşük olduğunu görüyoruz. Modern teknolojinin olmadığını görüyoruz. Yönetim tekniklerinin eski olduklarını görüyoruz. Ekonomi yönetimine aşırı derecede siyasi müdahaleye yol açtığını görüyoruz. Dünya piyasalarında aykırı fiyat yapısının olduğunu görüyoruz. Yani işletmeciliğe, ekonomi ilmine aykırı bütün şeyleri sayabiliyoruz. Buradan iktisadi boyutu bu. Yani artık şunu gözlemliyoruz, genel olarak Türkiye'de ekonomik açıdan bakıldığında sorunlar KİT'lerde sorunlar olduğu konusunda hemen hemen, hemen diyorum tüm kesimler mutabık. Ekonomik açıdan Türkiye'de KİT'lerde büyük bir sorun yaşanıyor. Bu özelleştirmenin ekonomik boyutu fakat bir de sosyal boyutuna geçmek gerekiyor. Sosyal boyutu da ikiye ayırmak gerekiyor: a. Özelleştirme öncesindeki sorunlar b. Özelleştirme sonrasındaki sorunlar.

Özelleştirme öncesindeki sorunlar sabah genişçe tartışıldı. En başta kamu oyunun konu hakkında bilgilendirilmesi konusunda. Kamuoyunun yeteri kadar özelleştirilme konusunda aydınlatılıp, aydınlatılmadığı konusu başta geliyor. 2. sorun ve çok önemli sorun hukuk sistemimizi özelleştirmeye uygun hale getirmek gerekiyor. Özelleştirme ile ilgili yasalara baktığımızda çok enteresan şeyler görüyoruz. Hiç adı sanı uymayan bazı yasaların "14 ve 15" maddelerin KİT'lerin özelleştirilmesiyle ilgili bazı düzenlemelere başvurulduğunu görüyoruz. Son olarakta Bakanlar Kurulu'nun kanun hükmünde kararname yetkisi verilmesini öngören bir yasa tasarısı 24.94 günü T. B. M. M genel kuruluna sevk edilmiştir. İşte şimdiki halimin ne olduğunu bilmiyorum. Burada KİT'lerin özelleştirilmesi yani yine kanun hükmünde

kararnemelerle olay düzenlenmeye çalışılıyor. Diğer bir hususta siyasi görüşlerin yaklaştırılması gerekiyor. Bu konuda çok büyük bir ayırım var. Türkiye'de siyasi görüşler arasında özelleştirme öncesinde burada en azından birbirine yaklaştırılması gerekiyor. Bize göre en temel sorun, (çok fazla değinildi, bizden önceki konuşmacılar tarafından Sayın Necati Çelik ve Sayın Ekrem Bey tarafından)uzlaşma konusunda yatıyor. Özelleştirme taraflarla diyalog kurulması anlayışı ne yazık ki yok şu anda. Türkiye'de bu çerçevede çalışanların, konuya inandırılması da temel faktör olarak, sorun olarak özelleştirme öncesinde görüyoruz. Özelleştirme sonrasındaki, sorunlar esasında öncesindekinden daha ağır gibi geliyor bize. Çünkü özelleştirme sonrasında maliyetlerin, özelleştirmenin maliyetinin ne olacağı herkes tarafından tartışılıyor. Çünkü özelleştirmenin çok büyük bir maliyeti var. Parasal maliyetinden bahsediyorum. Sosyal güvenlik yönü hiç tartışılmıyor. Burada bir maliyet unsuru, işsizlik yönü bir nebze tartışılıyor -cek -cuklarla geçiştiriliyor. Bizde toplumsal yönü var, ona da değinmek gerekiyor. İşte maliyet yönü açısından bunların detayına inersek şimdi özelleştirme kapsamındaki işyerleri incelendiğinde bütün çalışanların sendikası ve toplu iş sözleşmesi kapsamında olduğunu görüyoruz. Şimdi bizim elimizdeki verilere göre Necati Bey de sanıyorum doğrulayacak. . kamu da işçilik maliyetleri yılda ortalama 250-300 milyon arası değişiyor. Buda yılda 20-25 milyon geliyor yaklaşık. Yıl sonunda bu rakam 2'ye katlanıyor. Bir örnek vermek gerekirse maliyetlerin nereye gideceğine ilişkin olarak özelleştirme kapsamında, 10 yıl kıdemli olan bir kişiyi ele alalım. Ücreti 12 milyon lira olsun. Bugünkü mevzuatımıza göre konuşuyorum. İhbar tazminatı yaklaşık 30 milyon lira tutuyor. Kıdem tazminatı 75 milyon lira tutuyor. En son kamu toplu iş sözleşmesinde verilen 7 aylık bir süre vardı. Sanıyorum hükümet bunu 12 aya çıkaracak. İşten çıkarma halinde 7 ay üzerinden toplam 84 milyon ediyor. Toplam 200 milyon civarında bir rakam. Kamuda ortalama kıdemli 20 yıl olduğunu hesaplarsak bir de hükümetin extra ihsanları olacaktır çıkartılan kişilere karşı. Bu da yaklaşık 250-300 milyon arasında değişiyor. Bugünkü S kurunu 30 bin lira varsayarsak 10 bin S civarında bir rakam ortaya çıkıyor. Buradan nereye gelmek istiyorum. Batı ülkelerinde yapılan özelleştirmeye bakacak olursak tüm sosyal tedbirleri, maliyetleri İngiltere'de 5000 Meksika'da 4000 S Fransa'da 3700 S, Brezilya'da 5000 S, Macaristan'da 4500 S olduğunu görüyoruz. Özelleştirme kapsamı boyunca 92 000 kişinin işten çıkartılacağı düşünülürse 23 trilyon liraya kısa vadede ihtiyaç duyuluyor. Bir kere paranın nereden bulunacağı sorunu ortaya çıkıyor. Hadi

bulduğunu varsayalım. Piyasaya sürülmesi sorunu ortaya çıkıyor. Çünkü bir istikrar paketiyle karşı karşıyayız. 23 trilyonu sürdürdüğünüz anda istikrar paketinin talep daralmasına dayanan tedbirlerin bir anda talep patlamasına neden olabileceği de düşünülebilir. Bir de bu paraların hangi alana kayacağı sorunu da karşımıza çıkıyor. Özetleyecek olursak belkide maliyeti en pahalı olan özelleştirmeyi Türkiye yapmak üzere. Bu rakamlara bakarsak belki de yapacak. Sosyal güvenlik yönüne baktığımızda doğal olarak sosyal güvenlik zaten bir ekonomik kriz içinde. SSK özellikle ekonomik kriz içinde. SSK'ya yeni bir yük gelecek. Demin SSK'nın krizde olduğundan bahsettik. Bu krize aktif pasif dengesi bozuk diyoruz. bu daha da bozulacak. Tahsilatı zordur. belediyeler ve diğer yerlerden alacakları var. Her ay 2. 5 trilyon açık veriyor. bunu hazineden karşılıyor. Bugünkü hesaplarımıza göre her emeklide S.S.K.'ya 8 milyon TL'ye mal oluyor. Ayda bu hesapla ilk anda 7. 4 trilyon liraya ihtiyaç duyuluyor. Ki S.S.K.'nın bu özelleştirme sonucunda herhangi bir sorunla karşılaşmaması için buna bir kaç faktör daha eklemek gerekiyor. Sosyal güvenlik konusuna sosyal güvenlik açısından. Bir özel işsizlik yardımının kurulması öngörülüyor. İşsizlik sigortasıyla karıştırıyorlar. Özel işsizlik yardımı olarak adlandırılması gerekiyor bunun. Bu çok tenkide açık bir husus fakat demin bahsettiğim özel işsizlik yardımında özelleştirme sonucunda ıssız kalacak kişilere yöneltilmesi gerekiyor. Bunun da mali bir portresi var tabii ki. Özelleştirme sonucunda yine isteğe bağlı sigorta sistemin de çok ağır şekilde etkileneceği açık. İşsizlik yönüne baktığımızda buna karşı politikalar demin de söyledim. hep -cek -caklarla geçitiriliyor. Mesela organize sanayi bölgelerinin kurulmasından bahsediliyor. Fakat bugüne kadar edinilen deneyimlere baktığımızda herhangi bir bölgede kurulan organize sanayi bölgesinin 5 ve 7 yıldan önce girilen işler hale gelmediğini görüyoruz. Bu çok uzun dönemli şey. Çare: çok kısa dönemde uygulanan özelleştirme ve çok uzun dönemdeki bir plan olarak karşımıza çıkıyor. Tabii ki işsizlik yönünün en önemli faktörü. Türkiye'de kayıt dışı büyük olan ekonomiyi çok daha büyük hale getireceğini görüyoruz. Toplumsal yönü olarak baktığımızda bunun muhakkak şekilde aşırılıklara ve gruplasmalara malzeme sağlayabileceği ve suç oranında yükseltebileceğini görüyoruz. Şimdi burda sabah dinleyebildim. Birinci paneli diyebilirim. Çok az değinilen bir nokta oldu. Yalnız özelleştirme ile ilgili söylenmesi gereken ve çok önem taşıyan bir nokta ve çok gözardı edilen bir nokta özelleştirme gümrük birliği ilişkisi. Yani önümüzdeki 1995 yılının başı ya da sonu çok tartışmalı bir konu ama Türkiye'nin bir gümrük birliğine Avrupa birliği ile birlikte bir gümrük

birliğine gireceği biliniyor. Şimdi burda doğal olarak gümrük birliği çok büyük bir rekabet ortamı getirecek Türkiye'ye. KİT'lerin bugünkü yapısını saydım demin. İste teknoloji eski, verimlilik eski, kalite eski, tekele yapı var. Eski teknoloji kullanılıyor. Dünya fiyatları üzerinde mal sunuluyor. Eger biz bugün KİT'leri özelleştirirsek çok küçük bir işsiz kitesi ortaya çıkacak. Yani istihdam açısından küçük bir işsiz kitlesi 90 bin kişilik işsiz Türkiye için çok büyük bir rakam değil. Ama eğer yarın gümrük birliği sonrasında biz KİT'leri özelleştiremezsek Türkiye de kitlesel işsizlik ortaya çıkar. Nedenini soruyorum, KİT ler kapatılmıyor, iflas etmiyor ve tasfiye edilemiyor. Devlet bunların açıklarını karşılayacak bu da bütçe açıklarına yol açacak dolayısıyla enflasyon yükselecek, veya tedbirler arasında yer alan kapatma yöntemi gidilecek ki, gümrük birliği uygulaması sırasında rekabet dışı kalma sonucu ile birlikte KİT'ler de kapatılırsa bir kitlesel işsizlik sorunuyla Türkiye'nin karşı karşıya kalması muhtemel. Bu çerçeveden baktığımızda özelleştirme sonucunda sosyal alanda ne gibi tedbirleri alabiliriz noktasına geliyoruz. Biraz önce bahsedildiği gibi hemen hemen tüm kesimler bu konuda mutabiktir. Öncelikle bir uzlaşma gerekir. Uzlaşma nasıl olabilir? Bir özelleştirme konseyi kurulabilir ya da her zaman söylediğimiz gibi Türkiye için çok büyük bir ihtiyaç olan ekonomik ve sosyal konseyin kurulmasıyla birlikte, ilk olarak özelleştirme konusu ele alınabilir. Bunun dışında pek çok batı ülkesine baktığımızda ve bizim kendi yapımızı incelediğimizde, pek çok faktörle karşı karşıya kalınabilir. Mesela, biraz önce Ekrem Bey'in değindiği gibi, özelleştirme sonucunda işsiz kalan kişilerin yeni işe girmeleri neticesinde tedrici olarak ücrete ilişkin beş sene vergi ve fonlardan muaf tutulabilir. Beş sene beş dilim üzerinden, ilk sene %100 den başlayarak, her sene de %20 aşağıya çekmek suretiyle uygulama gerçekleştirilebilir. İş yerleri için çok özendirici hem istihdamın teşvik edilmesi açısından çok özendirici bir faktör olarak karşımıza çıkıyor. Meksika'da özelleştirme sırasında önerilmiş bir olay "Red Edis" hakkı deniliyor. En yüksek ihale esnasında en yüksek teklifi veren firmaya eşit teklif verirse işçi sendikası tercih ediliyor. Böyle bir uygulamaya gidilebilir. Özel işsizlik yardımı verilebilir. Reoriantasyondan bahsedildi. Türkiye'de bugüne kadar ki edindiğimiz ve gördüğümüz çerçevede gerekli alt yapısının olmadığını görüyoruz. Düşük faizli kredi verilebilir Hisse senedi satış planından işçilere pay verilebilir, Emeklilik teşvik edilebilir. Bunlar çok faktörlü şeyler fakat bunların hepsinin konuşulacağı yer uzlaşma alanı olarak bir özelleştirme konseyinde toplanıyor. Yani bu tip tedbirler hükümetin ben yaptım oldu şeklinde getireceği hususlar yerine tarafların bir araya gelerek

konuşacakları ve tartışacakları ve uzlaşmaya varacakları bir özelleştirme konseyinde toplanması gerekiyor. Sonuç olarak baktığımızda özelleştirme kısa vadede ne getiriyor? Özelleştirme kısa vadede işsizlik gibi bir sorunu beraberinde getirirse de: bütçe açığının kapatılması iç ve dış borçların azaltılması israfın önlenmesi, devletin küçültülmesi, mali piyasaların ve borsanın güçlendirilmesi. Kısa vadede az da olsa etkisi, vergilerin artırılması gibi sonuçlara yol açıyor. Orta ve uzun vadede ise enflasyonun düşürülmesi, verimliliğin artırılması, istihdamın artırılması, yatırımların artması devlet kaynaklarının rasyonel alanlara, eğitim, savunma, sağlık alt yapı alanlarına yönelmesine yol açıyor. Kısaca özetleyecek olursak şu bir gerçek. Bugünkü batıdaki uygulamalara baktığımızda ve sosyal piyasa ekonomisi uygulayan ülkelere baktığımız da iyi bir özelleştirme uygulaması devletin kesimlerinin ve kamu oyunun lehine sonuçlar veriyor. Buna en basit örneği vermek gerekiyor Arjantin örneğini vermek gerekiyor. Arjantin'deki devlet başkanı Menem'in uyguladığı özelleştirme politikası sert tedbirler içeren şok özelleştirme olarak adlandırılan bir özelleştirme türü idi. Bunu yaptıktan sonra yüzde binlerde gezen enflasyonlar tabii özelleştirme ile bağlı bir olay. Birinci faktör olarak özelleştirme geliyordu tedbirler arasında. Menem'in aldığı tedbirler sonucunda yüzde binlerde dolaşan enflasyon %5'lere %4'lere %3'lere o civarlara gerilemiş durumda. Ve en ilginç sonucu demin söylediğim gibi iyi bir özelleştirme uygulaması olup olmadığı tartışılır- ama yani özelleştirmenin sonuçları açısından baktığımızda bu Menem'in yaptığı özelleştirme uygulaması devletin ve kamuoyunun lehine olduğu çıkıyor ki Menem'in desteklediği parti son seçimlerde büyük bir çoğunlukla iktidara geldi. Demek ki iyi bir özelleştirme politikasının Türkiye'de de uygulanması şart. Fakat bu yapılırken sonuç itibarıyla kesimlerin işçi işveren kesimlerini ve ilgili diğer kesimlerin hatta bu konu da detaylı şekilde bilgilendirilmesi bunların görüşlerinin alınması ve daha iyi olabilecek bir sonuç özelleştirme konseyinin oluşturulması olarak niteleyeceğim. Beni dinlediğiniz için teşekkür ederim.

BAŞKANEfendim TISK genel sekreter yardımcısı Sn Bülent Pirler'e yaptığı açıklamalar için teşekkür ediyoruz. Şimdi Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Bakan Muşaviri Sn. Dr. Oktay Vural'a sözü veriyorum.

OKTAY VURAL

Teşekkür ediyorum. Tabii benim buradaki konumum 3-1 konumda. 5 Nisanda içinde bulunduğumuz dönemde Şu anda işçi işveren kesiminin temsilcileri henüz tam manasıyla durumun ve yapılması gerekenlerin pek farkında değil. Herkes şikayeci. Alkışlardan da anlıyorum ki sizler de şikayetçisiniz. Ama bir şey var. bu konuyu aslında 1979 yılında Dünya Bankası geldiği zaman gündeme getirmişti. 1984'den beri de tartışıyoruz. Halen tartışmak için zamana ihtiyacımız var diyor. Ama zaman kaybediyoruz. ne yapalım. ne yapmamız lazım. Sivil toplum örgütleri TISK, TUSIAD devamlı fikir beyan ediyor. Bu özelleştirme panelleri çok olmuştur. Odalar Birliği Özelleştirme İktisat Komisyonu kurmuştur. Hükümet 5 Nisan tedbirleri getirmiştir. Fakat anlaşılıyor ki toplumda henüz bir konsensüs oluşmamıştır. Yani bir uzlaşma sağlanmış değil. Peki bunun suçlusu kimdir. Kimdir diye bir şey koymak istemiyorum. ama getirilen paketlerin suçu sadece işçilerdir diye bir yaklaşım tarzı da mevcut değil. Ama bir problem var. Bu problemin çözülmesi lazım. Tabiiyle 5 Nisan dan itibaren istikrar tedbirleri hepimize dokunuyor. Yani biraz aç çekmeye başlıyoruz. Doğrudur. işte bankalardan net aktiften yarısı alınıyordu diğerlerinden öyle alınıyor kapatmayalım. şunu yapalım bunu yapalım gibi sözler ortalarda doluşmakta. Bütün bunlar gösteriyor ki bir istikrar paketinin en temel unsuru konsensüstür. Bu uzlaşma sağlanmadan güven ortamı sağlanamayacağına göre ki güven ortamı sağlayacak olanlar sendikalar, işçiler, işveren teşekkülleridir. Bu ortamın sağlanmasına bağlıdır ve paketin başarısında buna bağlıdır. Tabiiyle güven ortamı şimdi yenilenebilir mi? Güvensizlik ortamından kurtulabilir miyiz? Bu ayrı konular benim tabiiyle bulunduğum konum itibarıyla da beyan edebileceğim fikirler değil. Bunlar sadece şahsi düşüncelerim Ancak bazı hususlar var yani özelleşirmenin önündeki bir takım politik engeller nelerdir söyledik. Politikacıları bu engeller herhalde. Ama birde görüyoruz ki mesela işçiler de olabiliyor. Tabii ki yüksek ücretler vardır. Normaldir. karşı çıkılabilir. Bunun yanında işverenler de vardır. KİT'ler bu kadar mal alıp satıyor. Karşılığında bir yerlere bir ödeme yapıyor. Bunu bu KİT'ler le ilişkide bulunan özel sektörde yapıyor. KİT'lerin özelleştirilmesi halinde özel sektöre rakip olacak diğer sektörle rekabet edecek yeni sektör ortaya çıkınca bunuda engelleyenler olabilir.

Ama burada bazı hususlar sorunun çözülmesine yardımcı olmuyor. Bu açıdanda politik engel olarak algıladığım hususların hepsinde gerek siyasi organ olarak gerekse sivil toplumu oluşturan diğerleri olarak herkesin her halde biraz payları vardır. Ben Necati ÇELİK beyin sözüne katılıyorum. Bir

yönetim meselesidir elbette yani bir Brezilyalı şirket alımcısının söylediği gibi aldığımız bir şirkette ilk yaptığımız yöneticileri kovmaktır diyor. Ama öyle ki özel sektörde KİTlerdeki bu yöneticileri şu veya bu şekilde belli yerlerde istihdam ediyor. Şimdi istihdamın gayesi farklıdır. nitelikten ötürü istihdam ediyor. Yoksa başka ilişkilerden dolayı mı? İstihdam ediyor? Ama herkesin herhalde bu olayın çözümlenmesi gerektiğine dair inancı tam. Ama faaliyetimiz yok yeteri kadar değil tabiatıyla teknik engellerimiz var. Özelleştirme özellikle bu alma mülkiyeti devretme ve kapatma ile ilgili. Bir kere amaç pek fazla değil belirgin değil. Öncelikle mesala verimlilik ve özel sektörün gelişmesine imkan verecek bir özelleştirme stratejisi benimsenmişken daha sonra sermayenin tabana yayılması yurt dışındaki işçilerin tasarruflarını getirerek hisse alınması gibi bir takım unsurlarla mali açıkları gidermek için bir unsur haline getirilmiş. Böyle olunca da blok halindeki satışıra karşı bir kamuoyu oluşmuş. Haklı yada haksız onu söylemiyorum. Ama amaç belli değil yani hangi amaçla yapıyoruz. Niçin amaçlar değişiyor? Bir yönden mali açıklarımızı giderelim diyor. Bir yönden de mülkiyeti tabana yayalım diyor. Fakat bu amaç farklılığı özelleştirmenin önündeki teknik engellerden biri. İki de bir özelleştirmenin hukuki yapısı hakikaten yok. Bir şey yok yok. Şeffaflık yok. Nasıl özelleştirilecek nasıl yapılacak. özelleştirme projesi açık olacak mı? Yani açık olurken bunu özellikle belirtiyorum. Çünkü şirketler kanununa göre konuyu aydınlatma ilkesine tabiidir. Anonim şirketler muhakkak sürette bunların topluma ya da ilgili tarafların açıklanması lazım. şeffaflık prensibi son derece önemli. Bir diğeri de kurumsal kapasitenin yetersizliği yani kurum olarak Kamu İktisadi Teşebbüslerinde kurumsal kapasite ve yönetim kapasitesi oldukça yavaş işlemekte çok bürokratik bir yapı var. bu bürokratik yapı özelleştirme projesine karşı çıkıyor. Yani bürokratik yapı bu projenin içinde olmadığı için karşı çıkılıyor. Bunun için kanaatime göre işçileri ve yöneticileri özelleştirme projesinin içine almak lazım. Karşısına değil özelleştirme projesinin içine almak lazım. Bu açıdanda özelleştirme projesi tamamen bakanlık ya da Kamu Ortaklığı İdaresinin altında değil, belli KİTler itibarıyla bağımsız, otonom hatta her bir KİT ya da sektör için bağımsız ve otonom kurum tarafından yapılmasında fayda vardır. Bir diğer engelde tabiatıyla sermaye piyasasıdır. Yani sermaye piyasasının derinliğide pek fazla değil. 40 milyon dolar civarında günlük ticari faaliyet. Bu da pek fazla derinlik sağlamıyor. Sermaye piyasasında bu işletmelerin satılabilmesi için bir diğer teknik sorunlardan biri de KİT'lerin yapısıdır. Bu yapı özellikle borçlanma.

KİT'lerin yurtdışı borçlarının bu şirketlerin özel sektöre devredilmesi halinde ne olacağı belli değildir. Sosyal güvenlik kuruluşlarına olan borçları, vergi borçlarının ne olacağı belli değildir. Çok borçları vardır. Dolayısıyla bu yapısından kaynaklanan hususlar da hükümetin ya da devletin herhangi bir açık politikası olmadığı için teknik bir engel olarak ortaya çıkıyor. Burada tabiatıyla benim son olarak söylemek istediğim husus bir problem vardır. Bu problemin olduğunu hepimiz kabul ediyoruz, çözmemiz lazım. Bir yerden başlamamız lazım. Ancak şunu ifade edeyim, özelleştirme projesi istikrar paketleri içerisinde en sonlarda yer alan kısa dönemli değil, orta ve uzun vadeli bir dönemi kapsayan bir yapısal değişim programıdır. Ve sadece de özelleştirme değildir. Monopolist yapının yıkılması da bunun içindedir. Bu yapısal değişim istikrar tedbirlerinin içindedir. Ama bugün şunların hemen yapılması lazım. Hemen kapatalım dersiniz, bilemiyorum ama, ne ortodoks istikrar paketi içerisinde, ne de heterodox istikrar paketi içerisinde böyle bir yapısal değişim öngörülüyor. Kısa vadede çözümlenecek bir konu olarak gözüküyor. Ama yapısal değişimi de sağlamamız için biz 10 yıldır bu meseleleri tartışıyoruz. Bir konsensüse gelmeniz lazım. Bir uzlaşmaya gelmeniz lazım. Bir programa bağlanmamız lazım. Bu acidan ben geçengün biliyorum: Necati Bey'in ifade ettiği Karabük Demir Çelik'ten o işçiler emekli oldular, bir konsensüs sağlanmıştı, ödenecekti. Fakat tabiatıyla ödenmemiş olmaz, büyük bir huzursuzluk meydana getirir. Bu durumda elele verip bir program içerisinde bu sorunları çözmek gerekiyor. Benim ifade edeceklerim bu kadar, teşekkür ederim.

BAŞKAN Efendim Sn. Dr. Oktay Vural'a yaptığı açıklamalar dolayısıyla teşekkür ediyoruz. Şimdi efendim müsaade ederseniz ikinci tura geçmeden önce küçük bir açıklama yapmak istiyorum: Sorularımızı yazılı olarak sunuyoruz.

BÜLENT PİRLER:

Türkiye'de özelleştirmenin ekonomik getekceelerini demin biraz az gectik, esasında yeni kapsamını kısa tutarak gectik. Şöyle bir hesaplama yapılabilseydi, sanıyorum çok daha etkili olacaktı. Eger Türkiye bugün özelleştirme yaparsa, gelecekteki bütçe açıklarının ne seviyeye ulaşacağını hesaplanmasında herhalde büyük önem taşıyor. Bir noktaya daha değinmek

istiyorum: çok gündemde olan bir konu özelleştirme de bahsediliyor. Fakat sanıyorum özelleştirmede bir yanlış anlama var. Özelleştirme sonucunda yapılması gereken, alınması gereken tedbirler esas itibarıyla bakıldığında gerçek anlamda bir özelleştirme yapılırsa özelleştirme kapsamında da alınması gereken tedbirlerle hemen hemen eşit. Eğer bir iş yerinde fazla istihdam varsa özelleştirmenin sonucunda da bu istihdamın çıkartılması gerekiyor. Bazı rakamlara girmek istiyorum. Şimdi niye özelleştirmenin ekonomik açıdan gerektiği hususunda bazı rakamlara. Katma değer meydana getiren bir işletme düşünün. Eğer bu katma değerden fazla bazı ödemeler varsa bu işletme kapanmayla karşı karşıyadır. Şimdi baktığımızda İSO'nun en çok KİT'lerin 500 büyük sanayii kuruluşu araştırması vardır. Kamu kuruluşlarında meydana getirilen katma değerün üretim faktörlerinin paylarına isabet eden değerlere bakmak gerekiyor. 87'lerde % 40'lara, 88'de %35 'e kadar gerileyen bir trend görüyoruz. Fakat 1991'e geldiğimizde %30'du. %130, 4'e, 92'de %117, 5'e kadar çıktığını görüyoruz. Yani bu kuruluşlarda maaş ve ücretler yaratılan katma değerün üstüne çıkmış oluyor. Bu nereden karşılanır. Devlet tarafından karşılanıyor bu arada doğan farklar. Değerlendirme yaparken bunu kabul ediyoruz. Yönetim eksikliğinden bahsediyoruz, basiresiz yöneticilikten bahsediyoruz, yönetim kavramlarındaki boşluktan bahsediyoruz. Buna benzer pek çok faktörde ekleyebiliriz. Ama birde bunların biraz önce bahsettiğim gibi maaş ücret kısımlarında değinmek gerekiyor. Bu konu ile ilgili olarak bir rakam vereceğim. KİT'ler hep zarar ediyor. KİT'ler zarar ederken, mesela 90 yılında 1, 8 trilyon zararda 91'de 16 trilyon zararda, 92'de 25 trilyo lira civarında bir zararda olduğunu görüyoruz. Olaya birde şöyle bakmak gerekiyor. Bu çerçevedeki maaş ve ücretler 90 yılında 9, 3 trilyo lira tutuyor. Madem ki KİT'ler bu kadar zararda olduğu bir süreçte toplu iş sözleşmesi bağlanıyor. İşte bu durun da KİT'lerin zararları 21, 1 trilyona çıkıyor. Baktığımızda sadece bu maaş ve ücretlerde %127 reel artış görüyoruz. Hemen ardından 21, 1 trilyonla ertesini yıl 91'den 92'e geldiğimizde 35, 9 trilyona çıkıyor maaş ve ücret yükü. Baktığımızda bunun yükünün bir sene öncesine göre %70 reel olarak arttığını görüyoruz. Bu hesaplar çerçevesinde uzlaşmadan bahsedebilmemiz tüm bu durumların masaya yatırılması gerektiğine inanıyoruz. Çünkü biraz önce bahsettiğim konuşmanın en önemli bölümünde değinildiği gibi sosyal yönden çıkarılan işçilerin maliyetlerinin hesaplanması, sözkonusu işçilerin ne gibi bir sosyal yük oluşturacakları, işsizlik sorununu değinmiştim. Ama bunların niçem çıkartıldığı sorununu ekonomik rakamlar çözüyor. Türkiye'deki KİT'lerde

önemli ölçüde persönel ücretlerinde bir şişkinlik var. Hatta bu şişkinlik katma değeri aşılıyor. Başka ülkelerde bu duruma gelen firmalar kapatılır. Çünkü anlamı tok bunun. Yaratılan katma değerden fazla bazı katma değer faktörlerine para gidiyor. Bunu devletin karşılamaya imkanı yok. Bular dikkatle incelenmesi gereken hususlardır.

Bir kaç tane soru var. Hemen onlarada değinmek istiyorum.

_____ Bir kaç yıl öncesine kadar kar ettiği söylenen KİT'lerin kapatılması kararı sizece doğrudur?

_____ Kapatma ile özelleştirme arasında çok büyük fark olduğu inanımdayım. Bu olaya hukuki açıdan, ekonomik açıdan bakmak gerekiyor. Kapatmanın çok radikal çözüm olduğu kanaatindeyim. Kapatma neticesinde KİT'lesel işsizlik ortaya çıkacak. Buna benzer pek çok olumsuz faktör ortaya çıkacak. Bunun yerine bunların özelleştirilmesi sürecine, burada yöntemlerini tartışmıyorum, geçilmesinin daha doğru olacağı kanaatindeyim. Ama eğer ki, bir firma hat safhaya varmışsa, düzeltilmesi ve özelleştirilmesi imkanı yoksa, ülke ekonomisine gerçekten zarar veriyorsa, bunun sosyal yararıda gözönünde tutularak ve dikkate alınarak kapatılması en doğru karar olacaktır. Bunu da özellikle vurgulamak istiyorum.

_____ Özelleştirme sonucu işsiz kalacak yaklaşık 92 bin kişinin bir parçada olsa sosyal ve ekonomik olarak korunması için özelleştirme gelirlerinin bir yatırıma kanalize edilmesi ve gerekli görülen süre sonucunda elde edilen karın işsizler için kullanılması olanaklı mıdır?

_____ Tabii ki bu önerilen bir yöntem. Bir ülkenin ekonomik yapısına baktığımızda zaten istihdamı yaratan faktör doğal olarak yatırımlardır. Yatırımlar yapıldığı sürece Türkiye'de işsizlik sorunu kendiliğinden çözülür. Fakat burada bir şeye dikkatinizi çekmek istiyorum. Türkiye'de yatırım niçin yapılmıyor konusuna gelmek gerekiyor. Yani özelleştirmeye zemin olarak, fonlar kurularak v. s. Türkiyede niçin yatırım yapılamıyor veya niçin büyük yatırımlardan yavaş yavaş kaçma sürecine girildi. Rant ekonomisinin getirdiği hususları bir tarafa bırakırsak, artık yatırım yapmak girişimciler için şimdi çok cazip değil. Şu optikten bakmak gerekiyor. Bugün yatırım yapan kişiye getirilen sosyal şartlar, yükler hat safhaya varmış durumdadır. O kadar büyük yükler getiriliyor ki, işçi çalıştırmak için pek çok, 7 tane fonla çalıştırıyorsunuz, 9 tane işçiden fazla çalıştırdığımız anda 7 tane sosyal fonla karşı karşıya kalıyorsunuz. Devlet tarafından getirilmiş ve işçilik maliyetleri

otomatik olarak hat safhaya varıyor. İşletmelerin büyük bir kısmı, pek çok rakam var bu konuda yayınlanan. Son 5 yıla baktığımızda 9 ve altında işçi çalıştıran iş yerleri sayısında bir patlama var. Bu tamamıyla sosyal şarjlardan kaçma yöntemi olarak Türkiye'de seçilmiş durumda. Bunlar dikkate alınmıyor. Türkiye'de yatırım yapılsın deniyor. Söylemek istediğim diğer bir husus ekonominin kurallarına ve hedeflerine göre sosyal düzenlemeler yapılmadığından dolayı da işletmeler ekonomik acıdan sosyal alanda böğulme noktasına geliyorlar. Bu bakımdan konfederasyonumuz yıllardan beri ekonomik hedeflerle sosyal hedefleri bir uyum altında tutmaya ve tutabileceğine inandı. Ekonomik ve sosyal konsey müessesesini savunmaktadır. Bu müessesenin kurulması, ekonomik hedeflerle, kamudaki açık veren kuruluşlarda açık verdiği biline biline toplu iş sözleşmesi rakamlarına baktığımızda %127 %170'lerde olduğunu görüyoruz. Bunları da dikkate alacak bir toplu sözleşme yapısının kurulması yönünde bir girişim olarak da görüyoruz bunu. Tabii ki bu hiç bir zaman toplu sözleşmenin taraflar olarak karşılıklı iradelerini baskı altına alacak bir mekanizma değildir. Sadece bazı ekonomik rakamların, bazı ekonomik göstergelerin rahatlıkla ortaya konulup önceden uzlaşmaya varılarak gidecek bir husustur. Bunu demin vurgularken şunu ortaya koymak istiyordum. Devlet, yine ben yaptım, özelleştirmeden sonra gelin anlaşalım anlayışını terketmeli. Önceden uzlaşarak caha sonra düzenlemelere gitmesi gerektiği kanaatindeyim. Teşekkür ediyorum.

BAŞKAN:Efendim Bülent Pirler'e teşekkür ediyoruz. Sayın Necati Çelik'e ikinci sözü veriyoruz.

NECATİ ÇELİK: Teşekkür ederim değerli hocam, müsaade ederseniz benzetim 3'e 1 olduğum için süreyi biraz fazla kullanırsam peşinen bağışlanmanızı istiyorum. Öncelikle bir kaç hususu işaret etmekte fayda görüyorum. Dendi ki Arjantin'de enflasyon % 1000'den özelleştirme ile birlikte %5 lere düşürüldü. Şimdi sağolsun bizim TISK temsilcileri, işverenlerimizin gene alışkanlığıyla meseleye baktı ve sadece bir yönünden meseleye baktı. Halbuki bakınız Arjantin özelleştirmede hızlı hareket etmiştir doğrudur, ama farkındaysanız bizim yönetim 1980'li yılların ikinci yarısında başlayan bu tartışmayı halen sürdürüyor. Ne özelleştiriyor, ne kapatıyor, ne

teknoloji transferine musade ediyor, ne de yatırımlara musaade ediyor. Ne oluyor o zaman, çalışamayan, üretemeyen, hareket kabiliyeti olmayan bir yönetim ve bir KİT sorunu ortaya çıkıyor. Arjantin enflasyonu düşürürken bir de ne yaptı biliyormusunuz vergisini topladı, vergisini vermeyeni hapse attı. Bizim işverenlerimiz için bu yanını hiç görmüyorlar. Bizde bırakın hapse atmayı teşhir etmeye bile cesaret edemiyor hükümet. Çünkü bizde bütün hükümetler sermaye ağırlıklı olarak kuruluyor. Diyet borçları oluyor, dolayısıyla bırakınız cezalandırmayı teşhir bile edemiyor. Onunla da kalmıyor vergi vermemeyi teşvik ediyor. Nasıl? Afarla. O itibarla meselevi doğru koymakta fayda var. Kamuda zannediyorum %120' lerin üzerinde reel ücret artışı ifade edildi. Kanaatimce bunlar test edilmeye değer oranlardır. Katma değer dikkate alınmadan ücretler şuradan şuraya geldi % şu kadar arttı demek yanıltıcı olur. Bakınız çok iddialı söylüyorum: en yüksek ücret alan sektörlerde biz ancak geçinilebilir ücreti yakaladık. Bu artışları doğru bile kabul edersak işte durum budur. Kabul etmek lazım ki 1989 yılından sonra özel sektörde de, kamuda da hemen bir çok sektörde, bir kaç sektör haric ücretler gecinilebilir seviyeye taşınmıştır. Bu memnuniyet verici bir sonuçtur, doğru bir sonuçtur. Bundan rahatsızlık duymamak lazım, rahatsızlık bu seviyenin altında kalan ücretler için doğrudur. Onları nasıl yukarı çekeriz, bu karşılığında bir üretim seferberliği kalitede seferberlik noktasında bana göre işçi işveren müştereken kafa yorması gerekir. Arada güven ortamının kurulması gerektiğini devlet temsilcileri dile getiriyor. Bizim de katkılarımız olacak ama bunu biz tesis edemeyiz tüm arkadaşların riade ettiği gibi. Biz icra organı degiliz. Bakınız paket hazırlanırken işçi ve işveren kesimine danışılmamıştır. Paket yürürlüğe konmuştür beklenenin üzerinde olmuştür. O zaman bakanlar heyetler halinde gelip gitmeye başlamıştır. Bu bir uzlaşma olarak değerlendirilemez Belki bilgilendirme ve nezaket ziyareti olarak değerlendirilebilir. Bu itibarla uzlaşmayı hükümet öngörür. İşçi ve işveren kesimi öngörüyu doğru bulurlarsa, paket uygulamalarını doğru bulurlarsa destek verirler veya vermezler onların takdir eder. Ama bunu öngörmesi gereken icra organıdır.

Değerli dinleyenler, özelleştirmeye ilişkin kofederasyonumuzun görüşlerimi söyledim ama tartışma aemak için ifade edeceğim. Özelleştirmeye belki özel sektörden başlamak doğrudur O acıdan meseleve özel-kamu ayırımı yapmadan yakından bakmak istiyorum ve diyorum ki bizde taraf olabiliriz ama bu tür bilimsel toplantılarda doğruları tesbit etmeliyiz. Simdi ben iddialı konuşuyorum ve diyorum ki bugün battı zarar ediyor denilen KİTlere özel

sektöre yapılan koruma yapılsın KİTler için başka bir şey istemiyoruz. Bakınız önemli bir köşe yazarının tesbiti doğruysa, TYT Banka devlet bankalarından 880 milyon S para aktarılmıştır. Son aylarda buna rağmen batmıştır. Yani özel sektörün teşvikleri, gümrük duvarları ile korunması, batanların kurtarılması bütün bunlar yok farzediliyor görülmüştür. Öbür tarafta KİT'lere ne yatırım yapılıyor, ne teknoloji transferine fırsat tanınıyor, ne kuruluş sermayesi veriliyor. Ondan sonra zararın da tartışma yoktur deniliyor. Hayır, bütün bunlara rağmen bakınız ben size söylüyorum: Şu gün SEK öncelikle özelleştirme kapsamındadır. 91 yılı zararı 33 milyar, zararı 29 milyar yaklaşık rakamlar kusurları var. İşte zarar denilende bu. Bütün ihmale, kayıtsızlığa ve sistemli bir biçimde zara itilmelerine rağmen durum bu. Ben şunu savunuyorum: Hakikaten KİT'lerin rasyonel çalıştırılması lazım. Bütün bunlar doğru ama özel sektör sanayileşmesinde bu noktaya gelmesinde büyük katkısı var, bu KİT'lerin. Hükümet şayet ileriye dönük doğru adımlar atmak istiyorsa mesele özel sektör, KİT, kamu değil, mesele sağlıklı kararlar alabilmek ve uygulayabilmektir. Bu yapılamadığı sürece KİT'leri özelleştirsenizde hiç bir yere varamazsınız. Bu şartlarda yatırım yapmak delilik. Ülkeyi böyle yönetirseniz yatırım ruhunu teşebbüs ruhunu öldürürseniz insanlarda aşk şevk bırakmazsanız hiç bir şey yapamazsınız. Diyelimki bir an için bütün KİT'leri sattınız ve özelleştirdiniz. Bu itibarla, sorunların doğru tespit edilmesi ve çözümlerinde doğru üretilmesi gerekir. Kısır çekişmelerden ve meseleye tamamen sektörel çıkar gözlüğü ile baktığımız sürece hiç bir yere varamayız. Şimdi ben müsaade ederseniz birkaç somut örneklemeye girmeden önce özelleştirmeye yine birkaç tesbitte bulunmak istiyorum. Özelleştirme niçin öngörülüyor? Burada ifade edildi KİT'ler zarar ediyor. Dolayısıyla enflasyon oluyor. O halde KİT'leri kapatalım, atalım veya satalım, özelleştirelim. Gerçek bu değil. Bakınız bugün kamu borçlanma gereği içinde ki bu battık denilen KİTlerin payı % 30 un altındadır. Bütçe açıkları buna göre verginin toplanamamasından kaynaklanmaktadır. Bugün bizim dışınızda kimse vergi vermiyordu devlete. Büyük oranda verenler var tabii. Ama büyük oranda vergi veren mutlaka biziz. 5 milyon nüfusu olan Norveç kadar üretemeyen bir Türkiye. Bir üretim seferberliği gerekiyor. Bu itibarla o söz doğru değil. Bütçe açıklarının gerçek sebebi KİT'lerin zararları değil. Bugün kamu borçlanma gereği %15 ise KİTlerin buradaki payı 1/3 ün altındadır. O halde ne enflasyonun sebebiyiz ne de bütçe açıklarının sebebiyiz. KİT'ler olarak. Ama kabul etmek lazım ki deminden beri burada şikayet ediliyor ve belkide bu KİT'leri özelleştirmeyi kafaların özelleştirilmesi ile işe başlamak

lazım. Belki doğru budur. Bu anlamda da madem olmuyor bu devlet kafaları ile siyasi tasallutlarla mademki yürümüyor bu KİT'ler o halde bunları özelleştirelim denilebilir. Bu bir mantuktur. Doğruluğu yanlışlığı tartışılır. Ama bunun da doğru olması için, işin başında veya henüz başında olmamız lazım. Halbuki öyle değiliz. Bugün, biraz önce ifade ettiğim gibi çok dar imkanlarla bu KİT'ler kurulmuş, şimdi de KİT'leri yok pahasına haraç mezat ve bir kısım aileleri zengin etmek için özelleştirme yapalım diye satıyorsunuz. Bunu yapmaya hakkımız yok. Biraz önce bir arkadaşım söyledi, bütün vatansaverler bu anlamda cepheden karşı çıkmalıdır deyince, biz vatansaver değil miyiz? Hayır o anlamda söylemiyorum. Kimseyi itham etmiyorum. Bakınız ben bir şey anlatıyorum. Şurada Tire süt toplama merkezi var. Sendika çalışanlar adına talip, üretici birlikleri talip, Ticaret Odası başkanı muhtemelen bilirler, üretici birliklerine verilmiyor, sendikaya verilmiyor. Bir gazete bayisine veriliyor. Henr de 500 milyona vadeli olarak. Biz diyoruz ki 1 milyar liraya bize verin, verilmiyor. Ben burada bir koku alıyorum. Ve önüme gelen devlet yetkilisiyle konuşuyorum. Konuştuklarımdan bir tanesi de sayın CİNDORUK bana diyor ki, başkan haklısın orada bir oyun işleniyor. Ben olaya el koydum, bana da bir dosya intikal etti ve hükümete verdim. Bu satış işlemi iptal edilecek diyor. O da üzgün. Sonra radyodan dinliyorum ki, satış işlemi planlama kurulundan geçiyor. Bakınız gayet açık söylüyorum. Özelleştirme adı altında bir kısım aileler-ama bir elin parnağını geçmiyecek kadar aile-zengin ediliyor. Buna gönül razı olur mu. Ve orada çalışan işçilerin hak ve menfaatleri ne olacak. Bu konuda bir açıklık yok. Şu anda işletme düzeyinde 27 tane yem fabrikası özelleştirildi ve bu fabrikalarda bir tane işçi kalmadı. Tüm işçiler işten atıldılar. Şimdi bu işçilerin tazminatlarını kurtarmaya çalışıyoruz. Bir çoğunun tazminatı ne olacak belli değil, sebebi ise alıcıya bırakılmış olması. Kaldı ki devlette olsa aynı problem, çünkü o da veremiyor. Bu sebeple özelleştirmenin alt yapısı olmadan, iş güvencesi olmadan orada çalışanların hak ve menfaatleri ne olacak bunlar kayda bağlanmadan ve arsa fiyatlarına bakınız, tesis demiyorum, araç- gerec, araba, v. b. demiyorum, arsa fiyatının 1/10, 1/5, 1/3 fiyatına ve bir kısım ailelere devredilmek isteniyor. SEK'i ve TEKFEN GRUBU'na ve Yaşar holdinge verirseniz, bugünkü süt fiyatlarını iki katına katlarsınız. Halbuki sek ve et balık kurumu sosyal amaçlı KİT'lerdir. Ve bu işin çalışanı kadar üretici ve tüketici yanı vardır. Ve bugün sek, su, batık hali ile fiyat istikrarını temin etmektedir. Dolayısıyla değerli dinleyenler, rekabet şartlarının oluşmadığı, kalkınmışlık dengesinin devam ettiği, ücret dengesizliğinin olduğu bir ülkede ben yaparım

olur mantığı ile ve bu anlayışla özelleştirme doğru değildir. Yapılmamalıdır. yapılırsa karşı çıkılmalıdır diye düşünüyorum. Bu özelleştirme ile ilgili düşüncelerimden sonra vaktim dolmuş. Kısaca KİTlerin sorunlarına ilişkin belki bu konuşmalar burada kalmayabilir. Bir metin haline getirilebilir düşüncesi ile KİTlerin sorunlarına bir kaç cümle ile değinmek istiyorum. Bizim konfederasyon olarak tespitimiz şu ki, büyük orandada aynı şeyler söylendi. KİTler'in sorunlarını şu başlıklar halinde toplayabiliriz. Yönetim, başta da söyledim işletme teknoloji ve yatırım, istihdam, finansman, koordinasyon ve denetim.

Değerli dinleyenler bütün KİTler yönetim anlayışından dolayı modern işletmecilik prensipleri ile çalışmamaktadır hatta çalıştırılmamaktadır. Yine yönetime bağlı olarak KİTlerin finansman politikaları olarakta sağlıklı değildir. Biraz önce ifade ettim, yine yönetime bağlı olarak özelleştik, özelleşeceğiz tartışması devam ettiği için KİT yönetimleri atıl vaziyettedir, çalışmamaktadır. Hareket kabiliyetleri daralmıştır. Dolayısıyla teknoloji transferi yapılamamaktadır. Yeni temsili yatırımlara baş vurulamamaktadır. Haliyle maliyet düşürücü, kaliteyi ve neticede üretimi arttırıcı tedbirler alınamamaktadır. Dolayısıyla bugün KİTlerin zararı diye -o zararları bir an için doğru kabul etsek dahi- işte bu saydığım ve buna ilave bir kaç sebepten kaynaklanmaktadır. Ben öyle inanıyorum ki, özel sektöre sağlanan hareket serbestisi KİTlerde sağlanırsa KİTlerde KİTlerin yönetim kadrolarında beceriksiz değildir. Bu memleketin çok iyi yetiştirdiği insanlardır. Özel sektör gibi rasyonel karlı, verimli çalışabilir diye düşünüyorum ve bu yönetim genelde merkezi yönetimi kastediyorum. Yönetim bozukluğundan dolayı KİT'ler bugün üretim planlaması da yapamamaktadır. Elleri kolları bağlanmış bir vaziyette buldukları kuruluşlarda oturmaktadırlar. Bu itibarla KİT'lere haksızlık edilmemesini, KİTlerin özelleştirilmesi sorununun daha sağlıklı bir platformda, bilgilerle ve donelerle, ülkenin ve ekonominin istikbali düşünülerek yapılmasında yarar görüyorum. Beni sabırla dinlediğiniz için şahsım ve HAK-İS Konfederasyonu adına teşekkürler ediyorum.

BAŞKAN:Efendim, ikinci turdaki konuşmaları için Sn. Necati Çelik'e teşekkür ederiz. Sozu şimdi Sn. Ekrem Demirtaş'a veriyorum.

Teşekkür ederim sayın başkan. Toplantının başında acılış konuşmasında KÖİ temsilcisinin katılmadığını ifade ettiniz. Tabii bu

temsalcimiz belki burada kendi üstüne düşmeyen bir takım görevleri yerine getirirken yanlışlar yapar diye korkmuş ve gelmemiş olabilir. Çünkü KOİ'de son 1. 5 yıl içinde 3 başkan değişti. 8 başkan yardımcısı değişti. 10 defa da daire başkanı değişti. Tabii burada hükümetin kadroları bürokratları, teknik kadroları konusunda çok fazla şey söylemek yanlış olabilir. Ama gerçekten çok zayıf kadro var. Şu anda bilmesizce bir devlet yönetiliyor endişesi içine giriyoruz. Acaba bu yapılanlar bilincli mi diyoruz. Yani birini getirdiyse ne oraya 6 ay çalıştırmadan gönderiyorsunuz, getirirken niye bakmıyorsunuz. TV'de de bir A takımı var. Türkiye'deki kadrolar C takımı, D takımından mı acaba? A takımından olmadığı ortada Sn Çelik 3'e l'im dedi. Burada biz tamamen Sn Çelik'le beraberiz. Bende ilk daveti aldığımda 3 bürokrat 1 sendikacı ile birlikte dörde ikiyim diye düşünmüştüm. Ama Türkiye'nin geleceği için hepimiz aynı yere yumruğumuzu vurduğumuz takdirde bu ülkeyi 21. yüzyıla taşıyabiliriz. Bunu bilmek zorundayız. Bizim özel sektör olarak felsefemiz değişti. İşyerlerimizde sürekli iyileştirmeden yanayız. Burada derebey zihniyeti ile işletmeyi yönetmenin yanlış olduğunu o şekilde kazançlı olmayacağımızı artık öğrendik. Bugün artık biz sorumlulukları departman müdürlerine falan vermiyoruz. İşçimize veriyoruz. Hizmet kalitesini işçimizle beraber sağlayabileceğimizi öğrendik.

Biz karşı karşıya değiliz. Bu panelde şu koltuğa oturmadan önce de Sn. Çelik'le görüştüm. Bugün gerçekten sendikalarımıza şükran borçluyuz. Ben bir sade vatandaş olarak sizler birer öğrenci olarak, bir oda başkanı olarak çok şey borçluyuz. Bugün şu ortamda bir iç barışımız var ve bu barışı bozdurmamız lazım. Nasıl bozdurmayacağız işte 92000 kişi deniyor. Aileleriyle birlikte hesaplarsak, 1 milyon nüfusu geceleri uyutmayacak bir ortama sokuyoruz. Bu artık Türkiye'nin temel meselesi haline gelmiş. Arjantin örneği verildi. Tesadüf yanımda rakamlarla geldim. Arjantin ekonomik mucizesi şöyle: Enflasyon %4000'lerden %17'lere düşüyor. İşsizlik %14'den %5'e çekiliyor. Başarının sırrı: cesaret, devletin ekonomideki ağırlığını küçültmek. Bu kadar basit. Uygulamaya konulan önlemlerle kısa süre içinde sermaye piyasası ekonomisi uygulamasına geçilmiştir. Bir istikrar programı uygulandı. Devletin verimsiz teşebbüsleri öncelikle satıldı. Yabancı sermaye teşvik edildi, vergi politikalarına yeni düzenlemeler getirildi. Enflasyonla mücadelede emisyon hacmi küçültüldü. Halk değişime destek oldu. Çok hızlı ve köklü bir özelleştirme yapıldı. Dünyada hiç bir ülkede Arjantin kadar hızlı köklü özelleştirme reformu yapılmamış. Özelleştirilen teşebbüsler arasında petrol şirketleri, demiryolları, telefon, hava yolları, gaz, elektrik ve su gibi

kurumlar yer aldı. Hatta ordu tarafından yönetilen çelik fabrikaları da özelleştirildi. Televizyon, radyo istasyonları da özelleştirilen kuruluşlar içinde yer aldı. Arjantin'in durumu bu. Şimdi Sn. Çelik dediler ki; tabii ki bu vergi ile ilgili bir takım önlemler de alındı. Vergi kaçırana da hapis cezası gelsin, geldi

Şimdi biz özel sektör olarak vergi kaçırana hapis cezasının verilmesinden yanayız ve bugün Türkiye'de vergi kaçırın kişi hapse girmeyi göze alan kişi olmalı. Katılıyoruz, birlikte. Ama ne varki, bizim devletimiz vergi toplamak istemiyor. Samimi söylüyorum istemiyor. Gelirler Genel Müdüğüne söylüyorum, defterdara söylüyorum, siz vergi toplamak istemiyorsunuz. Çok basit yolları ve yöntemleri var bunların. Biz bundan rahatsızsız. Bizim karşımızda belgesiz ticaret yapan asgari % 25 avantajla karşımıza çıkıyor. Biz haksız rekabette karşı karşıyayız. Bizde istiyoruz vergi toplansın. Bugün % 46 kurumlar vergisi yüksektir, %50-55 Gelir vergisi yüksektir. Ama ekonominin bir bölümü kayıtsız olduğu için vergi oranları aşağıya çekilemiyor. Verilen vergi devletin harcamasına yetişmiyor ve vergi oranı yükseltiliyor.

Sayın Çelik % 55-60 dediler, halbuki son vergi yasasından önce, bir kurumun vergi yükü fonlar ve pesin vergi dahil %82 idi. Bunun üzerine %10 ek vergiyi koyun, net aktif vergisini koyun, diğer emlak vergilerini vs. ekleyin göreceksiniz ki geriye bir şey kalmıyor. Bu ortamda vergi kaçırmamak mümkün değil. Basında izledik, İstanbul Ticaret Odası Başkanı, "Bu gün vergi kaçırmadan ticaret yapmak mümkün değil" dedi. Katılıyorum bu vergi yükü ile ticaret devam edemez. Tek tek baktığımız zaman devletin gelir bütçesi içerisindeki kurumlar vergisi ve gelir vergisi payının düşük olduğunu görüyoruz. Ancak Sayın ÇELİK'inde biraz önce değindiği gibi, unutmayın ki o ücretlerden kesilen vergiyi yine biz ödüyoruz. Aslında mükellef işçi ama yine bizim kesemizden çıkıyor. Dolayısıyla kayıt dışı ekonominin üzerine gitmek çok önemlidir. Ticaret ulaşım ile etkinlik kazanır. Bir mal bir yerdeki üreticiden bir başka yerdeki tüketiciye gitmeden ticaret geçiyor. Belki dakikada 20 kamyon. Bunların kontrol edilmesi çokmu zor. Faturasız ve belgesiz mal taşıyor ise, orman kanunu uygulayarak o kamyonu müşadere edin. Bakın o zaman nakliyecisi, 5 milyon nakliye parası alacağını diye 500 milyonluk kamyonunu riske atacak mı. Kimse faturasız mal taşımaz. Bunu sağlamak bu kadar zor mu. Başkan olduğumdan ben bu hususu hukukta defalarca

yazdım. Fakat hükümet bu konuda hiç bir şey yapmıyor. Neden? Çünkü seçime girdiği zaman kayıtsız ticaret yapan kesim karşısında olacak. Bu şekilde Türkiye bir yere varamaz. Sayın ÇELİK dedi ki, Türkiye bu tip krizlere çok girdi. Her krizi biz çok ağır olarak niteliyoruz. ama bu seferki T.C. nin en büyük krizidir. Çünkü artık sermaye piyasası değişik boyutlara varmıştır. Dış ticaret dahada genişlemiştir. Dünya ekonomisi globalleşme süreci içindedir. Enstrümanlar değişmiştir. Şu ortamda konvertibilite vardır. Türkiye 1980'e göre 1994'de çok daha farklı bir yapı içerisinde olup dengeleri kurmaya çalışmaktadır. Bu ise 1980'li yıllara nazaran daha zor bir durum arz etmektedir. Çok özelleştirme olmalı mı? Yani süratlimi olmalı. sayın ÇELİK'in ifadesine göre ben diyorum ki süratli olmalı. Aksi halde bugün az önce söylediğim Arjantin'deki % 4000'lik enflasyonlar, Türkiye için ise şu anda üç hanelilerin telaffuzu ediyor. % 100-150 gibi olabilir diyoruz. Ama o rakamlara bu paket başarılı olmadığı takdirde yükselme eğilimi kendini gösterecektir. Bakınız Meksika da kaç tane paket açıldı. 4. paket Brezilya da açıldı ve hala Brezilya bunun mücadelesinde başarıya ulaşmış değil. Çünkü bir yerlerden tavizler vermeye başladığınızda, kararlı olamadığınız zaman bu paketlerin sayısı gittikçe artar. KİT gelirlerinin bütçe açığının kapatılmasına kullanılmasına karşıym dedi. Sayın ÇELİK. Tamamen iştirak ediyoruz. Meksika eski maliye bakanı HERZOG'un bir ifadesi var. Tekrarlanmayacak bir gelire cari harcamaları finanse etmek intihardır. Doğrudur katılıyoruz. Bu mutlaka özelleştirmeden elde edilecek bir gelirin istihdama, istihdamı oluşturmaya yönelik projelerin oluşturulması için harcamakta büyük zararlar vardır. Bu açıdan kendilerine katılıyorum. Zaten sayın ÇELİKLE ayrıldığımız bir noktada yok, köşe dönmeceilikten bahsettiler. Artık köşe dönmeceilik bir özellik haline geldi. Bu gün bir ayrıcalık oluşturmakta. Günümüde tarım sektörü var, sanayi sektörü var şimdi bunlara birde bu eklendi buda spekülasyon sektörü. Türkiye spekülasyon sektörüne teslim olmuş durumdadır. Bugün 1994 yılı başında başlayan krizin doğmasının nedeni budur. Türkiye ekonomisi zayıf bir ekonomi değildir. Türk özel sektörü de kuvvetlidir. Türk işçisi bilgi ve beceri içerisinde. Ama yapay olarak bu kriz, bu noktalara taşınmıştır. Ve şimdi boyutları gittikçe ağırlasmaktadır. Beceriksizlikten, kadro yetersizliklerinden. Bir tek yere katılmıyorum. KİTler zarar etsin diye özel sektör veriyor gibi. Kesinlikle tabii bunlar, özel sektörün hepsini aynı kefeye koyup tartmak mümkün değil ama Türk özel sektörü, KİTler zarar ettiği zaman zaten fatura kendisine çıkıyor. Onun için buna pek evet demesi mümkün değil. Aslında sonuç itibarıyla

fatura son tüketiciye. Türk halkına çıkıyor. Sonuç itibarıyla KİT'lerin zararının faturası da halkındır. Burada ben belki yanlış anlamış olabilirim. Sayın Bülent Pırler'in ekonomik ve sosyal konsey kurulmalıdır ifadesine katılıyorum. Özelleştirme konseyi kurulmasına katılıyorum, ama bunun yine bu paketten çok önce kurulması lazımdı. Bugün değil daha önce kurulması lazımdı. Ve o ekonomik, sosyal konsey bütün işçi işveren, üniversite, tarım kesimi, esnaf kesimi temsilcileri ile biraraya gelecekler, konsey o olacak, ulusal uzlaşma pakti, herkes özverisini ortaya koyacak. Sayın Çelik de altına imzayı atacaktı. Sayın Yalım Erez de atacaktı. Sayın Relik Baydur da atacaktı. Sayın Cumhurbaşkanı, Sayın Başbakan da atacaktı, o paket imzalanacaktı. Sonra bu olacaktı. Meksika'da bu olmuş. Arjantin'de bu olmuş, yani biz bu deneyleri bir tarafa itiyoruz. Biz kendimiz bugün 7 gelişmiş dünya ülkesinin en kuvvetlilerinden birisi Almanya. Doğu Almanya ile birleşti. Birleştiği zaman bir geri kalmış yörenin kalkandırılması ile ilgili yeni bir proje geliştirmek durumundaydı, toplandı. Bütün bu temsilcilerle birlikte bir uzlaşma pakti imzaladı. Bunu Almanya yaptı ve Almanya Batı Almanya'da çalışan işçilerin hepsi ücretlerinden bazısı 100dm, bazısı 150dm, gücüne göre, ölçüsüne göre paralar kesildi ve Doğu Almanya'nın kalkınması sağlandı. Biz dünyayı yeniden keşfediyoruz. Yani böyle saemalıkları işte gördüğümüz için diyoruz ki, biz 5 Nisan'da hükümete mutlaka destek verildi. Bu paketle mutlaka Türkiye başarıya ulaşmak zorunda. İkinci paket acıldığı zaman enflasyon 500 mu olur, 1000 mi olur dedik ama 5 Nisan'dan 29 Nisan'a kadar davranış ve tutumlarını izliyoruz, acaba tam destek veriyoruz, en doğrusunu biz biliyoruz diye havasına mı soktuk, hükümeti.

Onun için desteğimizi, güvencemizi yitirmeye başladığımızı, güven ve güven duyma konusunda endiseli olduğumuzu artık seslendirmeye başladık ve çok samimi olarak kendi kendimize soruyoruz. Bu paket acıldığında destek vermek görevimizdi. Acaba bugün bu hükümete destek vermememiz mi görevimiz? Samimi olarak bunu soruyoruz. Çünkü yanlışlar o kadar çok ki, bunları burada saymakla yetmez, bitmez. Süt toplama konusunda SEK'ler konusunda Sayın Çelik ifade ettiler, ben bölgemizde olduğu için biliyorum. SEK'in özelleştirilmesine İzmir Ticaret Odası'nın Gıda toptancıları grubu talip oldu, grup olarak gittim. Ankara'da Kamu Ortaklığı İdaresi'nde Üstün Sanver idi, KOİ başkanı ve orada detayları aldım ve tekliflerimizi verdik. Tahmin ediyorum 1. 5 yıl önceydi, sonradan süt üreticileri çıktı dedi ki, bizden baskasına burası verilemez. Milletvekilleri araya girdi. Birtakım kişiler araya girdi ve bu iş kaldı, hala özelleştirilmiyor. Süt konusu gerçekten çok

önemli bir konudur. Sosyal bir yönü vardır ve bugün maliyetinin altında devlet politikası gereği sütün sattırılmaktadır. Bundan dolayı zarar etmektedir. Sayın Çelik son derece haklı, biraksınlar fiyat politikasını, maliyetine göre oluşturulsun orası zarar etmez. Doğrudur, tamamen katılıyorum. Ama ne var ki 21. yüzyıla girerken birtakım değerler değişti. Artık demirperde ülkeleri dağıldı. Rusya'nın halini gördük, özel teşebbüse, teşebbüs gücü çok önemli, özel teşebbüsle bu ülke kalkınacak, devleti küçültmek zorundayız. Devlet artık bu işlerle uğraşmayacak, devlet, ayakkabı pijama, süt, bunları üretmeyecek, artık bunu özel sektör yapacak. Hatta telefon konusuna da bakmayacak. Ama ne var ki, rekabet yasasının çıkması lazım. Son derece tehlikelidir, yasa çıkmadan tüketiciyi bir tekele, tekelin kucağına atarsanız o zaman Türkiye'deki yangını söndüremezsiniz. Mutlaka rekabet koşullarını yaratmak, rekabet yasalarını da çıkarmak gerekiyor. Önemli boyutlarından birisi de budur. Başkan biraz uzatıyorum ama, evet "SEK" konusunda hala bu özelleşme gerçekleşmedi, politik boşluklarla şimdi özel sektöre tanınan olanaklar bu KİT'lere tanınmıyordu KİTler bu durumda olmazdı, tamamen doğrudur. Örnek: Metaş, Karabük, ikisi de Demir Çelik fabrikasıdır. Örneğini veriyoruz, bundan tahmin ediyorum ki iki sene önce Metaş'ı kurtarma operasyonu yapıldı, 300 Milyar lira verildi. O zamanın parası ile tahmin ediyorum ki 40 milyon S mertebesinde verilen para, Karabük'ün bir 50 - 60 Milyar S'lik bir yenileme projesi varmış. O 45 Milyon S'lik var olsa birçok meselesini de aşabilecekmış ki neden vermediniz oraya? Yani bu soruları sormak lazım. Sayın Çelik son derece haklı burada "ve KİT'ler" böylece gözden çıkartılmış oldu, böylece KİT'ler işte bugün böyle paketin içerisinde çok önemli bir bölüm olarak meydana geldi. Populist politikalarla Türkiye'yi bir yere götüremeyiz. Artık politikacılar politika yapmak için başka enstrümanlar bulsunlar, Partilerini yeniden yapılandırsınlar. Ülkenin ekonomisi üzerinde siyaset yapılırsa, bu Türkiye 21. yüzyıla da maalesef yine bir asır kalarak girer. İki soru var, bunlara da kısaca cevap istiyorum. KİTlerin özelleştirilmesine sendika başkanlarının rolü ve özelleştirme yapılmasındaki etkileri nelerdir? KİTlerin özelleştirilmesi aşamasında yapılan işlemlerde sendikalar olmazsa, kesinlikle bu iş olmaz. Sendikalar mutlaka bu işin içerisinde olacaklar, o yapılan işlemlerin altına imzayı atacaklar ve çıkartılan işçilerin sorumluluğunu bütün ülke üstlenecek, fatura bize de çıkıyorsa iş alemi olarak biz de ödeyeceğiz, bu fatura ödenecek ve bu işlerde ortada bırakılmayacak ve biz yine şunu söylüyoruz, stagflasyon ortamı içerisindeyiz. Üyelerimiz, benim İzmir Ticaret Odası'nın 30 bin üyemiz var.

üyelerime arada sırada sirküler gönderiyorum ve öneriler üretiyorum. bu öneriler içerisinde son gönderdiğimiz sirkülerde mesala bu ortamda stagflasyon ortamında en son çaremiz işçi çıkartmak olmalıdır diye öneriyi yapıyoruz. En son öneriyi. Çünkü sosyal barış gerçekten çok önemlidir.

Yine bir soru Sayın İbrahim Balkan sormuşlar. Başkanımız Sayın Ciller'de bir ekonomi profesörü 4 yıla yakından beri de hükümetin değişik kademelerinde görev yapmakta. Şimdi de başkanımız, ülkemizin bu kadar kötü duruma gittiğini bilmiyor muydu? 5 Nisan ekonomik paketi hazırlanırken siz değerli büyüklerimiz ve hocalarımızın görüşleri neden alınmadı? Her alanda birlik ve beraberlikten bahsedilirken siyasi çıkarlardan vazgeçilerek bu birlik ve beraberliğe gidilemez mi? Son derece güzel bir soru. nefis bir soru. Sayın Başbakan hep şikayet ediyor. hep daha önce de ekonomiden sorumlu devlet bakanıyken. ben hiçbir seye bakamıyordum. Merkez Bankası. hazine durumunu hiç bilmiyordum kimse müdahale ettirmiyordu. Ben 7 Temmuz da işin başına geldim. özel toplantılarda söylediklerimi anlatıyorum. İşte Genel Kurul da genel başkan oldum. Zaten bir altı ay ikinci genel kurula genel başkan olup olmadığının bile farkında değildim. Ama önüme alıp koyduğumda işte alımlarına 23 trilyon. KİT'lerde 70 trilyon açık. sosyal güvenlik kurumu SSK 26 trilyon açık veriyor. . Bag-kur 6 trilyon açık veriyor. Emekli Sandığı açık vermeye başlamış. Dolayısıyla işte bu durumda maalesef durumumuz bu tahmin ediyorum. Subat ayındaydı. yaptığımız toplantı. dedi ki : Efendim Nisan da ya da Mayıs ayın da dengeleri kuracağız ne olacak Nisan da ve Mayısta PTT'nin T'sini satacaklar. 2. 7 milyar S para gelecek Türkiye'deki döviz problemini de Sayın Başbakan çözecekti. Nisan bitiyor. Mayıs'a geliyoruz. PTT'nin T'sine ne oldu? Hayal dünyasında yaşanarak bir ülkeyi yönetemezsiniz. Gereklere inmemiz lazım ve haklı seslere, meslek kuruluşlarına. işçi temsilcilerine de kulak vereceksiniz. Ben oda başkanı olarak belki ayda 50 tane mektup yazıyorum. faks çekiyorum başkanlığa. Yani bir tanesinin cevabı gelmedi Teşekkür ediyorum.

Efendim Sayın Ekrem Demirtaş'a çok teşekkür ediyoruz. verdiği bilgiler için. ben panel başkanı olarak bir açıklama yapmak istiyorum. soruları artık tamamlamış oluyoruz. çünkü vaktimiz daraldığı için. Sayın Dr. Oktay Vural'a söz veriyorum. Buyurunuz efendim.

Teşekkür ederim. aslında benim pek fazla söyleyecek birşeyim yok ama. belki de bu ortamda mac anlatsam daha iyi olacak. Galiba Galatasaray şampiyon olacak bir kere. Şimdi biraz önce. işçi ve işveren temsilcileri dedi ki.

bizim aramızda herhangi bir sorun yok. Biz beraber, birlikteyiz. Şunu sormak istiyorum, tabii bu sivil toplum örgütleri acaba kendi aralarındaki bir konsensüs paketini hükümete sundu mu? Böyle bir hazırlık yapıldı mı? Yapılmadı mı? İşçi ve işveren teşekkülleri olarak böyle bir yaklaşım tarzı benimsendi mi? Onu bilmediğim için soruyorum. Yani benimsenmedi demiyorum ama işçi ve işveren teşekkülleri bir ortak konsensüse vardılar mı? Çözüm için bir onu öğrenmek istiyorum. Tabiatıyla şimdi son günlerde çok moda şekilde bazı yaklaşımlar populist yaklaşımların çözüm olmadığı şeklinde bir takım yaklaşımlar tabiatıyla aslında biz ne yaparsak halk için oluyor, yani hepimizin menfaati için, tüketiciler için tabii şu andaki kısa vadeli menfaatler gözletilmemek kaydıyla bu çerçevede içerisindeki populizmin pek kötü birşey olmadığı kanaatindeyim. Yani kötü birşey değil. Aksi takdirde bu halka getirebileceğimiz herkesin menfaati açısından görüş açısı zayıfı açısından doğru olan bir husus, halk için doğru olmayabilir. Ama halk önemlidir. Benim öğlum önemlidir, benden sonraki ne? Ha bugün populist olarak adlandırılan husus yarın halkın menfaatine değilse elbette, buna, ama populizm hakikaten bence yaşamaktadır. Aksi takdirde merkezi otoritenin yetkilerini, yerel mahalli otoriteye devretmesi gerekir şeklinde bir düşünce yapısının da yerleşmemesi lazım. Demekki bir şüphe duyuluyor.

Halkın eline verilmek isteniyor. Bir takım güçlerin bir bakıma işçilerin görevini yapan seviyesindeki yada bölgesel seviyedeki halkın eline veriliyor. O bakımdan her zaman gazetelerde okunuyor, populizm den uzaklaşalım falan deniliyor ama herhalde halk önemli. Şimdi politikacılar ekonomiden ellerini çeksinler. Aslında tabiatıyla bizim seçtiğimiz, partiler yada işveren teşekküllerinin desteklediği kimseler olabilir. Yani birtakım ekonomik kesimlerin de menfaatleri düşünülebilir. Ama dünyanın hiç bir yerinde ekonomi ve politika birbirinden ayrı değildir. Mesela şu anda ABD'de kanun çıkartılıyor, 2002 yılında işte filoların % 30' u elektrikli araba olacaktır deniliyor. Yani salında meclis kanun koyucu olarak bir takım ekonomik faaliyetleri yönlendirebilir. Gündelik faaliyetlerin içinde olmaması gerektiğine katılıyorum ama, yönlendirmesi ve bir takım menfaatlerin orada tartışılması elbette önemlidir. Şimdi biraz önce Ekrem bey söyledi Arjantin'de % 4000 enflasyon vardı. Tabii Türkiye'de % 4000 enflasyon yok. Yani kronik enflasyon ile hiper enflasyonun, hiper enflasyon üzerine gittiğiniz gibi kronik enflasyonun üzerine gidirsiniz. Oı tedbirler aynı tedbirler olamayabilir. Farklı neticeler meydana getirebilir. Bunu çok dikkatle tartmamız lazım. Fakat şu gözüküyor yani, ortak olarak hepimizde bir güven bunalımı olduğu kanaati.

bu tartışmalardan KİTlerin sotunları, çözümleri, özelleştirme tartışması içinde politikacılar devlet gafçıdır. İste şu yapılmıyor, bu yapılmıyor biraz önce TİSK temsilcisi bir rakkam verdi. Sayın CELİK rakkamlar doğru olmayabilir dedi. Bazen rakkamlar üzerinde bile anlaşamıyoruz yani bir güven bunalımı var. Toplumdaki herkes, herkesime sadece ve sadece kendi menfaatini düşündüğünü ki -gecen iki hafta önceki toplantı politik yozlaşma ve seffaf yönetimdi- herkese kinizim yerleşmiş. Herkes kendi menfaatini düşünüyor. Herkeste lidere güvene yok. Rakkamlarımıza güven yok. Bu ortamdan nasıl kurtulacağız. Yani bu ortamdan kurtulmak lazım Makro ekonomik tedbirleri alalım. şimdi getirirsek aslında stabilizasyon, istikrar programının temel elementleri belirlidir. Bakıyorum Dünyanın her yerinde uygulanan temel elementler -bes safhası var - ilk safhanın çoğu uygulanmış veya uygulanıyor. Türkiye' de bir şey var. Mesela fiyatlar konusunda fiyatların senkronize edilmesi. O konuda mesela ücretlerin sosyal uzlaşma yolu ile dondurulması ve gecici ve kısmi fiyat kontrolleri gibi bir takım hususlar var. Daha bu noktalara girilmedi ama, yapılan şeylerde belli. Yani kim ne yapacak ilave olarak ne yapacak. Ne yapılması gerekiyor. Dünyanın her yerinde yapılanlar bu ve şu anda yapılıyor ama herhalde güven meselesi. Güvensizlik kimseye, güvenmeme başarının temelini teşkil ediyor. Türkiyede yaptığımız bir araştırmada güvensizlik oranı en az güvensizlik duyulan konuların basında %8, 6 ila ordu geliyor. %23, 6 ila dini kurumlar geliyor. Büyük şirketlere olan güvensizlik %51, bürokratlara olan güvensizlik % 47, meclise güvensizlik % 36, yargıya güvensizlik % 37, basına olan güvensizlik % 41 oranında. Güvensiz bir ortam var. Biz bunu nasıl yenileyeceğiz? Nasıl yapacağız? Bu ortamda kim ne yaparsa yapsın yaptığı işin toplumsal menfaat için olduğunu kabul ettirmek konusunda büyük problemlerle karşılacaktır. 5 Nisan da destek 27 Nisanda yok. Çok cabük şeyler değişiyor, ama kanaatlerde çok sık değişiyor. Bazen 30 yıl başımızda kalan politikacılar vardı, 20 yıl kalan sendikacılar vardı. Bir zamanlar 12 eylül döneminde değiştirilmesi konusunda bir şeyler yapıldı. Yani demokrasinin bir gücü de değiştirilebilmelidir, ama tabiatıyla devlet politikası olarak bir istikrar lazım ama her alanda bu güvensizlik ortamı başarıyı etkilemektedir. Bu durumda yapılacak en önemli şey liderlerimizin, yöneticilerimizin toplumdaki bu güven bunalımını aşacağı bir takım tedbirleri alması gerekir. O acıdan ben diyorum ki, bu hiyerarşik yapı yani toplumu yöneten, toplumsal iliskileri yöneten biraz önce Ekrem bey söyledi 50 tane telgraf çektim bir cevap yok. Bir ilişki yok, yani yabancılaşmış. Her yerde bu böyle. Halkın değerlerine, ilişkisizlik.

toplumsal menfaate alakasızlık, malesel halkı hem politikadan hemde sorunlardan uzaklaştırmakta buunun neticesinde ekonomide dünya ekonomisinde, ülke ekonomisinde ve demokraside hakim olan unsurlar bir takım elit, sosyal elitler olmaktadır. Bu işte demokrasi ve ülke ekonomisi için en kötü bir durumdur. Şu halde liderlerimizin yapacağı en önemli şey bu lideri, her seviyedeki lider olarak algılıyorum. Yapacağı şey güven tazelemektir. Bu artık sadece bir hükümet sorunu değildir. İşçisiyle yöneticisiyle KİTlesel bir sorundur. Usta basi ile işçi arasındaki sorundur, her yerde kalite en önemli unsur diye işverenlerimiz devamlı söyler ama görülen o ki, yapılan anketlerde benim yaptırdığım bir ankette işçilere söylenen o tür sözler değil. İste memurların maaşları ortada azdır arttıralım denir. Kimse arttırmaz. Millet vekilleri maaşlarını arttıracakları zaman bunu hemen başarırlar. Herkes biraz daha kendi menfaatini düşünüyor. Bu acidan ben bu hiyerarşik yapı yerine, yani emredem - kontrol eden bir yapı yerine, ortak beraber birlikte çalışmalarını, ortak oluşturulmuş bir değerler manzumesi içinde birlikte çalışmayı sağlayan bir yapıya kavuşmamız lazım. Bu acidanda hiyerarşik yapılar yerine ben KİT genel müdürlüğü yaptığım zaman yüksek denetleme kurulu bana diyordu ki görev normları, görevleri açıklayan norm, yönetmelikleri hazırlayın nedir bu ? Bir mühendise bir baş mühendise iki mühendis yani o kadar hiyerarşik yapıya böğülmuşki, işte ben diyorum ki, işte bu hiyerarşik yerine toplumsal değerleri, toplumu, hiyerarşik yapı yerine koyalım. Çünkü sorunu göz ardı etmeyelimki, toplum bundan 15 yıl önceki toplum değil. Kapalı bir toplum değil, açık bir toplum artık kitleleri etkileme gücümüz çok fazladır.

Ekrem DEMİRTAŞ

Çünkü bu fatura hepimize çıkıyor, bu faturayı hepimiz ödüyoruz sonunda. Sonra kronik enflasyonla hiperenflasyonu karşılaştırmayalım. Yani biz %4000'lerde değiliz dedi sayın Vural. Bugün enflasyon yüzde kaçtır? Üç haneli enflasyon yüzde kaçtır? Üç haneli enflasyon hocalarımıza göre hiperenflasyondur, öyle midir? Yani hele hele % üç rakamlı yüzdelerden sonra bu astronomik bir biçimde çıkıyor enflasyonlar. Çünkü örnekleri ortada yani hiperenflasyona doğru bir gidiş vardır. Şu anda belki var, çıkacak rakamlar bilemiyorum ama belki biz mayıs sonunda %100'un üzerine geçebiliriz. Şimdi ben burada çok fazla söz söylemek istemiyorum, birşeyim yanlış anlaşılmasın olabilir.

5 Nisan'da bu desteğimiz vardı. çünkü neden var? Bu paket doğru. burada yazılanların hepsi doğru ama bu pakette bir ifadesi var kendisinin. Kararlı ve süratli bir biçimde yapmak istiyoruz diyor. sayın başbakan. süratli yapıyor ama kararlı değil. geri adım atıyor. Biz 1993 yılı sonunda sayın Bülent Koçmaz burada Manisa Ticaret Odası başkanımız vergi tasarısını biz hazırlayıp hükümetin eline verdik. içinde hapis cezası da var. ve dedik ki rant ekonomisini vergilendir mek zorundasınız. herkes üretimden kaçıyor. tembel para para kazanıyor. Üretim olmazsa istihdam olmaz. üretim olmazsa Türkiye kalkınamaz bir yere gidemez dedik.

Bu rant ekonomisini mutlaka vergilendirin dedik. hapis cezasını da koyun dedik. Kayıtsız ekonomi buradan çıkıyor dedik. götürünün Türkiye bütçesi geliri içerisindeki payı %0. 36'dır. Almasak ne olur? Masraf daha fazla yapıyor. Hiç olmazsa büyük şehirler'den başlayın dedik. esnaf odası genel başkanı Derviş Gündür kabul etti. hükümet kabul etmedi. İsrail Merkez Bankası başkanı tango yapılarak ekonomi idare edilemez dedi. iki ileri bir geriyle bu Türkiye bir yere gitmez geriye doğru gidiş emareleri var. Bu desteği bugüne kadar hep verdik. Biz İzmir Ticaret Odası olarak. diğer Manisa Ticaret Odası olarak hepimiz bu hükümetin birer müşaviriyiz. doğruyu hep söyleriz. önerilerde bulunuruz. ama bir defa da bu öneriniz yalnız deseler ya bize sağır duvarlar gibi... Yani biz boyuna yazıyoruz. acaba okurlar mı onu da bilmiyoruz.

Onun dışında biz Merkez Bankası başkanı ve diğer bakanlarla sürekli temas içindeyiz. o kadar da kopuk değiliz ama önerilerimiz karşısında doğrusu budur. sizin önerileriniz yalnız veya doğrusu budur demiyorlar bize. Merkez Bankası başkanıyla büyük oda başkanları olarak. büyük bankaların genel müdürleriyle bir toplantı yaptık. Bu ekonomi bu faizi kaldırmıyor. %230-%250 faizle para alıp üretim yaparsak bu enflasyonu çok daha körüklüyor. bu faizin maliyetini aşağıya çekmek için ne yapabiliriz diye sorduk Merkez Bankası başkanına. Bize dediği eximbank ve reeskont kredilerini acabilirim dedi. Sevindik ve odalar birliği başkanımız dedi ki geçmişte ancak reeskont kredileri acıldı ama bunu kimlerin kullandığını biliyoruz. denetimli şeffaf bir biçimde reeskont kredileri kullanılacaksa biz buna evet deriz dedi. Üç gün önce reeskont kredileri acıldı. Niçin acıldı beyler? Bankaları kurtarmak için. Teşekkür ederim.

NECATİ ÇELİK

Esasen ben bu soruları dikkatle okudum ve konuşmamda cevaplarım bir gazete başlığı değil. Konuşmamda bu soruların cevapları var diye düşündüm. Ama niye sorular cevaplanmıyor diye bir kağıt daha gelince o zaman bir kaç şey daha söyleyeyim. Ama ben öyle inanıyorum ki bu soruların hemen tümü ile ilgili konuşmalarında bilgi var. öncelikle şunu söylemekte fayda görüyorum: İşçi ve işveren kuruluşları arasında bir büyük konsensüs var. Bunu memnuniyetle ifade ediyorum sağolsunlar. İstanbul Ticaret Odası başkanı sn. Atalay Şahinoğlu, üç işçi konfederasyonu ve TISK'in içinde olduğu grubu davet etti: evsahipliği yaptı orada üç toplantı yaptı ve özelleştirme ile ilgili Disk'in itirazı oldu onun dışında mutabakat sağlandı.

Özelleştirme şöyle yapılabilir diye bir ortak deklarasyonuz var. Bilmiyorum İzmir ve Manisa Ticaret Odası'na o bilgi geldi mi? Orada şunu diyoruz: 1-) stratejik önemi olan ve sosyal amaçlı olan KİT'ler özelleştirilmemelidir. Veya yalnız hatırlanıyorsa metni sosyal amaçlı olan KİT'ler en son özelleştirme kapsamında değerlendirilebilir gibi birşey olabilir. Ama stratejik önemi olan KİT'ler özelleştirilmemelidir diye açık şey var. 2-) özelleştirilecek KİT'lerde de çalışanların hak ve menfaatleri başta olmak üzere herşeyin bir kayda ve garantiye bağlanması lazım. Ve özelleştirmenin altyapısının kurulması lazım gelir diye mutabakatımız var. Dolayısıyla zaten burada görülüyor değerli arkadaşımız belki de rolü gereği bana göre kendisini fazlaca devletin yerine koydu ve savunma içinde oldu. Çünkü uzlaşma devlet-işçi-işveren üçlüsü ile olursa ancak anlam ifade eder. Dolayısıyla biz burada uzlaşmayı öngörüyoruz. Yoksa kısmi istilaflarımız var, ticaret odalarıyla da var. Ama hedefi doğru koyuyoruz dolayısıyla sizde bu hedefe nasıl katkı yaparız, devlet olarak bu yönde fikir üretseydiniz bence daha isabetli davranmış olurdunuz. Çünkü zaten bizim burada kastımız, tabii siz bir bürokratsınız ve size sevgimiz, saygımız, güvenimiz var.

Bizim esas hedefimiz siyasettir, siyasetçilerdir. Çünkü sıkıntı orada. Şimdi bakınız bana göre bir yanlışı savunduğumuz populist politikaları savunmamak lazım. Çünkü populist politika ile halkı savunmak, halkı bitmek ayrı şey. Mesela sayın Başbakan'ın 27 mart seçim öncesi efendim geçekondu yapılsın biz tapu dağıtırız, veririz sözü populist bir politikadır. Tabii bu da doğru değildir zannediyorum sayın Demirtaş'ın işaret ettiği bu tür şeylerdir. Bu bizim için de doğrudur. Bakınız biz sendikacılar olarak yıllardır populist politikalar yaptık ama Allah'a şükür bugün vazgeçtik ve burdan dönüşün

gerçekçi olmak, realist olmak mecburiyetindeyiz bu politikacı için de böyledir, sendikacı için de böyledir. Herkes için de böyle olmalıdır. Dolayısıyla populist politikaları savunmak bence yanlış olur. Ama belki değerli arkadaşımız populist politika ile karıştırdı gibi geliyor bana.

SORU: Populizm nedir ?

NECATİ ÇELİK : Ben mi söyleyeyim ?

İnsanları istismar etmektir, duyguları sömürmektir. Veya kısa vadeli çıkarları için insanları kullanmaktır.

Şimdi 5 Nisan paketine ilişkin sorulara dediğim gibi konuşmamın içinde bu soruların cevapları olduğu için ben fazla bu şeylere girmiyorum ama şunu söylüyorum, alternatif nedir? Alternatif yatırımı öngörmektir. Hem özel teşebbüsü teşvik edeceksek, özel teşebbüsü teşvik etmektir. Ama ben öyle inanıyorum ki, bugün bir anket yapsanız % 100 hiçkimsenin yatırım yapmayacağı yönünde bir cevap alırsınız. Bu şu demektir. Bu şartlarda bir yatırım yapar mısınız? Diye bir soru sorsanız alacağımız cevap % 100 hayırdır. O itibarla yatırımdır, üretimdir, ihracattır, ihracat-ithalat dengesidir vs. Diye devam edilebilir.

Politik istihdama işçi kuruluşları zamanında neden karşı çıkmadı, karşı çıkması doğrudur, karşı çıktı çıkmadı diye bir tartışmaya girmek istemiyorum. Ama ben şahsen profesyonel sendikacılığa 1980 yılında başladım.

O günden bugüne de ben bu yönde doğru bildiklerimi savunmaya çalışıyorum. Başarılı olup olmadığımız tartışılabilir. Ama ben şahsen ve konfederasyonumuz bu yönde bir gayret içindedir. Onu ifade etmek istiyorum. Özelleştirmede gelir elde etmek hedefi vardır. Bu hükümetin özelliklerinden bir tanesi de budur. Ama ben şunu söylüyorum, burada da zannediyorum iktisat okuyan arkadaşlarımızınız. Özelleştirmeyi gelir kaynakları içerisinde ikinci sırada değerlendirseniz ben iktisatçı değilim ama, herhalde doğru yapmış olmazsınız diye düşünüyorum.

Aylık faiz bu iken özelleştirme olur mu veya kim alır, kim satar gecelik faizlerle ilgili çok şey söylendi. Sistemi allak bullak eden bir önemli sıkıntıdır. Efendim özelleştirme uzarsa sıkıntı büyümüyor mi? Ben onu da söyledim zaten. Yani bu hükümet ne yapacağını bilmiyor, bu hükümet şaşkın, bu hükümetler

şaşkın. Çünkü özelleştirme yapacağım diyor. on yıldır birşey yapmıyor. Ya yaparsınız dersiniz yaparsınız ya da yapmazsınız. Biraz da bu bizim sıkıntımız demezsiniz. Bugün sistem fele olmuştur. onu söylüyorum gayet tabii bu işin sürüncemede bırakılması sıkıntıları büyütmektedir. Bunlara genelde konuşmamda değindiğim için ayrıca değinme ihtiyacı duymadım. Ama madem niye cevaplamıyorsunuz diye soru geldi. Konuşmamda belki eksik bırakmış olabilirim diye bunları da ifade etmek istedim. Çok teşekkür ederim.

Bülent PİRLER

Ben sadece bir konuya değinecektim. konsensüs var mı? İşçi-İşveren kuruluşları arasında ben bu soruya değinecektim. Sayın başkan zaten buna cevap verdiler. İşçi ve işveren kuruluşları arasında özelleştirme konusunda makro hedeflerle birleşen bir konsensüs var.

Bir yanlış anlaşılma oldu. Arjantin konusunda sanıyorum. Ben sadece özelleştirme boyutuyla düşünmemiştim. Yan tedbirlerin alınması sonucunda alındığı süreçte özelleştirmenin de etkin sonuç verdiğini söylemiştim. Tabii hapis cezasına geliyor. Türkiye'de ne yazık ki çok farklı bir bakış acısı var. Girişimci sanayi kesimine üzülererek söylüyoruz Bazen bunu gerçekten vergisini ödeyen organize olmuş işte sendikali işçi çalıştıran kesimin bu kapsam dışında tutulması gerekiyor. Zaten bu kesim bütün mükellefiyetleri yerine getiriyor. Ama ne yazık ki getirilen her tedbir ekstra tedbir olsa dahi bu. organize sektörün üstüne geliyor. Ve taşlamaya tahammülü kalmadı artık bu sektörün.

İşte Ekrem bey o kadar özlü değindi ki bu konuya. kayıt dışı sektörü eğer Türkiye'de vergi kapsamına alamazsak ve kayıt dışı sektöre karşı bir tedbir getiremezsek. bu gerek sanayii batırmak ya gerek ticaret sektörünü batmak gerekse sendikacılığı bakmak yani demokratik kuruluşları batıracak hale gelmiş durumda kayıt dışı sektörün şu andaki durumu. Özellikle vurgulamak istiyorum. bütün işçi-işveren kesimleri. madem konsensüsü sürekli söylüyoruz. Kayıt dışı sektörün üzerine yönelmesi gerektiğini bir kere daha ifade etmek istiyorum. Sonuç itibarıyla teşekkür ederim. sağolun.

Oktay VURAL

Şimdi biraz önce Neçatı bey söyledi kendini devlet yerine koydu. Aslında pek farkı şeyleri söylemedik herhalde. Şimdi bakın bu anlamada bile şeyimiz yok. Yani ben uzlaşma var olması gerekir dedim. Doğrudur liderlerimiz böyle yapması lazım.

Kendini devletin yerine koyuyor diye söylendi. Bir tespit yaptık. politikacı-ekonomi ilişkisi elbette bir hükümetin, bir devletin vergi politikası olacaktır. maliye politikası olacaktır bu da ekonomi politikalarıyla atakalıdır. elbette olacaktır. Yani onun için politika yapılıyor. Yoksa milli eğitim ahmet'i mehmet'i bir yere getirmek için değil. Bir takım kimseler işçilerin ücretlerini artıralım diyecek. birtakım kimseler ise telekomünikasyon sektörüne öncelik verilecek şekilde düzenlemeler yapalım. asıl politika oradadır. politika ve ekonomi ilişkisi bence asıl orada olması lazım. Yoksa Oktay Vural'ı bir yere genel müdür yapıyor. oradan atıyor. ahmet'i atıyor. mehmet'i ise alıyor orda politika olmaz. Asıl orda politika olmaması lazım. Yönlendirici birtakım kesimlerin menfaatlerini koruyacak. savunacak insanların orda olması lazım. Bu da politikacı ekonomi ilişkisi. Bu biraz önce hep söyleniyor. Populizm. populizm ile popularizmi karıştırmayalım. Yani halk önemlidir. Haklı önemsiz hale getirirsek işçi önemlidir. Gecekondu'lara dendi ki. gecekondu'lara söz verilmesi populist politikadır. Hayır populist politika değildir. halkın aleyhine bir politikadır. O andaki durum itibarıyla belki kısa vadeli amaç için hoşgörülebilir. Bu hoşgörünmedir ve popülarizm'dir.

Halkı hiçbir zaman, halkın kesimlerini hiçbir zaman ekonomik düşüncelerin ya da sosyal düşüncelerin dışında düşünmeyelim. Bu yabancılaşmaya yol açar. Ne işçimizi ne işverenimizi ne de bürokratları sistemin dışında tutmamak lazım. Benim diyeceğim budur.

BAŞKAN: Efendim ben bir özetleme yapmayı düşünmüştüm ama vaktin uzaması dolayısıyla maalesef artık kendime söz vermiyorum.

Konuşmacılara, panelistlere, tebliğ sahiplerine, katılımcılara, soru soranlara, ilk gününden bu saate dek oturumları dikkatle izleyenlere, sayın basın mensuplarına, değerli konuklara, şahsım ve iki üniversitemizin iki fakültesinin düzenleyicileri adına teşekkür ediyoruz.

Oturumu kapatıyorum. saygılar sunarım efendim.